

ALEKSANDR NİKOLAYEVIÇ OSTROVSKI

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kıtabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2006

*Bu kitab "A.N.Ostrovski. Pyeslər" (Bakı, Azərnaşr, 1948) və
"A.N.Ostrovski. Pyeslər" (Bakı, Azərnaşr, 1973) nəşrləri əsasında
təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Rus dilindən tərcümə edənlər:

**Yusif Əzimzadə
Ənvər Məmmədخانlı
Rza Təhmasib**

891.7/22-dc22

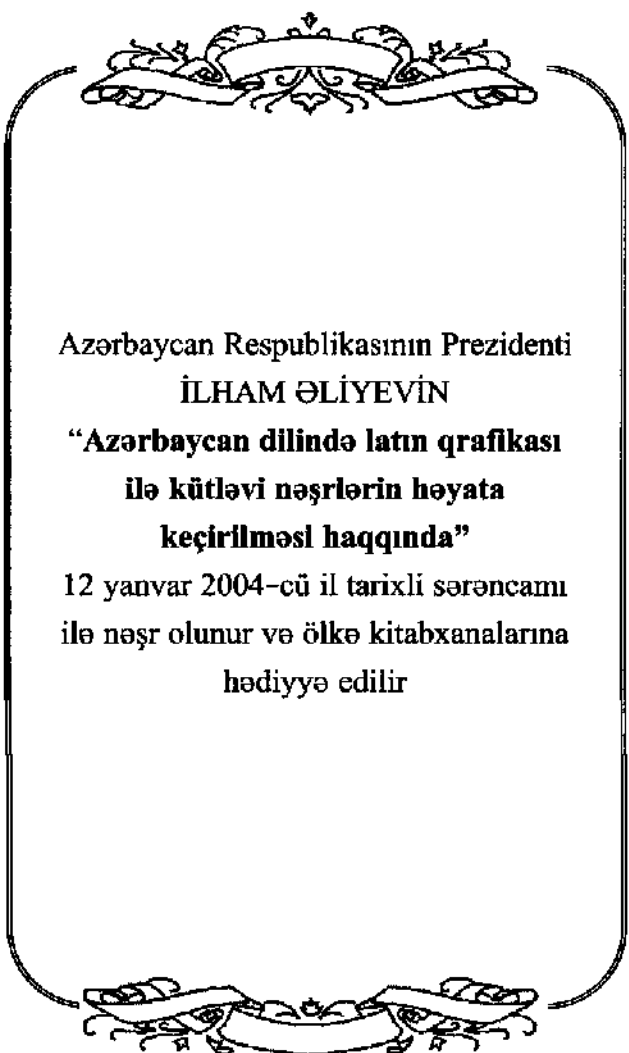
AZE

Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb",
2006, 312 səh.

Kitaba tanınmış rus dramaturqu A.N.Ostrovskinin "Öz adamımızdır –
düzəlişərik", "Tufan", "Günahsız müqəssirlər" və "Cəhizsiz qız" pyesləri
daxil edilmişdir. Bu əsərlərdə mühüm sosial və əxlaqi problemlərə toxunul-
muş, pulun hakim kəsildiyi cəmiyyət kəskin tənqid atəşinə tutulmuşdur.

ISBN10 9952-34-112-1
ISBN13 978-9952-34-112-6

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"
12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski (1823–1886) görkəmli rus dramaturqu, bir çox bənzərsiz pyeslərin müəllifidir. O, məmur ailəsində dünyaya göz açmışdır. Aleksandrın doqquz yaşı tamam olmamış anası vəfat etmişdir. Uşaqlarının tərbiyəsi və təhsilinin qeydində qalan atası böyük oğlu Aleksandrı 1835-ci ildə Birinci Moskva gimnaziyasına qoymuş, beşillik təhsildən sonra 1840-cı ildə o, Moskva universitetinin hüquq şöbəsinə daxil olmuş, fəqət təhsilini üçüncü kursdan yarımçıq saxlamışdır. Bunun səbəbi keçilən fənlərin gələcək dramaturqun maraq dairəsinə uyğun olmamasında idi. Aleksandrın bütün həvəsi, marağı ədəbiyyata, incəsənətə idi.

Ostrovskilər ailəsi köhnə Moskvanın varlı tacirlər yaşayan Zamoskvareçye rayonunda yaşamışdır. Dərin müşahidə qabiliyyətinə, həssas qəlbə və iti qələmə malik olan yazıçı gələcək əsərlərinin mövzunu böyüdüüyü mühitdən götürmüşdür. Sonralar dramaturq öz xatirələrində yazırdı: “Varlı tacirlərin və ümumiyyətlə, dövlətli adamların yaşadığı o zamankı sakit Zamoskvareçye özü xüsusi bir aləm idi. Geniş bağlarla əhatə olunmuş və içərisində hər cür şəraitə olan böyük binalarda dinc “obivatel”lər tamam qapalı bir həyat sürürdülər.” Bu “qapalı həyat”da rastlaşdığı hadisələri öz qəlbinin süzgəcindən keçirən Ostrovski elə ilk əsərlərində yaxşı bələd olduğu tacir həyatından, puldan, tamahdan, ikiüzlülükdən, hər şeyin alınıb-satıldığından yazmağa başlamışdır. Onun pyesləri öz dövrü üçün böyük əks-sədaya səbəb olmuş, ictimai-bədii həyatda rezonans yaratmışdır.

A.N.Ostrovskini Rus Milli Teatrının banisi hesab etmək olar. Özündən əvvəl gələn rus dramaturqlarından – Fonvizin və Puşkindən, Qriboyedov və Qoqoldan fərqli olaraq rus milli dram səhnəsində zadəgan təbəqəsinin həyatından deyil, ilk dəfə idi ki, o, xalqa yaxın olan tacir zümresinin yaşayış tərzindən bəhs etmişdir. Beləliklə, XIX əsrin 50–80-ci illərində Ostrovski rus teatrına yeni nəfəs gətirmişdir. Bu dövr ərzində rus səhnəsi ideya-məzmun cəhətdən yenilənmiş və zənginləşmişdir. Belə ki, Rus Milli Teatrının bütün müərəqqi təcrübəsini Çexov və Qorkiya miras qoymuş dramaturq 40 illik yaradıcılığı dövründə 50-dən çox dram əsəri yaratmışdır.

A.N.Ostrovskinin əsərləri XIX əsrin 40-cı illərinin axırlarında çap olunmağa başlamışdır. Mövcud ictimai quruluş bu əsərləri birmənalı qarşılamamışdır. Işıq üzü görməsi üçün senzuranın tələbi ilə əsərlərində bezən müəyyən dəyişikliklər edilmişdir. Belə əsərlərdən biri 1850-ci ildə “Moskvityanın”

məcmuəsində çap olunmuş “Öz adamımızdır – düzəlişərik” komediyasıdır. Bu komediya tacir zümresinə qarşı təhqir hesab edilmiş, tənqid və gülüş hədəfi olan tacirlərin narazılığı komediyanın səhnəyə çıxmasına mane olmuşdur. Bütün bunlara baxmayaraq Ostrovski dramaturgiyası öz oxucularını personajların səlis dili və ruhi əhvalı ilə, canlılığı və yeniliyi ilə heyran etmişdir. Dramaturq o vaxtadək haqqında danışılmayan yeni bir dünyanı kəşf etmişdir. Bu dünya, Dobrolyubova istinadən desək, “zülmet səltənəti”, Ostrovskinin əsərləri isə bu “zülmet səltənəti”nə işıq saçıran şua olmuşdur.

“Öz adamımızdır – düzəlişərik” komediyası kəskin satirik əsərdir. Dramaturq komediyada ilk dəfə olaraq rus tacirlərinin məişətini, bu təbəqənin mədəniyyətini, onların insanlara, habelə qohumlarına qarşı münasibətlərini bütün çıpaqlığı ilə əks etdirmişdir. Əsərin ön planında tacir Bolşovun parlaq, səciyyəvi surəti durur. O, kobud, ətrafındakılara qarşı mənfəət üçün hər bir fırıldaqda əl atmağa hazırdır. Tələ bu nəzakətsiz işbazı qəddarcasına cəzalandırır. O, yaxın qohumları tərəfindən qarət edilir. Yalnız bundan sonra onun sözlərində ilk dəfə xahiş, yalvarış notları peyda olur.

A.N.Ostrovskinin “Öz adamımızdır – düzəlişərik” komediyasında bütün obrazlar var-dövlətə, xüsusi mülkiyyətə, pula hərisdirlər. Onlar nəyin bəhasına olursa olsun varlanmaq cəhdi ilə alovlanırlar. Bu obrazların pula eşqləri, ehtirasları onların insani hisslərini yandırır külə döndərmişdir. Rus teatrının görkəmli dramaturqu pyesdə personajları onların xarakterinə və daxili aləmlərinə uyğun adlandırmışdır. Samson Silç Bolşov – “güclü” və “böyük” tacir, Lazar Yelizariç Podxalyuzin – yaltaq, ikiüzlü pırkeşik, Sisoy Psoiç Rispolojenski – gah Bolşova, gah da Podxalyuzinə sadiq olan riyakar vəkil, Tiska – sakit, saman altından su yeridən nöker, Ustinya Naumovna – öz ağılı və qabiliyyəti ilə hamının işinə “yarayan”, hər işə görə də pul mükafatı gözləyən bu kimi tiplər insan mədəniyyətinin çirkinliklərini özündə əks etdirən obrazlardır. Bu əsərlərdə müsbət qəhrəman yoxdur. Pyesdə hadisələr iki istiqamətdə – pul və qohumluq münasibətləri zəminində inkişaf edir. Sonda yenə də pulun qohumluqdan vacib hesab olunması vurğulanır. A.N.Ostrovski “Öz adamımızdır – düzəlişərik” satirik komediyasında yalnız tacirlərə, onları əhatə edən vəhşi aləmə, pulpərəst, riyakar insanlara deyil, bütün bunlara səbəb olan mövcud cəmiyyətə də acı istehza ilə gülürdü. Bu əsər yazıldıqdan düz on bir il sonra – 1861-ci ildə tamaşaya qoyulmuşdur.

Bu dövr ərzində A.N.Ostrovski artıq çox tanınmış və sevilən dramaturq idi. Onun “Tufan” əsəri bütün Rusiyada müvəffəqiyyət qazanmışdır.

“Tufan” pyesi Ostrovski yaradıcılığının zirvəsində olmaqla yanaşı, həm də XIX əsrin 60-cı illərin ədəbi-ictimai hadisəsi idi. “Tufan” yazıçı dramaturgiyasının yeni mərhələsi olmuşdur. Bu pyesin qəhrəmanı – xalqın içindən

çıxmış Katerina obrazı psixoloji dərinliyi və reallığı ilə digər personajlardan fərqlənir.

“Tufan”ın təhlili zamanı başlıca məsələlərdən biri də onun hansı janra aid olduğunu təyin etməkdir. Ənənəvi olaraq bu məsələyə ikili münasibət var: birincisi, “Tufan” – sosial-məişət dramıdır; ikincisi, “Tufan” – faciədir. Əlbəttə, “Tufan” faciə kimi daha dərin köklərə malikdir və Ostrovski yaradıcılığına daha çox uyğun gəlir.

Dram əsərinin janrının təyin edilməsi və başa düşülməsi üçün vacib amillərdən biri qəhrəmanların hansı sosial təbəqəyə mənsub olmaları deyil, əsərdə, hər şeydən əvvəl münafişinin xarakteridir. “Tufan” pyesində münafişə sosial-məişət səviyyəsindən faciəvilik mahiyyətinədək yüksəlir. Katerinanın ideal, qüsursuz mənəvi aləmi və Kabanixanın durğun, ətalət dünyası arasındakı əkslik daha geniş fəlsəfi miqyas alır. Onların hər biri Kalinovlar heyatının iki qütbünü əks etdirir. Pyesin digər personajlarından fərqli olaraq (Dikoydan Varvara və Kudryaşa kimi) Katerina və Kabanixa simvolik obrazlar səviyyəsinə qalxırlar.

Hadisələr uydurulmuş Kalinov şəhərində cərəyan edir. Buranın təbiəti adamı öz gözəlliyi ilə valeh edir, amma şəhər sakinləri gözəllik qanunları ilə yaşayırlar. Ostrovski Kalinov aləminin poeziyasını qəddar heyatın tutqun rəngləri ilə toqquşdurur.

Pyesdə iştirak edən bütün qəhrəmanlar Kalinov dünyasına və zamanına aid olub, sonadək şəhərin qapalı mühitində yaşayırlar. Yalnız təkcə Katerinada insani hisslər oyanır. Bu qadının daxili aləmində N.A.Dobrolyubovun əminliklə qeyd etdiyi vətəndaşlıq, ictimaiyyətə qarşı üsyan hissləri deyil, fərdi-şəxsi məhəbbət duyğuları formalaşır. Dobrolyubov Katerina obrazında hər şeydən əvvəl birbaşa etirazı, yəni onun xarakterinin zahiri təzahürünü qiymətləndirmişdi. Sovet dövrünə aid tədqiqatlarda Katerinanı təhkimçiliyə, özbaşmalığa qarşı çıxmış şüurlu müdafiəçi kimi şərh etmək cəhdlərinə rast gəlinir. Bu kobud səhvdir. Katerina ictimai problemlərdən uzaqdır. O, yalnız öz taleyinin hökmçüsüdür. Ostrovski “Tufan” əsərində qadının daxili dünyasının tufana çevrilmiş faciəvi çırpıntılarını göstərir. Katerina üçün ailə, nikah, vəfa anlayışları müqəddəsdir.

“Tufan” – məhəbbət və vicdan faciəsidir. Katerinanın məhəbbət uçuşu onun sıldırım qayadan Volqaya düşməsi ilə yekunlaşır. Heyatının əvvəlindən onu müşayiət edən ailə borcu və məhəbbət hissləri arasındakı ikitirəlik faciəsi, bu faciədən xilas olmağın mümkünsüzlüyü Katerinanı intihara sövq edir. Katerina xarakterinin gücü, onun naturasının bütövlüyündən və ölümə münasibətindən görünür. O, ölümdən yox, günah qazanmaqdan qorxur. İntiharın ən böyük günahlardan biri olduğu baxmayaraq Katerina şeksiz-şübhəsiz, könüllü bu həyatla vidalaşır.

Pyesin sonunda müəllif baş vermiş hadisələrə münasibətini Kuliginin sözləri ilə bildirir: “Buyurun, bu da sizin Katerinanız. İndi ona nə edirsiniz edin! Budur, bu onun vücududur, onu apara bilərsiniz, amma ruhu artıq sizinki deyildir. O, indi sizdən daha adil olan bir divan qarşısındadır”.

“Tufan” dramının ən böyük məziyyəti azad sevgi naminə öz həyatından belə keçməyi bacaran fədakar qadın sürətini meydana çıxaran realizmdir.

1871-ci ildə A.N.Ostrovskinin yeni pyesi – “Meşə” işıq üzü görmüşdür. “Meşə” və “Tufan” iki simvolik adlardır. Bu adlar əsərlərin ideyasını, məzmununu düzgün ifadə etmişdir. Katerinanın faciəsi azadlıq üçün çırpınan tufana çevrilmiş hisslərə və ehtiraslara malik bir qadının faciəsidir. Mülkədar həyatı isə zirzibillə, tikan və qanqal ilə örtülmüş bir meşədən ibarətdir. Bu meşənin sahibəsi Raisa Pavlovna Qurmıskayadır. Hadisələr də onun mülkədar malikanəsində cərəyan edir. Raisa Pavlovna özünü mötəbər cəmiyyət qarşısında cəmiyyətin ən xeyirxah nümayəndəsi kimi göstərir. Həqiqətdə isə onun əməlləri dövlətli mülkədar nəslinə, qadın ləyaqətinə, ümumiyyətlə, insaniyyətə ləkə gətirir. Həyatda onun cəmi iki qohumu var: Aksinya Danilovna və Gennadi Nesçastlivsev. Varlı mülkədarın varisləri ola biləcəkləri halda onların ikisi də dilənçi kimi yaşayırlar, hər ikisinin vəziyyəti çox acınacaqlıdır. Aksinya Danilovna gənc, gözəl, gözələrində atəş, səsində mələhət, hərəkətlərində incəlik və nəciblik olan bir qızıdır. Lakin burada – meşə qanunlarının hökm sürdüyü mülkədar malikanəsində – onun sevgisinə, bu sevginin iztirablarına, göz yaşlarına məhəl qoyan yoxdur. Dərd onu əldən salır. O, gənc həyatından tənqə gəlir. Aksyusanın tufanlı, ehtirash məhəbbəti boş oylence deyil. Məhəbbəti naminə o, bütün qurbanlara hazırdır. Vəziyyətin çıxılmaz olması onu suya atılaraq intihar etməyə sövq etsə də, Gennadi Nesçastlivsev ona kömək etməyə çalışır. Gennadi artistdir. O, özünü təlxək deyil, nəcib insan adlandırır. Onun öz dünyası var – incəsənət aləmi. Hadisələrin cərəyan etdiyi Qurmıskaya malikanəsini isə o, vəhşilərin məzlumları parçaladığı meşəyə bənzədir. Komedianın sonluğu Gennadinin Şillərin “Qaçqlar” pyesindən söylədiyi monoloqu ilə faciəni xatırladır: “Ah, insanlar, insanlar! Timşahdan törəyənlər! Sizin göz yaşlarınız sudur. Sizin ürəyiniz möhkəm demirdir. Öpüşləriniz ürək parçalayan xəncərdir. Şirlər, polənglər öz balalarını saxlayıb baslayırlar. Vəhşi quşlar belə öz balalarının qayğısını çəkirlər. O isə ... Məhəbbətə qarşı məhəbbət beləmi olur? Ah, əgər mən gərəşən bir sırtlan ola biləsə idim. Ah, mən bu cəhənnəm nəslinin əleyhinə meşənin bütün qan-qıçən vəhşi heyvanlarını qəzəbləndirə biləsə idim”.

A.N.Ostrovski “Meşə” pyesində əsil insani dəyərləri ustalıqla qələmə ala bilmişdir. Bu pyesin əsas məziyyəti ondadır ki, insanlar həyatda meşənin qəddar qanunları ilə deyil, onun təbiiliyi, gözəlliyi ilə yaşamağı öyrənməli və

bacarmalıdırlar. Dramaturq pyesdə aktyor həyatı ilə bağlı parçaları təsadüfi olaraq təsvir etməmişdir. İncəsənət aləmi insanı real gerçəklikdən utopik gerçəkliyə aparan bir aləmdir. A.N.Ostrovski bu aləmin özünəməxsusluğu haqqında “Günahsız müqəssirlər” pyesinde daha geniş, daha ətraflı yazmışdır.

“Günahsız müqəssirlər” pyesinde hadisələr bir şəhərdə cərəyan edir. Əsərin baş qəhrəmanı Lyubov İvanovna Otradina nəcib ailədən olan, gözəlliyi ilə ətrafındakılardan fərqlənən bir qızıdır. Ancaq o kasıbdır. Məhz kasıblığına görə bütün varlığı ilə sevdiyi və yeganə oğlunun atası Murov – quberniya çinovniklərindən olan gənc – onunla deyil, varlı Taisa İlinişna ilə evlənir. Murov yalnız var-dövlətə həris pulgir deyil, həm də ananı övladından ayıran qəddar, insafsız bir məxluqdur. Murov gələcəkdə onun çirkin əməllərinə mane olmasın deyərək, Otradinanı oğlunun ölümünə inandırır. Baş vermiş hadisələrdən sonra Lyubov Otradina adını belə dəyişərək tam başqa bir həyata qədəm qoyur. O, insanların unutmış olduğu yüksək ideallar dünyasını onlara xatırladan istedadlı aktrisa Yelena İvanovna Kruçinina olur. Kruçinina sənətinin dəyəri istedadla ağılın, mərhəmətin, mənəvi saflığın vəhdətindədir. Qadın – ana özünün real həyatda tapa bilmədiyi səadətini incəsənət aləmində axtarır. Onun axtarışları düz 18 ildən sonra öz nəticəsini verir. İdealın, gözəlliyin hökm sürdüyü sənət dünyasının köməyi ilə ana oğlunu tapır. Real həyat onları ayırır, sənət aləmi isə birləşdirir. Real həyat anadan ən qiymətli varlığı – onun oğlunu alır, sənət aləmi ona hər şeyi – həm şən-şöhrəti, həm də oğlunu qaytarır.

“Tufan”dakı Katerina, “Meşə”dəki Aksyuşa, “Günahsız müqəssirlər”dəki Otradina, “Cehizsiz qız”dakı Larisa surətləri Ostrovski yaradıcılığında özünəməxsus qadın obrazları silsiləsini yaradır. Onların hamısı hərarətli ürək sahibləridir. Bu qadınlar digərlərindən gözəlliyi, ağılı, ürəyi, sevgisi ilə üstündür. Cəmiyyətin faciəsi də bundadır. Məhz bu qadınlar sevməyi bacarı və gələcəyə açıq, parlaq gözlə baxmaq istəyirlər.

“Cehizsiz qız” (1879) pyesi Ostrovski yaradıcılığında mühüm yer tutur. Dramaturq bu əsərində A.P.Çexovun yaradıcılıq axtarışlarını qabaqlayan novator kimi çıxış etmişdir.

“Cehizsiz qız” lirik və psixoloji pyesdir. Pyesin poetik quruluşunda Larisa Oqudalovanın xarakteri mərkəzi yer tutur. Bu əsərdə yazıçını, əvvəlki dramlarda olduğu kimi, qəhrəmanların hansı təbəqəyə mənsub olmaları, yaxud məişətdəki vəziyyətləri deyil, Larisanın qeyri-ədiliyi və mürəkkəbliyi maraqlandırır.

Larisa – dramın əsas obrazıdır. Onun ətrafında kişi ordusu doluşmaqdadır. O, hər şeyi özü həll edir: Karandışevlə nikaha razılıq verir, Paratovla Volqanın o tayına gedir, Knurovun meşuqəsi olmaq qərarına gəlir. Ancaq bütün bu qərarlar onun taleyini dəyişə bilmir. O, başqalarının sərəncamında olan

“oşya”dır. Larisanı əhatə edənlərin hər birini saf, ilvi hisslər deyil, onlar üçün pak sevgidən qat-qat üstün olan işgüzar fikirlər, öz yaşayış tərzləri düşündürür. Bu da “Cehizsiz qız” əsərini məişət dramına çevirir.

Ostrovskinin müasirləri “Cehizsiz qız”da təsvir olunan həyat tərzinin ifşasını və Larisanın sosial haqsızlığa qarşı etirazını görürdülər. Əslində isə yaratdığı obrazların daxili aləmini, onların xarakterlərinin mahiyyətini yaxşı dərk edən dramaturq bu pyesdə müqayisə olunmaz dərəcədə dərinə gedir. O, qəhrəmanın həyat tərzinin təhlilindən onun daxili aləminin tədqiqinə doğru hərəkət edir.

Pyesdəki hadisələr quberniya şəhəri olan Brjaksimovda cərəyan edir. Bu, bir çox Volqaətrafı şəhərlərin xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən uydurma şəhərdir. Yəni də “Tufan”da olduğu kimi, “Cehizsiz qız”da da şəhərin məşşan və tacirlərinin qəddar, haqsız həyatı təbiətin gözəlliklərinə qarşı qoyulmuşdur. “Cehizsiz qız”da Ostrovski dramaturgiyasının zirvəsi sayılan “Tufan”dakı kimi, məişət problemlərindən poeziya və simvollar səviyyəsinə ucalır. Pyesin adı onun mövzusu ilə sıx bağlıdır. Larisa – əyalətdən olan zadəgan ailəsinin kasıb, cehizsiz qızıdır. Onun vəziyyətinin və taleyinin mürəkkəbliyi də bundadır. Amma Larisanın faciəsi onun cehizsiz olmasında deyil. Pulsuzluq, yəni zəhəri faktorlar onun xoşbəxtliyinə maneçilik törədən başlıca amillərdən deyildir. Larisaya onu mövcud həyat şəraitinə tabe olmaqdan məhrum edən daxili maksimalizm məxsusdur. Onu özünəməxsus məhəbbətlə sevən kişilərin əhatə etməsinə baxmayaraq, o, sonda belə deyir: “Mən sevgini çox axtardım, lakin tapa bilmədim. Mənə bir oyuncaq kimi baxırlar və yenə də o cür baxdılar. Bir dəfə də olsun heç kəs mənəim könümə sirdaş olmaq istəmədi. Heç kəsdən həsn-rəğbət görmədim, heç kəsdən xoş və səmimi bir söz eşitmədim. Mən müqəssir deyiləm, mən də sevgini çox axtardım. Lakin heç yerdə tapmadım. Görünür, o, bu dünyada yoxdur...” Doğrudan da görünür ki, Larisanın dünyasında hər şeydən yüksəkdə dayanan əsl, ilahi sevgi yox imiş. Çünki onun qarşısına məhəbbət aşiqləri deyil, adi insanlar çıxmışdır. Onlardan hər biri Larisaya özlərinin həyatda daha çox qiymətləndirdiklərini təklif edə bilmişdir: Knurov və Vojevatov – pul, Paratov – eys-ışrət. Karandışev isə Larisa ilə evlənməklə hesab edirdi ki, o, öz namusunu qurban verir. Larisaya bunların heç biri gərək deyil. O, öz aqibətini “Hamıya it hürər, mənə isə çaqqal”, – deyərək belə qiymətləndirir. Larisa özünü təhqir olunmuş hesab edir. Onun həərətli ürəyi ancaq təmiz sevgi axtarırdı.

A.N.Ostrovski Larisa Oqudalova surətini ətrafdakıların ruhsuzluğuna qarşı çıxan, ideala doğru can atan qadın obrazı kimi düşünmüş və yaratmışdır.

A.N.Ostrovskinin əsərlərinin ən gözəl qiymətini onun haqqında bir neçə məqalə yazmış tənqidçi, demokrat N.A.Dobrolyubov vermişdir. Ostrovskinin

“Tufan” pyesinə qədər yazdığı əsərlərdə təsvir olunan həyatı “Zülmət səltənəti” adlandırın tənqidçi, “Tufan” əsərindəki Katerina obrazını “Zülmət səltənətində işıq şüası” hesab etmişdir. Bu iki məqalə sonralar A.N.Ostrovski yaradıcılığı haqqında yazılmış bütün tənqidi ədəbiyyatın nəzəri əsasını təşkil etmişdir.

Ostrovski həyatın təkə qaranlıq, kölgə tərəflərini deyil, həm də işıqlı tərəflərini görmüşdür. Ostrovski “Zülmət səltənəti”nin içərisində işıqlı nöqtələr axtarmış, “həyat həqiqətini” insan hissələrinin ən alisi olan məhəbbətdə tapmışdır. Ostrovski realizmi insanın fikirlərini, hissələrini açıb göstərən, həyatın gözəlliyini, sevincini təsvir edən, habelə, izzirab çəkməyi, nifrət etməyi, azad sevgi naminə hətta öz həyatından belə keçməyi bacaran fədakar insanları təsvir edən bir realizmdir.

XX əsrin II yarısında Ostrovskinin bir çox pyesləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur. Ə.Məmmədخانlı Ostrovskinin “Tufan” və “Cəhizsiz qız”, R.Təhmasib “Günahsız müqəssirlər”, M.Mərdanov “Meşə” pyeslərini hələ 1948-ci ildə dramaturqun anadan olmasının 125 illik yubileyi, Y.Əzimzadə “Öz adamımızdır – düzəlişik”, M.Mirkişiyev “Özgə atına minən tez düşər”, M.Əfəndiyev “Ağıllı da səhv edir”, M.İbrahimov “Quduz pullar”, Ə.Ağayev “Qurdlar və qoyunlar”, C.Bağır – “İstedadlar və pərəstişkarlar” əsərlərini 1973-cü ildə A.N.Ostrovskinin anadan olmasının 150 illiyi münasibətilə tərcümə etmişlər.

Ostrovskinin əsərləri Azərbaycan oxucularını və tamaşaçılarını maraqlandırmaya bilməzdi. Azərbaycanda onun “Günahsız müqəssirlər”, “Tufan”, “Cəhizsiz qız” kimi ən qüdrətli əsərləri böyük müvəffəqiyyətlə səhnələşdirilmişdir.

Məhrux Tağıyeva

Pyeslər

ÖZ ADAMIMIZDIR – DÜZƏLİŞƏRİK

4 pərdəli komediya

İŞTİRAK EDİRLƏR:

Samson Siliç Bolşov – tacir
Aqrafena Kondratyevna – onun arvadı
Olimpiyada Samsonovna (Lipoçka) – onların qızı
Lazar Yelizariç Podxalyuzin – pırkeşik
Ustinya Naumovna – yengo
Sısoy Psoiç Rispolojenski – vəkil
Fominişna – anbardar
Tişka – nökar

} Bolşovun evində

BİRİNCİ PƏRDƏ

Bolşovun evində qonaq otağı.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Lipoçka (*əlində kitab, pəncərə qarşısında əyləşmişdir*). Rəqs eləmək əcəb yaxşı şey imiş! Lap yaxşı şeydir! Bundan da gözəl nə ola bilər? Tacirlər klubuna, ya da bir adamın toyuna gələndə, başdan-ayağa gül-çiçək içində, uşaq oynucağı, yaxud jurnallardakı əlvan şəkillər kimi bəzənmiş halda əyləşirsən; birdən kavalər sənə yaxınlaşıb deyir: “Məni xoşbəxt eləyin, xanım!” Hə, sən də baxırsan; əgər ağıllı adamdırsa, ya da zabitdirsə, gülümsünüb gözlərini süzürsən, cavab verirsən: “Buyurun, məmnuniyyətlə!” Ah! (*Hərərətlə.*) Qi-ya-mət-dir! Adam lap ağlını itirir! (*Köksünü ötürür.*) Tələbələrle, ya da xırda məmurlarla rəqs eləməkdən heç xoşum gəlmir. Zabitlərlə – başqa məsələ! Ah, onlara heyran qalırsan! Bıqları, epoletləri, mundirləri, bəzilərinin hətta zıncırovlu məhmuzları! Bircə şey pisdir ki, qılıncları yoxdur! Rəqsə gələndə niyə bellərinə

bağlamırlar? Allah haqqı, qəribədir! Daha gözəl görünmək heç ağllarına da gəlmir! Heç olmasa mahmızlarına baxaydılar, görəydilər ki, zımqırovlar necə səslənir, xüsusən süvari, ya da qəşəng geyinmiş polkovnik olanda aləmdir! Tamaşa eləməkdən doymursan! Hə, qılnc da bağlayanda gözün ondan başqa heç nə görmür, cingiltisi ön yaxşı musiqidən də xoş olur. Heç müqayisə eləməyə də dəyməz: hərbi adam hara, mülki hara! Hərbi dərhal diqqəti cəlb eləyir: gözəlliyi, cəldliyi, hər şeyi; bəs mülki adam? Baxanda ürəyim sıxılır (*Sükut.*) Başa düşmürəm, bir çox xanımlar niyə ayaqlarını cütleyib oturublar? Əslində rəqs öyrənməyin heç bir çətinliyi yoxdur! Bax, mən müəllimdən nə qədər utansam da iyirmi məşğələdən sonra hər şeyi öyrəndim. Niyə rəqs eləməyi öyrənməyəsen! Bunu ayıb sayanlar mövhumatçıdırlar! Məsələn, anam hərdən görəndə ki, mənə hərəkəti öyrədəndə müəllim dizlərimdən tutur – hirsələnirdi. Bu avamlıqdır! Nə olsun ki! Axı o rəqs müəllimidir, onu hər adama tay tutmaq olmaz. (*Fikrə gedir.*) Öz-özümə deyirəm ki, birdən rəqs eləməyi bilməyəydim, belə vaxtda bir zabit mənə elçi göndərəydi, hamı təntənəli toy məclisinə yığılaydı, hər tərəfdə şamlar yanaydı, ağ əlcəkli xörəkpəylayanlar ora-bura qaçaydılar; mən də gəlin paltarında beyin yanında dayanmış olaydım, birdən vals çalınaydı, o da məni rəqsə dəvət eləyəydi, – necə utanardım, necə xəcalət çəkərdim! Biabırçılığa bax! O nə fikirləşərdi! Deyərdi ki, bu nə səfeh, avam qızıdır! Yox, yox, bu necə ola bilər? Amma öz aramızdır, il yarım olar ki, rəqs eləmirəm. Fərsətdir, yoxlayım görüm necə oynayıram. (*Valsı pis oynaya-oynaya.*) Bir... iki... üç... Bir... iki... üç...

İKİNCİ ŞƏKİL

Lipoçka və Aqrafena Kondratyevna

Aqrafena Kondratyevna (*içəri girə-girə*). Belə, belə, utanmaz! Elə bil ürəyimə dammışdır: səhərin gözü açılmamış, Allahın bir parça çörəyini yeməmiş başlayırsan rəqs eləməyə!

Lipoçka. Nə danışırısan, anacan? Mən çay da içmişəm, qoğal da yemişəm. Hə, bir baxın, yaxşı oynayırırammı? Bir, iki, üç... Bir... iki...

Aqrafena Kondratyevna (*qızının dalınca gedə-gedə*). Nə yemirsən, bu da yeməkdir? Günah iş görməyinə baxmaq mənə çox da lazım imiş!.. Dayan, firfıra kimi fırlanma!

Lipoçka. Günah niyə olur! İndi hamı rəqslə əylənir. Bir... iki...

Aqrafena Kondratyevna. Yaxşısı budur başını daşa döy, ancaq ayaqlarını oynatma. (*Qızının dalınca qaçır.*) Bu nə hərzəkarlıqdır, anana niyə qulaq asmırsan?

Lipoçka. Necə yeni qulaq asmıram, kim sizə deyib? Mane olmayın, qoy rəqsi necə lazımsa, elə də qurtarım. Bir, iki, üç...

Aqrafena Kondratyevna. Bu qoca vaxtımda dalınca çox qaçacağam! Uf, əldən düşdüm, vəhşi! Eşidirsən, bəsdir! Yoxsa atana şikayət elərəm!

Lipoçka. Bu saat, bu saat, anacan! Axıncı dövrədir. Sizi Allah elə şikayət eləmək üçün yaradıb da. Eləyin, heç zərər qədər də sizdən qorxmuram. Bir, iki...

Aqrafena Kondratyevna. Necə? Oynamağın bəs deyil, hələ bir kobudluq da eləyirsən! Bu dəqiqə dayan! Yoxsa axırı pis olar: tumanının yerlə sürünən quyruğunu dartıb yerindən qopardaram.

Lipoçka. Hə, dartın, qopardın, canınız sağ olsun! Sonra özünü tikməli olacaqsınız. Yaxşı, bəsdir. (*Əyləşir.*) Fu... fu... yamanca yoruldum, elə bil bir araba daş daşımışam. Ox! Anacan, yaylığınızı verin, tərmi silim.

Aqrafena Kondratyevna. Dayan, özüm silərəm. Gör özünü necə əldən salmışan! Elə bil zorla məcbur eləyirlər ki, oynayasan. Anana hörmət eləmirsən, heç olmasa bu ev-eşikdən utan. Əzizim, atan ayaqlarını güclə sürüyür, sən isə burada firfıra kimi fırlanırsan.

Lipoçka. Mənə məsləhət lazım deyil, məndən əl çəkin! Sizcə, mən nə eləməliyəm? Olmaya istəyirsiniz mən də xəstələnim? Əgər doktor olsaydım, başqa məsələ! Ox! Sizin necə də iyrenc xasiyyətiniz varmış! Ah! Çox qəribəsiniz, anacan, vallah! Doğrusu, bəzən sizin axmaqlığınıza görə qızırtıb xəcalət çəkirəm.

Aqrafena Kondratyevna. Bu da bizim istəkli qızımız! Bir görün anasına nələr deyir! Ah, fərsiz, boşboğaz! Ata-ana ilə də bu cür danışmaq olar? Mən buna görə səni doğmuşam, buna görə göz bəbəyi kimi qorumuşam? Buna görə səni oxudub tərbiyələndirmişəm?

Lipoçka. Məni siz yox, kənar adamlar oxudublar; bəsdir, siz allah; öz dərdinizə qalın, dünyada heç nədən xəbəriniz yoxdur. Nə

olsun ki, mənə siz doğmusunuz? Onda mən nə idim? Düşüncəsiz, ağı kəsməyən uşaq, körpə. Böyüyəndən sonra dünyaya baxdım, gördüm ki, çoxlarından ağıllıyam, savadlıyam. İndi, necə bilirsiniz, sizin axmaqlılıqlarınıza dözdüm! Ay dözdüm ha! İşim-gücüm qurtarmışdı!

Aqrafena Kondratyevna. Səsini kəs! Səsini kəs, utanmaz! Məni səbirdən çıxararsan, birbaşa atanın yanına gedərəm, ayaqlarına yuxılıb deyərəm ki, Samsoncan, qızının əlindən cana doymuşam.

Lipoçka. Hə, cana doymusunuz! Başa düşürəm! Bəs mən cana doymamışam? Adaxlıni niyə geri qaytardınız? Məgər bir-birimizə yarasımdıq? Məgər o, gözəl deyildi? Onun harası xoşunuza gəlmədi?

Aqrafena Kondratyevna. Orası xoşunuza gəlmədi ki, yüngül xasiyyət idi, hey dişləri ağarırdı. Gəldi, əzilib-büzüldü, hərləndi, fırlandı. O çox qərribə adamdı.

Lipoçka. Hə, siz çox bilərsiniz! Məlumunuz olsun ki, zadəgan-dır, mədəni adamdır, özünü tərbiyəli aparır. Onların hamısı belə eləyir. Tanımadığınız adamlara nə cürətlə böhtan deyirsiniz? O ki, tacir-zad deyil. (*Kənara pıçıldayır.*) Sevimli, canlara dəyən oğlandır.

Aqrafena Kondratyevna. Bəli, əsil canlara dəyən oğlandır! Belə çıxır ki, səni bu təlxəyə vermədiyimiz üçün görək heyif-silənək! Xəm xəyala düşmüşən; ananın acığına burnunun altında mırıldanma.

Lipoçka. Görünür, mənim xoşbəxtliyimi istəmirsiniz. Atam da, siz də elə ancaq böhtan deməyi, adama əzab verməyi bacarırsınız.

Aqrafena Kondratyevna. Hə, necə fikirləşirsən, fikirləş. Allah özü ayırd eləyər! Qaldı anana, heç kəs onun kimi öz balasının qayğısını çəkmir. Bax, sən burada sınısığını sallayıb ağzına gələn hədyanı danışsən, atanla mən isə gecə-gündüz fikirləşirik ki, səni erə verməyə yaxşı adam tapaq, bu işə tezliklə bir əncam çəkək.

Lipoçka. Hə, şirin-şirin danışmağa varsınız, axı bundan mənə nə fayda?

Aqrafena Kondratyevna. Elə bilirsən sənə yazığım gəlmir! Amma neyləyəsən! Bu neçə ili gözləmişən, bir az da gözlə. Axı, sənə tez-tələsik er tapa bilmərik: siçan-pişik oyunu oynamırıq ki...

Lipoçka. Mənə sizin pişiyiniz yox, er lazımdır! Belə də iş olar? Tanış-bilişə rast gələndə xəcalətdən ölüərəm, bu boyda Moskvada adaxlı tapa bilmirsiniz – başqaları elə hey tapırlar. Belə biabırçılığa kim dözər: rəfiqələrimin hamısı çoxdan ərddədir, mən isə yetim

kimi qalmışam ortada! Biri tapılmışdı, onu da qapıdan qaytardınız. Bura baxın, mənə adaxlı tapın, lap tez tapın!.. Qabaqcadan xəbərdarlıq eləyərəm, mütləq axtarıb tapın, yoxsa sizin özünüz üçün pis olacaq: qəsdən, sizin acığınıza özümə pərəstişkar taparam, qusara qoşulub qaçaram, xəlvətçə kəbinimizi kəsdirərik.

Aqrafena Kondratyevna. Nə, nə dedin, utanmaz! Bu mürdar fikirləri beyninə kim doldurub? Ey rəhmədil Allah, özümə gələ bilmirəm... Ah, it balası, it! Hə, daha başqa çarə yoxdur! Görünür, atanı çağırmalı olacağam.

Lipoçka. Bir şey olan kimi elə atamın dalınca qaçırsınız; onun yanında diliniz yaman açılır, nə sözünüz varsa, özünüz deyən də!

Aqrafena Kondratyevna. Deməli, sənə belə çıxır ki, mən axmağam! Sən hansı qusardan danışsən, ay utanmaz? Tfu, lənətə gələsən, kor şeytan! Yoxsa elə fikirləşirsən ki, sənə hökmüm çatmaz? Bu həyasızlığı kimdən öyrənmişən, kimin paxıllığını çəkirsən? Olmaya anana da üstün olmaq istəyirsən? Çox o yan-bu yan eləyərsən, göndərəm səni mətbəxə, qab-qacaq yumağa. Buna bax! Buna bax! Ah!.. Ah, sənə nə deyim! Kətandan paltar tikib keçirdərəm əyninə! Donuz damında yaşayarsan, ata-ananın üzünə həsrət qalarsan!

Lipoçka. Ay yaşadım ha! Heç qoyaram ki, mənə ağalıq eləyəsiniz! Əcəb iş imiş!

Aqrafena Kondratyevna. Sus, sus, boşboğaz Yeqorovna! Anana söz qaytarma! Lap yolunu azmısan! Bir də ağzını açıb artıq-əskik danışsan, dilini kökündən qopardaram! Allah da bizə övlad verib! Həyasız qız! Qız deyəndə, yeni xasiyyətin oğlan xasiyyətidir, kobudsan, özünü apara bilmirsən! Bu saat soldat kimi lap ata minib, çapmağa hazırsan!

Lipoçka. Sizə qalsa, şəhərin bütün qorodovoylarını yığıb bura tökərsiniz. Tərbiyə ki, almamısınız, heç olmasa danışmayın. Tutaq ki, mən pisəm, bəs siz özünüz necəsiniz? Olmaya mənə vaxtından əvvəl o dünyaya göndərmək istəyirsiniz? Öz şıltaqlığınızla çərçələmək istəyirsiniz? (*Ağlayır.*) Qoy olsun, mən onsuz da verəmləmişəm, öskürürəm. (*Ağlayır.*)

Aqrafena Kondratyevna (*dayanıb qızına baxır*). Hə, yaxşı bəsdir!

Lipoçka daha bərkdən, hönkür-hönkür ağlayır.

Sənə deyirəm, bəsdir! Yaxşı, mən günahkaram, ağlama, mənəm günahkar.

Lipoçka ağlayır.

Lipoçka! Lipa! Hə, bəsdir! Hə, bəsdir, ağlama! (*Göz yaşları arasından.*) Hə, mənə acığın tutmasın! (*Ağlayır.*)... Axmaq, avam arvadam... (*Hər ikisi birlikdə ağlayır.*) Hə bağışla mənə... sənə sırğa alaram.

Lipoçka (*ağlaya-ağlaya*). Sırğanız nəyimə lazımdır, onsuz da bər-bəzəyim çoxdur. Siz mənə zümrüdlü qolbaq alın.

Aqrafena Kondratyevna. Alaram, alaram, təki sən ağlama.

Lipoçka (*ağlaya-ağlaya*). Ərə gedəndən sonra ağlamaram. (*Ağlayır.*)

Aqrafena Kondratyevna. Ərə gedəcəksən, mənim balam! Hə, indi öp mənə. (*Öpüşürlər.*) Hə, Allah köməyin olsun! Hə, qoy sənin göz yaşını silim. (*Silir.*) Bu gün Ustinya Naumovna bizə gəlmək istəyir, bu bərdə onunla danışarıq.

Lipoçka (*hələ də həyəcanlı səslə*). Ah, kaş tez gəlib çıxaydı.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Fominişna

Fominişna. Tapın görüm, əziz Aqrafena Kondratyevna, bizə kim təşrif gətirib?

Aqrafena Kondratyevna. Deyə bilmərəm. Məgər mən falçı-zadam, Fominişna?

Lipoçka. Bəs məndən niyə soruşmursan, olmaya fikirləşirsən ki, səndən də, anamdan da ağılsızam?

Fominişna. Heç bilmirəm necə deyim; söz güləşdirməkdə yaman ustasan, amma işe gələndə heç nə bacarmırsan. Çox yalvar-dım, xahiş elədim ki, yığıb sandığa doldurduğun o qatı açılmamış yaylıqlardan birini mənə bağışlayasan, amma sən, başqalarına pay-layırsan, mənə vermirsən.

Aqrafena Kondratyevna. Heç bilmirəm, Fominişna, nə danışırısan.

Lipoçka. Bir buna bax! Yəqin səhər yeməyindən sonra pivə içmişən, odur ki, ağzına gələni danışırısan.

Fominişna. Elədir ki var; burada gülməli nə var ki? Axırı yaxşı olsun, Aqrafena Kondratyevna, bəzən əvvəli axırından pis olur.

Aqrafena Kondratyevna. Söz-söhbətin başdan-ayağa tap-macadır. Elə ki ağzını açırısan, ucundan tutub gedirsən ucuzluğuna, heç nə qanmaq olmur. Axı, de görək, kim gəlib?

Lipoçka. Arvaddır, ya kişi?

Fominişna. Xəyalma kişidən başqa heç nə gəlmir. Harada görülüb ki, kişi başına ləçək bağlasın? Ərsiz arvada nə deyərler?

Lipoçka. Deyərlər ki, duldur,əri yoxdur.

Fominişna. Deməli, mən haqlıyam. Deməli, gələn arvaddır!

Lipoçka. Ay səfeh! Axı, bu arvad kimdir?

Fominişna. Deyirəm axı, sən çox ağıllısan, odur ki, başa düş-mürsən! Ustinya Naumovnadən başqa kim ola bilər?

Lipoçka. Ah, anacan, lap yerinə düşdü!

Aqrafena Kondratyevna. Bəs o indiyəcən hardadır? Tez ol, onu çağır, Fominişna!

Fominişna. Özü bu dəqiqə gələr: qapını gec açdığına görə həyətdə dalandarla dalaşır.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Ustinya Naumovna

Ustinya Naumovna (*içəri girə-girə*). Oh-ay! Bu nədir, mənim əzizlərim belə də dik pillekən olar: yuxarı çıxanacan lap əldən düşdüm.

Lipoçka. Axırı ki, gəldiniz! Salam, Ustinya Naumovna!

Ustinya Naumovna. Çox tələsmə. Burada səndən böyükkləri var. Qoy bir əvvəlcə ananla görüşüm. (*Öpüşürlər.*) Salam, Aqrafena Kondratyevna! Necəsən, necə dolanırsan, sağ-salamatsan, əzizim?

Aqrafena Kondratyevna. Allaha şükür! Çörək yeyirəm, canına sağlıq deyirəm; səhərdən qızım ilə çənə döyürəm.

Ustinya Naumovna. Yəqin ki, pal-paltar haqqında. (*Lipoçka ilə öpüşür.*) Bax, sənə də növbə çatdı. Bu nədir, deyəsən kökəlmisən, gözümün işığı!.. Allah saxlasın! Gözəlləşməkdən yaxşı nə ola bilər!

Fominişna. Tfu, dilin qurusun! Uşağı gözə gətirərsən!

Lipoçka. Ah, boş sözdür. Sənə belə görünür. Ustinya Naumovna. Getdikcə zəifləyirəm: gah mədəm ağrıyır, gah ürəyim döyünür, elə bil dənizə düşmüşəm, ləpələr məni o yan-bu yana atır, gözlerim qaralır.

Ustinya Naumovna (*Fominişnaya*). Hə, Allahın qoca bəndəsi, gəl səninlə də öpüşək. Hərçənd, əzizim, həyatda görüşmüşük, deməli, burada ağzımızı marçıldatmasaq da olar.

Fominişna. İxtiyar sənindir. Məlum işdir ki, biz sahibkarlardan deyilik, xırda adamlarıq; bununla belə, bizim də ruhumuz var, ürəyimiz daşdan deyil.

Aqrafena Kondratyevna (*əyləşir*). Otur, otur, Ustinya Naumovna, dirək kimi ayaq üstə nə quruyub qalmısan! Fominişna, get de ki, samovara od salsınlar.

Ustinya Naumovna. Çay içmişəm, çay içmişəm, əzizim; yalan deyirəmsə, boynum sınısın, çay içmişəm, elə belə, bir dəqiqəliyə sizə baş çəkməyə gəldim.

Aqrafena Kondratyevna. Niyə dayanmısan, Fominişna? Əzizim, əldən-ayaqdan cəld ol.

Lipoçka. Anacan, qoy mən gedim, özünüz görürsünüz ki, o ağır tərpanendir.

Fominişna. Diliuzunluq eləmə, səndən soruşan yoxdur. Aqrafena Kondratyevna, anam, mən belə fikirleşirəm ki, çaydansa, duzlu balıqla araq vurmaq yaxşı olardı.

Aqrafena Kondratyevna. Hə, araq öz yerində, çay öz yerində. Yoxsa özgeyin malına heyfün gəlir? Hə, get, samovar qaynayan kimi deginən götürsünlər bura.

Fominişna. Bəs necə! Baş üstə. (*Gedir.*)

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar, Fominişnasız

Aqrafena Kondratyevna. Hə, təzə nə var, nə yox, Ustinya Naumovna? Özün görürsən ki, qızım dərd çəkir.

Lipoçka. Doğrudan da, Ustinya Naumovna, elə hey gəzirsən, gəzirsən, amma ortada heç nə yoxdur.

Ustinya Naumovna. Sizinlə, əzizlərim, dil tapmaq çətin məsələdir. Atan özünə varlı kürəkən axtarır; deyir ki, camaat arasında qoy heç tanınmasın, tək cibləri dolu olsun, özü də az cəhiz istəsin. Anan Aqrafena Kondratyevna isə başqa cür fikirleşir, istəyir ki, kürəkəni mütləq tacir olsun, döşündə orden, ya da medal gəzdirsən, yaxşı at saxlamağı bacarsın, özü də köhnə qayda ilə xaç vursun. Yəqin ki, bu barədə sən də öz arzun var. Mən hansınıza qulaq asım?

ALTINCI ŞƏKİL

Həmin adamlar və Fominişna. O içəri girir, arağı, qəlyanaltını süfrəyə qoyur.

Lipoçka. Mən tacirə ərə getməyəcəyəm, qətiyyənlə getməyəcəyəm. Mən elə buna görə fransızca oxumuşam, fortepiano çalmaq, rəqs öyrənmişəm ki, tacirə gedim?! Yox, yox! Haradan istəyirsən, mənim üçün zadəgan adaxlı tap.

Aqrafena Kondratyevna. İndi gəl bununla danış!

Fominişna. Axı zadəgan adaxlı nəyinə lazımdır? Onlarda nə tapmısan? Oxuyub-yazmaqdan başqa heç nə bilmirlər, xristianlıqdan da üz döndəriblər: nə hamama gedirlər, nə də bayramlarda piroq bişirirlər; belə ərədən axırı zəhlən gedər, canın boğazına yığılar.

Lipoçka. Fominişna, sən kəndçi-kündçü arasında doğulmusan, elə bu cür də o dünyaya gedəcəksən. Axı tacirdə nə görmürsünüz? Onda hörmətə layiq nə var ki? Hansı ad-sanın sahibidir? Olmaya elə bilirsiniz ki, onun süpürgə saqqalının həsrətini çəkərəm?

Fominişna. Süpürgə yox, Allahın tükü, xanım! Belədir də!

Aqrafena Kondratyevna. Axı atan da kosa deyil, saqqalı öz qaydasındadır, necə olsa da, sən onu öpürsən.

Lipoçka. Ata bir başqa, ər bir başqa. Niyə başa düşürsünüz, anacan? Bir dəfə dedim ki, tacirə ərə getməyəcəyəm, deməli getməyəcəyəm! Tacirə getməkdənsə, ölərəm, ömrümün axırınacan ağlayıb canımı çürüdərəm; göz yaşım qurusa, istiot yeyərəm ki, yenə ağlayam.

Fominişna. Yoxsa, doğrudan da, ağlamaq istəyirsən? Bunu heç ağlına getirmə. Səndə də, Aqrafena Kondratyevna, uşağı cinləndirməyə həvəs varmı!

Aqrafena Kondratyevna. Kim onu cinləndirir? Özü şıltaqlıq eləyir, əsəbiləşir.

Ustinya Naumovna. Yaxşı, madam ki, sən belə iştahan var, onda sən üçün zadəgan adaxlı tapırıq. Görkəmi necə olsun: ətli-canlı, yoxsa arıq?

Lipoçka. Kök olsa da eybi yoxdur, təki balacaboy olmasın. Əlbəttə, hündürboylusu lap yaxşı olardı. Cırdan nəyimə görədir?! Ən başlıcası, Ustinya Naumovna, yastıburun olmasın, mütləq qarabuğdayı olsun; məlum işdir ki, geyinməyi də bacarsın, moda jurnallarındakı kimi. (*Güzgüyə baxır.*) Ah, pərvərdigara! Bir gör özüm nə kökdəyəm, saçlarım pırtlaşıqdır.

Ustinya Naumovna. Hə, bir adaxlı gözəlti eləmişəm, əzizim, lap sən istəyəndir: boylu-buxunlu, qarabuğdayı.

Lipoçka. Ah, Ustinya Naumovna! Qarabağdayı yox, qarabuğdayı.

Ustinya Naumovna. Eh, bu qoca vaxtında zəhmət çəkib söz öyrənmək mənə çox lazımmış; necə bacarıram, elə də deyirəm. Hə, bir neçə para kəndin sahibidir, ordeni də var; sən get geyin, əyinbaşını düzəlt, biz də ananla bu iş barəsində danışaq.

Lipoçka. Ah, əzizim Ustinya Naumovna, sonra mənim otağıma gəl: sənənlə söhbətim var. Gedək, Fominişna.

Fominişna. Gedək, gedək, ay dəcəl!

Gedirler.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Aqrafena Kondratyevna və Ustinya Naumovna

Aqrafena Kondratyevna. Çaydan əvvəl bəlkə içək, Ustinya Naumovna?

Ustinya Naumovna. Olar, əzizim, olar.

Aqrafena Kondratyevna (*arağı süzür*). Ye, iç, nuş olsun!

Ustinya Naumovna. Əvvəlcə sən iç, mənim gülüm.

Aqrafena Kondratyevna. İçerəm, tələsmirəm!

Ustinya Naumovna. Vah! Fu! Bu zəhrimarı haradan alırısmız?

Aqrafena Kondratyevna. Şərab kontorundan. (*İçir.*)

Ustinya Naumovna. Yəqin vedrə ilə?

Aqrafena Kondratyevna. Əlbəttə, vedrə ilə. Yoxsa az-az almaqla kar aşmır. Axı evimizdə çox içilir.

Ustinya Naumovna. Nə deyim, anam, nə deyim! Hə, Aqrafena Kondratyevna, bu adaxlıni axtarıb tapanacan ayaqdan düşmüşəm, gezməmiş küçə qoymamışam: görəndə, əzizlərim, ağzınız açılacaq!

Aqrafena Kondratyevna. Axırı ki, bir ağıllı söz dedin.

Ustinya Naumovna. Əsli-nəslə yaxşı yerdəndir, özü də mötəbər adamdır, elə ağayana adamdır ki, yatıb yuxunuzda da görməzsiz.

Aqrafena Kondratyevna. Görünür, Samson Siliçdan sən üçün iki dəne onluq almalı olacağam.

Ustinya Naumovna. Eybi yoxdur, əzizim, qəbulumdur. Kəndləri də var, boynundan orden də asılıb, özü də elə ağıllıdır ki, daha nə deyim?

Aqrafena Kondratyevna. Ustinya Naumovna, sən onu əvvəlcədən başa sal ki, qızımıza çoxlu mal-dövlət cəhiz verməyəcəyik.

Ustinya Naumovna. Onun öz mal-dövləti başından aşır.

Aqrafena Kondratyevna. Əlbəttə, belədirsə – çox yaxşı; ancaq Ustinya Naumovna, sən də anasan, özün fikirləş, bu necib, oxumuş kürəkənlə necə dolanacağam? Onunla bir kəlmə danışa bilməyəcəyəm; nə o mənə başa düşəcək, nə də mən onu.

Ustinya Naumovna. Düz deyirsən, gözümün işığı, əvvəlcə çox çətin olacaq, eybi yoxdur, sonra öyrəşərsən, birtəhər dolanarsınız. Hə, Samson Siliçla danışmaq lazımdır, bəlkə o, həmin adamı tanıyır.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Rispolojenski

Rispolojenski (*içəri girə-girə*). Yanınıza gəlmişəm, anam, Aqrafena Kondratyevna. Samson Siliç baş çəkmək istəyirdim, gördüm başı qarışıqdır; dedim onda gedim Aqrafena Kondratyevnanın yanına. Bu nədir, araqdır? İcazənizlə, Aqrafena Kondratyevna, bir qədəh vurum. (*İçir.*)

Aqrafena Kondratyevna. Ye, iç, atam, nuş olsun! Xahiş eləyirik əyləşsən, necəsiniz, necə dolanırsınız?

Rispolojenski. Əşsi, nə dolanmaq! Bir təhər başımızı gırləyirik, Aqrafena Kondratyevna! Özünüz bilirsiniz: külfət böyük, gəlirim az. Ancaq naşükürlük eləmirəm. Naşükürlük günahdır, Aqrafena Kondratyevna.

Aqrafena Kondratyevna. Hə, atam, naşükürlük ən pis işdir.

Rispolojenski. Bəli, bəli, Allaha xoş getməz, Aqrafena Kondratyevna. Bir dəfə başıma bir əhvalat gəldi...

Aqrafena Kondratyevna. Atam, adm nədir? Həmişə yadımdan çıxır.

Rispolojenski. Sısoy Psoviç, anam, Aqrafena Kondratyevna!

Ustinya Naumovna. Bu necə addır, əzizim: Psoviç? Hara-dan götürmüşünüz bu adı?

Rispolojenski. Dəqiq deyə bilmərəm, atamın adı Psoy idi; hə, deməli, mən də Psoviçəm.

Ustinya Naumovna. Psoviçsən, Psoviç ol! Hələ bu yaxşıdır, bundan da pisi olur, əzizim.

Aqrafena Kondratyevna. Sısoy Psoviç, hansı əhvalat danışmaq istəyirdin?

Rispolojenski. Hə, anam, Aqrafena Kondratyevna, əhvalat belə olub: mən sizə hekayə, ya da nağıl yox, doğrudan olmuş bir hadisə danışiram. Aqrafena Kondratyevna, icazənizlə bir qədəh vurum. (*İçir.*)

Aqrafena Kondratyevna. Ye, iç, atam, iç.

Rispolojenski (*əyləşir*). Bir qoca kişi vardı, o lap qoca idi... Ancaq anam, yadımdan çıxıb ki, o harada yaşayırdı... Deyəsən əl-ayaqdan uzaq bir yerdə. Hə bu qocanın, ay xanım, bir-birindən kiçik on iki qızı vardı. Özü işləyə bilmirdi, arvadı da çox qoca idi, uşaqlar da ki, balaca idilər. Məlum şeydir ki, adam yeməse-icməse, yaşaya bilməz. Qocalar var-yoxlarını satmışdılar, hər yerden əlləri üzül-müşdü, köməkləri yox idi! Xırda uşaqlarla hara gedəsən? Qoca çox fikirləşdi, çox götür-qoy elədi, gördü ki, xanım, fikirləşməkdən bir şey çıxmıyacaq. Öz-özünə dedi ki, "gedim oturmaq yol ayrıcında: bəlkə rəhmətli adamlar halıma acıyıb, mənə bir şey verdilər". Bir gün, iki gün keçdi, eşitdiyi ancaq bu oldu: "Allah versin". O da, anam, Allahdan şikayətə başladı.

Aqrafena Kondratyevna. Pərvədigara!

Rispolojenski. İlahi, dedi, mən rüşvətxor deyiləm, yolkəsən deyiləm... Yaxşısı budur özümü öldürüm, canım qurtarsın.

Aqrafena Kondratyevna. Allah, özün kömək elə!

Rispolojenski. Sonra o, yuxuda gördü ki...

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Həmin adamlar və Bolşov

Bolşov. A! Ağa, sən də buradasan! Olmaya burada moizə oxuyursan?

Rispolojenski (*təzim edir*). Salamatsınız, Samson Silic?

Ustinya Naumovna. Bu nədir, gözümün işığı, elə bil arıqlamısan? Yoxsa bir yerin ağrıyır?

Bolşov (*əyləşə-əyləşə*). Yəqin soyuqlamışam, ya da babasilim əziyyət verir...

Aqrafena Kondratyevna. Hə, Sısoy Psoviç, sonra qocaya nə oldu?

Rispolojenski. Qalsın sonraya, Aqrafena Kondratyevna, boş vaxt tapıb, axşamüstü gələrəm, dalını danışaram.

Bolşov. Bura bax, yoxsa peyğəmbər övladı olmaq fikrinə düşmüşsən? Ha-ha-ha! Hə, daha vaxtdır!

Aqrafena Kondratyevna. Hə, sən ki zarafata başladın, qurtardı! Qoymazsan adam səmimi söhbət eləsin.

Bolşov. Səmimi söhbət!.. Ha-ha-ha... Sən ondan soruş gör məhkəməlik işi necə itirib; bax, bu əhvalatı sənə lap yaxşı danışar.

Rispolojenski. Yox, iş itib-zad eləməyib. Düz demirsiniz, Samson Silic!

Bolşov. Onda bəs səni oradan nə üçün qovublar?

Rispolojenski. Bax, bu saat ərz eləyim nə üçün, anam Aqrafena Kondratyevna. Məhkəmə işlərindən birini götürüb evə qayıdanda yoldaşım ilə yolüstü meyxanaya girdik... Özünüz bilirsiniz, bir az zəif adamam, burnuma araq iyi dəyəndə hər şey yadımdan çıxır. O gün də yəqin ki, keflənib, işi orada qoymuşam. Nə olsun, hamının başına iş gələ bilər. Sonra xanım, məhkəmədə iş birdən yadıma düşdü: axtardıq, axtardıq, tapmadıq; hətta mən icraçı ilə bir yerdə

evə də getdim, tapılmadı ki, tapılmadı! Məni məsuliyyətə cəlb etmək istəyəndə fikirləşdim ki, bəlkə işi meyhanada unudub qoymuşam. İcraçı ilə ora getdik, tapdıq.

Aqrafena Kondratyevna. Nə olsun ki... Belə iş nəinki içən adamın, içməyən adamın da başına gələ bilər. Nə böyük şey imiş!

Bolşov. Necə olub ki, səni Kamçatkaya sürgün etməyiblər?

Rispolojenski. Bircə Kamçatka qalmışdı! Axı nəyə görə, icazənizlə soruşum, nəyə görə Kamçatkaya sürgün olunmalı idim?

Bolşov. Nəyə görə! Biabırçılığa görə! Doğrudanmı sizin belə işlərinizə göz yummaq lazımdır? Onda siz lap cızığınızdan çıxarsız.

Rispolojenski. Amma bağışladılar. Anam, Aqrafena Kondratyevna, məni bu işdən ötrü məhkəməyə vermək istəyirdilər. Tez bizim generalın yanına qaçdım, ayaqlarına düşdüm. Zati-aliləri, dedim, məhv etməyin məni! Evliyəm, xırda uşaqlarım var. Hə, dedi, eybi yoxdur, yığılan döyməzlər, istefaya çıx, bir də səni burada görməyim. Bax, beləcə günahımdan keçdi. Nə olar, Allah onun ömrünü uzun eləsin. General indi də məni yaddan çıxarmayıb; hərdən bayram günlərində yanına gedirəm, soruşur ki, hə, nə var, xeyir ola, Sısoy Psoiç? Deyirəm ki, zati-aliləri, bayramınızı təbrik etməyə gəlmişəm. Bu yaxında Troitsa monastrına getmişdim, təbarrük çörək-dən ona da apardım. Aqrafena Kondratyevna, icazənizlə, bir qədəh də vurum. (İçir.)

Aqrafena Kondratyevna. Ye, iç, əzizim, nuş olsun! Biz isə Ustinya Naumovna, gedək o biri otağa, yəqin ki, samovar hazırdır; həm də qızımızın cehizindən bəzi təzə şeyləri sənə göstərim.

Ustinya Naumovna. Təzəsi olmasa da, əzizim, keçinərsiniz, pal-paltarınız onsuz da çoxdur.

Aqrafena Kondratyevna. Nə eləyərsən! Təzə parçalar çıxıb, biz də ki, onlara Allaha şükür, pul-zad vermirik.

Ustinya Naumovna. Düz deyirsən, gözümün işığı! Mağaza özünüzdən, ixtiyar da öz əlinizdə.

Gedirlər.

Bolşov. Düzünü de, Sısoy Psoiç, indiyəcən gördüyün əngəlli işlərə çoxmu mürəkkəb işlətmisən?

Rispolojenski. He-he... Samson Siliç, mürəkkəbdən ucuz nə var ki? Yolüstü gəldim görüm necəsiniz, işləriniz necə gedir.

Bolşov. Gəlmisən! Görməyə, bilməyə yaman iştahan var! Bax, siz, məhkəmə camaatı, yaman əclaf adamlarsınız, əsil qanıçənsiniz: fikriniz-zikriniz odur ki, bir şey tapasınız, bir şey öyrənsiniz, buna görə də şeytan kimi başınızı hər yere soxursunuz.

Rispolojenski. Samson Siliç, axı mən kiməm ki, şeytanlıq eləyəm? Məndə o baş hamı ki, bir adama ağıl öyrədəm, siz məndən bəlkə də on dəfə ağılsınız. Mənə nə deyirlər, onu da eləyirəm. Niyə də eləməyim? Gərək səfeh olasan ki, tapşırılan işi yerinə yetirməyərsən; ona görə ki, mən də, uşaqlarım da, demək olar ki, sizdən xeyirxahlıq görmüşük. Mən o qədər ağıllı deyiləm ki, sizə məsləhət verəm: siz öz işinizi hamıdan yaxşı bilirsiniz.

Bolşov. Özüm bilirəm! Elə belə də orasıdadır ki, biz tacirlər axmağıq, heç nə başa düşmürük, sən kimi zəlilərə də elə bu lazımdır. Bilirəm ki, bundan sonra evimin kandarından ayağın üzülməyəcək.

Rispolojenski. Nə üçün də üzülsün! Əgər sizi istəməsəydim, evinizə gəlib-gətməzdim. Məgər başa düşmürəm? Məgər mən dilsiz-ağılsız heyvanam?

Bolşov. Bilirəm ki, məni istəyirsən, – elə hamınız bizi istəyirsiniz; ancaq bunun bizə heç bir xeyri yoxdur. Bax, mən indi əziyyət çəkirəm, həmin işə görə əziyyət çəkirəm, inan, təkcə bu fikir mənə çox əzab verir! Təki bu iş tez qurtaraydı, mən də rahat olaydım.

Rispolojenski. Nə olsun ki, Samson Siliç, bu işi görəndə təkcə siz deyilsiniz, sizdən də qabaq eləyiblər, sizdən sonra da eləyəcəklər; məgər başqaları belə işlər eləyirlər?

Bolşov. Necə yeni eləyirlər, qardaş, başqaları da eləyirlər. Özü də necə: həyasızcasına, vicdansızcasına. Yaylı karetalarda gəzir-lər, üçmərtəbəli evlərdə yaşayırlar; eləsi də var ki, sütunlu gözəl imarət tikdirir, özü isə meymuna oxşayır; sonra da müflis olur, ondan bir qəpik də ala bilmirsən. Həmin karetarlar, Allah bilir, hara yox olur, imarətlərin hamısı girov qoyulur, borclarını verməyə üç

cüt köhnə uzunboğazı qala, ya qalmaya. Bununla da iş qurtarır. Özü də kimləri aldadır: kasıb-kusublu lüt-ürvan eləyib dilənçi kökünə salır. Mənim borclu olduğum adamların hamısı varlıdır, onlara heç nə olmaz...

Rispolojenski. Məlum şeydir. Qaldı ki, o işə, Samson Siliç, bizim əlimizdədir.

Bolşov. Bilirəm ki, bizim əlimizdədir, ancaq bir şey çıxara biləcəksən ya yox? Sizə çox da etibar yoxdur. Sizə lap yaxşı belə-dəm. Dil tökməkdə yaman ustasınız, işə gələndə tülküyə dönürsünüz.

Rispolojenski. Nə danışırırsınız, Samson Siliç, belə işə birinci dəfə baş qoşmuram ki... Bunu da bilməsəm, daha nəyə lazımam! He, he, he... Bu nədir, mən elə işlər görmüşəm ki, bilsən, ağzın açıla qalar, özü də hamısı keçib. Mənim yerimə başqası olsaydı, belə iş üstə onu çoxdan dünyanın o başına sürgün eləmişdilər.

Bolşov. Doğrudan? Yaxşı, indi nə kələk qurmaq fikrindəsən?

Rispolojenski. O baxır işin gedisinə. Samson Siliç, icazənizlə bir qədəh vurum. (*İçir.*) Əvvəla mülkü, bir də dükanları ya girov qoymalısınız, ya da satmalısınız. Bu birincisi.

Bolşov. Hə, işi bəri başdan möhkəm tutmaq lazımdır. Ancaq bu yükü kimin üstünə atım? Bəlkə arvadımın?

Rispolojenski. Qanuni olmaz, Samson Siliç! Qanuni olmaz! Qanunda deyilir ki, belə satış düzgün hesab olunmur. Əlbəttə, bu işi görmək çətin deyil, ancaq sonra cəncəli çıxa bilər. İşini gerek, Samson Siliç, əvvəldən möhkəm tutasan.

Bolşov. Düz deyirsən, sonra qurdalayıb qənberqulu çıxararlar.

Rispolojenski. Mülkü, dükanları yad adamın adına keçirt-səniz, heç nə eləyə bilməzlər. Qanuni kağızlara kim nə deyə bilər.

Bolşov. Ancaq belə burasındadır ki, evi yad adamın adına keçirərsən, sonra geri də ala bilməzsən, deyər ev mənimdir.

Rispolojenski. Onda axtarın, Samson Siliç, elə adam tapın ki, vicdanlı olsun.

Bolşov. Bu zamanədə belə adamı haradan tapasan? İndi hamı bir-birini soymağa fürsət axtarır, sən də vicdandan dəm vurursan.

Rispolojenski. Ağlıma bir fikir gəlib, Samson Siliç, istəyirsiniz qəbul eləyin, istəmirsiniz öz işinizdir: sizin pirkeşik necə adamdır?

Bolşov. Kimi deyirsən? Lazarı?

Rispolojenski. Bəli, Lazar Yelizariçi.

Bolşov. Hə, Lazarın adına keçirmək olar; ağıllı oğlandır, pulu da var.

Rispolojenski. Onda necə istəyirsiniz, Samson, Siliç, girov kağızı düzəldim, yoxsa qəbalə verim?

Bolşov. Hansının faizi azdırsa, onu elə. Əgər işi səliqə ilə sahmana salsan, Sısoy Psoiç, xəcalətindən elə çıxacağam ki, afərin deyəcəksən.

Rispolojenski. O barədə arxayın olun, Samson Siliç, biz öz işimizi bilirik. Bəs siz, bu haqda Lazar Yelizariçə bir söz demisiniz, ya yox? Samson Siliç, icazənizlə, bir qədəh vurum. (*İçir.*)

Bolşov. Hələ deməmişəm. Bu gün danışaram. İşgüzar oğlandır, bircə işarə vursam, o saat başa düşəcək. İş də elə görəcək ki, lap kefin istəyən kimi. Hə, mülkü girov qoyduq, sonra?

Rispolojenski. Sonra da şeylərin siyahısını tutarıq, guya işləriniz pisdır, borcları manata iyirmi beş qəpik ödəyə bilərsiniz! Sonra da bir-bir borclu olduğunuz adamların yanına gedərsiniz. Əgər biri çox o yan-bu yan eləse, onun üçün bir az artırə bilərsiniz, həyasızına rast gəlsəniz, manata-manat verərsiniz... Siz onun borcunu verərsiniz, ancaq o yazsın ki, sazişə görə manata iyirmi beş qəpik almışam, gözdən pərdə asmaq üçün guya iş belədir; hə, başqaları da onlara baxıb, bu işə razılıq verərlər.

Bolşov. Düz deyirsən, çənə-boğaz döymək pis olmaz: iyirmi beş qəpiyə razı olmasalar, əlli qəpik alarlar; işdir əlli qəpiyə razı olmasalar, yetmiş qəpiyə göydə razı olarlar. Necə olsa, mənfəətdir. Qızım yetişib, lap elə günü bu gün ərə getməlidir. Özüm də, qardaş, yorulmuşam, dincəlmək vaxtımdır; böyrümü yerə verib rahatlanaram, bu alver də cəhənnəm olsun. Hə, Lazar özü gəlir.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Podxalyuzin içeri girir

Bolşov. Nə var, nə yox, Lazar? Rastabazardan gəlirsən? Hə, işləriniz necədir?

Podxalyuzin. Allaha şükür, yavaş-yavaş gedir. Sısoy Psoiç, salam! (*Təzim eləyir.*)

Rispolojenski. Salam, atam, Lazar Yelizariç. (*Təzim eləyir.*)

Bolşov. Gedir, qoy getsin. (*Bir az susur.*) Bura bax, Lazar, boş vaxtında mənim üçün gəlir-çıxarın yekununu vuraydın, həm də bahalı malları perakəndə satış qiymətləri ilə başqa şeylərin də dəyərini hesablayaydın. Alver eləyirik, qardaş, amma bir quruş qazana bilmirik. Bəlkə pirkeşiklər əliəyrilik eləyirlər, mallardan qohumlarına, məşuqələrinə daşıyıb aparırlar; sən bir az onları utandır. Mənfəətsiz alverin nə ləzzəti? Olmaya alver səriştələri yoxdur? Çoxdan gerek öyrənəydilər.

Podxalyuzin. Heç elə şey olar, Samson Siliç, səriştələri olmasın? Mən özüm tez-tez rastabazara gedirəm, onlarla söhbət eləyirəm.

Bolşov. Nə söhbət eləyirsən?

Podxalyuzin. Məlum şeydir, çalışıram ki, hər iş öz qaydasında, öz yerində olsun. Deyirəm ki, uşaqlar, firsəti əldən verməyin: elə ki gördün alver yaxşı gedir, ya da bəxtinə maymaq bir alıcı düşüb, ya da ki, naxışlı parça xanımın xoşuna gəlib, tez arşına bir iki manat artır.

Bolşov. Yəqin, qardaş, özün də bilirsən ki, almanlar mağazalarda bizim ağaları belə aldadırlar. Biz alman olmasaq da, hər halda pravoslav xristianlarıq, biz də piroq yeməyi xoşlayırıq. Düz demirəm? Hə?

Rispolojenski gülür.

Podxalyuzin. Məsələ aydındır. Deyirəm ki, uşaqlar, parçanı ölçəndə də elə eləyin ki, şübhə oyanmasın: gücün çatdıqca dart, amma gözlə ki, cırılmasın; axı onu müştəri tikib geyəcək, biz yox. Zirək tərpanə bilsən, girovəyə salıb, bir arşın da kaf gedə bilərsən.

Bolşov. Düz demisən, fərqi yoxdur: onsuz da dərzi oğurlayacaq. Hə? Oğurlayacaq da?

Rispolojenski. Oğurlayacaq, Samson Siliç, lotu mütələq oğurlayacaq; bu dərzilərə mən yaxşı belədəm.

Bolşov. Elədir ki, var, hamısı oğrudur, amma bizim adımız pis çıxıb.

Rispolojenski. Düz buyurursunuz, Samson Siliç, lap düz buyurursunuz.

Bolşov. Eh, Lazar, indi mənfəət azdır; keçmiş zamanədəki kimi deyildir. (*Bir az susur.*) “Moskovskiye vedomosti” qəzetini gətirmisən?

Podxalyuzin (*cibindən qəzeti çıxarıb ona verə-verə*). Buyurun.

Bolşov. Ver baxaq, görək nə var nə yox. (*Gözlüyünü taxıb, qəzetə baxmağa başlayır.*)

Rispolojenski. Samson Siliç, icazənizlə bir qədəh vurum. (*İçir, sonra gözlüyünü taxıb, Bolşovun yanında əyləşir və qəzetləri nəzərdən keçirir.*)

Bolşov (*ucadan oxuyur.*) “Dövlət və müxtəlif cəmiyyətlərin elanları: 1, 2, 3, 4, 5-ci səhifələr, 6-cı səhifə isə yetimlər evindən”. Bunun bizə dəxli yoxdur, kəndli alıb satmırıq. “7 və 8-ci səhifələr, Moskva universitetindən, quberniya idarələrindən, ictimai nəzarət təşkilatlarından”. Hə, bunu da oxumasaq olar. “Altıqlaşlı şəhər dumasından”. Görək burada nə var! (*Oxuyur.*) “Altıqlaşlı Moskva şəhər dumasından bildirilir ki, kim aşağıdakı töycü işlərini aparmaq vəzifəsini öz öhdəsinə götürə bilər”. Bizim işimiz deyil: girov qoymaq lazımdır. “Qocalar evinin kontoru dəvət eləyir...” Qoy dəvət eləsin, biz getməyəcəyik. “Yetimlər məhkəməsinə”. Özümüz də elə yetimik, nə atamız var, nə də anamız. (*Qəzeti vərəqləyir.*) Ehe! Bax, buna varam! Qulaq as, Lazar! “Filan il sentyabrın filan günündə Ticarət Məhkəməsinin hökmü ilə birinci dərəcəli tacir Fedot Seliverstov Pleşkov iflasa uğramış borclu elan edilir; buna görə də...” Gerisini oxumasam da olar. Buna görə nə olduğu məlumdur. Bu da Fedot Seliverstic! O boyda tacir gör nə günə düşdü! Bura bax, Lazar, onun bizə borcu yoxdur ki?

Podxalyuzin. Bir az var. Evinə qənd aparmışdı, otuz, ya da qırx pud.

Bolşov. Bu yaxşı olmadı, Lazar. Eybi yoxdur, dostluğumuz xatirinə mənim borcumun hamısını qaytarar.

Podxalyuzin. Şübhə eləyirəm.

Bolşov. Birtəhər düzəlişirik. (*Oxuyur.*) “Birinci dərəcəli Moskva taciri Anton Sisoyev Yenotov iflasa uğramış borclu elan edilir”. Bundan alacağımız yoxdur ki?

Podxalyuzin. “*Bolşoy postda*”¹ da üç çəllək günəbaxan yağı aparıb.

Bolşov. Bu da sənə yavan yeyənlər, pəhriz saxlayanlar! Allaha da fırıldaq gəlirlər, özge hesabına pəhriz saxlayırlar. Qardaş, sən

¹ Dini ayın: pəhriz, nəfsini saxlama

onların mötəbərliliyinə inanma. Bir əllə xaç vururlar, o biri əllə özge-
nin cibinə girirlər. Bu da üçüncü məlumat: "İkinci dərəcəli Moskva
taciri Yefrem Lukin Poluarşinnikov iflasa uğramış borchu elan edilir".
Bəs bu necə?

Podxalyuzin. Vekseli var.

Bolşov. Məhkəməyə verilib?

Podxalyuzin. Verilib. Özü gizlənilir.

Bolşov. Hə! Bu da dördüncü, Samopalov. Bu nədir, yoxsa
dövlət olublar?

Podxalyuzin. Yaman əclaf camaatdır!

Bolşov (*qəzeti vərəqləyir*). Onları səhərəcən sayıb qurtarmaq
olmaz. Rədd elə bunu!

Podxalyuzin (*qəzeti alır*). Təkcə qəzeti murdarlamırlar.
Bütün tacirlərin adını ləkələyirlər.

Sükut

Rispolojenski. Sağ olun, Samson Silç, gedim evə, bəzi
işlərim var.

Bolşov. Bir az da əyləşəydin.

Rispolojenski. Yox, Samson Silç, vallah oturmaq vaxtı deyil.
Sabah bir az tez gələrəm.

Bolşov. Hə, ixtiyar sənindir!

Rispolojenski. Sağ olun!.. Sağ olun, Lazar Yelizanç! (*Gedir.*)

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Bolşov və Podxalyuzin

Bolşov. Hə, Lazar, indi bil ki, ticarət nə olan şeydir. Bəs nə
bilirdin! Pul elə-beləcə yerdən çıxmır. Borclu borclunun sağlığını
istər deyiblər. Pul alıb, veksəl verməyi bacarırlar. Bundan sonra al
onlardan borcunu, görüm necə alırsan! Sandığımda yüz min manat-
lıq veksəl yığılıb qalıb, özü də hamısının vaxtı ötüb; çin-çin bağla-
yıb qoymuşam. Onları lap on şahı gümüş pula verərəm! Dallarınca
lap it də salsan, həmin borcluları axtarıb tapa bilməzsən: bəziləri
ölüblər, qalanlarının da hərəsi bir tərəfə qaçıb, gəl onları tap ki,
dustağa salasan! Salsan da, Lazar, elədiyinə peşman olursan, onu

oradan heç cür çıxarda bilməyəcəksən. Deyəcək ki, burada yerim
lap rahatdır, zəhləmi aparma, rədd ol. Belə deyil, Lazar?

Podxalyuzin. Düz buyurursunuz.

Bolşov. Veksəl, veksəl! Bu veksəl nə olan şeydir? Necə deyər-
lər, kağız, vəssalam. Onu banka, ya da xüsusi adamın yanında qoyar-
san, səndən elə faiz istəyər ki, qarnına girgi düşər, sonra da mal-
dövlətini ver ona. (*Bir az susur.*) Əyalətdən gələn tacirlərə baş qoşma-
san daha yaxşıdır: elə borc almağı bacarırlar; sonra verəcəklər-ver-
məyəcəklər, o da məlum deyil, qaytaranda da qəpik-qəpik qayta-
racaq, qıra-q-bucağından da kəsəcəklər, xırda borclar isə heç yada
düşmür. Adam heç bilmir nə eləsin! Buradakı tacirlərə malı heç
göstərmədən yaxşıdır: anbara girib burunlarını hər yere soxacaqlar,
malları əlləşdirəcəklər, qurdalayacaqlar, sonra da çıxıb gedəcəklər.
Gül kimi mallar tökülüb qalıb, alan yoxdur, adam heç bilmir nə alıb
satsın. Bir rəngsaz dükanım, bir bəzzaz dükanım, bir dənə də baq-
qal dükanım var; ancaq heç birindən bir fayda yoxdur; müzayidəyə
heç mal çıxarmasan yaxşıdır; malın qiymətini elə öldürürlər ki,
adam lap məəttəl qalır, çarəsiz qalıb işə girərsən, səninlə rəqabət
aparmasın deyə gerek dəbbə pulu, bəxşiş, qonaqlıq verərsən, başqa
bu kimi işlər görəsən. Bax, işlər belədir! Başa düşürsən?

Podxalyuzin. Deyəsən düşürəm.

Bolşov. Alver belə şeydir, gəl indi alver elə görüm necə elə-
yirsən. (*Bir az susur.*) Hə, Lazar, indi fikrin nədir?

Podxalyuzin. Nə fikrim olacaq? İxtiyar sahibisiniz. Bizim
işimiz qulaq asmaqdır.

Bolşov. Bu öz yerində, ancaq sən açıq danış. Mən iş barədə
soruşuram.

Podxalyuzin. Burada da, Samson Silç, ixtiyar sahibisiniz.

Bolşov. Bircə söz bilirsən: ixtiyar sahibisiniz. Bəs sənin fik-
rin nədir?

Podxalyuzin. Bu barədə mən heç nə deyə bilmərəm.

Bolşov (*bir az susur*). Bura bax, Lazar, düzünü de, sevirsən
məni? (*Sükut.*) Sevirsən, ya yox? Niyə susursan? (*Sükut.*) Səni, axı
mən böyütmüşəm, adam arasına mən çıxarmışam.

Podxalyuzin. Eh, Samson Silç! Məgər mən bunu bilmirəm.
Ürəyinə heç bir başqa fikir gəlməsin. Bircə sözünüze bəndəm:
qal deyərsiniz, – qalaram, öl deyərsiniz, – ölərəm! Vəssalam!

Bolşov. Nə demək istəyirsən?

Podxalyuzin. Onu deyirəm ki, nə əmriniz var, buyurun: canımı əsirgəmərəm.

Bolşov. Hə, onda qulaq as. Mənə görə, Lazar, indi işin əsil vaxtıdır: nağd pulumuz kifayət qədərdir, veksellərin də hamısının vaxtı çatıb. Daha nəyi gözləyək? Fürsəti əldən verərik, köpəkoğlunun biri, ən yaxın adamın böyürdən çıxıb, səni soyub-talayar, pullarını özündən o yana ötürər, bir də görərsən ki, borclarını manata on qəpik ödəməklə işini düzəldər, milyonlar qazanar, axırda heç səni də tanımaz. Sən isə namuslu tacir ola-ola, gözlerini döyə-döyə qalarsan, onda istəyir lap özünü dara çək. Odur ki, Lazar, belə bir fikrim var: borclu olduğum adamlara manata iyirmi beş qəpik təklif eləyim. Necə bilirsən?

Podxalyuzin. Mənə qalsa, Samson Siliç, manata iyirmi beş qəpik verməkdənsə, heç verməmək daha yaxşıdır.

Bolşov. Doğrudan? Düz deyirsən. Bu zamanədə qəhrəmanlıq eləyib, heç kəsi təəccübləndirə bilməzsən, yaxşısı budur ki, işini sakitcə görəsən. Sonra qoy nə deyirlər-desinlər. Ancaq işi başa çatdıranaq başağrısı çox olacaq. Evi də, dükanları da sənə adına keçirirəm.

Podxalyuzin. Əlbəttə, başağırsız olmayacaq. Bax, vekselləri eritmək, malı əl-ayaqdan uzaq yerə aparmaq lazımdır, sonra başla-riq çalışmağa.

Bolşov. Elədir. Ancaq çalışmağa gücüm çatmaz, qocalmışam! Kömək eləyərsənmi?

Podxalyuzin. Eləyərsən də sözdür, Samson Siliç! Lap oda da, suya da girərəm.

Bolşov. Bax, bu yaxşı. Qəpik-quruş qazanmaqdan bir şey çıxmaz! Gerek qaz vurub, qazan doldurasan. Təki Allah mənə cürət versin. Sağ ol, Lazar. Məni sevindirdin. *(Ayağa qalxır.)* Get, çalış! *(Ona yaxınlaşıb, əlini çiyninə vurur.)* İşlə lazımcına yerinə yetirsən, mənfəəti yarı bölərək. Sənə o qədər dövlət verərəm ki, bütün ömrünə çatar. *(Qapıya tərəf gedir.)*

Podxalyuzin. Mənə, Samson Siliç, sizin rahatlığınızdən başqa heç nə lazım deyil. Uşaqlıqdan himayənizdə yaşayıram, sizdən ancaq nəciblik, xeyirxahlıq görmüşəm, axı mən uşaqlıqda dükanları süpürürdüm, deməli, hər şeyi başa düşməliyəm.

İKİNCİ PƏRDƏ

Bolşovun evində kontor. Tamaşaçılarla üzbəüz qapı, sol tərəfdə isə ikinci mərtəbəyə qalxan pilləkən görünür.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Tişka *(əlində tozsilən, səhnənin qabaq tərəfində dayanmışdır)*. Bu da mənim günüm-güzəranım! Səhnənin gözü açıldandan döşəmələri silirəm! Məgər bu mənim işimdir? Bu evdə hər şey tərsinədir. O biri sahibkarların yanında nökrə dayanan uşaqlar bütün günü dükanda olurlar. Burada isə adamı səhərdən-axşamacan ora-bura qovurlar, küçələrdə o qədər ayaq döyürsən ki, lap canın çıxır. Qazancın heç nə, ciblərin də bomboş. Yaxşı adamlar ora-bura gəndərmək üçün dalandar saxlayırlar, bizim dalandar isə ya pişik balaları ilə peçin üstündə xumarlanır, ya da aşpaz arvadla mazaqlaşır; onun əvəzində səni işlədirlər. Başqalarının yanında asudə vaxt da olur; işdir, əlindən bir xata çıxanda yaşının azlığına görə təqsirdən də keçirlər; bu xarabada isə biri olmasa o biri, ağa özü olmasa arvadı səni şapalaqlayır; hələ bunlar bir yana, pirkeşik Lazar da, qulluqçu Fominişna da, hər yerindən duran da sənə ağalıq eləyir. Lənətə gəlsin belə yaşayış, belə dolanacaq! Hər dəndən bir istəyirsən ki, dost-aşna ilə görüşüb qumar oynayasan, oryol-reşka oynayasan, olmur ki, olmur! Belə şeyi heç ağlına da gətirmə! *(Çıxıb dizi üstə stulda oturur, aynaya baxır.)* Salam, Tixon Savostyanoviç! Necəsiniz? Allaha şükür, hər şey yaxşıdır? Hə, Tişka, bir ağız-burnunu əy görüm! *(Ağız-burnunu əyir.)* Bir gör ha! *(Ağız-burnunu başqa cür əyir.)* Paho, gör ha... *(Qəhqəhə ilə gülür.)*

İKİNCİ ŞƏKİL

Tişka və Podxalyuzin.

(*arxadan səssizcə yaxınlaşıb, Tişkanı atəkləyir*).

Podxalyuzin. Şeytan balası, sən burada neyləyirsən?

Tişka. Neyləyirəm? Məlum işdir neyləyirəm! Toz silirəm.

Podxalyuzin. Nə ilə, dilinlə? Güzgüdə toz hamı? Sənə göstərərəm ki, toz necə olar. Gör necə əzilib-büzülür! Bu saat boynunun ardından bir şapalaq ilişdirərəm, onda bilərsən.

Tişka. Onda bilərsən! Nəyə görə, neyləmişəm ki?

Podxalyuzin. Elə ona görə! Bir də danışarsan, onda bilərsən ki, nəyə görə! Cinqirini çıxar görüm!

Tişka. Cinqirini çıxar görüm! Mən də ağaya şikayət eləyəyəm.

Podxalyuzin. Ağaya şikayət eləyəyəm!.. Sənin ağan mənə neyləyə bilər... İş ki, belə oldu, mən... sənin ağanı... sən uşaqsan, sənin gerek dərsini verək, bəs sən nə bilirdin! Döyülməseniz, sizdən heç bir fayda görmək olmaz. Bunu təcrübədən görmüşük. Mən özüm oddan-sudan çıxmışam, cürbəcür adamlar görmüşəm.

Tişka. Bilirik ki, oddan-sudan çıxmısan.

Podxalyuzin. Səsinə kəs, şeytan balası! (*Yumruqla hədələyir*).

Tişka. Vur görüm, necə vurursan! Elə bilirsən ağaya deməyəcəyəm, Allah haqqı, deyəcəyəm.

Podxalyuzin. Axı nə deyəcəksən, ay acı dil?

Tişka. Nə deyəcəyəm? Deyəcəyəm ki, söyüş söyləyirsən!

Podxalyuzin. Sən dedin, o da inandı! Başından yekə danışmağına bax! Bura gəl! Sısoy Psoiç gəlmişdi?

Tişka. Əlbəttə, gəlmişdi.

Podxalyuzin. Ay şeytan balası, əməlli danış. Bəlkə gəlmək istəyirmiş?

Tişka. Gəlmək istəyirmiş.

Podxalyuzin. Hə, işini qurtaran kimi bazara qaç.

Tişka. Üvəz arağı almağa?

Podxalyuzin (*pul verir*). Yarım litr alarsan. Pulun qalığını da özün üçün verərsən qoğala. Ancaq cəld ol ki, heç kəs başa düşməsin.

Tişka. Bu ayrı məsələ. Bir ayağım burdadır, bir ayağım da bazarda.

Tişka gedir.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Podxalyuzin (*tək*). Əcəb beləyə düşdük! Özü də necə beləyə! İndi neyləyəsen! Hə, işlər şuluqdur! İndi hökmən müflis olduğumu elan etməliyik! Deyək ki, ağaya azdan-çoxdan bir şey qalacaq, bəs mən yazığın halı necə olacaq? Mən başıma nə çarə qılım? Bazarda, toz-torpaq udum? İyirmi il xidmət elə, can çürüt, sonra da küçələrə düş! İndi bu işə necə əncam çəkəsən? Bir şeydən istifadə eləyib mənfəət götürməliyəm. Bəlkə mallardan? Tapşırıb ki, vekselləri satım (*vekselləri çıxarıb sayır*), deyəsən, axı bunlardan istifadə etmək olar. (*Otaqda gəzinir*.) Deyirlər ki, gerek vicdanlı olasan! Hə, məlum şeydir, vicdanlı olmaq lazımdır, amma bunu hansı mənada başa düşəsən? Yaxşı adam üçün hamı vicdanla iş görür; bir adam ki, özü başqalarını aldadır, onun üçün vicdanlı olmaq nəyə lazımdır. Samson Siliç çox dövlətli tacirdir, qaldı bu işə, elə-belo, vaxtını keçirməyə əlinə bəhanə düşüb. Mən işə kasıb adamam! Əgər bu işdən özümə bir az fayda götürsəm, heç bir günah etməyərəm; ona görə ki, o özü ədalətsiz iş görür, qanunu pozur. Mənim niyə ona yazığım gəlsin? Əlinə fürsət düşüb, istifadə elə; o öz siyasətini aparır, sən də öz işini gör. Mən elə iş görürdüm ki, özü də afərin deyirdi, ancaq elə bu da bəsimdir. Hm! Adamın başına elə qərribə fikirlər gəlir ki, daha nə deyim? Əlbəttə, Alimpiyada Samsonovna bilikli, savadlı xanımdır, demək olar ki, beləsi dünyada tapılmaz, ancaq onu da deyim ki, bu adaxlı indi daha ona yaxın durmayacaq, deyəcək ki, pul ver! Bəs pulu haradan alasan? Deməli, Lipoçka daha zadəgana ərə gedə bilməyəcək, çünki pulu yoxdur. Ya gec, ya tez qızı tacirə verməli olacaqlar. (*Dinməzce gəzinir*.) Şeytan deyir, bir az pul yığandan sonra get Samson Siliçin yanına, ayaqlarına düşüb de ki, Samson Siliç, yaşımın elə vaxtıdır ki, gerek oğul-uşaq haqqında fikirleşəm; özü də mən, Samson Siliç, sizin rahathığınız üçün canımı əsirgəməmişəm. Əlbəttə, Alimpiyada Samsonovna savadlı qızıdır, axı mən də, Samson Siliç, səfeh oğlan deyiləm, özünüz görürsünüz ki, xeyli pulum var, ailəmi yaxşıca dolandırma bilərəm. Qızınızı nə üçün də mənə verməyəsəniz? Məgər mən adam deyiləm? Əlimdən heç vaxt pis iş çıxmayıb, böyüklərə həmişə hörmət eləmişəm! Bundan başqa, Samson Siliç mülkü, dükanları mənim adıma keçirəndən sonra ona lap qara-qorxu da gəlmək olar.

Samson Silicın xasiyyətinə belədem, bilirəm ki, belə şeylər mümkünür. Onun xasiyyəti belədir: bir şey ki, başına düşdü, onu oradan heç cür çıxarmaq olmaz. Məsələn, dörd il bundan əvvəl saqqalını qırmaq fikrinə düşdü; Aqrafena Kondratyevna nə qədər yalvarıb ağladısı da, kişi dediyindən dönmədi ki dönmədi, – yox, dedi, – qırxdıracağam, vəssalam, sonra yenə buraxaram: dediyi kimi də elədi, saqqalını qırxdırdı. Bu iş də belədir; ürəyini ələ alıb, boynuna qoya bilsəm, ya da özü bu fikrə düşsə, günü sabah toyumuzu eləyəcək, heç kəsin bir söz deməyə cürəti çatmayacaq. Belə xoşbəxtlik üçün lap İvan Veliki kilsəsinin qülləsindən tullanmaq olar!

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Podxalyuzin və Tişka

Tişka (*əlində butulka gəlir.*) Bax, mən gəldim!
Podxalyuzin. Bura bax, Tişka, Ustinya Naumovna buradadır?
Tişka. Yuxarıdadır. Bu yoluq Psoiç də gəlir.
Podxalyuzin. Arağı süfrəyə qoy, çıxart qəlyanaltı da qoy.

Tişka, arağı süfrəyə qoyur, qəlyanaltı da çıxarıb süfrəyə qoyur,
sonra gedir.

BƏŞİNCİ ŞƏKİL

Podxalyuzin və Rispolojenski

Podxalyuzin. Salam, xoş gəlmisiniz!
Rispolojenski. Salam, atam, Lazar Yelizariç! Yanınıza gəlmişəm. Bəli. Fikirleşdim ki, bəlkə lazım oldum. Bu araqdır? Mən, Lazar Yelizariç, icazenizlə bir qədəh vurum. Şəhərlər nədənsə əllərim əsməyə başlayıb, xüsusən sağ əlim; yazmaq istəyəndə, Lazar Yelizariç, sol əlimlə tuturam ki, əsməsin. Allaha and olsun! Araq içən kimi halım yaxşılaşır. (*İçir.*)

Podxalyuzin. Axı əlləriniz nə üçün əsir?

Rispolojenski (*stola yaxın əyləşir*). Çox qayğı çəkirəm, Lazar Yelizariç, ona görə də əsir, atam!

Podxalyuzin. Belə! Mən isə belə fikirleşirəm: əlləriniz ona görə əsir ki, xalqı çox soyub-talayırınsız. Bunun üçün də Allah sizi tənbəh eləyir.

Rispolojenski. He, he, he... Lazar Yelizariç! Soyub-talamaq nədir, canım! Biz çox xırda işlərlə məşğuluq. Biz quş kimi bir şeyik, azla kifayətlənirik.

Podxalyuzin. Deməli, xırda işlərlə məşğulsunuz?

Rispolojenski. Çarəm nədir, məcburam. Tək olsaydım, dərd yarı idi, arvad, bir də dörd uşaq gözünü mənə dikib. Hamısı yemək istəyir. O deyir – atacan, ver, bu deyir – atacan, ver. Birini gimnaziyaya düzəltdim: mundir-filan gerek alam. Evimiz də ki, dünyanın o başında!.. Butır zastavasından o tərəfdəki monastırdan Voskresenski darvazasına gedənəcən ildə neçə cüt uzunboğaz dağıdırsan.

Podxalyuzin. Düz deyirsiniz.

Rispolojenski. Getməyə məcbursan: birinə ərizə yazırsan, o birinə məşşan kağızı düzəldirsən. Elə gün olur ki, evə heç on şahı da gətirmirsən. Allaha and olsun ki, yalan demirəm. Belə də yaşamaq olar? Mən, Lazar Yelizariç, icazenizlə bir qədəh vurum. (*İçir.*) Hə, fikirleşdim ki, Lazar Yelizariçin yanına gedim, bəlkə mənə bir az pul verdi.

Podxalyuzin. Hansı işinizə görə?

Rispolojenski. Necə yeni hansı işimə görə! Günah eləməyin, Lazar Yelizariç! Məgər mən sizə nökrəçilik eləmirəm? Lap qəbirəcən nökrərimizəm, nə deyərsiniz elərim. Sizin üçün girovu əlləşib düzəltdim.

Podxalyuzin. Haqqınızı da aldınız. Bu barədə heç söhbət açmağa da dəyməz.

Rispolojenski. Düzdür, Lazar Yelizariç, almışam. Düzdür! Eh, Lazar Yelizariç, kasıblıq məni lap çaşdırıb.

Podxalyuzin. Kasıblıq çaşdırıb! Belə şeylər olur. (*Yaxınlaşıb, stolun yanında oturur.*) Bizim isə artıq pulumuz var, bilmirik hara xərcləyək. (*Bumajniki stolun üstə qoyur.*)

Rispolojenski. Nə danışırınsız, Lazar Yelizariç, doğrudan artıq pulunuz var? Bəlkə zarafat eləyirsiniz?

Podxalyuzin. Zarafatsız varımdır!

Rispolojenski. Əgər artıq pulunuz varsa, niyə də kasıb adama kömək eləməyirsiniz. Allah özü sizə əvəz verər.

Podxalyuzin. Sizə çox pul lazımdır?

Rispolojenski. Üç manat verin.

Podxalyuzin. Nə üçün belə az?

Rispolojenski. Hə, onda beş manat verin.

Podxalyuzin. Siz çox istəyin.

Rispolojenski. Madam ki, özünüz deyirsiniz, on manat verin.

Podxalyuzin. On manat! Elə beləcə havayı?

Rispolojenski. Havayı niyə! Sizin üçün, Lazar Yelizariç, bir iş görərəm, əvəzi çıxar.

Podxalyuzin. Boş sözdür. Ölmo eşşəyim, yaz gələr, yonca bitər. Gəl indi biz bir yerdə belə iş görək: Samson Siliç bu həngamədən ötrü sizə nə qədər pul boyun olub?

Rispolojenski. Deməyə də xəcalət çəkirəm, Lazar Yelizariç, min manat, bir də yenot xəzindən köhnə kürk. Məndən başqa heç kəs buna razı olmazdı, Allah haqqı! İnanmırsınız, soruşub öyrənin.

Podxalyuzin. Hə, Sısoy Psoiç, mən homin işdən ötrü sizə iki min verərəm.

Rispolojenski. Əziz himayədarım, Lazar Yelizariç! Arvadımla, uşaqlarımla birlikdə qulunuz olaram.

Podxalyuzin. Yüz gümüş manatı indi verəcəyəm, qalanlarını da işi qurtarandan sonra.

Rispolojenski. Belə adamlar üçün Allaha necə də dua etməyəsen! Görək cahil olasan, donuz olasan ki, bunu başa düşməyəsən. Ayaqlarınıza yığılaram, Lazar Yelizariç!

Podxalyuzin. Bunsuz da keçər! Ancaq Sısoy Psoiç, orabura quyruq bulama, səliqəli ol, bu işə ki, başlamısan, elə bununla da məşğul ol. Başa düşürsünüz?

Rispolojenski. Düşürəm də sözdür! Nə danışsınız, Lazar Yelizariç, uşaq-zad deyiləm ki! Belə şeyləri lap yaxşı başa düşürəm!

Podxalyuzin. Nəyi başa düşürsünüz? İş başqa cürdür. Əvvəlcə qulaq asın. Samson Siliçlə bir yerdə rastabazara getdik, həmin əmlak siyahısını da apardıq. Bax, o başladı borclu olduğu adamların yanına getməyə; biri razı olmadı, o biri razı olmadı; xülasə, heç kəs bu işə qol qoymadı. Bax, işlər belədir.

Rispolojenski. Nə deyirsiniz, Lazar Yelizariç! İşə bax ha! Sən bir camaatın həyasızlığına fikir ver!

Podxalyuzin. Bu iş üstə biabır olmasaq yaxşıdır. Başa düşürsünüz nə demək istəyirəm?

Rispolojenski. Yəni müflis olmaq barəsində, Lazar Yelizariç?

Podxalyuzin. Müflis olmaq hələ bir tərəfə qalsın, mənim işlərim barəsində deyirəm.

Rispolojenski. He, he, he... yeni evi, dükanları deyirsiniz... əşsi... ev məsələsi... he, he, he.

Podxalyuzin. Nə-ə-ə?

Rispolojenski. Yox, elə-belə deyirəm, Lazar Yelizariç, səfehliyim tutub, zarafat eləyirəm.

Podxalyuzin. Əcəb zarafatdır! Siz belə şeylə zarafat etməyin. Məsələ təkcə ev məsələsi deyil, iş barədə başıma elə fikirlər dolub ki, görək oturub sizinlə yaxşıca söhbət eləyəm! Gedək mənim otağıma... Tişka!

ALTINCI ŞƏKİL

Əvvəlkilər və Tişka

Podxalyuzin. Süfrəni yığışdır. Hə, gedək, Sısoy Psoiç!

Tişka araqı götürmək istəyir.

Rispolojenski. Dayan, dayan! Eh, qardaş, çox səfeh adam-san! Özün görürsən ki, araq içmək istəyən var, səbir elə. Gözlə. Hələ uşaqsan, böyüklərə hörmət elə, qulluq göstər. Mən, Lazar Yelizariç, icazənizlə bir qədəh vurum.

Podxalyuzin. İçin, ancaq tez için, bir də gördün ki, özü gəlib çıxdı.

Rispolojenski. Bu saat, atam, Lazar Yelizariç, bu saat! (İçir, qalyanaltı eləyir.) Yaxşısı budur, bunu özümüzlə götürək.

Gedirlər. Tişka süfrəni yığışdırmağa başlayır. Ustinya Naumovna və Fominişna yuxarıdan düşürlər. Tişka gedir.

Fominişna. Qız daha yetişib, Ustinya Naumovna, ona bir əncəm çək. Görürsən ki, zillət çəkir, vaxtı çatıb, anam. Cavanlıq

heç kəsə ömürlük verilmir, o da gəlib keçir. Özümdən bilirəm. On üç yaşında ərə getmişəm, Lipoçka isə bir aydan sonra iyirmiye girecək. Nahaq yere ona niyə əziyyət verirsiniz? Başqaları onun yaşında ana olurlar. Hə, belə, anam, niyə ona əziyyət verirsiniz!

Ustinya Naumovna. Özüm bunları yaxşı başa düşürəm, əzizim, mən ki, işi yubandırmıram; adaxlı nə qədər istəsən var, təzi kimi dalmca düşüblər. Ancaq Lipoçka ilə anası çox şiltaq ələyirlər, heç kəsi bəyənirlər.

Fominişna. Adaxlı seçməyin də təhəri var! Hə, məlum işdir ki, adaxlı gerek cavan olsun, keçəl olmasın, ağzından iy gəlməsin, qaldı başqa şeylərə – hamısı bir cürdür.

Ustinya Naumovna (*əyləşir*). Bir az dincəlim, əzizim. Axır günlərdə lap əldən düşmüşəm; səhərdən-axşamacan ora-bura qaçıram. Qaçmasam, olmaz, hər yerdə lazımam. Düz deyirsən, əzizim, insan ki var – canlı məxluqdur: birinə nişanlı lazımdır, o biri üçün, lap istəyirsən doğ, ancaq adaxlı tap, üçüncüsünün toyunda yengəlik elə. Hamı da mənim üstümə cumur. Çək bunların cəfasını, Ustinya Naumovna! Axı nə üçün? Ona görə ki, görünür, dünya əvvəldən belə qurulub, fələyin çarxını belə fırladıblar. İnsafən onu da deyim ki, zəhmətimiz hədə getmir: biri sənə paltarlıq parça verir, o biri tiftikli şal bağışlayır, bir başqası sənə yaylıq toxuyur, bəzən ovcuna qızıl onluq da qoyurlar, eləsi olur ki, bundan da çox verir, – məlum işdir, kimin nəyə gücü çatır, onu da verir.

Fominişna. Elədir, anam, elədir.

Ustinya Naumovna. Əyləş, Fominişna, qocalmışan, ayaqların heydən düşüb.

Fominişna. Yox, anam! Əyləşməyə vaxtım yoxdur. Günaha batmasaq yaxşıdır: Samson Siliç şəhərdə çox yubanıb, hamımız qorxu içindəyik; təki sərxoş qayıtmasın. Aman Allah, çox dəlisov adamdır! Dəliliyi tutanda üzünü görmə!

Ustinya Naumovna. Aydın məsələdir: cibidolu müjliklə şeytandan heç cür baş çıxartmaq olmaz.

Fominişna. Biz ondan çəkdiyimizi çəkmişik! Keçən həftə gecə sərxoş gəlmişdi: bir tufan qopardı ki, gəl görəsən. Aləmi qatdı bir-birinə! Qab-qacağı sındıra-sındıra qışqırırdı: “Filan-filan şüdələr! Hamınızı qıracağam!

Ustinya Naumovna. Nadanlıq belədir də!

Fominişna. Lap doğru deyirsən, anam! Yaxşı, mən gedim yuxarı. Aqrafəna Kondratyevna orada təkdir. Evə gedəndə yolüstü mənə dəy, sənə qaxac verəcəyəm. (*Pilləkəna tərəf gedir.*)

Ustinya Naumovna. Gələrem, əzizim, gələrem.

Podxalyuzin daxil olur.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Ustinya Naumovna və Podxalyuzin

Podxalyuzin. A! Ustinya Naumovna! Çoxdandır sizi görməmişəm!

Ustinya Naumovna. Salam, gözümün işığı, necəsən?

Podxalyuzin. Necəliyimi özünüz görürsünüz. (*Əyləşir.*)

Ustinya Naumovna. İstəyirsən sənə bir mədmazel tapım.

Podxalyuzin. Çox sağ olun, hələ ki, ehtiyacım yoxdur.

Ustinya Naumovna. Əgər, əzizim, özün istəmirsənsə, dostlarından birinə taparam. Axı sənin şəhərdə tanışlarının sayı-hesabı yoxdur.

Podxalyuzin. Bəli, deyəsən elədir.

Ustinya Naumovna. Əgər belədirsə, Allah onların canını sağ eləsin. Tanış-bilişlərindən adaxlanmağa layiq kim olsa, istər subay, istər heç evlənməmiş, yaxud da dul kişi olsa, birbaşa dart getir mənim yanıma.

Podxalyuzin. Siz də onu elə o saat evləndirəcəksiniz?

Ustinya Naumovna. Evləndirəcəyəm. Nə üçün də evləndirməyim? Heç özü də bilməyəcək haçan evləndirdim.

Podxalyuzin. Bu, əlbəttə, yaxşı işdir. Ancaq deyın görüm, Ustinya Naumovna, axır vaxtlar bizə niyə belə tez-tez gəlirsiniz?

Ustinya Naumovna. Sənə nə işinə qalıb! Niyə gəlirəm, özüm bilirəm. Hamı məni tanıyır. Bu nə sorğu-sualdır?

Podxalyuzin. Elə-belə, demək istəyirəm ki, bu gəlib-gətməyinizdən bir şey çıxacaq?

Ustinya Naumovna. Niyə çıxmır? Əzizim, özündən söz uydurma. Heç bilirsən necə adaxlı tapmışam! Nəcib, savadlı oğlandır, malı-mülkü var, özü də qəşəngdir.

Podxalyuzin. Bəs iş niyə yubanır?

Ustinya Naumovna. Heç yubanıb-zad eləmir! Sabah təşrif gətirib, tanış olmaq istəyir. Gələr, tanış olar, işi tamam düzəldərik.

Podxalyuzin. Düzəldin, görüm necə düzəldəcəksiniz, başınıza bir oyun açsın ki...

Ustinya Naumovna. Canım-ciyərim, deyəsən sənə başına hava gəlib, xəstə deyilsən ki?

Podxalyuzin. Görərsiniz!

Ustinya Naumovna. Axşama sağ qalsan, böyük iş olar! Sən, gözümün işığı, ya keflisən, ya da ağlını tamam itirmisən.

Podxalyuzin. Mənim üçün narahat olmayın, öz dərdinizi çəkin, biz çox şey bilirik.

Ustinya Naumovna. Axı nə bilirsən?

Podxalyuzin. Dedim ki, çox şey bilirik.

Ustinya Naumovna. Əgər bir şey bilirsənsə, bizə də deyinən, dilin qurumaz ki.

Podxalyuzin. Elə məsələ də orasındadır ki, demək olmaz.

Ustinya Naumovna. Niyə ki? Olmaya məndən utanırsan, əzizim? Eybi yoxdur, deyinən, qorxma.

Podxalyuzin. Utanıb eləmirəm. Sizə deyərəm, siz də gedib aləmə yayarsınız.

Ustinya Naumovna. Əgər bir adama desəm, Allah mənə lənət eləsin – başımı verirəm ki, heç kəsə demərəm.

Podxalyuzin. Bu, ayrı məsələ. Möhkəm söz puldan da güclüdür.

Ustinya Naumovna. Məlum işdir. Hə, de görüm, nə bilirsən?

Podxalyuzin. Məsələ belədir, Ustinya Naumovna: sizin bu adaxlı birtəhər başdan eləmək olmaz?!

Ustinya Naumovna. Nə danışırısan, dəli olmusan-nədir?

Podxalyuzin. Dəli-zad deyiləm. Əgər doğrudan da düzünü bilmək istəyirsinizsə, onda əsil mətləbə keçək: mənim bir tacir tanışım var, rusdur. Alimpiyada Samsonovnaya möhkəm vurulub. Deyir dünya dağılsa da, görək onu alam; deyir heç bir şeyimi əsirgəmərəm.

Ustinya Naumovna. Əzizim, bəs bunu mənə əvvəlcədən deyə bilməzdin?

Podxalyuzin. Haradan deyə bilərdim, özüm də bu yaxında xəbər tutmuşam.

Ustinya Naumovna. İndi daha gecdir, əzizim!

Podxalyuzin. Heç bilirsən necə adaxlıdır, Ustinya Naumovna! O sizi başdan-ayağa qızıla tutar, canlı samur xəzindən sizə kürk tikdirər.

Ustinya Naumovna. Olmaz, əzizim! Ürəkdən razı olardım, amma söz vermişəm.

Podxalyuzin. İxtiyar sahibisiniz! Ancaq qızı buna nişanlasanız, başınız min bəla çəkəcək, anadan əmdiyyiniz süd burnunuzdan gələcək.

Ustinya Naumovna. Bir özün fikirləş, sonra Samson Siliçin üzünə necə baxaram? Adaxlıyı o ki var tərifləmişəm, demişəm ki, var-dövləti başından aşır, gözəllikdə tayı ola bilməz, özü də Lipoçkaya elə vurulub ki, dərdindən ölür: bəs indi necə gedim ona deyim ki, məsələ belədir? Axı sən özün bu uşaqqasıyyət Samson Siliçi yaxşı tanıyırsan, olmadı elə, oldu belə, onda başımı əzər.

Podxalyuzin. Qorxma, əzməz.

Ustinya Naumovna. Qızı da yoldan çıxarmışam, gündə iki dəfə yanıma adam göndərir: adaxlı nə oldu, necə oldu?

Podxalyuzin. Ustinya Naumovna, xoşbəxtliyinizə arxa çevirməyin. İki min manat pul, bir də samur xəzindən kürk, bir şertlə ki, bu toyu pozasınız. Elçilik barədə ayrıca şertimiz olacaq. Yenə deyirəm: elə adaxlıdır ki, heç yuxunuzda da görməmişsiniz. Ancaq bir iş var: zadəgan nəslindən deyil.

Ustinya Naumovna. Onlar özləri məgər zadəgandırlar? Bəla da elə burasındadır ki, özləri də zadəgan deyillər, əzizim! İndi adət olub: hər ayağıcaıqlı zadəgan olmaq istəyir. Məsələn, elə götürək Alimpiyada Samsonovnanı, Allah ömrünü uzun eləsin, lap knyaz qızı kimi yaşayır, amma əsl-nəcabəti bizimkindən də pisdir. Atası Samson Siliç Balçuqada dəri əlcəklər satırdı; adamlar ona Samsoska deyirdilər, özü də qapazaltı idi. Elə anası Aqrafena Kondratyevna da ərindən geri qalmaz, kəndli qızıdır, əri onu Preobrajenski kəndindən alıb bura gətirib. Sonralar pullanıblar, tacir kimi araya çıxıblar, qız da özünü indi şah qızı kimi aparır. Hər şey pula bağlıdır. Mən heç də ondan əskik deyiləm, ancaq quyuq kimi dalınca sürünürəm. Tərbiyəsi də elə bir tərbiyə deyil: fransızca yazanda elə bil ilan-qurbağa şəkli çəkir, fortepianoda çalanda da taram-taramdan başqa bir şey bilmir; o ki qaldı rəqsə, mən elə oynaram ki, lap ağzı açıla qalar.

Podxalyuzin. Hə, görürsünüz, tacirə ərə getməyi daha məsləhətdir.

Ustinya Naumovna. Bəs adaxlımı neyləyim, عزیزim? Onu möhkəm inandırmışam ki, Alimpiyada Samsonovnanın gözəllikdə tayı-bərabəri yoxdur, o lap elə bil şəkildir. Demişəm ki, savadlıdır, fransızca da bilir, hər şeydən xəbərdardır. Bəs indi ona nə deyərəm?

Podxalyuzin. Elə bu vaxtaca dediklərinizi yenə deyin, yeni gözəllər gözəlidir, savadlıdır, hər şeydən xəbərdardır, ancaq vətəndə cəhətdən bir az işləri şuluqdur: bunu eşidən kimi adaxlı özü evlənmək fikrindən əl çəker.

Ustinya Naumovna. Bura bax, عزیزim, axı deyəsən haqlısan! Yox, yox, dayan! Necə yanı! Axı mən ona demişəm ki, Samson Siliçin pulunun sayı-hesabı yoxdur.

Podxalyuzin. Nağıl danışmaqda yaman pərgarsınız! Hara bilirsiniz ki, Samson Siliçin nə qədər pulu var, olmaya öz əlinizlə saymısınız?

Ustinya Naumovna. Kimdən soruşsan, deyəcək ki, Samson Siliç ən varlı tacirlərdən biridir.

Podxalyuzin. Hə! Görürəm ki, heç nədən xəbəriniz yoxdur! Qızı adlı-sanlı adama nişanlayandan sonra Samson Siliç pul verməyə, onda necə olar? Adaxlı deyər ki, tacir deyiləm, cəhiz işində mənə aldadasız! Həm də mötəbər şəxsiyyət kimi məhkəməyə şikayət eləyər, çünki belə adamların hər yərə yolu var; mənim də, Samson Siliçin də başımız cəncələ düşər, sizi də bizə qoşarlar. Axı özünüz bilirsiniz ki, bizim kimiləri cəhiz işində aldatmaq olar, birtəhər keçib gedər, ancaq zadəganı aldat görüm necə aldadırsan, axırda özün peşman olarsan.

Ustinya Naumovna. Bəsdür mənə qorxutdun! Lap mənə kərkətdirdin.

Podxalyuzin. Yüz dəne gümüş manat beh alın, şortimizi kəsək.

Ustinya Naumovna. Əzizim, deyirsən ki, iki min manat pul, üstəlik də samur dərisindən kürk?

Podxalyuzin. Elədir ki var. O barədə heç narahat olmayın. Ustinya Naumovna, samur dərisindən kürkü geyib, gəzməyə çıxanda elə biləcəklər ki, general arvadınız.

Ustinya Naumovna. Bəs nə bilmisən! Kürk geyib, özümü sahmana salaram, əlimi belimə qoyub sındıra-sındıra gəzərəm, siz

kişilərin də ağzı açıla qalar; elə alışıb yanarsız ki, heç yangınsöndürənlər də kömək eləyə bilməz; arvadlarınız da qısqanlıqdan ağız-burnunuzu əzərlər.

Podxalyuzin. Elədir ki var.

Ustinya Naumovna. Behi ver. Hərçi-badabad!

Podxalyuzin. Amma Ustinya Naumovna, sözümüz sözdür, qorxub etməyin!

Ustinya Naumovna. Nədən qorxacağam! Ancaq şert kəsmişik: iki min manat pul, bir də samur dərisindən kürk.

Podxalyuzin. Dedim ki, lap canlı samurların xəzindən tikəcəyik. Şəkk-şübhə olmasın.

Ustinya Naumovna. Hə, sağ ol, gözümün işığı. Qaçıram adaxlımın yanına. Sabah görüşərik, hər şeyi sənə xəbər verərəm.

Podxalyuzin. Dayanın! Hara qaçırsınız! Gedək mənim otacağımıza, araq vuraq. Tışka! Tışka!

Tışka gəlir.

Gözdə-qulaqda ol, ağa gələn kimi tez mənə xəbər elə.

Gedirlər.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Tışka (*stola yaxın əyləşib, cibindən pul çıxarır*). On şahı gümüş pul – bunu Lazar verib. Bu iki şahını da, pilləkəndən yıxıldığım üçün, Aqrafena Kondratyevna verib; bu iyirmi beş qəpiyi də “oryol-reşka” oynayanda udmuşam, bu manatı da ki, üç gün əvvəl ağa yadından çıxarıb dükanda piştaxtanın üstə qoyub getmişdi. Görək hamısı nə qədər eləyir! (*Öz-özlüyündə sayır.*)

Səhnə arxasından Fominişnanın səsi eşidilir: “Tışka, ay Tışka! Çağırmaqdan boğazım yırtıldı ki...”

Nə olub, ay arvad?

“Lazar evdədir, ya yox...”

Evde idi, çıxıb gedib!

“Axı o hara getdi?”

Haradan bilim, məgər o gedəndə mənə deyir! Desəydi, bilərdim ki, hara gedib.

Fominişna pilləkənlə düşür.

Nə olub ki?

Fominişna. Axı Samson Silic gəlib, özü də, deyəsən keflidir.

Tişka. Vay! Hamımızı birtəhər eləyəcək!

Fominişna. Tişka, əzizim, Lazarın dalınca qaç, tez ol!

Tişka qaçır.

Aqrafena Kondratyevna (*pilləkəndə görünür*). Hə, Fominişna, anam, o hayana gedir?

Fominişna. Deyəsən, anam, bura gəlir! Qapını bağlayacağam, vallah bağlayacağam. Qoy yuxarı getsin, sən isə əzizim, burada əyləş.

Qapı döyülür və Samson Silic səs eşidilir: “Hey, qapını açın, kim var orada?”. Aqrafena Kondratyevna gizlənir.

Əzizim, get yat, get yat. İsa köməyin olsun!

Bolşov (*qapı arxasından*). Bu nədir, qoca qarğa, yoxsa ağılı itirmisən?

Fominişna. Ah, mənim əzizim! Lap korazehin çərənçiyə dönmüşəm! Mən axmaq elə bildim ki, keflisən. Bağışla mənə, qocalmışam, qulaqlarım yaxşı eşitmir.

Samson Silic içəri girir.

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Fominişna və Bolşov

Bolşov. Qazanqaynadan gəlmişdi?

Fominişna. Atam, qazanqaynadan nəyimizə lazımdır, yağlı şorba, qızardılmış qaz əti, başqa xörəklər bişirmişik.

Bolşov. Başına hava gəlməyib ki, axmaq arvad!

Fominişna. Yox, atam! Özüm aspaz arvada sifariş eləmişəm.

Bolşov. Rədd ol! (*Əyləşir.*)

Fominişna qapıya tərəf gedir. Podxalyuzin və Tişka gəlirlər.

Fominişna (*qayıdır*). Ax, necə də səfehəm! Bağışla ki, yad-daşım korlanıb. Donuz soyutması da var, o lap yadımdan çıxmışdı.

ONUNCU ŞƏKİL

Podxalyuzin, Bolşov, Tişka

Bolşov. Rədd ol donuzların yanına!

Fominişna gedir.

(*Tişkaya.*) Nə gözlərini döyürsən! Olmaya işin-gücün yoxdur?

Podxalyuzin (*Tişkaya.*) Eşitmirsən, ağa sənə nə deyir?!

Tişka gedir.

Bolşov. Vəkil gəlmişdi?

Podxalyuzin. Gəlmişdi.

Bolşov. Onunla danışdın?

Podxalyuzin. Nə danışaydım, Samson Silic, məgər belə şeyləri başa düşür ki?.. Onunku qələmdir, bir də mürekkəb, vəssalam. Ancaq birçə söz deyir: – “Müflisliyinizi görək elan eləyəsiniz”.

Bolşov. Yaxşı, elan eləyərik, axırı birdir.

Podxalyuzin. Ah, Samson Silic, nə danışırırsınız?

Bolşov. Bəs nə eləyim, pul verim? Axı nəyə görə? Mən var-yoxumu yandırıb kül elərəm, onlara bir qəpik də vermərəm. Malları daşıdır, vekselləri sat, qoy kim nə qədər istəyir oğurlayıb aparsın, daha mən onların borclusu deyiləm.

Podxalyuzin. Bağışlayın, Samson Silic, əlimizdə gözəl dükanlar vardı, deməli, indi hamısı puç olub getsin.

Bolşov. Bunun sənə nə dəxli var? Dükanlar sənə deyildi. Sən ancaq işdən soyuma, xəcalətli qalmaram.

Podxalyuzin. Elədiyiniz yaxşılıq mənə kifayətdir. Mənim haqqımda nahaq yerə belə fikrə düşmüşünüz. Sizin yolunuzda canımı qoymağa hazıram, əliyyərilik heç ağılıma da gəlmir. Yaşınız ötür, qocalırsınız, Aqrafena Kondratyevna da incə, zərif arvaddır. Alimpiyada

Samsonovna savadlı xanımdır, özü də elə yaşdadır ki, gerek hər gün qaygısını çəkərsən, dərdinə qalasan. İndi də vəziyyət belə olub: min cür hadisə baş verə bilər.

Bolşov. Nə ola bilər ki? Cavabdeh təkcə mənəm.

Podxalyuzin. Söhbət sizdən getmir. Siz Samson Siliç, ömrünüzü keçirmisiniz; Allaha şükür, yaxşı gün-güzəran görmüsünüz. Alimpiyada Samsonovna isə cavandır, elə bir xanım qızıdır ki, misli yoxdur. Samson Siliç, mən sizə ürək sözlərimi deyirəm, yeni istəyirəm bilirsiniz: əgər sizə qulluq eləyib, canımı əsirgəmirəmsə, səbəbi odur ki, külfətinizin halına acıyıram.

Bolşov. Yeni doğru deyirsən?

Podxalyuzin. İcazənizlə fikrimi izah eləyim: hə, deyək ki, bütün bu əhvalatın axırı yaxşı olacaq. Ondan sonra sizin birçə işiniz qalacaq ki, Alimpiyada Samsonovnanı ərə verəsiniz. Bunun da çarəsi asandır, teki pul olsun, adaxlı tapılar. Amma Allah köməyiniz olsun, bu günah işdir! Müflis olmağınızı bilən kimi başlayacaqlar sizi məhkəməyə çəkməyə, özünüz də böhtana düşəcəksiniz, külfətiniz də; olan-qalan varidatınızı da əlinizdən almasalar yaxşıdır. Arvadınız, qızınız bundan sonra köməksiz cücələr kimi, günahsız yetimlər kimi, acliğa, soyuğa dözməli olacaqlar. Allah bu günü heç kəsə göstərməsin! Onda biz neyləyəcəyik? (Ağlayır.)

Bolşov. Axı niyə ağlayırsan?

Podxalyuzin. Əlbəttə, Samson Siliç, mən bunları sözgəlişi deyirəm, məsəl var ki, şər deməsən, xeyir gəlməz; düşməni çox güclüdür, dağları yerindən terpedir.

Bolşov. Neyləyə bilərik, qardaş, görünür, Allahın hökmü belə imiş, ona boyun əyməmək olmaz.

Podxalyuzin. Düz buyursunuz, Samson Siliç! Amma mən bu boş başımla fikirləşib görürəm ki, Alimpiyada Samsonovnanı indiki vaxtda yaxşı bir adama vermək məsləhətdir; hər bir beladan uzaq olar, köməksiz qalmaz. Elə bir adama ki, ürəyi təmiz olsun, qızınıza məhəbbət yetirə bilsin. Yoxsa ki, Alimpiyada Samsonovnaya elçi göndərən o zadəgan nişanlı kimi biqeyrət çıxmasın, sözlündən qaçmasın.

Bolşov. Necə yeni sözündən qaçmasın? Bu nədir uydurursan?

Podxalyuzin. Mən, Samson Siliç, uydurmuram. Ustinya Naumovnadən soruşun, yəqin ki, qulağına söz çatıb, kim bilir.

Bolşov. Qoy onda rədd olsun, zadəganlığı da başına dəysin! İşim elədir ki, indi mənə beləsi lazım deyil.

Podxalyuzin. Samson Siliç, özünüz fikirləşin: mən kənar adamam, sizə doğma deyiləm, ancaq sizin rahatlığınız üçün gecə-gündüz çalışıram, ürəyim də ki, bir tərəfdən yaralıdır; gözəlliyi qələmlə çəkilməmiş xanım qızı görün kimə verirlər; üstəlik ona pul da boyun olurlar, o isə özünü naza qoyur, lovğalanır. Bundan sonra necə deyəsən ki, onun seven ürəyi var?

Bolşov. İstəmir, cəhənnəmə ki! Ağlamıq!

Podxalyuzin. Yox, Samson Siliç, bu haqda fikirləşin: belə bir adamın ruhu var, ya yox? Mən tamamilə sizə yad olsam da, halınıza baxanda gözlerim yaşla dolur. Bunu başa düşün, Samson Siliç! Başqası olsaydı, ona daxil olmayan işdən ötrü özünə bu qədər əzab verməzdi, amma mənə indi qovsanız da lap döysəniz də sizi atıb getmərim; ona görə ki, ürəyim çox yumşaqdır.

Bolşov. Məni tək qoyub hara gedə bilərsən: axı indi bütün ümidim sənədir. Qocalmışam, işim də bir az ağırlaşdı. Dayan, dayan, bəlkə də əl-ələ verib, elə iş görəcəyik ki, hamı afərin deyəcək.

Podxalyuzin. Bax, bunu eləyə bilməyəcəyəm. Samson Siliç! Cəsarətim çatmaz: xasiyyətim bir cürdür. Özgəsi üçün Samson Siliç, bunun fərqi yoxdur, qoy lap dünya dağılsın, mən isə bacarmıram; özünüz görürsünüz ki, sizin üçün qüvvəmi əsirgəmirəm. İşinizdən ötrü qalmayan əzab çəkirəm, ona görə ki, başqalarına oxşamıram, onlar kimi deyiləm. Məni sizdən daha çox külfətinizin vəziyyəti narahat eləyir. Özünüz bilirsiniz ki, Aqrafena Kondratyevna nəmə-nazik xanımdır, Alimpiyada Samsonovnanın isə dünyada tayı-bərabəri tapılmaz...

Bolşov. Yeni doğrudan tapılmaz? Bura bax, qardaş, eşq başına vurmaıyb ki?

Podxalyuzin. Nə buyurdunuz? Yox, heç də yox.

Bolşov. Nala-mıxa döymə, qardaş, açıq danış. Bəlkə Alimpiyada Samsonovnaya vurulmusan?

Podxalyuzin. Samson Siliç, deyəsən, axı zarafat eləyirsiniz.

Bolşov. Zarafat nədir, canım! Zarafatsız soruşuram.

Podxalyuzin. Bağışlayın, Samson Siliç, heç belə şeyi ağılıma gətirməyə cəsarətim çatır?

Bolşov. Niyə də çatmasın? Knyaz qızı-zad deyil ki?

Podxalyuzin. Knyaz qızı da olmasa, siz mənim xeyirxahımsınız, doğma atamın yerindəsiz... Yox, Samson Siliç, nə deyirsiniz, heç belə şey olar, məgər özüm başa düşmürəm!

Bolşov. Deməli, onu sevmirsən?

Podxalyuzin. Necə ola bilər ki, sevməyəm, lap canımdan artıq sevirəm. Yox, yox, Samson Siliç, belə xoşbəxtliyi heç ağılıma da gətirə bilmərəm.

Bolşov. Əvvəldən elə bu cür deyəydin ki, onu canımdan artıq istəyirəm.

Podxalyuzin. Axı necə də istəməyim! İnanın ki, nə gecəm gecədir, nə gündüzüm gündüz... Fikrimdən, xəyalımdan çıxmır. Alimpiyada Samsonovna kimi xanım qızı dünyada tapa bilməzsən... Yox, bu iş baş tutmayacaq, o hara – mən hara!

Bolşov. Niyə də baş tutmasın, ay axmaq?

Podxalyuzin. Heç belə şey olar, Samson Siliç? Mən sizi doğma ata kimi istəyirəm, Alimpiyada Samsonovnamı da həmçinin, amma öz haqqımda fikirləşəndə mənə aydın olur ki, başımdan böyük qəlat cləyirəm, bu sir-sifətlə xam xəyala düşmüşəm.

Bolşov. Sir-sifətinə nə olub ki... Baxanda bilinir ki, adamsan. Toki başında ağlın olsun, onu da Allah səndən əsirgəməyib. Hə, Lazar, Alimpiyada Samsonovnamı sənə nişanlayaq, hə?

Podxalyuzin. Nə danışırınsınız? Bəlkə Alimpiyada Samsonovna heç üzümə də baxmayacaq!

Bolşov. Qəlat cləyəcək! Qoca vaxtımda onun nazı ilə oynamayacağam ki... Kimə verərəmsə, ona da gedər. Qız mənimdir, özüm bilərəm: istərəm ağaya verərəm, istərəm nökrə verərəm. Sən mənimlə danış.

Podxalyuzin. Bu barədə sizinlə danışmağa cürətim çatmaz, Samson Siliç. Yoxsa əclaf olaram.

Bolşov. Qardaş, əcəb səfehənsən! Əgər səni istəməsəydim, sənənlə bu cür danışardım? Axı mən elə cləyə bilərəm ki, ömrünün axırınacan xoşbəxt yaşayarsan!

Podxalyuzin. Samson Siliç, mən də sizi doğma atadan artıq istəyirəm. Əgər yalan deyirəmsə, Allah məni öldürsün! Sizi istəməsəydim, heyvandan da pis olardım!

Bolşov. Bəs qızımı necə, istəyirsən?

Podxalyuzin. Məhəbbət odunda yanıram! Onun dərdindən ürəyimin yağı ərilib.

Bolşov. Hə, madam ki, belədir, işinizi düzəldərik. Sən Faddey-sən, qızımız da Malanya; bu gündən oldu halalca malın.

Podxalyuzin. Atacan, mənə niyə yazığınız gəlir? Vallah, belə xoşbəxtliyə layiq deyiləm. Sir-sifətim o qədər də xoşagələndeyil.

Bolşov. Sir-sifət məsələsini kənara qoy! Bütün mülkümü, dövlətimi sənənin adına keçirərəm; ondan sonra borclu olduğum adamlar peşman olurlar ki, manata iyirmi beş qəpik almadılar.

Podxalyuzin. Özü də necə peşman olurlar!

Bolşov. Hə, indi sən rastabazara get, sonra nişanlığının yanına gələrsən: onun üçün bir məzo düzəldərik.

Podxalyuzin. Baş üstə, atacan!

Gedir.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Birinci pərdənin tərtibatı.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Bolşov (*daxil olub, kresloya əyləşir; bir neçə dəqiqə otağın künc-bucağına baxır və əsnəyir*). Bu da bizim həyatımız; doğru deyiblər ki, ara qarışdı – məssəb itdi. Lənət şeytana, adam heç özü də bilmir ki, nə istəyir. Bir balaca qəlyanaltı cləsəydim pis olmazdı, amma qorxuram iştaham küssün, nahar cləyə bilməyəm, belə də əyləşəndə adamı mürgü basır. (*Susur.*) Bax, ömür bu cür keçir: yaşayırsan, yaşayırısan, birdən əl-ayağını uzadıb ölürsən hər şey puç olub gedir. Ah, pərvərdigara, pərvərdigara! (*Əsnəyir və yenə künc-bucağa baxır.*)

İKİNCİ ŞƏKİL

Aqrafena Kondratyevna və Lipoçka (geyinib bəzənmiş halda).

Aqrafena Kondratyevna. Get, get, qəşəng balam; qapıdan keçəndə ehtiyatlı ol ki, paltarın ilişməsin. Bir tamaşa elə, Samson Siliç, əzizim, gör qızını necə geyindirib bəzəndirmişəm! Ay səni nə deyim! Bir bax, qızın, elə bil bir dəstə güldür! (*Lipoçkaya.*) Ah, mənim mələyim, şahzadə balam! (*Ərina.*) Hə, Samson Siliç, düz demirəm? Lap bu saat altıatlı karetdə gəzə bilər.

Bolşov. İkiatlıda da gəzə bilər, adicə tacir qızıdır.

Aqrafena Kondratyevna. Əlbəttə ki, general qızı deyil, amma hər halda, gözəlliyinə söz ola bilməz!.. Uşağa mehribanlıq elə, ayı kimi niyə donquldanırsan!

Bolşov. Daha necə mehribanlıq ələyim? Əllərindən öpüm, ayaqlarına düşüm? Pah, elə bil misilsiz gözəldir! Ondan da gözəllərini görmüşük.

Aqrafena Kondratyevna. Hansı gözəlləri? Axı bu sənin doğmaca qızıdır, qanı-qanından, canı-canındandır, ay daşürekli kişi!

Bolşov. Nə olsun ki, qızımdır? Allaha şükür, pal-paltarı çox, qarnı tox; nə istəyir?

Aqrafena Kondratyevna. Nə istəyir! Bura bax, Samson Siliç, başına hava gəlməyib ki? Qarnı tox! Nə olsun ki, qarnı toxdur! Xristian adətinə görə, gerek hər kəsi yedirib doydulasan; nəinki təkə öz yaxın adamlarını. Bunu burada dedin, camaat arasında demə – gülərlər. Hər necə olsa, doğma balandır!

Bolşov. Bilirəm ki, doğmadır, sonra nə olsun? Nə başlamısan mənə moizə oxumağa? Onu şəkil kimi qızıl haşiyəyə salmayacağam ki! Bilirəm ki, atasıyam.

Aqrafena Kondratyevna. Əzizim, madam ki, atasan, atalığımı sübut elə. Daha mehriban olmaq vaxtıdır: tezliklə o bizdən ayrılacaq, amma sənin dilinə şirin bir söz də gəlmir; qızıma evdarlıq haqqında faydalı bir məsləhət ver. Səndə atalıq hissindən heç bir əsər-ələmət yoxdur!

Bolşov. Yoxdur, olmasın; dünya dağılmaz ki... Deməli, Allah mənə belə yaradıb.

Aqrafena Kondratyevna. Allah yaradıb! Bəs özün? Axı deyəsən, qızını da Allah yaradıb. O da insandır, heyvan-zad deyil ki, dilim qurusun, ilahi!.. Ondan bir söz soruş.

Bolşov. Axı nə soruşum? Qazla donuzun yoldaşlığı tutmaz: necə istəyirsiniz, elə də ələyin.

Aqrafena Kondratyevna. Bu elə işdir ki, soruşmasan, məsləhətləşməsən, olmaz. Evimizə kənar, yad adam gələcək, özü də birinci dəfə. Elə ələyə ki, pərtlik olmasın, xəcalət çəkməyə.

Bolşov. Dedim ki, yaxamdan əl çək!

Aqrafena Kondratyevna. Daha nə deyim, bu da doğma ata! Ah, mənim yetim balam, boynunu büküb, yazıq-yazıq dayanmısan. Atan səndən üz döndərüb, heç səni tanımaq da istəmir. Əyləş, Lipoçka, əyləş, əzizim, mənim gözəl-göyçək qızım! (*Lipoçkam əyləşdirir.*)

Lipoçka. Ah, əl çəkin, anacan! Lap cana doymuşam!

Aqrafena Kondratyevna. Qoy bir kənardan sənə tamaşa ələyim.

Lipoçka. Buyurun, baxın, ancaq xəyalpərəstliyə uymayın. Ah, anacan, bu evdə əməlli-başlı geyinmək də olmur: az qalır ki, sevin-diyinizdən uşaq kimi atılıb-düşəsiniz.

Aqrafena Kondratyevna. Elədir, elədir, qızım. Sənə baxan kimi üreyim sıxılır, heyifsilənirəm.

Lipoçka. Nə olsun ki... Əvvəl-axır bu iş olmalıdır.

Aqrafena Kondratyevna. Hər necə olsa, zəhmətimizə heyifsilənirəm, ay səfeh: böyütmüşük, boya-başa çatdırmışıq, birdən-birə götürüb veririk yad adamların əlinə, elə bil ki, öz şıltağıyla, naz-qəmzənlə bizim zəhləmizi aparmısan. Elə ki səni, düşməni şəhərdən qovan kimi, bu evdən yola saldıq, bir vay-həşirə düşəcəyik ki, gəl görəsən, ancaq onda gec olacaq, daha bir də əlimizə keçməyəcəksən. Bir özünü fikirləşin, ay camaat, qızımız uzaq, yad evdə yaşayacaq, yad çörəyi yeyəcək, yad tənəsi eşidib gözələrinin qorasını sıxacaq! Kim bilir, bəxtinə necə adam çıxıb, sənə taydır, ya yox, bəlkə axmaq oğlu axmağın biridir! (*Ağlayır.*)

Lipoçka. Hə, bircə ağlamağınız qalmışdı! Axı ayıbdır, ay ana! Kimə axmaq deyirsiniz?

Aqrafena Kondratyevna (*ağlaya-ağlaya*). Necə deyərlər, sözgəlişi dedim.

Bolşov. Yaxşı, onda bu ağlamaq nə üçündür? Yəqin ki, heç özün də bilmirsən.

Aqrafena Kondratyevna. Bilmirəm, əzizim, bilmirəm: halım birdən dəyişdi.

Bolşov. Hamısı sofehlikdəndir. Dünyada arvadların göz yaşından ucuz şey yoxdur.

Aqrafena Kondratyevna. Düzdür, atam, düzdür; özüm də bilərəm ki, düz deyirsən, amma neyləyə bilərəm?

Lipoçka. Fu, anacan, lap ağ eləyirsiniz! Bədir! Birdən gəlib çıxar, xəcalətdən yerə giririk.

Aqrafena Kondratyevna. Bu saat, qızım, bu saat, daha ağlamaram!

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Ustinya Naumovna

Ustinya Naumovna (*içəri girə-girə*). Salam, mənim əzizlərim! Sizə nə olub, qaşqabağınız yer süpürür? (*Öpüşürlər.*)

Aqrafena Kondratyevna. Gözümüz yolda qalmışdı, səni gözləyirik.

Lipoçka. Hə Ustinya Naumovna, tez gələcək?

Ustinya Naumovna. Günahkaram, mən yerə girmiş, günahkaram! İşimiz, əzizlərim, o qədər də yaxşı deyil!

Lipoçka. Necə? Bu nə sözdür?

Aqrafena Kondratyevna. Yenə nə fikrə düşmüşən, ay arvad?

Ustinya Naumovna. Məsələ burasındadır ki, əzizlərim, adaxlı nəm-nüm eləyir.

Bolşov. Ha, ha, ha! Bu da yengə! Səndən də yengə olar!

Ustinya Naumovna. Öküz kimi dirənib dayanıb: nə o yana tərənir, nə bu yana; əməlli bir söz də demir.

Lipoçka. Bu necə işdir, Ustinya Naumovna? Doğrusu, sizdən heç gözleməzdim!

Aqrafena Kondratyevna. Ah, pərvədigara! Axı nə olub ki?

Lipoçka. Onu nə vaxt görmüşən?

Ustinya Naumovna. Bu gün səhər. Yanına getmişdim. Əynində xalat qabağıma çıxdı; bir süfrə açdı ki, olmayan kimi. Qəhvə, üstündən şərab, sonra da əsil suxarı, nə qədər kefindir ye. Özü təklif eləyib dedi ki, yeyin, Ustinya Naumovna! İş barədə söhbət saldım, dedim axı bu gün tanış olmağa getmək istəyirdin; çox dumanlı danışdı, heç nə başa düşmədim. Dedi ki, baxarıq, fikirləşərik, məsləhətləşərik... Gözü məndə, fikri özgə yerdə idi; danışa-danışa kəmərinin qotazını oynadırdı.

Lipoçka. Onun bu sentimentallığı kimə görədir? İş belə yubananda adamın zəhləsini aparır.

Aqrafena Kondratyevna. Doğrudan da niyə əzilib-büzülür? Məgər biz ona layiq deyilik?

Ustinya Naumovna. Qoy cəhənnəm olsun, ondan da yaxşısını axtarıb taparıq.

Bolşov. Başqasını axtarmaq lazım deyil, bundan da pis ola-caq. Bu dəfə adaxlımı özüm tapacağam.

Aqrafena Kondratyevna. Ay tapdın ha! Qaxılıb oturmusan evdə; dünyadan xəbərin yoxdur, qızın da yadından çıxıb.

Bolşov. Görərik!

Aqrafena Kondratyevna. Nəyi görərik! Görməli nə var ki! Yaxşısı budur danışma, məni haldan çıxarma! (*Əyləşir.*)

Bolşov qəhqəhə çəkib gülür. Ustinya Naumovna və Lipoçka səhnənin başqa tərəfinə keçirlər. Ustinya Naumovna qızın paltarına baxır.

Ustinya Naumovna. Nə yaxşı bəzənmişən, paltarın da çox gözəldir. Olmaya özün tikmişən?

Lipoçka. İşim-gücüm qurtarmışdı! Yoxsa elə fikirləşirsən ki, biz dilənçiyik? Bəs moda mağazalarının xanımları nə üçündür?

Ustinya Naumovna. Fu, əcəb dilənçisiz! Bu axmaq fikir ağlına hardan gəldi? Mən evdarlıq barədə soruşuram, bilmək istəyirəm ki, görüm özün paltar tikə bilirsən, ya yox? Qaldı bu paltara, çox pis tikilib.

Lipoçka. Nə danışırısan! Dəli olmamısan ki? Korsan? Məni pərt etmək istəyirsən?

Ustinya Naumovna. Nə olub belə özündən çıxmısan?

Lipoçka. İşə bax ha! Belə boş sözləri eşidəndə adamın səbri tükənir. Yoxsa məni avam qız hesab eləyirsən?

Ustinya Naumovna. Bu nə sözdür? Belə də şıltaqlıq olar? Məgər mən sənın paltarlarını pisləyirəm? Kim baxsa, deyəcək ki, yaxşı paltardır. Ancaq sənə yaraşmır, gerek eləsini geyəsən ki, gözəlliyinə layiq olsun, yalan deyirəmsə, Allahın qəzəbinə gəlim. Sənə qızıldan yox, lap mirvaridən tikilmiş paltar gerekdir. Hə, bax, axırı ki, gülümsündün, gözümün işığı! Mən bilirəm ki, nə danışsıram! (*Tişka gəlir.*)

Tişka. Sisoy Psoic ömr elədi ki, öyrənim: gələ bilər, ya yox? O indi Lazar Yelizariçın yanındadır.

Bolşov. Çağır gəlsin Lazarla bir yerdə.

Tişka gedir.

Aqrafena Kondratyevna. Nə olar, qəlyanaltı nahaq yere hazırlanmayıb, bir yerdə yeyirik. Sən də, Ustinya Naumovna, görürəm ki, çoxdan araq istəyirsən?

Ustinya Naumovna. Məlum şeydir, nahar vaxtıdır, lap yerinə düşər.

Aqrafena Kondratyevna. Hə, Samson Siliç, tərpen görək, bu cür oturmaqdan bir şey çıxmaz.

Bolşov. Səbrin olsun, qoy gəlsinlər, hələ vaxt var.

Lipoçka. Anacan, gedim paltarımı dəyişim.

Aqrafena Kondratyevna. Get, əziz balam, get.

Bolşov. Tələsmə, qoy adaxlın gəlsin.

Aqrafena Kondratyevna. Adaxlı haradan çıxdı? Şitliyin tutub?

Bolşov. Dayan, Lipa, adaxlı indi gələcək.

Lipoçka. O kimdir ki, atacan? Mən onu tanıyıram?

Bolşov. Görəndə bəlkə də tanıyaçaqsan.

Aqrafena Kondratyevna. Ona qulaq asma, qızım, kim bilir gələn haranın avarasıdır! Adaxlı nədir, zad nədir! Yenə dili dinc durmur.

Bolşov. Sənə deyirəm ki, gələcək: aqlım başımdadır, bilirəm ki, nə deyirəm.

Aqrafena Kondratyevna. Əgər doğrudan da gələcəksə, əməlli danış görək kim gələcək? Yapışmısan bir sözdən, buraxmırsan: gələcək, gələcək... Allah bilir gələn kimdir! Həmişə beləsən.

Lipoçka. Hə, anacan, onda gözləyim. (*Güzgüyə yaxınlaşır, özünə baxır, sonra atasına tərəf dönür.*) Atacan!

Bolşov. Nə deyirsən?

Lipoçka. Deməyə utanıram, atacan!

Aqrafena Kondratyevna. Utanmaq nədir, ay axmaq! Əgər lazımdırsa, de.

Ustinya Naumovna. Utancaqlıq tüstü deyil, gözü acıtmaz.

Lipoçka. Yox, vallah, utanıram!

Bolşov. Hə, utanırsansa, əllərinlə üzünü ört.

Aqrafena Kondratyevna. Yoxsa təzə şlyapa istəyirsən?

Lipoçka. Tapa bilmədiniz, şlyapa istəmirəm.

Bolşov. Bəs nə istəyirsən?

Lipoçka. Hərbi adama ərə getmək istəyirəm.

Bolşov. Əcəb fikrə düşmüşsən!

Aqrafena Kondratyevna. Xaç vur, həyasız! İsa peyğəmbər köməyin olsun!

Lipoçka. Başqaları ki ərə gedirlər.

Bolşov. Qoy getsinlər, sən isə əyləş ləpəddöyəndə, havanın açılmağını gözlə.

Aqrafena Kondratyevna. Hərbi adam sözünü heç dilinə gətirmə! Yoxsa ana kimi sənə xeyir-dua vermərəm!

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Həmin adamlar, Lazar, Rispolojenski və Fominişna (qapı ağzında).

Rispolojenski. Salam, əziz Samson Siliç! Salam, əziz Aqrafena Kondratyevna! Alimpiyada Samsonovna, salam!

Bolşov. Salam, qardaş, salam! Xahiş eləyirik buyurub otursan. Sən də əyləş, Lazar!

Aqrafena Kondratyevna. Qəlyanaltı meyliniz var? Hazırlıq görmüşəm.

Rispolojenski. Nə olar ki, anam, qəlyanaltı yaxşı şeydir, amma əvvəlcə bir qədəh vurmaq istərdim.

Bolşov. Hamımız bir yerdə vurarıq, indi balaca söhbətimiz var.

Ustinya Naumovna. Nə üçün də söhbət eləməyə! Məsələn, mənim əzizlərim, eşitmişəm ki, qəzetlərdə belə bir xəbər var, doğru, ya yalan olduğunu bilmirəm, guya təzə bir Bonapart dünyaya gəlib, guya, əzizlərim...

Bolşov. Bonapartda nə işimiz var, Allahın kölgəsi üstümüz-dən əskik olmasın, söhbətimiz başqa şey barədədir.

Ustinya Naumovna. Nə barədədir, gözümün işığı?

Bolşov. O barədədir ki, yaşıımız ötür, səhhetimiz də dəqiqə-bədəqiqə pisləşir, bircə Allah bilir ki, bu işlərin axırı necə olacaq; elə buna görə də istəyirik ki, nə qədər gözümüz baxır, yeganə qızı-mızı ərə verib, xoşbəxt eləyək, cəhiz barədə də bezi tədbirlər gör-müşük, ümidvarıq ki, o bizim var-dövlətimizi, bir də nəslimizin adını ləkələməyəcək; tanıyanın da, tanımayanın da qabağında başımızı aşağı eləməyəcək.

Ustinya Naumovna. Bir gör əzizim necə şirin danışır.

Bolşov. Bir halda ki, indi qızımız buradadır, həm də biz, gələcək kürekənimizin namusuna, rəftarına arxayınıq, buna xüsu-silə sevinirik, xudavəndi-ələmin xeyir-duası ilə onu hamıya gös-tərmək, tanıtdırmaq istəyirik. Lipa, bura gəl.

Lipoçka. Atacan, nə istəyirsiniz?

Bolşov. Gəl yanıma, qorxma, dişləmərəm. Hə, Lazar, indi də sən sürün bura.

Podxalyuzin. Mən çoxdan hazıram.

Bolşov. Lipa, əlini ver.

Lipoçka. Neco, bu nə oyundur? Özünüzdən nə uydurursunuz?

Bolşov. Ver əlini, yoxsa zorla tutaram.

Ustinya Naumovna. Bu da sənə, nənəcan, qiyamət günü!

Aqrafena Kondratyevna. Pərvərdigara, gözlərim nələr görür?

Lipoçka. İstəmirəm, istəmirəm! Belə iyərənc adama ərə get-mərim!

Fominişna. Xaç sahibi bizi köməksiz qoymaz!

Podxalyuzin. Atacan, belə görürəm ki, bu dünyada mənə xoşbəxtlik qismət olmayacaq! Sizin də arzunuz yerinə yetməyəcək!

Bolşov (zorla Lipoçkanın və Lazarın əllərindən tutur). Əgər mən belə istəyirəmsə, necə yetməyəcək? Əmrime əməl olunmaya-caqsa, daha mən necə atayam?! Onu havayı yerə bəsləyib böyütmə-mişəm?

Aqrafena Kondratyevna. Nə danışrsan! Nə danışrsan! Ağlını başına yığ!

Bolşov. Arvadsan, otur yerində! Sənin işin deyil! Hə, Lipa! Bu da sənin adaxlın! Ondan məhəbbətini əsirgəmə! Baş-başa verin gül kimi, ötüşün bülbül kimi; səs düşsün el obaya, sonra başlayaq toya!

Lipoçka. Mən hara, cahilin, avamın biri hara! Əcəb işdir!

Bolşov. Onunla yanaşı oturmasan, zorla əyləşdirərəm, məcbur eləyərim ki, əzilib-büzüləsən!

Lipoçka. Harada görünüb ki, tərbiyəli xanım qız öz nökerinə ərə getsin?

Bolşov. Səsinə kəs! Əmr eləyərim, lap dalandara da ərə gedərsən! (Sükut.)

Ustinya Naumovna. Aqrafena Kondratyevna, bu nə belə-dir düşmüşük.

Aqrafena Kondratyevna. Əzizim, lap çaşib qalmışam, heç nə başa düşmürəm. Qanmıram ki, bu nə əhvalatdır?

Fominişna. İlahi! Yetmiş yaşına çatmışam, tükümün sanı qədər toy görmüşəm, amma belə biabırçılığa birinci dəfə rast gəlirəm.

Aqrafena Kondratyevna. Ay insafsızlar, qızcağazı niyə bədbəxt eləyirsiniz?

Bolşov. Çərənləyib baş-qulağımı aparma. Qızımı pirkeşikə vermək istəyirəm, sözüm də qətidir, danışmağa cürət eləmə; heç kəsi tanımıram. Hə, indi gedək qəlyanaltı eləyək, qoy onlar burada qalıb söhbət eləsinlər; öz aralarında bir təhər razılığa gələrler.

Rispolojenski. Gedək, Samson Silç, mən də sizinlə birlikdə bir qədəh vuraram. Qaldı bu məsələyə, Aqrafena Kondratyevna, ataya boyun əymək hər bir uşağın borcudur. Bu hökmü biz vermə-mişik, biz də aradan götürə bilmərik.

Lipoçka, Podxalyuzin və Aqrafena Kondratyevnadan başqa hamı gedir.

Lipoçka. Axı bu nə olan şeydir, anacan? Mən qulluqçuyam ki, başıma bu oyunu açırlar? (Ağlayır.)

Podxalyuzin. Anacan! Sizə elə kürekən lazımdır ki, hörmət eləsin, qoca vaxtınızda dayağınız olsun. Bu barədə də məndən yax-şısını tapa bilməyəcəksiniz.

Aqrafena Kondratyevna. Bu nə işdir, kişidən xeyir-duanı necə almısan, atam?

Podxalyuzin. Anacan! Allah özü mənim ürəyimə bu fikri salıb. Mən razı ola bilməzdim ki, sizin evin kandarına yad adamın

ayağı deysin; evlənəndən sonra sizi heç yaxına buraxmayacaqdı, mən isə axır nəfəsiməcn nökrinizəm. (*Ağlayır.*)

Aqrafena Kondratyevna. Ah, pərvərdigara! Eşidən nə deyər?!

Bolşov (*qapı arxasından*). Arvad, bura gəl!

Aqrafena Kondratyevna. Bu saat, atam, bu saat.

Podxalyuzin. Anacan, indicə sizə dediklərimi yadınızda saxlayın.

Aqrafena Kondratyevna gedir.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Lipoçka və Podxalyuzin

Sükut

Podxalyuzin. Alimpiyada Samsonovna! Alimpiyada Samsonovna! Deyəsən axı məndən zəhləniz gedir? Heç olmasa birçə söz deyin. İcazənizlə əlinizdən öpüm.

Lipoçka. Siz nədən axmaqşınız.

Podxalyuzin. Alimpiyada Samsonovna, məni nə üçün incirdirsiniz?

Lipoçka. Bir dəfəlik eşidin, bilin ki, sizə ərə getməyəcəyəm, vəssalam!

Podxalyuzin. İxtiyar sahibisiniz. Ürəyə zor etmək olmaz. Ancaq sizə demək istəyirəm ki..

Lipoçka. Mən isə sizi eşitmək istəmirəm, əl çəkin məndən. Özünüz görürsünüz ki, heç bir var-dövlət məni sizə ərə getməyə məcbur edə bilməz; buna görə də nəzakətli adam olsaydınız, gerek məndən əlinizi üzəydiniz.

Podxalyuzin. Alimpiyada Samsonovna, deyirsiniz ki, gerek sizdən əlimi üzəm. Tutaq ki, mən əlimi üzdüm, sonra nə olacaq?

Lipoçka. O olacaq ki, zadəgana ərə gedəcəyəm.

Podxalyuzin. Zadəgana! Zadəgan sizi cehizsiz almaz.

Lipoçka. Necə yeni cehizsiz? Nə çərənləyirsiniz? Cehizim ki, göz qabağındadır, kor deyilsiniz ki...

Podxalyuzin. Ona pul lazımdır.

Lipoçka. Nə olsun! Atam pul da verir.

Podxalyuzin. Ay verdi ha! Haradan versin ki, heç nəyi yoxdur. Atanızın işlərindən bixəbərsiniz, mən isə yaxşı xəbərdaram: atanız müflis olmuş borcludur.

Lipoçka. Necə yeni borclu? Bəs mülk, bəs dükanlar?

Podxalyuzin. Mülk də, dükanlar da mənimdir.

Lipoçka. Sizindir? Bəsidir, siz deyəsən məni ələ salmışınız? O qədər də axmaq deyiləm.

Podxalyuzin. Əlimizdə qanuni sənədlər var! (*Kağızları çıxarır.*)

Lipoçka. Deməli, evi də, dükanları da atamdan almışınız?

Podxalyuzin. Almışam.

Lipoçka. Pulu haradan tapmışınız?

Podxalyuzin. Pulu! Allaha şükür, bizim pulumuz zadəganın pulundan da çoxdur.

Lipoçka. Gör başıma nə oyun açıblar: tərbiyələndiriblər, böyüdüblər, sonra da özləri iflasa uğrayıblar. (*Sükut.*)

Podxalyuzin. Hə, Alimpiyada Samsonovna, tutaq ki, zadəgana ərə getdiniz, axı bundan nə qazanacaqsınız? Xeyriniz birçə o olacaq ki, sizə xanım deyəcəklər, amma xoş gün görməyəcəksiniz. Özünüz fikirləşin: xanımlar özləri tez-tez piyada bazara gedirlər. Uzaq yerə gedəndə isə yaxşı halda dördətli karete, bəzən də lap təkatlı tacir karetinə minirlər. Xülasə: üstü – bəzək, altı – təzək. Geyimləri də bir şey deyil. Əgər mənə gəlsəniz, Alimpiyada Samsonovna, indidən deyirəm ki, evdə də ipək paltarda gəzəcəksiniz, qonaqlığa, ya da teatra gedəndə ancaq məxmər paltar geyəcəksiniz. O ki, qaldı şlyapaya, yaxud isti paltara, eləsini geyəcəksiniz ki, zadəganlara möcüzə kimi görünəcəksiniz. Atlarımız da Oryol atları olacaq. (*Sükut.*) Əgər mənim sir-sifətim xoşunuza gəlmirsə, özünüz bilirsiniz; biz də frak geyərik, saqqalımızı ya qırıxdırır, ya da ələ düzəltməliyik ki, modaya düşər; bizim üçün heç bir fərqi yoxdur.

Lipoçka. Kişilər toydan əvvəl həmişə belə danışrlar, sonra isə aldadırlar.

Podxalyuzin. Əgər yalan deyirəmsə, ələ buradaca yerlə-yeksan olum, Alimpiyada Samsonovna! Lənətə gəlim, yalan deyirəmsə! Heç ələ şey ola bilər, Alimpiyada Samsonovna! Elə bilirsiniz

biz bu cür evdə yaşayacağıq? Karetlər məhəlləsində mülk alırıq, divarlarını, tavanlarını cənnət quşlarının, su pərilərinin, eşq allahlarının əlvan şəkilləri ilə bəzəyərək, elə bəzəyərək ki, tamaşasına pulla gələrler.

Lipoçka. İndi eşq allahlarının şəklini çəkmək dəbdə deyil.

Podxalyuzin. Onda gül dəstələri çəkərik. (*Sükut.*) Təki razılıq verəsiniz, mənə bundan başqa heç nə lazım deyil. (*Sükut.*) Mən çox bədbəxt adamam, kompliment deməyi bacarmıram.

Lipoçka. Lazar Yelizariç, nə üçün fransızca danışmırsınız?

Podxalyuzin. Ona görə ki, ehtiyac hiss eləmirəm. (*Sükut.*) Məni xoşbəxt eləyin, Alimpiyada Samsonovna, məhəbbətinizi mənədən əsirgəməyin. (*Sükut.*) Ömr eləyin ki, diz çöküm.

Lipoçka. Ömr eləyirəm. (*Podxalyuzin diz çökür.*) Bir görün jiletiniz nə kökdədir!

Podxalyuzin. Bunu Tişkaya bağışlaram, özümə isə Kuznetski küçəsində təzəsini sifariş eləyəərəm, ancaq məni məhv eləməyin. (*Sükut.*) Nə deyirsiniz, Alimpiyada Samsonovna.

Lipoçka. Qoy fikirləşim.

Podxalyuzin. Burada fikirləşməli nə var ki?

Lipoçka. Fikirləşməsəm, olmaz.

Podxalyuzin. Fikirləşməmiş qərara gəlin.

Lipoçka. Bilirsiniz nə var, Lazar Yelizariç!

Podxalyuzin. Buyurun.

Lipoçka. Məni xəlvətcə buradan aparın.

Podxalyuzin. Bir halda ki, atanızla ananız razılıq veriblər, daha xəlvətcə niyə aparın?

Lipoçka. Adətən belə eləyirlər. Əgər xəlvətcə aparmaq istəmirsinizsə, onda qoy siz deyən olsun.

Podxalyuzin. Alimpiyada Samsonovna! İcazənizlə əlinizi öpüm. (*Öpür, sonra ayağa qalxıb qapıya yaxınlaşır.*) Atacan!

Lipoçka. Lazar Yelizariç, Lazar Yelizariç! Bir bura gəlin!

Podxalyuzin. Nə buyurursunuz!

Lipoçka. Ah, Lazar Yelizariç, əgər bilsəydiniz ki, bu evdə günüm necə ağır keçir! Anamın həftədə beş cüməsi var, atam kefli olmayanda qaradınməz əyləşir, elə ki içdi, az qalır hamımızı döysün. Mədəni xanım qız belə şeylərə necə dözə bilər! Zadəgan arvadı olsaydım, bu evdən baş götürüb gedərdim, hər şeyi unudardım. İndi yenə olacaq köhnə hamam, köhnə tas.

Podxalyuzin. Yo-x, Alimpiyada Samsonovna, buna yol vermərik! Biz, Alimpiyada Samsonovna, toy eləyən kimi öz evimizə köçərik. Qoymaırıq ki, onlar bizə ağılıq eləsinlər. Yox, daha belə şey olmayacaq! Öz ömürlərini kefdə-damaqda keçiriblər, indi növbə bizindir!

Lipoçka. Siz çox cürətsiz adamsınız, Lazar Yelizariç! Atama heç bir söz deyə bilməzsiniz, zadəgan isə qorxmazdı, deyərdi.

Podxalyuzin. Bu vaxtacan ona görə cürətsiz olmuşam ki, sahibkarın himayəsində yaşamışam, ona nökrəçilik eləmişəm. Dilimə ağır söz gətirə bilməzdim. Elə ki ayrıca yaşamağa başladıq, onda başqa məsələ. Bax, siz elə hey zadəgandan danışırırsınız. Məgər o sizi mənim kimi sevmə biləcək? Zadəgan gündüzlər qulluqda olur, axşamlar klublarda veyillənir, arvadı isə evdə tək-tənha əyləşib, gərək ərinin yolunu gözləsin. Mən belə eləyə bilərəmmi? Ömrüm boyu çalışacağam ki, həyatınız şən keçsin, bir gün də danışmayasınız.

Lipoçka. Yadımda saxlayın, Lazar Yelizariç, biz özümüz üçün yaşayacağıq, onlar da özləri üçün, hər şeyimiz moda ilə olacaq, onlar isə özləri bilərlər.

Podxalyuzin. Necə deyirsiniz, elə də olacaq.

Lipoçka. Hə, indi atamı çağırın. (*Ayağa qalxıb, güzgü qabığında özünə bəzək-düzək verir.*)

Podxalyuzin. Atacan! Atacan! Anacan!

ALTINCI ŞƏKİL

Həmin adamlar, Bolşov və Aqrafena Kondratyevna.

Podxalyuzin (*Samson Siliçi qarşılayıb, onun qucağına atılır.*) Alimpiyada Samsonovna razıdır!

Aqrafena Kondratyevna. Gəlirəm, atam, gəlirəm!

Bolşov. Bax belə! Bəs necə, mən bilirəm ki, nə eləyirəm; başıma ağıl qoya bilməzsiniz.

Podxalyuzin (*Aqrafena Kondratyevnaya*). Anacan! İcazənizlə əlinizi öpüm.

Aqrafena Kondratyevna. Öp, atam, öp, hər iki əlim təmizdir. Ax, mənim balam, bəs o nə həngamə idi çıxartdın? Hə? Allah

haqqı, lap başımı itirmişdim, heç bilmirdim nə eləyim, necə eləyim. Ah, mənim göyçək balam!

Lipoçka. Anacan, mən heç bilmirdim ki, Lazar Yelizariç belə nəzakətli oğlandır! İndi isə baxıb görürəm ki, o, bu barədə başqalarından xeyli üstündür.

Aqrafena Kondratyevna. Hə, görürsənmi, ay axmaq! Məgər ata da öz qızının pisliliyini istəyər! Ah, gözümün işığı! Bu yuxudur–nədir görsən! Hə? Ah, mənim əzizlərim! Axı bu nə olan işdir? Fominişna, Fominişna!

Fominişna. Gəlirəm, anam, gəlirəm! (*İçəri girir.*)

Bolşov. Dayan, ay çərənçi! Bax, yanaşı əyləşin, biz də sizə tamaşa eləyək. Bizə bir butulka şampan ver görək.

Podxalyuzin və Lipoçka yanaşı oturlar.

Fominişna. Bu saat, atam, bu saat! (*Gedir.*)

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar, Ustinya Naumovna və Rispolojenski.

Aqrafena Kondratyevna. Adaxlı ilə gəlini təbrik elə, Ustinya Naumovna. Allah qoca vaxtımızda bizi xoşbəxt elədi, sevindirdi.

Ustinya Naumovna. Nə ilə təbrik eləyim, gözümün işığı? Quru boğazdan su ötməz.

Bolşov. Bu saat boğazını yaşlayarıq.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar, Fominişna və Tişka.

(Əlində şərab şüşəsi qoyulmuş məcməyi var.)

Ustinya Naumovna. Bax, bu başqa məsələ. Hə, Allahın köməyi ilə bir-birinizə yar olun, dünya durduqca var olun. (*İçir.*) Hə, indi bir öpüşün, əzizlərim!

Lipoçka və Podxalyuzin öpüşürlər.

Bolşov. Qoy mən də təbrik eləyim. (*Piyaləni götürür.*)

Lipoçka və Lazar ayağa qalxırlar.

Necə bilirsiniz, eləcə də yaşayın, uşaq deyilsiniz. Həyatınız şən keçsin deyə, Lazar, evi də, dükanları da cəhiz əvəzinə verirəm, əlavə nağd pul da alacaqsan.

Podxalyuzin. Nə danışsınız, atacan, mən onsuz da sizdən çox razıyam.

Bolşov. Bilirəm ki, nə danışram! Hər şey özümünküdür, özüm qazanmışam. Kimə istəyirəm, ona da bağışlayıram. Bir də süz görüm!

Tişka piyaləni doldurur.

Artıq söz-söhbət lazım deyil. Vara nə darlıq! Var–dövlətimin hamısını sənə verirəm, təkcə biz qocaların qarnını doydu, bir də borclu olduğum adamlara manata on qəpik ver.

Podxalyuzin. Bu barədə danışmağa dəyməz, atacan. Məgər başa düşmürəm? Öz adamımızdır, düzəlişirik.

Bolşov. Dedim ki, hamısını sənə verirəm, götür. Qurtardı getdi. Heç kəs mənə hökm eləyə bilməz. Ancaq borclarımı ver. Verərsən?

Podxalyuzin. Əlbəttə, atacan, günü sabah.

Bolşov. Amma gözlə, artıq verməyəsən. Sevindiyindən hamısını verərsən, özün quru yerdə qalarsan.

Podxalyuzin. Narahat olmayan, atacan, birtəhər düzəlişirik. Hər necə olsa, öz adamlarımızdır.

Bolşov. Bax, belə! Sən onlara on qəpikdən artıq vermə. Bəsləridir... Hə, öpüşün.

Lipoçka və Lazar öpüşürlər.

Aqrafena Kondratyevna. Ax, mənim balalarım! Axı bu nə olan işdir? Ağlım heç özümdə deyil.

Ustinya Naumovna (*oxuyur*).

Kim görübdür bunu, kim,

Kim eşidib bunu, kim:

Toyuq dana bəsləsin,

Donuz yumurta versin!

Şərab süzüb Rispolojenskiyə yaxınlaşır. Rispolojenski baş oyub, şərabdan boyun qaçırır.

Bolşov. İç, Sısoy Psoiç, bizimlə şadlıq elə.

Rispolojenski. İçə bilmərəm, Samson Siliç, boğazımdan ötməz.

Bolşov. Bəsdir, canım! İç, kefin açılsın!

Ustinya Naumovna. Özünü naza qoyma!

Rispolojenski. Ötməz, Samson Siliç, vallah ötməz! Bir qədəh ara quraram. Şərabı isə ürəyim götürür. Bu da mənim zəifliyimdir.

Ustinya Naumovna. Ah, boğazınızın hərif! Sözü bax, ürəyim götürür! İçməsə, verin şərabı onun yaxasına töküm.

Rispolojenski. Ayıbdır, Ustinya Naumovna! Axı necə olsa, siz qadınsınız. Samson Siliç! İçə bilmərəm. Yoxsa boyun qaçırmazdım. He, he, he, axmaq deyiləm ki, bu cür avamlıq eləyim; dünya görmüşəm, adamlar görmüşəm, bilirəm ki, necə yaşamaq lazımdır; araqdan heç vaxt üz döndərmərəm, lap bu saat bir qədəh vuraram! Bunu isə yox, zəhləm gedir. Siz isə, Samson Siliç, qoymayın ki, məni incitsinlər, adamı incitmək asan işdir, ancaq yaxşı deyil.

Bolşov. Ustinya Naumovna, bunun dərslərini yaxşıca ver!

Rispolojenski Ustinya Naumovnanın qabağından qaçır.

Ustinya Naumovna (*şərabı stolun üstünə qoyur*). Yox, əlimdən qaça bilməyəcəksən, butulkaboğaz. (*Rispolojenskini divara sıxır, yaxasından tutur.*)

Rispolojenski. Kömək eləyin!

Hamı qəhqəhə çəkib gülür.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Podxalyuzinin evində zəngin döşənmiş qonaq otağı.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Olimpiyada Samsonovna bəzəkli paltarda pəncərə qabağında oturmuşdur; onun əynində ipək köynək, başında son moda ilə tikilmiş çutqu¹ var. Əyninə modalı sürtük geymiş Podxalyuzin güzgü qarşısında dayanmışdır. Tişka arxa tərəfdən onun penceyini düzəldir, hamarlayır.

Tişka. Bir gör əyninizə necə yatır, lap boyunuza tikilib!

Podxalyuzin. Bura bax, Tişka, fransız oxşayıram? Hə? Uzaqdan bax!

Tişka. Elə oxşayırsınız ki, lap iki damcı su kimi.

Podxalyuzin. Hə, belə, axmaq! İndi nə qədər istəyirsən bizə tamaşa elə! (*Otaqda gəzinir.*) Belə, Alimpiyada Samsonovna! Amma siz zabitə ərə getmək istəyirdiniz. Bizim nəyimiz pisdür ki? Bax, əynimizə təzə tikilmiş sürtük geymişik.

Olimpiyada Samsonovna. Siz, Lazar Yelizariç, rəqs eləyə bilmirsiniz.

Podxalyuzin. Nə olsun, öyrənərik; özü də təzə qaydalarla öyrənərik. Qışda tacirlər klubuna gedərik. Ondan sonra görürlər rəqs eləmək necə olar! Polka oynayıraq.

Olimpiyada Samsonovna. Lazar Yelizariç, Arbatskinin emalatxanasında gördüyümüz o bahalı kareti alın.

Podxalyuzin. Bəs necə, Alimpiyada Samsonovna! Alacağam, mütləq alacağam.

Olimpiyada Samsonovna. Mənə təzə manto gətiriblər, yaxşı olardı ki, cümə günü kareyə minib, bir yerdə Sokolnikiyə gedək.

Podxalyuzin. Bəs necə, mütləq gedəcəyik; hələ bazar günü Petrovski parkına da gedəcəyik. Axı karetin min manat qiyməti var, atlar da min manata dəyər, üstəlik gümüşə tutulmuş qoşqu şeyləri,

¹ Düzbucaqlı formada biçilib tikilən, eni 20–30 sm, uzunluğu isə 50–60 sm olan qadın baş geyimi

qoy tamaşa eləsinlər. Tişka! Qəlyan gətir! (*Tişka gedir. Podxalyuzin Olimpiyada Samsonovnanın yanında əyləşir.*) Bəli, Alimpiyada Samsonovna, qoy tamaşa eləsinlər!

Sükut

Olimpiyada Samsonovna. Bu nədir, Lazar Yelizariç, niyə mənə öpmürsünüz?

Podxalyuzin. Bəs necə! Qulluğunuzda hazıram! Böyük məmnuniyyətlə! Əlinizi verin! (*Öpür. Sükut.*) Alimpiyada Samsonovna, fransızca mənə bir söz deyin.

Olimpiyada Samsonovna. Axı nə deyim?

Podxalyuzin. Nə istəyirsiniz, qoy lap bir kəlmə söz olsun. Mənim üçün fərqi yoxdur.

Olimpiyada Samsonovna. Komu vu zet joli.

Podxalyuzin. Bu nə deməkdir?

Olimpiyada Samsonovna. Siz necə də mehribansınız!

Podxalyuzin (*stuldan ayağa sıçrayır*). Bax, arvad buna deyərəm! Afərin, Alimpiyada Samsonovna! Sağ olun! Əlinizi xahiş eləyirəm!

Tişka əlində qəlyan gəlir.

Tişka. Ustinya Naumovna gəlib.

Podxalyuzin. Hansı şeytan onu bura gətirib!

Tişka gedir.

İKİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Ustinya Naumovna

Ustinya Naumovna. Necəsiniz, necə varsınız, mənim əzizlərim.

Podxalyuzin. Hörmətiniz artıq olsun, Ustinya Naumovna, sağ olun.

Ustinya Naumovna (*öpüşür*). Lipoçka, deyəsən, axı yaxşılaşmışan, kökəlmisən?

Olimpiyada Samsonovna. Ah, boş-boş danışma, Ustinya Naumovna! Niyə özündən uydurursan?

Ustinya Naumovna. Heç də uydurmuram, əzizim, əvvəlxır bu olmalıdır. İstəsən də, istəməsən də, gerek dözsən. Kim görübsə səfasın, gerek çəksin cəfasın! Bu nədir, mənə tamamilə yaddan çıxarmısınız, əzizlərim? Olmaya bir-birinizə baxmaqdan hələ doymamısınız. Yəqin bütün günü gözlünüzü bir-birinizdən çəke bilmirsiniz, bir-birinizə işvə-naz satırsınız.

Podxalyuzin. Bu barədə günahkarıq, Ustinya Naumovna, günahkarıq!

Ustinya Naumovna. Başqa cür ola bilməzdi: gör sənə necə xanım tapmışam!

Podxalyuzin. Çox razıyıq, Ustinya Naumovna, çox razıyıq.

Ustinya Naumovna. Gəl bir razı da olma, əzizim! Daha bundan artıq nə istəyirsən! Yəqin ki, indi sözlünüz-söhbətiniz paltar haqqındadır. Təzə paltar çox sifariş eləmişən?

Olimpiyada Samsonovna. O qədər də yox. Sifariş elədiklərim də təzə çıxan parçalardandır.

Ustinya Naumovna. Məlum işdir, gözümün işığı, məsəl var, deyərlər: gözəllik ondur, doqquzu dondur. Yaxşı, paltarlarını daha çox hansı parçadan tikdirirsən – yundan, yoxsa ipəkdən?

Olimpiyada Samsonovna. Hər ikisindən – yundan da, ipəkdən də; bu yaxınlarda özümə zərərardan paltar tikdirmişəm.

Ustinya Naumovna. Onda, gözümün işığı, cəmi nə qədər paltarın var?

Olimpiyada Samsonovna. Özün say: ipək krujevadan astarlı bir dənə gəlinlik paltarı, üç dənə də məxmər paltar – bu oldu dörd; iki tül, bir dənə də zərli sapla işlənmiş krep paltar – bu oldu yeddi; üç dənə atlas, üç dənə də qroqron paltar – bu oldu on üç; qrodenapdan, qrodafrikdən tikilmiş yeddi paltar – bu oldu iyirmi; üç dənə marsel, iki dənə muslin, iki dənə də şiner paltar – məgər bu çoxdur? Üç üstəgəl dörd eləyər yeddi, bir də iyirmi – oldu iyirmi yeddi; dörd dənə krepraşel paltarı buna əlavə eləsək, olar otuz bir. Mən hələ kisəyidən, bufmuslindən, çitdən tikilmiş iyirmi dənə paltarı hesaba almıram; doqquz, ya da on dənə köynəyim, kapotum var. Bunu da İran parçasından bu yaxınlarda tikdirmişəm.

Ustinya Naumovna. Pərvədigara, gör nə qədər paltarın varmış! Get mənə bir dənə genbalaq qrodafrik paltar getir.

Olimpiyada Samsonovna. Qrodafrık paltar verə bilmərəm, cəmi üç dənedir; bir də, o, beldən sənə dar gəlir; əgər istəyirsənsə, krepraşel verim.

Ustinya Naumovna. Krepraşel noyımə lazımdır, tulla o yana getsin; yaxşı, görürəm ki, bundan bir şey çıxmıyacaq, atlaz paltar ver, razıyam.

Olimpiyada Samsonovna. Bilirsən, atlaz paltar da sənə yaraşmaz, balfasonu tikilib, yaxası çox açıqdır – başa düşürsən? Krepraşeldən isə kapot düzəldərik, büzmələrini açarıq, lap sənin əyninə olar.

Ustinya Naumovna. Hə, yaxşı, ver gəlsin krepraşeli! Hökm səninki oldu, gözümün işığı! Get paltar şkafinı aç.

Olimpiyada Samsonovna. Bu saat, bir az gözlə.

Ustinya Naumovna. Gözlərəm, əzizim, gözlərəm. Hələ ərinlə də söhbətim var.

Olimpiyada Samsonovna gedir.

Bura bax, gözümün işığı, olmaya vədini yaddan çıxarmısan?

Podxalyuzin. Bu necə ola bilər, yadımdadır! (*Bumajnikini çıxarıb, ona bir əsginas verir.*)

Ustinya Naumovna. Bu nədir, əzizim?

Podxalyuzin. Yüz manatlıq əsginasdır.

Ustinya Naumovna. Necə yeni yüz manatlıq? Sən ki mənə min beş yüz vəd eləmişdin.

Podxalyuzin. Nə-ə-ə?

Ustinya Naumovna. Sən mənə min beş yüz manat verməlisən.

Podxalyuzin. Çox böyük tikədən yapışmışsınız, yavaş udun, boğazınızda qalar.

Ustinya Naumovna. Bura bax, əfəlin biri əfəl, yoxsa mənə ələ salmışan? Əzizim, yaddan çıxarma ki, mən də dilli-dilçəkli arvadam ha!

Podxalyuzin. Axı mən sizə nə üçün pul verməliyəm? Doğrudan əgər layiqli bir iş görmüş olsaydınız, onda başqa məsələ.

Ustinya Naumovna. Layiqli, ya qeyri-layiqli, gerek pulu sayasan ovcuma – söz vermişən.

Podxalyuzin. Nə olsun ki, söz vermişəm! Mən söz vermişdim ki, Alimpiyada Samsonovnaya evlənsəm, özümü İvan Veliki kilsəsindən atacağam, indi, sizin fikrinizcə atım özümü?

Ustinya Naumovna. Elə bilirsən sənə tənbeh eleməyə yol tapa bilməyəcəyəm? Çox böyük iş imiş ki, sən ikinci gildi tacırsən! Mən də mülki idarənin on dördüncü, yəni lap axırıncı rütbəsindəyəm, hər necə olsa, məmur arvadıyam.

Podxalyuzin. İstəyirsiniz lap general arvadı olun; mən sizi heç tanımaq istəmirəm, – vəssalam!

Ustinya Naumovna. Xeyr, vəssalamla iş qurtarmır. Sən mənə hələ samur xəzindən kürk də boyun olmuşdun.

Podxalyuzin. Samur xəzindən! He-he-he...

Ustinya Naumovna. Hə, samur xəzindən! Nə hırıldayırsan, nə boğazımı yırtırsan!

Podxalyuzin. Bu sir-sifətə elə birçə samur xəzi yaraşır!

Olimpiyada Samsonovna gəlir və əlindəki paltarı
Ustinya Naumovnaya verir.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Həmin adamlar və Olimpiyada Samsonovna

Ustinya Naumovna. Bu nə oyundur mənim başıma gətirirsiniz, yoxsa mənə soyub-talamaq istəyirsiniz?

Podxalyuzin. Biz talançı deyilik, çıxın gedin, Allah köməyiniz olsun, vəssalam!

Ustinya Naumovna. Hələ mənə qovursan da! Axmaqlıq mənə olub ki, sizin kimilərə baş qoşmuşam, – o saat görünür: qanımız meşşan qanıdır!

Podxalyuzin. Belə! Biz heç bilməmişdik!

Ustinya Naumovna. Madam ki belədir, bundan sonra heç üzünüzdə də baxmayacağam! Mənə lap xəzinə də versələr, sizə baş qoşmayacağam! Evinizə yaxın düşməyəcəyəm, otuz verstlikdən keçəcəyəm! Ata, itə, pişiyə baxaram, sizin bu murdar yuvanıza baxmaram, gözlərimi bərk-bərk yumaram! Tüpürmək istəyəndə, heç küçənizə də yaxın gəlmərəm! Əgər yalan deyirəmsə, durduğum

yerde on parçaya bölünüm! Əgər mən burada görsəniz, cəhənnəmin lap dibinə düşüm!

Podxalyuzin. Xalacan, danışığınızı bilin: yoxsa polis çağırtdıraram!

Ustinya Naumovna. Mən əzizlərim, sizi biabır eləyəyəm, onda bilərsiniz! Bütün Moskvada sizi elə biabır eləyəcəyəm ki, camaatın üzünə baxmağa utanacaqsınız!.. Ah, mən axmaq, mən axmaq, bir gör kimə inanmışam! Adım-sanım, rütbəm ola-ola... Tfu! Tfu! Tfu! (*Gedir.*)

Podxalyuzin. Nə qızıqıb özündən çıxmışdı, dvoryan qanı! Porverdigara! Bu da bizim üçün məmur arvadı olub! Yaxşı deyiblər ki, sirkə tünd olar, öz qabını çatladar! Ah, ilahi! Arvadda həyasızlığa bax!

Olimpiyada Samsonovna. Sizin də onunla ağız-ağıza verməyə həvəsiniz varmış, Lazar Yelizariç!

Podxalyuzin. Özünüz gördünüz də, çox səfeh arvaddır.

Olimpiyada Samsonovna (*pəncərəyə baxır*). Deyəsən atamı dustaqdan buraxıblar. Baxın, Lazar Yelizariç!

Podxalyuzin. Ola bilməz: atanızı dustaqdan bu tezlikdə buraxmazlar; görünür, ona icazə veriblər ki, kreditorların məclisində iştirak eləsin, hələlik buraxıblar. Evə gəlməyə rüsxət ala bilib... Anacan! Aqrafena Kondratyevna! Ata gəlir.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Həmin adamlar, Bolşov və Aqrafena Kondratyevna

Aqrafena Kondratyevna. Hamı o? Hamı o? Mənim əzizlərim, balalarım!

Öpüşürlər.

Podxalyuzin. Atacan, salaməleyküm, sənə hörmətimiz var.

Aqrafena Kondratyevna. Əzizim, Samson Silç, əzizim! Qoca vaxtında mənə yetim qoyub getmişən!

Bolşov. Bədir, arvad, bədir!

Olimpiyada Samsonovna. Bu nədir, anacan, elə bil ölmüş adamın dalınca ağlayırsınız! Allah eləməmiş, elə bil böyük bir şey olub.

Bolşov. Elədir, qızım, Allah eləməmiş, böyük şey olmayıb, amma hər halda, atan dustaqdadır.

Olimpiyada Samsonovna. Nə olsun ki, atacan, bizdən də artıqları dustaqxanada yatırlar.

Bolşov. Yatmağına yatırlar, ancaq necə! Heç bilirsən küçədə soldat qabağına düşüb getmək nə deməkdir! Eh, qızım! Axı mənə qırx ildir ki, şəhərdə tanıyırlar, bu qırx ildə hamı mənə salam verəndə ikiqat əyilirdi. Amma indi küçədə uşaqlar mənə barmaqla göstərib gülürlər.

Aqrafena Kondratyevna. Bir gör rəngin necə qaçıb, əzizim! Elə bil o dünyadan qayıtmısan!

Podxalyuzin. Atacan, Allah adildir, rəhmlidir! Kimin alınına nə yazılıb, o da olacaq! Yaxşı, bəs borclu olduğun adamlar nə deyirlər?

Bolşov. Nə deyəcəklər, saziş bağlamağa razıdırlar. Deyirlər ki, məsələni nə üçün uzadaq, yenə borc alacaqsan-almayacaqsan, bu, sonranın işidir, hələlik borclarımızın əvəzinə nağd bir şey ver, get, Allah köməyin olsun.

Podxalyuzin. Niyə də verməyə! Gərək verək! Bəs, atacan, çox istəyirlər?

Bolşov. Manata iyirmi beş qəpik.

Podxalyuzin. Atacan, bu çoxdur.

Bolşov. Qardaş, özüm də bilərəm ki, çoxdur, amma nə eləmək olar? Bundan az almaq istəmirlər.

Podxalyuzin. Əgər on qəpik alsaydılar, yaxşı olardı. Bunun yeddi qəpik yarımı borcları ödəməyə gedərdi, iki qəpik yarımı da məclis xərcinə.

Bolşov. Mən də elə bu cür dedim, heç eşitmək istəmirlər.

Podxalyuzin. Yaman həyasızlaşdıblar! Bəlkə beş il müddətə manata səkkiz qəpik təklif eləyək?

Bolşov. Çarə nədir, Lazar, gərək iyirmi beş qəpiyə razı olaq, axı biz özümüz əvvəlcə bunu təklif eləyirdik.

Podxalyuzin. Bu necə ola bilər, atacan! Axı siz özünüz dediniz ki, on qepikdən artıq verə bilmərik. Fikirləşin: manata iyirmi beş qəpik çoxdur. Atacan, bəlkə qəlyanaltı eləməyə meyliniz var? Anacan! Tapşırın araq gətirsinlər, samovarı da qaynatsınlar, biz də ata ilə bərabər çay içərik. Hə, iyirmi beş qəpik çoxdur!

Aqrafena Kondratyevna. Bu saat, atam, bu saat. (*Gedir.*)

Bolşov. Bunu mənə nə üçün deyirsən: özüm də bilərəm ki, çoxdur, bəs necə olsun? İl yarım dustaqda saxlayarlar, hər həftə də soldat qabağına qatıb küçəbəküçə gözdirlərlər, hələ qalaya salmasalar yaxşıdır. Onda lap on şahı da verməyə razı olarıq. Bu elə biabırçılıqdır ki, gizlənməyə yer tapa bilmirsən.

Aqrafena Kondratyevna elində araq şüşəsi gəlir. Tişka qəlyanaltı gətirib qoyur, sonra gedir.

Aqrafena Kondratyevna. Mənim əzizim! Ye, atam, ye! Yəqin ki, səni orada ac saxlayıblar.

Podxalyuzin. Yeyin, atacan! İnciməyin, olanımız budur.

Bolşov. Sağ ol, Lazar! Sağ ol! (İçir.) Özün də iç.

Podxalyuzin. Sizin sağlığınıza! (İçir.) Anacan! Bəlkə siz də içəsiniz? Buyurun.

Aqrafena Kondratyevna. Ah, atam, indi içmək heç yadıma da düşmür! Sən bir ədalətsizliyə bax! Ah, pərvərdigara! Ah, mənim zavallım!

Podxalyuzin. Eh, anacan, Allah adildir, birtəhər düzəldərik! Hər şey birdən olmaz ki.

Aqrafena Kondratyevna. Kaş sən deyən olaydı! Yoxsa ona baxa-baxa mən də əriyirəm.

Bolşov. Hə, necə eləyək, Lazar?

Podxalyuzin. Danışdığımız kimi, on qəpik verərəm.

Bolşov. Qalan on beş qəpiyi haradan alım? Həsirdən kəsib düzəltməyəcəyəm ki.

Podxalyuzin. Atacan, bundan artıq verə bilmərəm, Allah şahiddir ki, verə bilmərəm.

Bolşov. Nə deyirsən, Lazar, nə deyirsən! O qədər pulu neyləmişən?

Podxalyuzin. Özünüz fikirləşin: alverə başlamışam, ev almışam. Bir şey yeyin, atacan! Heç olmasa maderə çaxırından için. Anacan! Ataya qulluq eləyin.

Aqrafena Kondratyevna. Ye, atam, Samson Silhç! Ye! Qoy, atam, sənün üçün punş süzüm.

Bolşov (içir.) Kömək eləyin, balalarım, mənə bu əzabdan qurtarın!

Podxalyuzin. Bax, atacan, soruşursunuz ki, pulları neyləmişəm? Neyləyəcəyəm? Özünüz bir fikirləşin: alverə başlayanda,

məlum işdir ki, sərmayəsiz heç nə etmək olmaz, adam quru yerdə qalar; bax, ev almışam, cürbəcür ev avadanlığı almışam, at da, başqa şeylər də almışam. Özünüz yaxşıca götür-qoy eləyin, fikirləşin. Hələ gələcək uşaqlar haqqında da düşünmək lazımdır.

Olimpiyada Samsonovna. Bəs necə, atacan, hər şeyi sizə verib, özümüz quru yerdə otura bilmərik ki.... Axı biz meşşan deyilik.

Podxalyuzin. Atacan, yenə deyirəm, özünüz fikirləşin: indi elə vaxtdır ki, sərmayəsiz yaşamaq olmaz, sərmayəsiz çox da alver eləyə bilməzsən.

Olimpiyada Samsonovna. Atacan, mən iyirmi il sizin yanınızda yaşamışam, ağ gün görməmişəm. İndi deyirsiniz ki, pulumu sizə verib, özüm yenə çit paltarda gəzim?

Bolşov. Nə danışsınız, aqlınızı başınıza yığın! Axı mən sizdən dilənçi payı yox, öz pulumu istəyirəm. İnsansınız, ya yox?..

Olimpiyada Samsonovna. Aydın məsələdir ki, atacan, insanıq, vəhşi heyvan deyilik.

Bolşov. Lazar! Yadından çıxarma ki, mən var-yoxumu qəpiyinəcən sənə vermişəm, özüm isə, görürsən, bunu saxlamışam! Axı mən səni uşaq yaşından evimə gətirmişəm, böyütmüşəm, insafsız əclaf! Yedirtmişəm, geyindirmişəm, adam arasına çıxarmışam, sənə atalıq eləmişəm, əvəzində səndən nə yaxşılıq görmüşəm? Nə yaxşılıq görmüşəm? Yadına çal, Lazar, neçə dəfə səni əliəyirlikdə tutmuşam! Mən ki səni heyvan kimi qapımdan qovmamışam, şəhərdə camaatın arasında biabır eləməmişəm. Mən səni baş pirkeşik eləmişəm, var-dövlətimi sənə vermişəm, qızımı da öz əllərimlə sənə bağışlamışam, Lazar! Əgər bu əhvalat başıma gəlməsəydi, sən ona gözüünün ucu ilə də baxa bilməzdin.

Podxalyuzin. Bağışlayın, atacan, mən bunların hamısını başa düşürəm.

Bolşov. Başa düşürsən! Öz xeyrixahını baladan qurtarmaq üçün gərək sən də, mənim kimi, hər şeydən keçəsən, bircə köynəkdə qalasan. Ancaq mən bunu xahiş eləmirəm, istəmirəm; sən mənim əvəzimə lazım olan pulu ver, vəssalam.

Podxalyuzin. Nə üçün verməyim, amma elə qiymət istəyirlər ki, heç ağıla sığışmır.

Bolşov. Bilirəm, bilirəm. Mən sizin hər qəpiyinizdən ötrü yalvarmışam, onların ayaqlarına düşmüşəm; axı mən neyləyim ki, heç cür güzəştə getmirlər?

Olimpiyada Samsonovna. Atacan, biz sizə dedik ki, on qəpikdən artıq verə bilməyəcəyik, daha bu barədə danışmağa dəyməz.

Bolşov. Qızım, birdəfəlik mənı qov, de ki, qoca kaftar, get dustaqxanaya! Hə, dustaqxanaya! Oradan da, axmaq qoca, qalaya! Cazandır – çəkirsən! Artıqtamahlıq eləmə, nəyin varsa, ona da qane ol. Artıq tamah baş yarar, axırncı qəpik-quruşunu da əlindən alarlar, səni soyarlar. Ondan sonra görək Daş körpüyə gedib, özünü Moskva çayına atasan. Səni orada da taparlar, dilinə qarmaq ilişdirib sudan çıxararlar, qalaya salarlar.

Hamı susur, Bolşov içir.

İndi fikirləşin, mən dustaqxanaya necə qayıdım, gözlərimi yumum? Elə biləcəyəm ki, İlyinka küçəsinin ucu-bucağı yoxdur. Axı İlyinka mənə yüz verst kimi görünəcək. Mən oradan necə keçib gedəcəyəm! Bu ona bərabərdir ki, şeytanlar sənin günahkar ruhuna cəhənnəmdə əzab verələr; İlahi, keç günahımdan! İverski kilsəsinin yanından keçəndə Məryəm ananın üzünə necə baxım? Bilirsən, Lazar, axı İuda da İsanı pula satıb, biz vicdanımızı satan kimi... Bundan ötrü ona nə elədilər?.. Hökumət idarələrinin, ali palatanın qabağından keçəcəyəm... Axı mən qəddar, günahkar hesab olunuram... Axı mənı Sibirə sürgün eləyərler. Pərvərdigara! Əgər pulu elə-belə vermək istəmirsinizsə, Allah payı kimi verin. (*Ağlayır.*)

Podxalyuzin. Bu nədir, atacan? Bəsdir! Allah rəhmlidir! Ağlamaq nədir? Birtəhər vəziyyətdən çıxarıq. Hər şey öz əlimizdədir!

Bolşov. Pul lazımdır, Lazar, pul. Başqa yol qalmayıb. Ya pul, ya da Sibir. Lazar, yadına sal: axı biz pulları və malı birlikdə gizlətmişik, axı ikimizin də axırı birdir.

Podxalyuzin. Pul da verərik, təkı yaxamızdan əl götürsünlər. Yaxşı, qoy belə olsun, mən beş qəpik də artıraram.

Bolşov. Kor tutduğunu buraxmaz! Yoxsa xristianlıqdan üz çevirmisiniz? İyirmi beş qəpik lazımdır, Lazar!

Podxalyuzin. Yox, atacan, bu çoxdur, vallah çoxdur.

Bolşov. Siz əfi ilansınızmış! (*Başını stola söykəyir.*)

Aqrafena Kondratyevna. Vəhşisən, vəhşi! Soyğunçunun, quldurun birisən! Sənə verdim xeyir-duanı geri götürürəm! Pullarla bir yerdə çürüyəcəksən, ömrünü başa vurmıyacaqsan. Quldursan, quldur!

Podxalyuzin. Bəsdir, anacan, Allahı qəzəbləndirməyin! İşdən xəbərdar olmaya-olmaya bizi niyə qarğıyırsınız? Görürsünüz ki, atamız bir balaca keflidir, siz isə özünüzdən çıxmısınız?

Olimpiyada Samsonovna. Anacan, siz sussaydınız, yaxşı olardı. Görürəm ki, bizi cəhənnəmə də göndərməyə hazırınız. Bilirəm: qarğış eləməkdə ustasınız. Yəqin ki, Allah elə buna görə də sizə başqa uşaq verməyib.

Aqrafena Kondratyevna. Sən özün səsinı kəs, həyasız! Allah elə təkə səni bizə belə göndərib.

Olimpiyada Samsonovna. Hamımız həyasızıq, ancaq siz yaxşı adamsınız. Özünüzdən xəbəriniz yoxdur. Az qalıb həftənin yeddi gününü də ibadətdə keçirəsiniz, amma elə bir gün yoxdur ki, adamları söyməyəsiz.

Aqrafena Kondratyevna. Siz bunun dilinə bir baxın, danışığına baxın! Ah, ah, ah! Mən sizə kilsələrin hamısında qarğış eləyəcəyəm!

Olimpiyada Samsonovna. Buyurun, eləyin!

Aqrafena Kondratyevna. Hə, eləyəcəyəm! Bəli qarğış eləyəcəyəm ki, ölməyəsən, ancaq ömrün boyu zillət çəkəsən! Hə!

Olimpiyada Samsonovna. Yaman da qorxdum!

Bolşov (*ayağa qalxır*). Hə, əlvida, balalarım.

Podxalyuzin. Əlvida nədir, atacan, əyləşin! Axı bu işi birtəhər qurtarmaq lazımdır.

Bolşov. Nəyi qurtaraq? Görürəm ki, hər şey qurtarıb-gedib. Ağa nökrə qul olub, başına da kül olub. Sən mənim əvəzimə heç nə vermə: nə istəyirlər, qoy eləsinlər. Əlvida, vaxtdır, getməliyəm.

Podxalyuzin. Əlvida, atacan! Allah adildir, işlər birsayaq yoluna düşər.

Bolşov. Əlvida, arvad!

Aqrafena Kondratyevna. Əlvida, atam, Samson Silç! Yanına, dustaqxanaya nə vaxt gəlmək olar?

Bolşov. Bilmirəm.

Aqrafena Kondratyevna. Özüm gəlib xəbər tutaram: yoxsa burada ölərəm, bir-birimizi görə bilmərik.

Bolşov. Əlvida, qızım, əlvida, Alimpiyada Samsonovna! Hə, indi daha dövlətlənmişiniz, ağa kimi yaşayacaqsınız. Gəzintilərə, ballara gedəcəksiniz, şeytan əməli sizi yoldan çıxaracaq. Ancaq Alimpiyada Samsonovna, yaddan çıxarmayın ki, dəmir barmaqlıqlı

qəfəslər var, bu qəfəslərdə zavallı dustaqlar yaşayırlar. Bizi, zavallı dustaqları unutmayın. (*Aqrafena Kondratyevna ilə birlikdə gedir.*)

Podxalyuzin. Eh, Alimpiyada Samsonovna! Yaxşı olmadı! Atamıza yazığım gəlir, vallah yazığım gəlir. Bəlkə borclu olduğumuz adamlarla özüm gedib danışım, qiymətləşim? Ya bəlkə lazım deyil? Özü onları məndən də yaxşı yola gətirə bilər. Hə? Bəlkə gedim? Gedəcəyəm? Tışka!

Olimpiyada Samsonovna. Necə istəyirsiniz, elə də eləyin. İxtiyar sizindir.

Podxalyuzin. Tışka!

Tışka gəlir.

Lap o köhnə sürtükümü gətir.

Tışka gedir.

Yoxsa elə fikirləşərlər ki, dövlətliyəm, sözüm keçməz.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Həmin adamlar, Rispolojenski və Aqrafena Kondratyevna

Rispolojenski. Anam, Aqrafena Kondratyevna, siz xiyar duza qoymusunuz?

Aqrafena Kondratyevna. Hələ ki, yox. İndi məgər xiyar vaxtıdır. Heç yadıma da düşmür! Siz necə, duzlamısınız!

Rispolojenski. Bəs necə, əzizim, duzlamışığ. Xiyar indi çox bahalaşmış; deyirlər ki, şaxta vurub. Lazar Lelizarıç, salam. Bu araqdır? İcazenizlə bir qədəh vurum.

Aqrafena Kondratyevna və Olimpiyada Samsonovna gedirlər.

Podxalyuzin. Nə əcəb bizə təşrif buyurmusunuz?

Rispolojenski. He, he, he! Yaman zarafatcılısınız, Lazar Yelizariç! Məlum şeydir ki, niyə gəlmişəm!

Podxalyuzin. Hər halda bilmək istərdim ki, niyə?

Rispolojenski. Pul almağa, Lazar Yelizariç, pul almağa. Başqalarını bilmirəm, amma mən pul üçün gəlmişəm.

Podxalyuzin. Hə, pul üçün, ancaq çox tez-tez gə bilərsiniz.

Rispolojenski. Necə gəlməyim ki, Lazar Yelizariç, hər dəfə beş manat-beş manat verirsiniz. Axı mənim ailəm var.

Podxalyuzin. Beş verməmiş, yüz-yüz verməyəcəyəm ki.

Rispolojenski. Yaxşısı budur hamısını birdən verin, mən bura bir də gəlməyim.

Podxalyuzin. Düz deyiblər ki, nə yağurdum, nə yaptım, hazırca kökə tapdım. Nə üçün sizə pul verməliyəm?

Rispolojenski. Necə yəni nə üçün? Özünüz söz vermişsiniz.

Podxalyuzin. Söz vermişsiniz! Sənə pul vermişəm, sən də alıb xərcləmişən, bəsindir. Adam gerek həddini bilsin.

Rispolojenski. Necə yəni həddini bilsin? Siz mənə min beş yüz də borclusunuz.

Podxalyuzin. Borcluyam! Borcluya bax! Elə danışır ki, guya öz əlimlə ona sənəd də vermişəm. Niyə görə verməliyəm, fitnəkarlığına görə?!

Rispolojenski. Nə danışırırsınız? Fitnəkarlığa görə yox, zəhmətimə görə!

Podxalyuzin. Zəhmətə bax!

Rispolojenski. Hər nəyə görə olur olsun, ya pulumu verin, ya da sənəd.

Podxalyuzin. Necə? Sənəd! Ondan ötrü sonra gələrsən.

Rispolojenski. Yoxsa mənə soyub-talamaq istəyirsən, bir sürü uşağım var.

Podxalyuzin. Soyub-talamaq nədir! Al, bu da sənə beş manatın, get Allah köməyin olsun.

Rispolojenski. Yox, dayan! Sən bu beş manatla yaxanı əlimdən qurtara bilməyəcəksən!

Tışka gəlir.

Podxalyuzin. Yəni mənə neyləyəcəksən?

Rispolojenski. Mən lal deyiləm, dilim var.

Podxalyuzin. Olmaya mənə yalamaq istəyirsən?

Rispolojenski. Yalamaq yox, hər şeyi xeyirxah adamlara danışacağam.

Podxalyuzin. Nəyi danışacaqsan, ay axmaq! Kim sənə inanacaq?

Rispolojenski. Kim inanacaq?

Podxalyuzin. Hə! Kim inanacaq? Bir özünə tamaşa elə, əyin-başına bax.

Rispolojenski. Kim inanacaq? Kim inanacaq? Görərsən! Görərsən! Pərvərdigara, indi mən nə eləyim? Məni öldürürlər! Quldur məni soyub-talayır! Dayan bir! Görərsən! Heç kəs sənə soyğunçuluq eləməyə ixtiyar verməyib!

Podxalyuzin. Nəyi görəcəyəm?

Rispolojenski. Görərsən! Dayan, dayan! Elə bilirsən cəzasız qalacaqsan? Dayan!

Podxalyuzin. Dayan, dayan! Mən çox dayanmışam, çox gözləmişəm. Məni çox da hədələmə: qorxmuram.

Rispolojenski. Elə bilirsən heç kəs mənə inanmayacaq? İnanmayacaq? Qoy məni incitsinlər! Mən... mən də belə eləyəcəyəm: hörmətli camaat!

Podxalyuzin. Neyləyirsən? Neyləyirsən? Ağlını başına yığ!

Tişka. İçib keflənib, heç özü də bilmir ki, neyləyir.

Rispolojenski. Dayan, dayan! Ay hörmətli adamlar! Arvadım, dörd uşağım var, çəkmələrim yırtılıb-sökülüb!..

Podxalyuzin. Yalan deyir! Lap səfehın biridir! Bəsdır, bəsdır... Əvvəlcə bir özünə bax, bu sir-sifətlə hara dürtülürsən!

Rispolojenski. Burax! Qayınatasını soyub taladı! Məni də soyur... Arvadım, dörd uşağım var, çəkmələrim yırtılıb-sökülüb.

Tişka. Padoş vurmaq olar!

Rispolojenski. Necə? Sən də onun kimi quldursan!

Tişka. Eybi yoxdur, keçdik!

Podxalyuzin. Ah! Bu nədir? Ağzına gələnı danışma!

Rispolojenski. Yox, dayan! Görərsən neyləyəcəyəm! Səni Sibirə sürgün elətdirəcəyəm!

Podxalyuzin. İnanmayın, hamısını yalan deyir! Axmaq adamdır, ona qulaq asmağa dəyməz! Eh, qardaş, sən necə də murdar adam-mışsan! Hə, səni tanımamışam, yoxsa heç sənə baş qoşmazdım.

Rispolojenski. Hə, payını aldın! Aldın! Al, itin biri it! Qoy mənim pullarım boğazında qalsın, nəfəsini kəssin! Lənətə gələsən! (Gedir.)

Podxalyuzin. Yaman əsəbi imiş! (Tamaşaçılara) Ona inanmayın, dedikləri başdan-ayağa yalandır. Belə şey olmayıb. Yəqin ki, yuxusunda görüb. Bu yaxında balaca mağaza açıyıq: buyurub gəlin! Lap balaca uşaq da göndərsəniz, bir qəpiklik də aldatmırıq.

1850

TUFAN

5 pərdəli sosial-məişət mövzusunda faciə

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Savel Prokofyeviç Dikoy – şəhərdə mötəbər adamlardan sayılan bir tacir
Boris Qriqoryeviç¹ – onun qardaşı oğlu. Yaxşı təhsil görmüş bir gənc
Marfa İqnatyevna Kabanova (Kabanıxa) – dövlətli bir tacir arvadı, dul
Tixon İvanoviç Kabanov – onun oğlu
Katerina – Tixonun arvadı
Varvara – Tixonun bacısı
Kuligin – meşşan, həvəskar-saatsaz, perpetuum-mobile ixtira etmək xəyalı ilə yaşayır.

Vanya Kudryaş – Dikoyun kontor xidmətçisi, cavan bir oğlan

Şapkin – meşşan

Fekluşa – sersəri dindar qadın

Qlaşa – Kabanovanın evində yaşayan bir qız

İki lakeyli xanım – 70 yaşlı, bir az başı havalı bir qadın

Şəhər sakinləri, qadınlar və kişilər

Hadisə yayda Volqanın sahilində Kalinovo şəhərində cərəyan edir. 3-cü ilə 4-cü nördə arasında 10 gün vaxt keçir.

BİRİNCİ PƏRDƏ

Volqanın yüksək sahilində ictimai bağ. Çayın o biri tərəfində kənd mənzərəsi görünür. Səhnədə iki skamyaya və bir neçə kol-kos gözə çarpır.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Kuligin skamyada oturub çayın o tayına baxır.

Kudryaş və Şapkin gəzinirlər.

Kuligin (oxuyur). “Düzləri dolandım, dağlara qalxdım...”
(Oxumağına ara verir.) Nə qədər gözəldir ilahi, nə qədər gözəldir.

¹ Boris Qriqoryeviçdən başqa bütün iştirak edənlər rus qaydası ilə geyinmişlər.

Kudryaş, qardaşım, budur əlli ildir mən hər gün Volqaya tamaşa edirəm, amma yenə də baxıb doya bilmirəm.

Kudryaş. Necə bəyəm?

Kuligin. Bu mənzərələr nə qədər gözəldir. Baxdıqca könül açılır.

Kudryaş. Nə olub bəyəm?

Kuligin. Adam baxdıqca heyran olur. Sən isə "nə olub bəyəm" deyirsən. Ya gözünüz doyub, ya da ki təbiətdəki bu gözəlliyi siz anlamırsınız.

Kudryaş. Əşi, sənə biz nə baş qoşaq. Sən əntiqə adamsan, kimyəgərsən.

Kuligin. Mən mexanikəm, həvəskar mexanikəm.

Kudryaş. Hamısı birdir.

Sükut

Kuligin (*atrafı göstərərək*). Bir ora bax, Kudryaş! Orada o əl-qolunu ölçən kim ola?

Kudryaş. Omu? Dikoydur, qardaşı oğlunu söyləyib danlayır.

Kuligin. Söyləşməyə yer tapıb.

Kudryaş. Onunçun hər yer əlverişlidir, kimdən qorxur ki? Əlinə Boris Qriqoryeviç keçib, indi kişini minib çapır.

Şapkin. Savel Prokofyeviç kimi dəli-qudurmuş adama dünyada rast gəlmək olmaz. Heç nəhaq yerə adamın abırını atəyinə bükür.

Kudryaş. Yekebaş adamdır.

Şapkin. Kabanixa da ondan geri qalan deyil.

Kudryaş. Elədir. Ancaq Kabanixa heç olmasa tünd rəftarını möminlik pərdəsi altında ört-basdır edir. Dikoy isə, Allah göstərməsin, zəncirini qırmış it kimidir.

Şapkin. Qabağında duran yoxdur, onunçun getdikcə qudurur.

Kudryaş. Nə edim, bir-iki nəfər mənim kimi qoçaq tapılardı, onda biz onu yumşaldardıq.

Şapkin. Nə edərdiniz ki?

Kudryaş. Yaxşıca gözünü qorxuzardıq.

Şapkin. Nə cür?

Kudryaş. Dörd-beş adam yığılıb qaranlıq bir döngədə qabağını kəsərdik, nə lazımdırsa ayırd edərdik, yumşalıb mum kimi olardı. Heç səsinə də çıxarda bilməzdi.

Şapkin. Elə isə kişi nəhaq yerə səni soldatlığa vermək istə-mirmiş...

Kudryaş. Nə olsun, istəyirdi, amma vermədi, heç bir şey çıxmadı. Yox, o məni soldatlığa verə bilməz, özü bilir ki, mən başımı ucuz satmayacağam. O sizin gözünüzün odun alıb, mən onunla danışmağı bacarıram.

Şapkin. Gopa basma.

Kudryaş. Gop niyə olur? Mən kobud bir adam sayılıram. Elə isə nə üçün məni işdən qovmur? Demək, mən ona lazımam. Bundan da belə çıxır ki, mən ondan qorxmuram. Qoy o özü məndən qorxsun.

Şapkin. Guya ki o səni heç söyləyib eləmir?

Kudryaş. Niyə söymür, o ağzını söyləşlə açmasa ürəyi part-layar. Ancaq mən də ona aman vermərəm. Birini o deyəndə onunu da mən deyirəm. Görürsən, hirsindən yerə tūpürüb, çıxıb getdi. Yox, mən ona qul olan deyiləm.

Kuligin. Ondən nūmunə gōtūrməkdənsə, dōzmək, səbir etmək daha yaxşıdır.

Kudryaş. Əgər sən bu qədər ağılsansa get əvvəlcə ona nəzakət öyrət, sonra gəlib bizə dərs ver. Hayıf ki, onun qızlarının hamısı kiçikdir, yeniyetmə qızı yoxdur.

Şapkin. Necə bəyəm?

Kudryaş. Onda mən onu hörmətə mindirərdim. Çünki qız işində mənim yaman səriştəm var.

Boris ilə Dikoy gəlib səhnədən keçirlər. Kuligin başından şlyapasını götürür.

Şapkin (*Kudryaş*). Gəl bir kənara çəkilək, xatası başımızdan uzaq olsun.

Kudryaş və Şapkin gedirlər.

İKİNCİ GƏLİŞ

Həmin adamlar. Dikoy və Boris

Dikoy. Demək, sən bura avara gəzib veyillənməyə gəlmişən? Müftəxor, çəkil, gözüm səni bir də buralarda görməsin.

Boris. Bayram günüdür, evdə boş-bekar oturub nə edim?

Dikoy. Əgər könlün olsa iş taparsan. Neçə dəfə demişəm ki, məbadə bir də mənim gözümə görünəsən, amma sənə söz kar etmir. Başına yer qəhətdir? Hara gedirəmsə dərhal görək qabağıma çıxasan. Tfu, məlun oğlu, məlun. Səninləyəm, yox? Nə şalban kimi mıxlanıb durmusan?

Boris. Çarəm nədir ki, qulaq asıram, artıq nə edə bilərəm?

Dikoy (*Borisə baxaraq*). Rədd ol deyirəm sənə. Mən sənin kimi moltanı ilə heç danışmaq belə istəmirəm. (*Gedərkən*) Nə qırsaqqız olub yapışmısan mənim yaxama. (*Tüpürür və uzaqlaşır.*)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Kuligin, Boris, Kudryaş və Şapkin

Kuligin. Bu nə dava-dalaşdır, cənab, başa düşə bilmirik. Görünür, bu cür söylüb, danlamağa həvəsiniz var ki, onunla yaşayırsınız?

Boris. Həvəs haradandır, Kuligin, məcburam.

Kuligin. İcazə verin soruşaq, cənab, nə üçün məcbursunuz? Mümkünsə bizə də deyin.

Boris. Nə üçün demirəm? Bizim nənəmizi, Amfisa Mixaylovnanı tanıyırdınız mı?

Kuligin. Əlbəttə, tanıyırdıq.

Kudryaş. Lap yaxşı tanıyırdıq.

Boris. Atam əsilzadə qızı ilə evləndiyinə görə nənəm onu sevmirdi. Buna görə də atam anamla bərabər Moskvada yaşayırdı. Anam nəgıl edərki ki, o qohum-əqrəbamızla üç gün belə yola gedə bilməmişdi. Qohumlarımızın xasiyyətləri ona çox vəhşi görünüb.

Kuligin. Vəhşi dedin qoydun? Belə adamlarla yola getmək üçün böyük vərdiş lazımdır, cənab!

Boris. Ata-anamız bizi Moskvada yaxşı tərbiyə edirdilər, bizim üçün heç bir şey əsirgəmirdilər. Məni ticarət akademiyasına qoydular, bacımı isə pansiona verdilər, elə bu zaman atam da, anam da hər ikisi vəba xəstəliyindən öldülər, mən və bacım yetim qaldıq. Sonra biz eşitdik ki, nənəmiz də burada vəfat etmişdir və yazıb vəsiyyət etmişdir ki, biz həddi-buluğa yetişəndə əmim bizim hissəmizi ayırıb bizə versin, amma bir şərtlə.

Kuligin. Nə şərtlə, cənab?

Boris. O şərtlə ki, biz əmimizə qarşı itaət və hörmət göstərməliyik.

Kuligin. Bu isə o deməkdir ki, cənab, siz heç bir vaxt öz mirasımıza sahib ola bilməyəcəksiniz.

Boris. Hələ bu azdır, Kuligin, əmim əvvəlcə bizim başımıza olmanın oyun gətirəcək, kefi istədiyi qədər bizi söyüb təhqir edəcək. Axırda iş onunla qurtaracaq ki, ya bizə heç bir şey verməyəcək, ya da ki, bir dilənçi payı ilə bizi yola salacaq. Sonra da hamıya nəgıl edəcək ki, heç bunu da vermək lazım deyildi, amma – ürəyi dözmədi, yazığı gəldi, onun üçün verdi.

Kudryaş. Məlum məsələdir, bizim tacirlər hamıya belə fənd gəlirlər. Əgər siz ona doğrudan da ehtiram göstərsəniz belə, sonra o deyəndə ki, yox siz özünüzü pis aparmısınız, kim ona mane olacaq?

Boris. Əlbəttə. O, elə indi də hərdən bir söz atır ki, “mənim öz uşaqlarım var, özgəyə pul verib, özümünküləri incidə bilmərəm”.

Kuligin. Elə isə sizin işiniz bərbaddır, cənab!

Boris. Əgər mən tək olsaydım, yenə də dörd yarı idi. Hər bir şeyi atıb çıxıb gedərdim. Amma bacıma yazığım gəlir. Əmim onu da yazıb gətirmək istəyirdi, amma anamın qohumları qoymadılar, cavab yazdılar ki, xəstədir. Əgər gəlsəydi, o fağırın günü burada nə cür keçərdi. Fikirləşəndə məni dəhşət alır.

Kudryaş. Məlum şeydir, nə cür olardı. Bunların adamları rəftarı yoxdur ki.

Kuligin. Siz onun yanında nə cür yaşayırsınız, cənab, vəziyyətiniz nə cürdür?

Boris. Nə cür olacaq. Deyir ki: “Mənim yanımda ol, nə əmr eləsəm dərhal yerinə yetir, maaşın isə nə təyin eləsəm o olacaq”. Başqa sözlə, bir ildən sonra kefi nə cür istəsə, o cür də hesablaşacaq.

Kudryaş. Onun qaydası belədir. Bizlərdən heç kəs səsini çıxarıb maaş istəyə bilmir, o saat dünyanın bütün söyüşlərini sənin üstünə yağdırır. “Sən, deyir, haradan bilirsən ki, mənim ürəyimdə nə fikrim var? Sən mənim ürəyimə girmisən? Bəlkə mənim kefin gələcək, çıxarıb sənə beş min manat verəcəyəm”. Bundan sonra gəl onunla danış. Ancaq onu bilirəm ki, bütün ömründə heç vaxt onun kefi gəlməyib.

Kuligin. Nə etmək olar cənab! Bir təhər keçinmək, yola vermək lazımdır.

Boris. Bəla da burasındadır ki, Kuligin, bu mümkün olan şey deyildir. Onu öz adamları belə razı sala bilmirlər, mənim əlimdən nə gəlir ki?

Kudryaş. Onu nə cür razı salacaqsan ki, kişinin bütün həyatı söyüş və dava-dalaş üzərində qurulmuşdur? Pul məsələsinə gələndə isə heç üzünü görmə; söyüşsüz bir adamla haqq-hesabını qurtaran deyil. Bəziləri canlarını onun əlindən qurtarmaq üçün öz haqlarından əl çəkib gedirlər. İllah da ki səhər-səhər bir adam onu dilxor edə, onda lap qiyamət qopur. Bütün günü yetənə yetir, yetməyəne bir daş atır.

Boris. Bibim hər səhər göz yaşları ilə hamıya yalvarır: "Qurbanınız olum, onu cənləndirməyin. Başınıza dönmə, onu hirsəndirməyin".

Kudryaş. Təfavütü yoxdur, nə eləsən ondan yaxa qurtarmaq mümkün deyil. Bazara getdimi, həngəmə başlanacaq. İstəsə lap zərərinə versinlər, yəne də bütün mujikləri ata-anadan çıxardacaq, sonra da bütün günü donquldanacaq.

Şapkin. Bir sözlə, kişi dava pəhləvanıdır.

Kudryaş. Pəhləvan dedin qoydun.

Boris. Bədbəxtlik onda olur ki, onu söyən adama bu cavab verməyə cürət eləmir. Evdəkilərin başına it oyunu açır.

Kudryaş. Aman Allah, bir kərə ay güldük ha... Necə oldusa Volqadan keçəndə bir qusar onu söydü. Lap qiyamət elədi.

Boris. Bəs evdəkilərin başına nə oyun gəldi? Ondan sonra iki həftə qorxudan çardaqda-zadda gizləndilər.

Kuligin. Bu nədir? Deyəsən camaat axşam duasından qayıdır.

Səhnənin içərilərindən bir neçə adam keçib gedir.

Kudryaş. Gedək, Şapkin, gedək, öz kefinizə. Burada durmaqdan nə çıxar?

Baş ayib gedirlər.

Boris. Eh, Kuligin, vermiş etmədiyimdən, burada yaşamaq mənim üçün olduqca çətindir. Hamı mənə vəhşi nəzərlə baxır, elə bil ki, mən burada artıq bir adamam, elə bil ki, mən onlara mane oluram. Mən buranın adət və qaydalarını bilmirəm. Mən başa düşürəm ki, bunların hamısı bizim doğma rus adətlərimiz, qanun və qaydalarımızdır, amma buna baxmayaraq uyuşa bilmirəm.

Kuligin. Və heç vaxt da uyuşa bilməyəcəksiniz, cənab!

Boris. Axı nə üçün?

Kuligin. Bizim şəhərin çox qəddar və amansız qayda-qanunu var, cənab! Məşənlər içərisində qabalıq və lütlükdən başqa heç bir şey görməzsiniz. Və heç bir zaman, cənab, biz bu qabıqdan çıxma bilməyəcəyik. Çünki namuslu əməklə biz bir qarın çörəkdən artıq heç bir vaxt qazana bilməyəcəyik. Amma pulu olan da, cənab, kasıbın başından basmağa çalışır ki, onun müftə zəhməti ilə daha çox pul qazansın. Sizin əminiz Savel Prokofyeviç bilirsiniz qalabəyinə nə cavab verdi? Mujiklər gəlib qalabəyinə¹ şikayət ediblər ki, sizin əminiz onların haqqını kəsir. Qalabəyi əminizə deyib ki, "bura bax, Savel Prokofyeviç, sən mujiklərin haqq-hesabını düzgün ver. Hər gün mənim yanıma şikayətə gəlirlər". Sizin əminiz qalabəyinin çiyindən vurub deyib ki, "əlahəzrət, bizim bu cür boş işlər haqqında söhbət etməyimizə dəyərmi? İldə mənim yanıma nə qədər adam gəlir, siz başa düşün, mən onların hərəsindən bir qəpik kəsəmsə, min manat ələyir, bununla da mənim işim yaxşılaşır". Belədir, cənab! Bəs onlar bir-birləri ilə necə rəftar ələyirlər. Tamahkarlıqdan yox, paxıllıqdan bir-birlərinin ticarətinə mane olurlar. Bir-birlərinə düşmən kəsilirlər. Öz müqəddəs evlərinə insanlıq sifətini belə itirmiş sərxoş məmurları gətirirlər ki, onlar da əvəzində yaxın adamların üstünə məkr atıb çirkin şeylər yazsınlar. Sonra da məhkəmələr, işlər başlanır ki, ucu-bucağı görünür. Burada mühakimə olunub, sonra quberniyaya gedirlər, orada başlayırlar mühakiməni. Özləri də bu işə çox sevinirlər. Məsələ uzanır, uzanır, süründürmə, xərc-xəracat... bunlara da ələ lazımdır. "Hərçənd deyir, mənim xərcim çoxdur, amma ona da ziyan deyir". Mən bütün bunları şeirlə demək istəyirdim...

Boris. Siz şeir yazmağı bacarırsınız mı?

Kuligin. Qədimi qaydada yazmağı bacarıram, cənab. Mən Lomonosovu, Derjavini istədiyən qədər oxumuşam, Lomonosov alim adam idi, təbiəti beş barmağı kimi bilirdi... özü də bizim içərimizdən, sadə xalq içərisindən çıxmış bir adam idi.

Boris. Elə isə yazaydınız. Bu çox maraqlı olardı.

Kuligin. Bu mümkün şeydir mi, cənab? Şeir yazsam məni dirigözlü yeyərlər. Onsuz da mənim başıma dilimin ucundan az bəla

¹ Qalabəyi qala (şəhər) sakini, şəhərin baş hakimi

gəlmir, amma nə edim, bacarmıram, danışmasam dura bilmirəm. Mən sizə, cənab, ailə həyatı haqqında da danışmaq istəyirdim, amma qoy sonraya qalsın. Danışılası çox şey vardır.

Fekluşa və başqa qadınlar daxil olurlar.

Fekluşa. Gözəl dövrəndir, qadan altım. Gözəl dövrəndir. Mən nə deyim, özünüz görürsünüz ki, xeyir-ehsan başdan aşıb. Elə bil ki, cənnətdə yaşayırdıq. Tacirlər hamısı xeyirxah, dindar adamlardır. Əlləri açıq, rəhmdil, səxavət sahibləridir. Mən yerdən göyə qədər razıyam, bacım. Bizi yaddan çıxarmadıqları üçün Allah da dövləti onların başından tökür, illah da ki, Kabanovların evi, görüm Allah onları zəlil etməsin.

Qadınlar gedirlər.

Boris. Kabanovlar?

Kuligin. Kabanova yalançı mömindir, cənab, riyakardır. Guya ki, dilənçilərə əl tutur, amma evdəkilərə göz verir, işiq vermir.

Sükut

Bircə, cənab, mən o perpetuum-mobili kəşf etsəydim.

Boris. Nə edərdiniz ki?

Kuligin. Necə yeni nə edərdim? İngilislər o maşını icad edəne milyonlar verməyə hazırdılar. Mən isə bütün bu pulları camaatın xeyrinə xərclərdim. Meşşanlara iş vermək lazımdır, ya yox? Adamlar əlləri qoynunda gəzirlər, iş tapmırlar.

Boris. Siz perpetuum-mobili tapmağa ümid edirsinizmi?

Kuligin. Mütləq tapacağam, cənab! Qoy bircə model üçün əlimə bir az pul keçirdim. Salamət qalın, cənab! (Gedir.)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Boris (tək). Onu məyus etməyə adamın yazığı gəlir. Nə qədər gözəl adamdır. Xəyal ilə yaşayır, xoşbəxtdir. Mən isə görünür gəncliyimi bu xarabalıqda məhv edəcəyəm. Bir yandan lap ölü kimi gəzirəm, bir yandan da bu səfeh fikirlər məndən əl çəkmir. Axı bu nəyə lazımdır, könül vermək, sevmək mənə yaraşan işdirmi? Həyatda bu

cür əzildiyim, usandığım bir zamanda bu eşq sövdəsi haradan başıma vurdu? Özü də sevdiyim, vurulduğum kimdir? O, elə bir qadındır ki, onunla danışmaq belə heç bir vaxt mənə müəssər olmayacaqdır. (Sükut.) Nə edərsən et, başımdan çıxmır ki, çıxmır. Odur, o gəlir. Əri və qayınanası da yanındadır. Mən axmaq deyiləmmi? Bir yandan durub baxmaq, sonra da evə çıxıb getməkdən başqa əlimdən nə gəlir. (Gedir.)

Əks tərəfdən Kabanova, Kabanov, Katerina və Varvara içeri girirlər.

BƏŞİNCİ GƏLİŞ

Kabanova, Kabanov, Katerina və Varvara

Kabanova. Əgər sən ananın sözüne baxmaq istəyirsənsə, ora çatan kimi, sənə nə əmr etmişəmsə o cür də hərəkət elə.

Kabanov. Anacan, mən nəkarəyəm ki, sizin buyurduğunuza əməl etməyəm!

Kabanova. İndi böyükəri artıq çox da sayıb eləyən yoxdur.

Varvara (öz-özünə). Nə həddi var ki, səni saymasın.

Kabanov. Mən ki, anacan, sizin əmrinizdən bir addım da olsun kənara çıxan deyiləm.

Kabanova. Bəli, bəli, əzizim, əgər öz gözümlə görüb qulaqlarımla eşitməsəydim ki, indi oğul-uşaq öz ata-analarına necə hörmət bəsləyirlər, sənə inanardım. Heç olmasa bunu yaddan çıxarmayın ki, biz analar sizin nə qədər cəfanıza, nə qədər əzabınıza dözüürük.

Kabanov. Anacan, mən ki...

Kabanova. Əgər ana lazım bilib sizin damağınıza dəyən bir söz desə, elə güman edirəm ki, buna dözmək olar. Düz deyirəm, yoxsa yox?

Kabanov. Anacan, mən elə həmişə sizin töhmətinizə dözmürəmmi?

Kabanova. Bəlkə siz elə fikir edirsiniz ki, ana qocalıb, səfeh-ləyib, siz isə gəncsiniz, ağıllı adamlarsınız, bizim kimi axmaqlara baş qoşmaq sizə nə lazımdır.

Kabanov (köksünü ötürərək, kənara). Ürəyim üzüldü, aman Allah. (Anasına.) Biz nəkarəyik ki, elə şeyləri fikirləşək, anacan!?

Kabanova. Axı ata-anamın öz övladına qarşı sərt rəftarı da övladını sevdiiyindəndir. Onu yaxşı yola gətirmək istədiyindəndir. Amma indiki zamanda bu xoşa getmir. Övlad, qapı-qapı gəzib hamıya car çəkir ki, anam çərəncidir, anam bizə göz verib işıq vermir, anam bizim başımızda turp əkir. İllah da ki aman-aman, Allah eləməsin, gəlinə bir söz deyəsən, o saat qiyamət qopacaq ki, qayınana gəlini yola vermir.

Kabanov. Allah eləməsin, anacan, yəni sizin haqqınızda belə söz deyən olub?

Kabanova. Eşitməmişəm, əzizim, eşitməmişəm, yalan deyə bilmərəm. Əgər belə bir şey qulağıma çatsaydı, arxayın ol, onda mən sən ilə bu dil ilə danışmazdım. *(Köksünü ötürür.)* Oh, günaha batdım, ya rəbbi! Bu cür söhbətlər təsir eləyir, sonra da hirsələnib günaha batırsan. Yox, əzizim, mənim bəmədə nə istəyirsənsə danış, danışmağa heç kəsə mane ola bilməzsən. Nə təfəvütü var ki, gözü-müzün içinə deməyə cəsarət etməyən, üzümü çevirən kimi dalımda danışacaq.

Kabanov. Sizin dalınızda danışmışamsa dilim qurusun.

Kabanova. Yaxşı, yaxşı, and içmə, günahdır. Mən çoxdan görürəm ki, sən arvadını məndən çox istəyirsən. Evləndəndən bəri mən səndən artıq əvvəlki məhəbbəti görmürəm.

Kabanov. Bunu nədə görürsünüz, anacan?

Kabanova. Hər bir şeydə, hər bir şeydə, əzizim! Ana, gözü ilə görmədiyini ürəyi ilə duyur. Bilmirəm bəlkə arvadın səni yoldan çıxarıb məndən soyudur.

Kabanov. Yox, anacan, nə danışsınız, heç elə şey olarmı?

Katerina. Mənim üçün, anacan, sən oldun, ya doğma anam oldu, hər ikiniz birsiniz. Tixon da səni hamıdan artıq sevir.

Kabanova. Səndən söz soruşan yoxdur, sən dinməyə də bilərdin. Tez ərinə qəhmər durma, bacım, qorxma, onu incidib eləyən yoxdur. O sən in erindirsə, mənim oğlumdur, bunu yadından çıxartma. Ortaya atılıb quyuq bulamaq nə üçündür? Camaat görsün ki, sən ərini necə sevirsən? Bilirlik, bilirlik, üzdə sən bunu hamıya isbat edirsən.

Varvara *(öz-özünə)*. Arvad öyüd-nəsihət verməyə yer tapıb.

Katerina. Sən bu sözü mənim haqqında nəhaq deyirsən, anacan! Üzdə oldu, ya kənarda, mən nəyəmsə oyam, mən heç bir şeyi isbat etməyə çalışmıram.

Kabanova. Mən heç sən in bərəndə danışmaq belə istəmirəm, sözdür dilimə gəldi, dedim.

Katerina. Söz olanda nə olar, nə üçün mənim könlümü qırırsan?

Kabanova. Belə de, bilməmişdik, bu qədər dəyməduşər xanımmışsan.

Katerina. Kimin xoşuna gələr ki, ona böhtan desinlər.

Kabanova. Bilirəm, bilirəm, mənim sözüm sizin döşünüzdə düşmür. Amma neyləmək olar? Mən özgə deyiləm ki? Sizə ürəyim yanır. Mən çoxdan görürəm ki, siz sərbəstlik istəyirsiniz. Nə olar ki, gözlediyiniz olar, mən öləndən sonra sərbəst yaşayarsınız. O zaman ağılınıza nə gəldi edərsiniz, daha üstünüzdə böyük olmaz. Bəlkə işdi düşdü, hərdən məni də yada salarsınız.

Kabanov. Nə danışsınız, anacan, biz gecə-gündüz Allaha dua edirik ki, sizin ömrünüzü uzun eləsin, ürəyinizi şad, işinizi avand eləsin.

Kabanova. Yaxşı, yaxşı bəsdür sən allah. Bəlkə də subay olanda anamı seviridin, indi isə ana yadına harada düşsün? Cavan arvadın var.

Kabanov. Axı biri o birinə mane olmur ki, arvad öz yerində, amma anaya mənim öz qaydas ilə hörmətim var.

Kabanova. Sən arvadını anana dəyişdirərsənmi? Ömrümdə buna inanmıram.

Kabanov. Dəyişmək nə üçün axı? Mən hər ikisini sevirəm.

Kabanova. Yaxşı, yaxşı, malalama. Görürəm ki, mən sizə bir əngələm.

Kabanov. Nə cür istəyirsinizsə, o cür düşünün, ixtiyar sizindir. Amma bilmirəm mən nə cür bədbəxt adamam ki, hər bir şeylə sizi razı sala bilmirəm.

Kabanova. Nə belə yetim uşaq kimi boynunu burub zarıyırsan? Bu nə ah-vaydır? Sən nə cür kişisən? Bir sir-sifətinə bax. Daha bundan sonra arvadın heç səndən qorxarmı?

Kabanov. Arvadım nə üçün məndən qorxsun? Bu mənə bəs edər ki, o məni sevsin.

Kabanova. Necə yəni nə üçün qorxsun? Necə yəni nə üçün qorxsun? Sən gicəlmisən, başına hava gəlib, nədir? Əgər səndən qorxmazsa, məni heç vecinə almaz. Bundan sonra da evdə qanun-qaydamı olar? Sən məgər onunla qanuni olaraq yaşamırsanmı? Bəlkə sizin üçün qanunun heç bir əhəmiyyəti yoxdur? Əgər sən in başında

belə axmaq fikirlər varsa, heç olmasa onun yanında ağzını boş qoyub danışma, bacın buradadır, ondan çəkin. O indi senin bu cəfəngiyyətinə qulaq asıb ərə getse yaxşımı olar, sonra əri gəlib bizə nə deyər? Deyər ki, bərəkallah, qıza yaxşı tərbiyə vermişiniz. Görürsənmi, sən nə ağıl sahibsən, hələ bu ağılla sərbəst yaşamaq istəyirsən?

Kabanov. Yox, ay ana, mən sərbəst yaşamaq istəmirəm. Biz hara, öz ixtiyarımızla yaşamaq hara?

Kabanova. Demək, senin fikrincə arvadla müdam mehriban yaşamaq lazımdır? Demək, onun üstünə qışqırmaq, onu hədələmək lazım deyil?

Kabanov. Axı mən, anacan...

Kabanova (*qışqıraraq*). İstərsə arvad lap özünə oynaş tapsın, hə? Bəlkə senin fikrincə bunun da zərəri yoxdur? Hə, cavab ver görüm.

Kabanov. Vallah, anacan...

Kabanova (*artıq tamamilə soyuqqanlı bir ifadə ilə*). Axmaq (*köksünü ötürür*). Axmağa nə baş qoşasan? Günahdan başqa bir şey deyil.

Sükut

Mən evə gedirəm.

Kabanov. Biz də bu saat gələrək, bir-iki dəfə bulvarda gəzib qayıdacağıq.

Kabanova. Özünüz bilirsiniz, ancaq gecikib mənə gözləməyə məcbur etməyin. Özün bilirsən ki, mənim belə şeydən xoşum gələn deyil.

Kabanov. Yox, anacan, Allah eləməsin, arxayın ol.

Kabanova. Belə ha. (*Gedir.*)

ALTINCI GƏLİŞ

Həmin şoxslər. Kabanova yoxdur.

Kabanov. Görürsənmi, budur, həmişə senin üstündə anam mənim üzümü danlayır. Gör mənim günüm nə cür keçir.

Katerina. Axı mənim təqsirim nədir?

Kabanov. Bəs təqsir kimdədir? Heç bilmirəm.

Varvara. Sən hardan biləcəksən, ay yazıq?

Kabanov. Bir müddət baş-beynimi apardı ki, “evlən, evlən, mən səni evli görmək istəyirəm”. İndi isə canımı boğazıma yığıb, günümü qara eləyib – hamısı senin üstündə.

Varvara. Yaxşı, o neyləsin, onun günahı nədir ki. Bir yandan anam onun üstünə hücum çəkir, bir yandan sən. Hələ deyirsən ki, mən arvadımı sevirəm. Sənə baxanda mənim canım sıxılır. (*Üzünü kənara çevirir.*)

Kabanov. Gəl indi bu tayfanın içində baş çıxart. Bəs mən nə edirəm axı?

Varvara. Əgər əlindən bir iş gəlmirsə, heç olmasa sus, danışma. Hə, deyəsən yenə sancın tutub, gözündən görürəm, ürəyindən nə keçir.

Kabanov. Hə, nə keçir, de.

Varvara. Məlum şeydir nə keçir. Səvil Prokofyeviçin yanına cummaq istəyirsən ki, oturub boğazını yaşlayasan. Hə, deyəcəksən ki yox?

Kabanov. Yaxşı tapmısan, aşna!

Katerina. Tışa, tez qayıt, yoxsa anan yenə dava qoparacaq.

Varvara. Doğru deyir, sən bir az cəld tərpen, özün ki bilirsən.

Kabanov. Bilirəm, çox yaxşı bilirəm.

Varvara. Sənin üstündə bizim üzümüzün suyu töküləndə, elə bilmə ki bizim xoşumuza gəlir.

Kabanov. Əşi mən göz açıb yumunca buradayam, mənə gözləyin. (*Gedir.*)

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Katerina və Varvara

Katerina. Deməli, Varya, sən mənə yazığın gəlir!

Varvara (*kənara baxaraq*). Əlbəttə gəlir.

Katerina. Elə isə, demək sən mənə sevirsən, eləmi? (*Onu hərəkətlə öpür.*)

Varvara. Axı nə üçün də sevməyim?

Katerina. Çox sağ ol. Sən elə mehriban qızsan ki, mən özüm də səni dilçəsinə sevirəm.

Bilirsənmi mənim ağlıma nə gəldi?

Varvara. Nə?

Katerina. Nə üçün insanlar uçurlar?

Varvara. Başa düşmürəm, sən nə danışırısan?

Katerina. Deyirəm ki, nə üçün insanlar quş kimi uça bilmirlər? Bilirsənmi, bəzən mənə elə gəlir ki, mən quşam. Dağ başında dayananda adam hey qanadlanıb uçmaq istəyir. Bax, bu cür irəliyə atıldım, qollarımı açıb havaya qalxardım. Gəlsənəm, elə indi bir təcrübədən keçirəm? (*Yüyürmək istəyir.*)

Varvara. Bu nə hoqqadır, çıxarırsan?

Katerina (*köksünü ötürərək*). Ah, mən necə şux və oynaq bir qızıdım, Varya, mən sizə gələndən sonra solub saraldım.

Varvara. Elə bilirsən mən görmürəm?

Katerina. Mən beləmi idim? Mən heç bir qayğı bilməzdim. Quş kimi azad yaşayırdım. Anam pərvanə kimi başıma dolanardı, bir kukla kimi mənə bəzəyirdi, mənə heç bir iş tapşırmaırdı, kefim nə istədisə onu edərdim. Heç bilirsənmi mən qız ikən necə yaşayırdım. Bu saat sənə nağıl edim. Şəhər lap tezədən yuxudan qalxardım, əgər yaydırsa bulaq başına gedərdim, əl-üzümü yuyub evə su gətirərdim, evdəki çiçəklərin hamısını sulardım. Mənim çox, lap çox çiçəyim vardı. Sonra anamla kilsəyə gedərdim, hamı qərīb-qüruba da bizimlə gedərdi, bizim ev həmişə zəvvarlarla, qərīb-lərlə dolu olardı. Kilsədən qayıdıb hərə əlimizə bir iş alardıq, çox zaman məxmər üzərində güləbətin işlərdik, qərīb qadınlar isə başlarına gələndən, görüb-əşitdiklərindən danışar və yaxud şeir oxuyardılar. Nahara qədər vaxt bu cür keçərdi. Nahardan sonra qocalar yığılıb yatar, mən isə bağa gəzməyə çıxardım. Sonra axşam ibadətində gedərdik, axşam isə yenə kimi oxuyar, kimi nağıl deyərdi. Beləliklə, bütün günümüz nə qədər xoş keçərdi.

Varvara. Bizdə də elə bu cürdür də.

Katerina. Burada elə bil ki hər şeyi cəbrən edirlər. Hələ mən kilsəyə getməyi nə qədər sevirdim. Kilsəyə girəndə elə bilərdim ki, cənnətə düşmüşəm. Gözüm heç bir şeyi görməzdi, vaxtın necə keçdiyini duymazdım, ibadətə nə zaman qurtardığını eşitməzdim. Elə bilərdim ki, bütün bunlar hamısı bir saniyədə olub qurtarır.

Anam deyərdi ki, bəzən kilsədə camaat hamısı mənə baxarmış ki, görsən bu qıza nə olub. Bilirsənmi, günəşli günlərdə kilsənin gün-bəzindən üzünə işıq sütunu sallanardı, havada uçan toz onun şüalarında uçuşardı və hərdən mənə elə gələrdi ki, mələklər bu işıq zolağında qanad çalıb uçur və oxuyurlar. Bəzən də olurdu ki, gecə yerimdən durardım, – bizim evdə də hər yerdə şam yanırdı, – bir bucaqda səhərcən dua edirdim, yaxud şəhər tezədən gün təzəcə qızarılanda bağa gedər, dizüstə torpağa yıxılar, dua edib ağlardım. Nə üçün ağlardım, nə üçün dua edərdim, özüm də bilməzdim. Gəlib mənə göz yaşları içərisində tapardılar. Nə üçün o zaman dua edərdim, təmənnam nə idi, hələ də bilmirəm, çünki mənə heç bir şey lazım deyildi, mənim hər bir şeyim vardı. Hələ mən nə cür yuxular görürdüm, Varenka, nə qərībə yuxular görürdüm. Gah qızıl məbədlər yuxuma girirdi, gah şəhərli bağlarda gəzirdim, hər tərəfdən görünməz səslər nəgmə oxuyurdu, sərvlər ətrafa ətir saçır, dağlar da, ağaclar da sanki başqa cürdü, kilsədəki şəkillər kimi idi. Gah da görürdün ki, mən uçuram, havada qanad çalıb uçuram. İndi də hərdən bir yuxu gördüyüm olur, amma çox gec-gec, həm də əvvəlki yuxular kimi olmur.

Varvara. Necə yəni?

Katerina (*bir qədər sükutdan sonra*). Mən tezliklə öləcəyəm.

Varvara. Bəsdir sən allah, nə danışırısan?

Katerina. Yox, hiss edəyirəm ki, mən öləcəyəm. Oh, ay qız, nə isə qorxunc bir şey ruhumu əzir, mən nə isə qərībə şeylər duyuram. Heç vaxt mənimlə bu cür olmamışdı. Nə isə xariqülədə bir şey mənə rahat buraxmır. Sanki mən tezədən yaşamağa başlayıram... ya da ki... heç özüm də bilmirəm.

Varvara. Axı sənə nə olub ki?

Katerina (*onun əllərindən tutaraq*). Budur sənə deyirəm, Varya, mən böyük bir günahə batacağam. Ürəyim qorxudan elə sıxılır ki, elə bil ki, bir uçurum kənarında dayanmışam, kim isə mənə ora itələyir, mən isə əlimi atıb heç bir şeydən yapışa bilmirəm. (*Əllərilə başını tutur.*)

Varvara. Axı sənə nə olub? Xəstə-zad deyilsən ki?

Katerina. Yox, xəstə deyiləm. Kaş ki xəstə olaydım, bu daha yaxşı olardı. Başıma nə isə bir xəyal dolur. Nə qədər edirəmsə canımı ondan qurtara bilmirəm. Oturub düşünməyə başlayıram,

fikirlərim dağılır, dua etmək istəyirəm, duam yarımçıq qalır. Dilim sözləri pıçıldayır, fikrim haradasa uzaqlarda dolanır, elə bil ki, bir iblis nə isə qulağıma pıçıldayır, məni pis bir yola çağırır. Görürsən özü-özüməndən xəcalət çəkirəm. Deyirəm axı mənə nə olmuşdur? Belkə mən bir fəlakət, belə qarşısında durmuşam. Gecələr, Varya, gözüme yuxu getmir, nə isə qulağıma bir pıçılıq gəlir: kim isə mənimlə elə mehriban danışır ki, sanki göyərçin səslənir. Varya, daha əvvəllərdəki kimi yuxuma qərribə ağaclar, dumanlı dağlar girmir, indi elə bil kimse hərətlə məni ağuşuna alır, çəkib hara isə aparır, mən də onun dalınca gedirəm, gəldikcə gedirəm.

Varvara. Hə, bəs sonra?

Katerina. Eh, gör mən nələr danışırəm, axı sən qızsan.

Varvara (*ətrafına baxaraq*). Danış, mən səndən də betərəm.

Katerina. Axı nə cür deyim? Utanıram.

Varvara. Danış, utanma, nə üçün?

Katerina. Evdə canım elə sıxılır ki, ürəyim qüssədən elə darıxır ki, çıxıb qaçmaq istəyirəm. Başıma görürsən belə bir fikir gəlir, deyirəm əgər ixtiyarım özümə olsaydı, bu saat durub qayığa minər, Volqada üzərək şərqə oxuyardım, yaxud köhlən atlar qoşulmuş bir faytonda qol-boyun...

Varvara. Qol-boyun, ancaq ərnlə yox.

Katerina. Sən haradan bildin ki?

Varvara. Ay hay, mən olam, bilməyəm.

Katerina. Ah, Varya, bu günahlı fikir mənim başımdan çıxmır. Nə qədər ağlayıram, özümə nə divan tuturamsa yenə yaxamı bu günahdan qurtara bilmirəm. Axı bu pisdır, axı bu dəhşətli günahdır ki, Varenka, mən başqasını sevirəm?

Varvara. Səni nə qınayım. Mənim özümün də günahlarım var.

Katerina. Bəs indi mən nə edirəm? Məndə artıq təqət qalmamışdır. Başımı götürüb hara qaçım, yox, axırda mən özümü məhv edəcəyəm.

Varvara. Nə danışsan, dəli-zad olmamısan ki. Sən bir az səbir elə, sabah qardaşım getsin, onda bu barədə fikirləşərik. Bəlkə fürsət düşdü, görüşə bildiniz.

Katerina. Yox, yox istəməz. Nə danışsan? Allah eləməsin!

Varvara. Nə olub, niyə qorxdun ki?

Katerina. Əgər mən onunla bircə dəfə belə görüşsəm, o saat baş götürüb evdən gedərəm, bir daha evə qayıda bilmərəm.

Varvara. Yaxşı, yaxşı, sən bir az səbir elə. Sonra bir əncam çəkərik.

Katerina. Yox-yox, bu barədə artıq heç bir söz demə, mən qulaq asmaq belə istəmirəm.

Varvara. Bəs dərddən, xiffətdən ayaq üstündə əriyib qurtaracaqsan? Lap qüssədən ürəyin üzülüb ölsən belə, elə bilirsən sənə bir adamın rəhmi gələcək? Arxayın ol, heç kəsin yadına belə düşmə-yəcəksən. Nə üçün özünə zorla əziyyət verirsən?

Əliağacılı xanım içəri girir, üçbucaqlı şlyapa qoymuş
iki lakey onun dalınca gəlirlər.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Həmin adamlar və xanım

Xanım. Nə var, nə yox, gözəl xanımlar? Burada nə edirsiniz? Cavan oğlan, kavalər gözləyirsinizmi? Ürəyiniz şaddırmı? Kəfiniz sazırmı? Öz gözəlliyinizdən özünü həzz alırsınızmı? Gözəlliyin axını bax ora gedib çıxır. (*Volqanı göstərir.*) Bəli, bəli ora, o girdaba...

Varvara gülümseyyir.

Nə gülürsünüz. Heç sevinib eləməyin. (*Ağacları yeri döyür.*)

Hamınız od, atəş içində yanacaqsınız. Hamınız qaynar qətran içərisində qovrulacaqsınız. (*Gedərək.*) Bax ora, ora gözəlliyin axını, ora gedib çıxır. (*Gedir.*)

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Katerina və Varvara

Katerina. Ah, bu arvad mənim zəhrimi yardı. Bütün bədənəm titrəyir. Elə bil ki, o, mənim gələcəyimdən xəbər verirdi.

Varvara. Pis niyyətin öz başını yesin, qoca kaftar.

Katerina. O nə deyirdi elə, hə? Nədən danışdı?

Varvara. Nə bilim, nə sarsaqlayırdı. Çox lazımdır, ona qulaq asmaq. O, hamı üçün bu cür fal açır. Özü cavanlığında çıxarmadığı

oyun qalmayıb, soruş gör onun haqqında sənə nə danışarlar. İndi ölüm ayağında üreyi qorxu ilə dolub. Özünün qorxdığı şeylə özgələri qorxutmaq istəyir. Şəhərdə ondan balaca uşaqlar da qaçıb gizlənilirlər. Onları da ağacla hədələyib qışqırır: (*Qarını yamsılayır.*) “Hamınız odda yanacaqsınız”.

Katerina (*gözlərini yumaraq*). Ah, bəsdür, bəsdür. Üreyim yerində durmur.

Varvara. Qorxmali bir şey yoxdur ki, axmaq kaftarın birisidir.

Katerina. Qorxuram, bərk qorxuram. Qarı gözümün qabağından getmir.

Sükut.

Varvara (*ətrafına baxaraq*). Əh, bu qardaşım niyə gəlib çıx-mır, odur ildırım çaxır, deyəsən tufan qopacaq.

Katerina (*dəhşətlə*). Tufan? Gəl qaçaq evə. Tez, tez.

Varvara. Sənə nə olub, dəli olmusan nədir? Qardaşım gəlməmiş tək başına evə nə cür getmək olar?

Katerina. Yox, gedək, gedək. O da gələr. Gedək.

Varvara. Axı sən niyə belə qorxursan, hələ tufan uzaqdır.

Katerina. Yaxşı, indi ki tufan uzaqdadır, onda bir az gözlə-yək, amma getsək daha yaxşıdır. Gəl, gəl gedək.

Varvara. Əgər adamın başına bir qəza gələcəksə, heç evdə gizlənməklə də yaxanı qurtarmaq olmaz.

Katerina. Elədir, amma yenə evdə olsaq yaxşıdır, adam rahat olar, evdə olsam diz çöküb Allaha dua edərim.

Varvara. Mən bilmirdim ki, sən tufandan bu qədər qorxursan. Budur, mən heç qorxmuram.

Katerina. Nə danışsan, ay qız, necə yəni qorxmursan. Tufan-dan hamı qorxmalıdır. Tufanın səni öldürməsi qorxulu deyil, qor-xulu odur ki, ölüm bütün günahlarınla, çirkin fikirlərinlə bir yerdə sənə yaxandan yapışacaq. Mən ölümdən qorxmuram, mən ondan qorxuram ki, bu söhbətdən sonra mən Allahın qarşısına olduğum kimi gedəcəyəm. Bu dəhşətlidir. Gör mənim fikrimdə nələr var. Gör nə böyük günahdır, demək belə dəhşətlidir.

Göy guruldayır.

Ah.

Kabanov daxil olur.

Varvara. Budur, qardaşım gəldi. (*Kabanova.*) Tez ol, yüyür.

Göy guruldayır.

Kabanov. Ah, tez olun, tez.

İKİNCİ PƏRDƏ

Kabanovların evində bir otaq

BİRİNCİ GƏLİŞ

Qlaşa (*paltarları boğçaya yığır*). Fekluşa (*içəri girir*).

Fekluşa. Göyçək qız, sən həmişə işdən macal tapmırsan. Yənə nə ilə məşğulsan, qurban kəsim.

Qlaşa. Hazırlıq görürəm, ev sahibi yola çıxacaq.

Fekluşa. Demək, vəlinəmətimiz¹ səfərə çıxır?

Qlaşa. Bəli, gedir.

Fekluşa. Səfəri uzun sürəcəkmi, əzizim?

Qlaşa. Yox, uzun sürməyəcək.

Fekluşa. Öz işidir, istəyir heç qayıtmasın. Cavan xanım nə qayıracaq, öz ərinin dalınca ulayacaq, ya yox?

Qlaşa. Bilmirəm, nə deyim.

Fekluşa. Başqa vaxt necə, heç ağlayırmı, heç ulayıb eləyirmi?

Qlaşa. Nə deyim vallah, mən ki, eşitməmişəm.

Fekluşa. Bilirsənmi, xanım qız, yaxşı ulayana qulaq asdıqca mənə ləzzət verir.

Sükut

Xanım qız, sənənin gözün o zəvvar qadında olsun, sonra bir şey çırpışdırar.

¹ Vəlinəmət – birini böyüdüüb bəsləyən, saxlayan, boynunda haqqı olan adam

Qlaşa. Heç sizdən baş çıxarmaq olmur? Hamınız bir-birinizin ayağından çəkirsiniz. Niyə bir-birinizlə yola getmirsiniz? Heç yerdə olmasa da bizdə ki, siz firavan dolanırsınız, amma yenə də bir-birinizin ətinə didirsiniz, bir-birinizə göz verib işıq vermirsiniz; bəyəm Allahdan qorxub eləmirsiniz?

Fekluşa. Xanım qız, bu dünyada günahsız yaşamaq olmaz. Gör sənə nə deyirəm, göyçək qız, siz sadə adamların hərəsinə bir düşmən müsəlləh olub, biz qəriblərin, biz möminlərin isə bəziminin altı, bəzimizin isə on iki düşmənimiz var. Onların hamısı ilə mübarizə aparmaq lazımdır. Çətindir, xanım qız, çətindir.

Qlaşa. Niyə sizin düşməniniz belə çox düşüb?

Fekluşa. Onun üçün ki, anam, bacım, bizim mömin həyatımızı, düşmənin gözü götürür. Mən, xanım qız, yelbeyin deyiləm, o cür günahım yoxdur. Ancaq bir günahım var, şirin şey yeməyi çox sevirem. Nə olsun ki? Canımda tab yoxdur, ona görə də Allah bu günahı mənə göndərüb.

Qlaşa. Fekluşa, sən heç uzaq yerlərdə olmusanmı?

Fekluşa. Yox, qadan alım. Canımda tab olmadığı üçün çox uzaqlara getməmişəm; amma eşitməyinə çox eşitmişəm. Deyirlər, guya, elə ölkələr var ki, orada xaçpərəst padşahlar yoxdur, soltanlar hökmdarlıq eləyirlər. Bir torpaqda taxtda oturur, türk soltan Mahnudu, o biri torpaqda fars soltan Mahnudu. Deyirlər guya, xanım qız, onlar bütün insanları mühakimə eləyirlər, özləri də tərsinə mühakimə eləyirlər. Allah onları elə yaradıb ki, hər bir işə ədalətsiz baxırlar. Heç bir işi Allah buyuran kimi etmirlər, hamı qanunları bizimkinin tərsinə verirlər, bizlərdə dürüst olan şeyləri onlar çevirib kölləmayallaq qoyurlar. Onların üstünə ərizə göndərəndə də bu cür yazırlar: "Mənim işimə bax, ey ədalətsiz hakim!" Hələ bundan başqa eşitmişəm ki, elə vilayətlər də var ki, oranın məxluqu bədənəndən adamdılar, başdan it.

Qlaşa. Bəs niyə başdan it olublar?

Fekluşa. Çünki imanları düz, əməlləri saleh deyil. Yaxşı mən gedim bir tacirlər məhəlləsinə də baş çəkim, fəqir adamam bəlkə bir əl tutan oldu. Hələlik salamat qal.

Qlaşa. Xoş gəldin.

Fekluşa gedir.

Gör dünyada nə cür yerlər varmış. Nə cür möcüzələr, nə cür həngamələr olmuş. Biz isə burada oturmuşuq, heç bir şeydən xəbərimiz yoxdur. Yaxşı ki, dünya xali deyil, dünyada yaxşı adamlar da var, heç olmasa olub-keçənlərdən xəbər tuturuq, yoxsa dünyaya axmaq gəlib, axmaq gedərdik.

Katerina ilə Varvara daxil olurlar.

İKİNCİ GƏLİŞ

Katerina və Varvara

Varvara (*Qlaşaya*). Götür düyünçələri daşı, atlar gəlib. (*Katerinaya*.) Səni çox cavan ərə veriblər, qız ikən istədiyin qədər gəzə bilməmişən: onunçun da ürəyin hələ sakit olmamışdır.

Qlaşa gedir.

Katerina. Və heç bir zaman da sakit olmayacaqdır.

Varvara. Nə üçün?

Katerina. Nə etmək, görünür mən anadan belə coşqun doğulmuşam. Mənim hələ heç altı yaşım yox idi, nələr etdim. Evdə bir dəfə mənim könlümə toxunmuşdular. Axşamüstü idi, hava qaralırdı, düz Volqaya qaçdım, qayığa oturub sahiləndən uzaqlaşdım. Bir də mənə o biri gün səhər on verst aşağılarda tapdılar.

Varvara. Yaxşı, heç oğlanlar sənə baxırdıların?

Katerina. Niyə baxmırdılar.

Varvara. Bəs sən necə? Heç kəsi sevmədin?

Katerina. Yox, ancaq baxıb gülürdüm.

Varvara. Katya, sən axı heç Tixonu da sevmirsən.

Katerina. Yox, niyə sevmirəm ki, mənim ona çox yazığım gəlir.

Varvara. Yox, sevmirsən. Əgər yazığın gəlirsə, demək, sevmirsən. Əslinə baxsan haqqın da var, axı onu nəyinə görə sevsən. Sən nəhaq yerə məndən çəkinirsən. Mən çoxdan hiss eləmişəm ki, sən başqasını sevirsen.

Katerina (*qorxu ilə*). Sən bunu haradan bilirsən?

Varvara. Əcəb gülməli söz danışırısan. Mən balaca bəbə deyiləm ki. Birinci sübut budur ki, sən onu görəndə kimi rəngin dəyişir.

Katerina gözlerini aşağı salır.

Hələ yenə deyə bilərəm.

Katerina (*gözlərini yerdən qaldırmayaraq*). De görüm o kimdir?

Varvara. Mən nə deyim, özün məndən yaxşı bilirsən ki kimdir.

Katerina. Yox, de, adını de!

Varvara. Boris Qriqoryeviç.

Katerina. Elədir, Varenka, onu, onu sevirəm. Ancaq Varenka, Allah xatirinə sən heç kəsə...

Varvara. Eyib deyilmi ay qız. Sən özündən muğayat ol ki, birdən ağzından söz-zad qaçırtmayasan.

Katerina. Mən aldatmağı bacarmıram, heç bir şeyi gizlədə bilmirəm.

Varvara. Axı bunsuz olmaz, bir düşün gör son harada yaşayırsan. Bizim bütün evimiz bir-birini aldatmaq üstündə qərar tutmuşdur. Mən də heç kəsi aldadan deyildim, lazım oldu, öyrəndim. Mən dünən görməyə çıxmışdım, ona rast gəldim, danışdım.

Katerina (*uzun zaman sükutdan sonra gözlərini aşağı salaraq*). Hə, bəs sonra?

Varvara. Buyurdu ki, sənə salam deyim. Deyir ki, təəssüf ki, görüşməyə bir yer yoxdur.

Katerina (*başını daha da aşağı salaraq*). Harada görüşəcəyik ki. Bir də axı nə üçün?..

Varvara. Özü də elə kədərli idi ki...

Katerina. Allah xatirinə ondan mənə danışma, yox, yox, onun barəsində mənə heç bir söz demə. Onu heç tanımaq belə istəmirəm. Mən öz ərimi sevəcəyəm. Tişə, mənim mehribanım, mən səni heç kəsə dəyişməyəcəyəm. Mən o barədə heç fikirləşmək belə istəməirdim, sən isə məni utandırdın.

Varvara. Əşi heç fikirləşmə, kimdir səni məcbur edən?

Katerina. Sənin mənə yazığın gəlir. Deyirsən fikirləşmə, amma özün yadıma salırsan. Məgər mən onun barəsində fikirləşməyi özüm istəyirəmmi? Amma nə edim, başımdan çıxmır. Nə barədə düşünürəmsə düşünüm, o gəlib gözümün qabağında dayanır. Ha özümü zorlayıb yadımdan çıxarmaq istəyirəm, olmur ki, olmur. Bilirsənmi bu gecə məni yenə qara bir qüvvə yoldan çıxarmaq istəyirdi. Az qalmışdım durub evdən qaçam.

Varvara. Səndən baş çıxarmaq çətindir, qəribə tutmaların var. Yaxşısı budur sən mənə qulaq as, bax kefin nə istəyirsə onu elə. Ancaq elə ki, üstü açılmasın, bir daş altı, bir daş üstü.

Katerina. Mən o cür istəmirəm. Bunun yaxşı nəticəsi olmaz. Yaxşısı budur ki, canıma cəfa basıb nə qədər bacarırsam dözüüm.

Varvara. Birdən davam gətirmədin, onda nə edəcəksən?

Katerina. Nə edəcəyəm?

Varvara. Bəli, de görüm nə edəcəksən?

Katerina. Könlüm nə istəsə, edəcəyəm.

Varvara. Ay elədin ha, səni o saat burada dirigözlü yeyərlər.

Katerina. Mən heç bir şeyə baxan deyiləm. Baş götürüb, çıxıb gedərəm.

Varvara. Hara çıxıb gedərsən? Sən ərli arvadsan.

Katerina. Eh, Varya, sən mənim xasiyyətimə belə deyilsən. Əlbəttə, Allah eləməsin belə bir şey olsun. Amma burada mənim canım cazanə gəlsə, heç bir qüvvə ilə məni saxlamaq olmaz. Özümü pencərədən tullaram, Volqaya atılam. İstəməsəm, məni parça-parça doğrasalar da qalmaram.

Sükut

Varvara. Bilirsənmi, nə var, Katya? Tixon gedən kimi gəl bağda, qəməriyyədə yataq.

Katerina. Axı nə üçün, Varya?

Varvara. Nə olar, səninçün nə təfəvütü var ki?

Katerina. Gecə özgə yerdə yatmaqdan mən qorxuram.

Varvara. Nədən qorxursan. Qlaşı da yanımda olacaq.

Katerina. Yenə də, adam vahimələnir. Yaxşı, qoy sən deyən olsun.

Varvara. Mən səni heç çağırırdım, amma bilirdim ki, anam tək buraxmayacaq, mənə isə orada yatmaq lazımdır.

Katerina (*ona baxaraq*). Nə üçün? Bu sənin nəyinə lazımdır?

Varvara (*gülür*). Orada biz sən ilə fala baxarıq.

Katerina. Yəqin zarafat eləyirsən.

Varvara. Əlbəttə zarafat edirəm, yoxsa doğrudan da fala baxmayacaqdıq ki!

Sükut

Katerina. Axı bu Tixon harada qaldı?

Varvara. Tixonu neynirsən?:

Katerina. Heç, elə belə. Axı bir azdan yola düşəcək.

Varvara. Anamın yanındadır. Qapını bağlayıb oturublar. Yazıq indi yəqin qan-tər içindədir, anam bərk düşüb üstünə.

Katerina. Nə üçün axı?

Varvara. Heç nə üçün, elə-belə, Tixonun başına ağıl qoyur. İki həftə gözündən iraq olacaq deyə, əvəzini indidən çıxır. Özün düşün! Tixon bir az sərbəst gəzəcək deyə onun ürəyi parçalanır. İndi bu saat ona elə tapşırıqlar verir ki, qulaq assan zəhrin yarılar, sonra da çəkib ikonanın qabağına gətirəcək ki, anasının ömrindən çıxمامaq üçün and içsin.

Katerina. Fərqi yoxdur, o sərbəst olanda da əl-qolu bağlı bir qul kimidir.

Varvara. Ay-hay, sən onu tanımırsan. Ayağını qapıdan çölə qoyan kimi içkiyə cumacaq. İndi anasına qulaq asmağına baxma, ürəyində Allaha yalvarır ki, birçə tez buradan canını qurtarıb əkilsin.

Kabanova və Kabanov daxil olurlar.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Həmin şəxslər. Kabanova və Kabanov

Kabanova. Hə, dediklərim yadında qaldımı. Bax yadımdan çıxarma. Bütün sözlərimi sırğa kimi qulaqlarında saxla.

Kabanov. Yadımdan çıxarmaram, anacan!

Kabanova. Yaxşı, elə isə hər şey hazırdır. Atlar gəlib, birçə salamatlaşmaq qalib, sonra haydı, yaxşı yol.

Kabanov. Elədir anacan, artıq vaxtdır.

Kabanova. Hə.

Kabanov. Nə buyurursunuz, anacan?

Kabanova. Nə durub üzümə baxırsan, qayda-qanunu bilmir-sən nədir? Ömr elə arvadına ki, sən burada olmayanda nə cür yaşamalıdır.

Katerina gözlerini aşağı salır.

Kabanov. Mən nə deyim, anacan, o yəqin özü bilir də.

Kabanova. Yene baş aparırsan ha. Sənə deyirəm ömr elə. Ömr elə mən özüm eşidim görüm ona nə deyirsən. Sonra gələndə soruşarsan, hamısını dediyin kimi eleyib, yoxsa yox.

Kabanov (*Katerinanın qabağında duraraq*). Katya, anamın sözündən çıxma.

Kabanova. De ki, qayınanasına söz qaytarmasın.

Kabanov. Söz qaytarma.

Kabanova. Qayınanasına öz doğma anası kimi hörmət göstərsin.

Kabanov. Anama, Katenka, öz doğma anan kimi hörmət göstər.

Kabanova. Əlini belinə vurub xanım kimi gəzməsin.

Kabanov. Mənsiz xırda-para bir işlə məşğul ol.

Kabanova. Pəncərədən gözü onda-bunda olmasın.

Kabanov. Uf, ay ana, haçan o...

Kabanova. Hə, hə.

Kabanov. Pəncərədən baxma.

Kabanova. Sən olmayanda cavan oğlanlarla göz-qaş oynatmasın.

Kabanov. Bu nədir, anacan, vallah bu lap ağ oldu.

Kabanova (*sərt bir ifadə ilə*). Əzilib-büzülmək lazım deyil. Anan nə buyурса yerinə yetirməlisən. (*Təbəssüm ilə*). Ömr eləmək yaxşıdır, arxayınçılıq olar.

Kabanov (*utana-utana*). Oğlanlara göz-qaş eləmə.

Katerina başını qaldırıb kəskin nəzərlərlə ona baxır.

Kabanova. Di yaxşı, onda öz aranızda sözlünüz varsa danışın, gedək, Varvara. (*Gedirlər.*)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Kabanov və Katerina (*Katerina donmuş kimi qalmışdır.*)

Kabanov. Katya!

Sükut.

Katya, sən mənə acığın tutmur ki?

Katerina (*qısa bir sükutdan sonra başını bulayır*). Yox.

Kabanov. Niyə belə fikirlisən, yaxşı, başla mənə!

Katerina (*eyni halda, azacıq başını yırğalayaraq*). Allah başlasın. (*Əli ilə üzünü qapayaraq*.) Anan mənim ürəyimi sıdırdı.

Kabanov. Hər şeyi ürəyinə salsan vərəm tutarsan. Ona axı niyə qulaq asırsan? O bir söz danışmalıdır, ya yox? Qoy o desin, sən isə bu qulağından al, o qulağından ver. Di yaxşı, salamat qal, Katya!

Katerina (*ərinin boynuna atılaraq*). Getmə, Tişa, getmə. Allah amandır, getmə. Yalvarıram sənə getmə.

Kabanov. Olmaz Katya: mənə anam göndərir axı, nə cür getməyə bilərəm.

Katerina. Elə isə mənə də özünə apar.

Kabanov (*özünü onun ağuşundan xilas edərək*). Olmaz axı.

Katerina. Nə üçün olmaz, Tişa?

Kabanov. Bircə o qalmışdı ki, səni də özümə aparım. Onsuz da burada mənim başımı qazana döndərmisiniz. Canımı sizin əlinizdən qurtardığım üçün az qalıram Allaha dua edəm, sən isə özünü mənə yük etmək istəyirsən.

Katerina. Tişa, yoxsa sən artıq mənə sevmirsən?

Kabanov. Yox canım, niyə sevmirəm ki, ancaq bu əsarətdən qurtarmaq üçün adamın arvadı huri, mələikə belə olsa qoyub qaçar. Sən özün bir fikir elə, nə təhər olsa axı mən yenə də bir kişiyəm. Bu cür ki mən yaşayıram, hər kim olsa çoxdan başını götürüb qaçardı. İndi fikirləşəndə ki, heç olmasa iki həftə ayağım buxovsuz, başım qilü-qalsız olacaq, arvad mənim yadıma haradan düşsün?

Katerina. Bu sözlər ki sən deyirsən, bundan sonra mən səni nə cür sevim?

Kabanov. Əşi, sözdür ağzıma gəldi, dedim. Başqa nə deyəydim ki? Bir də heç bilmirəm sən nədən qorxursan. Sən ki tək deyilsən, anamın yanında qalırsan.

Katerina. Onu mənim yadıma salma, onsuz da ürəyim dolub, bir az da sən əzabımı artırma. Ah yazıq canım, beləli başım. (*Ağlayır.*) İndi mən başımı götürüb hara gedim? Kimə pənah aparım? Aman Allah, mən məhv oluram.

Kabanov. Yaxşı, bəsdir.

Katerina (*ərinə yaxınlaşıb, ona qısıılır*). Tişa, əzizim, əgər sən qalsaydın, yaxud mənə də özünə aparsaydın, bilirsənmi səni nə qədər sevərdim, nə qədər əzizlərdim. (*Ərini oxşayır.*)

Kabanov. Səndən baş çıxarmaq çətindir, Katya! Gah səndən mehribanlıq nədir, heç quru bir söz də qopartmaq olmur, gah da sarmaşığı kimi adama sarmaşırsan.

Katerina. Tişa, sən mənə kimin ümidinə qoyub gedirsən, Tişa sənsiz bir fəlakət üz verəcək. İnan, fəlakət üz verəcək.

Kabanov. Nə edim axı? Bu cür işsiz dayanmaq da olmaz axı.

Katerina. Elə isə bilirsənmi nə var? Məndən and, dəhşətli bir and almamış getmə...

Kabanov. Nə cür and?

Katerina. Bax, bu cür bir and ki, mən sənsiz özgə bir adamla nə danışmayım, nə görüşməyim. Səndən başqa heç kəsin fikrini başıma belə gətirməyim.

Kabanov. Axı buna nə lüzum vardır?

Katerina. Nə olar, bunu mənimçin et, qoy qəlbim bir az sakit olsun.

Kabanov. Axı heç adam da bu cür söz verə bilərmə, nə bilir-sən, bir az sonra başına nə cür fikir gələcək. Adamın özü ilə deyil ki.

Katerina (*dizi üstə yıxılaraq*). İlahi, nə atamı görüm, nə anamı görüm, öləndə tövbə etmədən ölüm, əgər ki, mən...

Kabanov (*onu qaldıraraq*). Sən nə edirsən? Nə edirsən? Bu özü günahdır, günahdır. Mən bu anda qulaq asmaq belə istəmirəm.

Kabanova (*eşikdən*). Tixon vaxtdır, tərpen.

Kabanova, Varvara və Qlaşa daxil olurlar.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Həmin şəxslər, Kabanova, Varvara, Qlaşa

Kabanova. Tixon tərpen, vaxtdır. Yaxşı yol, Allah köməyin olsun. (*Oturur.*) Hamınız oturun.

Hamı oturur. Sükut.

Di yaxşı, uğurlar olsun. (*Kabanova və onun dalınca hamı ayağa qalxır.*)

Kabanov (*anasına yaxınlaşaraq*). Salamat qal, anacan!

Kabanova (*əli ilə göstərərək*). Ayaqlarımın altına yıxıl, təzim et!

Kabanov başını anasının ayağına əyərək təzim edir,
sonra onunla öpüşür.

İndi arvadınla salamatlaş.

Kabanov. Əlvida, Katya!

Katerina ərinin boynuna atılır.

Kabanova. Həyan tökülsün, kişinin boynundan niyə asılırsan? O sənin aşnan deyil ki, bu cür vidalaşırsan? O sənin ərindir. Başının ağasıdır. Yoxsa qanun-qaydanı bilmirsən? Qabağında baş əy, təzim elə.

Katerina baş əyərək, təzim edir.

Kabanov. Salamat qal, bacım. (*Varvara ilə öpüşür.*) Salamat qal, Qlaşa. (*Qlaşa ilə öpüşür.*) Salamat qalın, anacan. (*Baş əyir.*)

Kabanova. Sağ-salamat get. Yolçu yolda gerek.

Kabanov gedir. Katerina, Varvara və Qlaşa da onun dalınca çıxırlar.

ALTINCI GƏLİŞ

Kabanova (*tək*). Gör bir cavanlıq necə şeydir. Baxdıqca adamın gülməyi tutur. Özümünkülər olmasaydı doyunca gülərdim. Heç bir şey bilmirlər, qayda-qanundan başları çıxmır. Heç adam kimi salamatlaşmağı belə bacarmırlar. Xoş o adamların halına ki, evdə bir böyükleri var, nə qədər ki sağdır evdə qanun-qayda olur. Axmaq-dırlar, hələ öz ixtiyarları ilə yaşamaq istəyirlər, daha bilmirlər ki, onları öz ixtiyarına buraxan olsa, bütün camaata gülünc olacaqlar. Əlbəttə, yazığı gələn də olacaq, ancaq çoxu güləcək. Gülməmək də olmaz axı, qonaq çağıracaqlar, onları əyləşdirməyi belə bacarmayacaqlar, hələ bəlkə qohum-əqrəbalardan bəzisi yadlarından belə çıxacaq. Gülüncdür gülünc. Dədə-baba qanun-qaydalarımız, bax, bu cür aradan çıxıb gedir. Onunçun da bezi ev var ki, adam heç qapılarını açıb içəri belə girmək istəmir. İçəri girəndə tüpürüb çıxacaqsan.

İndi heç bilmirəm biz qocalar ölüb qurtarandan sonra nə olacaq. Bizsiz bu dünya nə cür dayanacaq. Birce o yaxşıdır ki, heç olmasa daha o zamanı mən görməyəcəyəm.

Katerina və Varvara içəri girirlər.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Kabanova, Katerina və Varvara

Kabanova. Hani bəs, sən döşünə döyüb öyünürdün ki, ərimi çox sevirsen, görürəm nə cür sevirsen. Yaxşı arvad ərimi yola salanda iki saat üz-gözünü dağıdardı, eyvana yıxılıb ulaya-ulaya ağlayardı, sənin görünür heç vecinə deyil.

Katerina. Bu nəyə lazımdır. Bir də ki, mən bu cür bacarmıram. Camaatı özümüzlə güldürməyin nə mənası var.

Kabanova. Bu bir çətin iş deyil ki bacarmayasan. Əgər ürək-dən sevsəydin bacarardın. İndi ki adət bilmirsən, qayda-qanun tanı-mırsan, heç olmasa bunu edəydin ki, ortalıqda bir ədəb, bir ləyaqət olaydı, yoxsa ki, quru-quru qurbanın olum. Yaxşı, mən dua eləməyə gedirəm, mənə mane olmayın.

Varvara. Ana, mən gəzməyə gedəcəyəm.

Kabanova. Mənim nə borcuma. Hara istəyirsən çıx get. Nə qədər ki vaxtın çatmayıb get gəz. Növbən çatar sənin də əl-ayağını yığışdırın tapılar.

Kabanova ilə Varvara gedirlər.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Katerina (*tək, fikir içində*). İndi bütün evə sükut çökəcək, ah, bu can sıxıntısı, bu təklil! Heç olmasa evdə özgə uşağı da olsa olaydı. Bədbəxt canım. Uşağım da yoxdur, yoxsa oturub günümü onlarla keçirərdim. Körpələrlə söhbət eləməyi o qədər sevirəm ki, axı onlar mələikə kimi məsumdurlar. (*Sükut.*) Əgər mən özüm körpə ikən olsaydım, daha yaxşı olardı. Göyden yerə baxardım. Hər şeydən könlüm açılar, ürəyim şad olardı. Yaxud da gözə görünmədən uçub istədiyim yerə gedərdim. Çöllərdə uçub kəpənək kimi çiçəkden çiçəyə qonardım. (*Fikrə gedir.*) Yox, bax belə edəcəyəm, ürəyimdə niyyət eləyib işə başlayacağam, paltar tikib fəqir-fuqəraya paylayacağam. Onlar da mənim əvəzimdə dua edərlər. Varvara ilə oturub işə başlarıq, vaxtın gəlib keçdiyindən heç xəbərimiz olmaz, onacan da Tişa gəlib çıxar.

Varvara içəri girir.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Katerina və Varvara

Varvara (*güzgünün qabağında başına yaylığını bağlayır*). Mən bu saat gəzməyə gedirəm. Qlaşa da o vaxtacan yerimizi bağda salacaq, anamdan izin almışam. Bağda moruq kollarının dalında balaca qapı var. Anam həmişə onu bağlayıb açarını gizlədir. Budur, o açarı çırpışdırmışam, yerinə başqasını qoydum ki, duyuq düşməsin. Ala götür, bəlkə lazımın oldu. (*Açarı ona verir.*) Əgər onu görəsən deyərim ki, qapının yanına gəlsin.

Katerina (*qorxu ilə açarı rədd edir*). Nə üçün, nə üçün? Lazım deyil, lazım deyil.

Varvara. Sənə lazım deyil, mənə lazım olar. Ala, qorxma, elini dişləməz.

Katerina. Sən nə oyun çıxarırsan günahkar qız? Nə etdiyini fikirləşirsənmi, sən nə danışırısan? Sən nə danışırısan?

Varvara. Bilirsənmi nə var, mənim çox danışmaqdan xoşum gəlməz. Birdə ki vaxtım yoxdur. Bu saat mən gəzməyə gedirəm. Yubana bilmərəm. (*Gedir.*)

ONUNCU GƏLİŞ

Katerina (*tək, əlində açarı tutub dayanmışdır*). Bu qız neyləyir? Bu qız nə fitnələr törədir? Ah, dəli, doğrudan da delidir.

Budur, özüm öz əlimdə fəlakətimi tutmuşam. Yox, bunu atmaq, uzağa atmaq lazımdır, çaya tullamaq lazımdır ki, heç izi-tozu belə tapılmasın. Gör əlimi necə yandırır, elə bil oddur, qızarmış közdür. (*Bir qədər fikirləşərək.*) Bax, mənim kimilər bu cür məhv olurlar. Bu cür əsarətdə başa hər cür fikir gələ bilər. Bir təsadüf düşdümü, ağma-bozuna baxan kimdir, o saat fəlakətin ağuşuna atılırsan. Amma fikirləşmədən, ölçüb-biçmədən nə cür belə şey etmək olar? Dərhal fəlakət başının üstünü almazmı. Sonra bütün ömrün uzunluğunu göz yaş tök, əzab içində çırpın, qazandığın nə olacaq, yenə əsarət, acılıqla dolu amansız bir əsarət. (*Sükut.*) Əsarət dözülməzdir, ilahi, nə qədər acı, nə qədər təhəmmül edilməzdir. Kim onun əlindən ağlama-mışdır. Hər kəsdən çox isə, biz qadınlar. Budur, onun qurbanla-

rından biri mənəm. Yaşayıram, ancaq qarşıda bir işıq ucu da olsun görünür. Və çox güman ki, heç vaxt da görməyəcəyəm. Nə qədər gözləsəm günü-gündən bəd gələcək. Bütün bunlar azmış kimi indi də bu günah yolumu kəsmişdir. (*Fikrə gedir.*) Hələ bu qayınana. Bütün həyatımı viran etdi. Onun üzündən evdən belə nifrət edirəm, divarlar belə mənə iyrenc görünür. (*Dalğın bir halda əlindəki açara baxır.*) Bunu atımmı? Əlbəttə, atmaq lazımdır. Bu nə cür oldu ki, mənim əlimə keçdi? Məni aldatmaq üçünmü, məni yoldan çıxarıb məhv etmək üçünmü? (*Ətrafa qulaq asır.*) Ah, deyəsen gələn var. Ürəyim yerindən qopdu. (*Açarı cəld cibində gizlədir.*) Yox... Heç kəs yoxdur... Gör necə qorxdum. Açarı da gizlətdim... Yox, görünür o elə burada olmalıdır. Görünür tale özü bunu istəyir... Ah bircə dəfə onu görəsən, heç olmasa uzaqdan da olsa üzünə baxsam, nə günah olar ki? Lap danışsam nə olar? Qiyamət qopmaz ki? Yox, bəs mən ərimə nə deyərim? Axı o özü məndən and almaq istəmədi. Bəlkə bütün ömrüm uzununu bir də belə fürsət ələ düşmədi. Onda həyatım boyu yana-yana qalacağam. Bax, fürsət varkən, istifadə et. Ah, mən nə danışırım, nə üçün özümü aldadıram? Mən ölsəm də, məhv olsam da onu görməliyəm. Nə üçün özümü aldadıram? Açarı atmaq?.. Heç bir zaman. O indi mənimdir... Qoy nə olacaqsə olsun mən Borisi görəcəyəm. Ah, bircə tez gecə olaydı...

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BİRİNCİ SƏHNƏ

Küçə. Kabanovlar evinin darvazası. Darvaza qabağında skamya

BİRİNCİ GƏLİŞ

Kabanova ilə Fekluşa skamyada oturmuşlar.

Fekluşa. Qiyamət günü gəlib çatıb, Marfa İqnatyevna, bütün əlamətlər göstərir ki, qiyamət günü gəlib çatıb. O birilərə baxanda sizin şəhəriniz cənnətdir, hər yerdə qulaq dincliyidir. O biri şəhərlərdə isə bir vur-haray vardır ki, anam, gəl ki görəsən: səsdən qulaq

tutulur, adamlar qarışqa kimi qaynaşır. At, araba, fayton bir-birinin belinə minir. Camaat isə yumurtası tərs gəlmiş toyuq kimi vurnuxur, biri o yana qaçır, biri bu yana.

K a b a n o v a . Biz hara tələsəcəyik ki, başına dönüm, biz tələsmədən yaşayırıq.

F e k l u ş a . Yox, anam, sizin şəhərinizdə ona görə qulaq dincliyidir ki, çox adamlar, məsələn, elə lap sizi götürək, özünüzü savab işlərdə çiçək kimi bəzəyirsiniz, buna görə də hər bir əməliniz saleh, hər bir işiniz sakit və asudədir. Amma bu vurnuxmanın, bu qaça-qaçın mənası nədir. Heç nə, boş və havayı yerə çapalamaqdır. Lap elə Moskvanı götürək, camaat gah irəli qaçır, gah geri qaçır, nə üçün qaçır, məlum deyil. Çünki bütün işləri fanidir. Marfa İqnatyevna, camaat özü fani və axvaydır. Onunçun özünü ora-bura toxuyur. O öz aləmində elə bilir ki, iş dalınca qaçır, onunçun yazıq tələsir, qabağına çıxanı tanımır, ona elə gəlir ki, kimsə onu çağırır, amma yüyürdüyü yerə gəlib çatanda görür ki yer boşdur, heç nə yoxdur, hamısı boş bir xəyaldır. Sonra da dönüb kor peşman geri qaydır. Bir başqasına da elə gəlir ki, o, tanış adamın dalınca yüyür, ona çatmaq istəyir. Ancaq kənardan baxan təzə bir adam o saat görür ki, qabaqda heç kəs yoxdur, amma kimə deyirsən o yüyürən dünyanın hara-hurayına o qədər uyub ki, elə bilir bu saat özünü yetirib kiminsə ötəyindən tutacaq. Budur, sizdə belə gözəl bir axşamda tək-tək adam tapılar ki, qapısını açıb küçəyə çıxsın, bir az nəfəs alsın, amma Moskvada indi vur-çatlasındır, gəzən kimdir, oynayan kimdir, küçələrdə bir gürultü var ki, səsi asimana bülənd olub. Hələ bu odlu şeytana nə üçün minirlər, Marfa İqnatyevna, tez getmək, hara isə tez çatmaq üçün.

K a b a n o v a . Eşitmişəm, əzizim!

F e k l u ş a . Mən isə anam, lap öz gözümlə görmüşəm, əlbəttə, çoxlarının gözü elə bağlanıb ki, heç bir şey görə bilmirlər, bu odlu şeytan onlara maşın kimi görünür, elə adına da maşın deyirlər, amma mən isə öz gözümlə görmüşəm ki, o pəncələrini bax belə edirdi. *(Barmaqları ilə göstərir.)* Bax belə. Özü də inildəyirdi, əməli saleh adam qulaq assa o saat eşidər.

K a b a n o v a . Ada nə var, hər cür ad vermək olar, istəyirsən lap maşın adlandır, camaat axmaqdır, o saat inanacaq, mənim isə istəyirsən lap başımdan qızıl tök, yenə də minmərəm.

F e k l u ş a . Allah eləməsin, Marfa İqnatyevna, Allah eləməsin. Hələ Moskvada mənim gözümə bir şey göründü, qoy sənə ondan danışım. Şəhər lap tezdən küçə ilə gedirdim, hələ hava təzəcə işıqlanırdı, bir də gördüm ki, uca bir evin damında kimsə ayaq üstə durmuşdur, amma üzü qapqara kömür kimidir. Daha adını nə deyim, özünüz başa düşürsünüz ki, o kim idi. Hə, gördüm ki, o əlini açıb yumur, elə bil ki, nə isə aşağıya bir şey səpir, amma yerə heç şey tökülmür. Mən elə oradaca başa düşdüm ki, o, yerə fitnə-fəsad səpir, camaat isə gündüz küy-kələk içində heç nə görməyərək ağınabozuna baxmayaraq, onun səpdiklərini yığışdırır. Buna görə də onlar o cür vurnuxurlar, ona görə də arvadlarının hamısı o cür ariqdirlər, kökələ bilmirlər. Hamısı da elə bil ki, ya nəyi isə itiriblər, ya nəyi isə axtarırlar, özləri də elə dərde, yasa batıblar ki, adamın yazığı gəlir.

K a b a n o v a . Hər şey ola bilər, əzizim, bizim zamanəmizdə hər şey gözləmək olar.

F e k l u ş a . Ağır zamanədir. Marfa İqnatyevna, ağır zamanədir. Dünya yaman korlanır, kiçilməyə başlayır.

K a b a n o v a . Necə yəni, əzizim, kiçilməyə?

F e k l u ş a . Əlbəttə, onu biz başa düşmürük, bu vurhavurda biz onu haradan görəcəyik? Ancaq ağıllı adamlar vaxtın qısaldığını hiss eləyirlər. Qabaqlar elə olurdu ki, yay, qış – uzanırdı, uzanırdı, başa çatmırdı ki, çatmırdı. İndi isə heç bilmirsən necə gəlib keçdi. Günlər, saatlar, həmin günlər, həmin saatlardır. Vaxt isə bizim günahımız üzündən get-gedə qısalır. Bax, ağıllı adamlar bu barədə danışirlər.

K a b a n o v a . Hələ bundan da betər olacaq, əzizim!

F e k l u ş a . Nə olaydı, ölüb qurtaraydıq, o günü görməyəydik.

K a b a n o v a . Kim bilir, bəlkə də görəcəyik.

Dikoy daxil olur.

İKİNCİ GƏLİŞ

Həmin şəxslər və Dikoy

K a b a n o v a . Hə, yenə nə var, kirvə, bu gecə vaxtı nə avara-avara burada veyllənirsən?

Dikoy . Kəfim istəyir veyllənirəm, kim mənə qadağan eləyə bilər!

Kabanova. Kim qadağan eləyəcək. Kimin nə borcunadır ki, qadağan da ələsin.

Dikoy. Onda boş-boşuna danışmaq da lazım deyil. Başımın üstündə dərğa-zad deyilsiniz ki. Sən hələ buranı nə kəsib oturmusan? Sizin burada nə ölümünüz var, məlun uşağı.

Kabanova. Ey, toxda birçə, boğazını yırtıb eləmə. Mən sənə çox baha tamam olaram, get özünə bir az ucuzunu tap, hara gedirsənsə yolunu düz get, yeri. Gedək evə, Fekluşa! *(Ayağa qalxır.)*

Dikoy. Dayan, qohum, dayan, hirsənmə, evə getməyə vaxt taparsan, evin uzaq deyil ki, budur buradadır.

Kabanova. Əgər iş üçün gəlmisənsə onda boğazını yırtma, adam kimi danış!

Dikoy. Heç bir iş üçün gəlib eləməmişəm, bu saat başım yaman dəmlidir, əsil məsələ də elə bundadır.

Kabanova. İndi nə buyurursan, dəmlə olduğun üçün oturub səni tərifləyək?

Dikoy. Yox, nə tərifləyin, nə də məzəmmət edin. Əgər mənim başım dəmlidirsə, demək hər şey qurtardı getdi. Yatıb yuxumu almasam bu işi yoluna qoya bilmərəm.

Kabanova. İndi ki elədir, get yat!

Dikoy. Hara gedəcəyəm ki?

Kabanova. Hara gedəcəksən? Get evə!

Dikoy. Bəlkə mən evə getmək istəmirəm.

Kabanova. Soruşmaq ayıb olmasın, nə üçün?

Dikoy. Onunçun ki, bu saat mənim evimdə müharibə gedir.

Kabanova. Sənsiz orada müharibəni kim eləyəcək ki? Evin dava pəhləvanı sənənsən, sən də ki buradasan.

Dikoy. Nə olsun ki dava pəhləvanı mənəm, bununla nə demək istəyirsən?

Kabanova. Nə demək istəyirəm? Hər nə. Amma burada fəxr edilməli bir şey də yoxdur, çünki sən bütün ömrün uzunluğunu arvadlarla müharibə aparırsan. Bunu demək istəyirəm.

Dikoy. Onda, deməli, arvadlar mənə tabe olmalıdırlar. Yoxsa mən onlara tabe olmayacağam ki?

Kabanova. Mən sənə çox təəccüb eləyirəm. Evinde o qədər adam var, ancaq heç birisi səni razı sala bilmir.

Dikoy. Boş-boş danışma!

Kabanova. Yaxşı, indi məndən nə istəyirsən?

Dikoy. Qulaq as deyim nə istəyirəm: məni dindir, könlümü ovundur. Bütün şəhərdə təkcə sən mənim könlümü ovundurmadığı bacarırsan.

Kabanova. Fekluşa, get de ki, bir balaca süfrə düzəltsinlər. *(Fekluşa gedir.)*

Buyur keçək içəri.

Dikoy. Yox, içəri girməyəcəyəm, içəridə mən daha da pis oluram.

Kabanova. Axı nə eləyiblər ki, səni bu cür qəzəbləndiriblər?

Dikoy. Şəhərdən qanım qaradır.

Kabanova. Yəqin gəlib pul istəyən olub, eləmi?

Dikoy. Elə bil zalım uşağı hamısı sözü bir yere qoyublar, bütün günü biri gəlib, biri gedib, yaxamdan əl çəkmək istəmişlər ki, istəmişlər.

Kabanova. Əl çəkmək istəmişlərsə, demək, haqları var.

Dikoy. Eh, elə bilirsən ki, mən başa düşürəm, amma nə edim, özüm də deyil, pul verməyə əlim gəlmir ki, gəlmir. Çox yaxşı bilirdim ki, vermək lazımdır, amma di gəl ki, öldür mənə öz xahişimlə verə bilmirəm. Tutaq ki, sən mənim dostumsan, özünə də pul verməliyəm, gəl məndən istə, söyləyəcəyəm. Verirəmsə də əvvəlcə söylərəm, sonra. Onunçun da yanımda ağzını açıb pul sözü dedinmi, o saat bütün içalatım od tutub yanacaq, ciyərimdən tüstü çıxacaq, bir də görəcəksən ki, hirs vurub başıma, nəhaq yere adamı söyləyən atanadan çıxarmışam.

Kabanova. Sənin cilovunu çəkən yoxdur, onunçun da bu cür cızığından çıxırsan.

Dikoy. Yox, qohum, sən hələ bir yum, qulaq as! Gör mənim başıma nələr gəlib. Bayramqabağı mən pəhriz saxlayırdım, haradansa birdən bir mujik, pul dalmca gəldi, odun pulu dalmca. Pis vaxtımda keçdi mənim girəvəmə. Günahə batmağa məcbur oldum. O qədər bərk söyməyə başladım ki, az qala döymüşdüm. Budur da, mənim xasiyyətim belədir. Sonradan ondan üzr istədim, mujikin ayaqlarına qapılıb üzr istədim. Sənə lap düzünü deyirəm, mujikin ayağına atıldım, heyətdə, palçıqın içində diz çöküb üzr istədim.

Kabanova. Bəs sən özünü qəsdən niyə hirsəndirirsən? Bu yaxşı deyil, kirvə!

Dikoy. Necə yəni qəsdən?

Kabanova. Mən öz gözümlə görmüşəm, bilirəm. Sən görəndə ki, yanına bir adam gəlib səndən bir şey istəyəcək, o saat özünü külərdən birinin üstünə atılıb cığır-bağır salırsan ki hirslenəsən, çünki bilirsen ki, hirsli olanda heç kəs sənə yaxın gələ bilməyəcək. Bax, bu yaxşı deyil.

Dikoy. Heç dəxli var. Kimin öz malına heyfi gəlmiş ki?

Qlaşa daxil olur.

Qlaşa. Marfa İqnatyevna, süfrə hazırdır, buyurun içəri!

Kabanova. Buyur kirvə, buyur! Allah verəndən bir az təm edərək.

Dikoy. Nə deyirəm ki?

Kabanova. Buyurun, lütf edin. *(Dikoyu içəri buraxaraq, özü də onun dalınca gedir.)*

Qlaşa əllərini qoynunda çarpazlayaraq qapının qabağında dayanır.

Qlaşa. Deyəsən bu gələn Boris Qriqoryeviçdir. Görsən əminsin dalınca gəlir? Yoxsa elə-bələ gəzməyə çıxmışdır?

Boris daxil olur.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Qlaşa, Boris, sonra Kuligin

Boris. Əmin sizdə deyil ki?

Qlaşa. Bizdədir. O sənə lazımdır mı?

Boris. Evdən göndərdilər, bilim görüm haradadır. Sizdədirsə qoy otursun, kimin nəyinə lazımdır. Evdə hamı şadlığından şitlik edir ki, rədd olub getdi.

Qlaşa. O gərəkdir bizim xanımın çəngəlində olaydı, birçə həftədə onu mum kimi yumşaldardı. Mənə bax, eh, durub buna tamaşa edə bilmərəm. Xudahafiz! *(Qlaşa gedir.)*

Boris. Ah ilahi, heç olmasa gözümlə ucu ilə də olsa onu görərdim. Evə girə bilmərəm, burada dəvət olunmadan heç yere girmək olmaz. Bu da həyat. Bir şəhərdə yaşayırıq, demək olar ki, lap qonşu-yuq, amma həftədə bir dəfə ancaq üzünü görərdim, onda da ya kil-

sədə rast gəlirdim, ya yolda. Burada ya ərə getdin, ya qəbirə girdin – ikisi də bir şeydir. *(Sükut.)*

Kaş ki, onu heç görməmiş olaydım. Bu daha yaxşı olardı. Kənar-dan baxa-baxa qalırsan, üreyin qana dönür. Əl çəkib getmək, uzaqlaşmaq da olmur. Adamın özü ilə deyil ki? Gəzməyə çıxırsan, bir də gözünü açıb görürsən ki, burada, qapının yanında. Axı mən bura nə üçün gəlirəm? Onu ki, burada görmək mümkün deyil, amma söz-söhbət çıxıb bilər. Yazığın başına bəla gələr. Eh, bu nə şəhərdir, mən düşmüşəm. *(Gedir. Kuligin onun qabağına çıxır.)*

Kuligin. Nə var cənab, gəzməyə çıxmısanız mı?

Boris. Bəli, gəzirəm, bu axşam hava çox gözəldir.

Kuligin. Elədir, gəzmək üçün çox yaxşı vaxtdır, cənab! Ətraf sakit, hava gözəl, Volqanın o tayından çiçəklərin ətri gəlir, göy isə tər-təmiz...

Ulduzlar qaplamışdır, qucağını göylərin,

Ulduz saysız-hesabsız, göy dərin.

Gəl bulvara gedək, cənab, orada indi ins-cins yoxdur.

Boris. Gedək!

Kuligin. Siz bir bizim şəhərə fikir verin, cənab! Bulvar salıblar, amma gəzməyə çıxmaq istəmirlər. Ancaq bayram günlərində gəzməyə çıxırlar, onda da özlərini elə göstərirlər ki, guya gəzməyə çıxıblar, amma əsil həqiqətdə məqsədləri paltarlarını, zir-zinələrini camaata göstərməkdir. Burda yalnız meyxanadan evə sürünən kefli xidmətçiye rast gələ bilərsiniz. Yoxsulların gəzməyə vaxtları yoxdur, cənab, onlar gecə-gündüz işləyirlər. Yatmağına da cəmi iki-üç saat yatırlar. Bəs dövlətliklər nə eləyirlər. Əslində gərəkdir onlar gəzsinlər, təmiz hava alsınlar. Yox. Hamısı qapılarını bağlayıb itlərini buraxıblar... Siz elə zənn edirsiniz ki, onlar iş görürlər, ya da ki, Allaha dua edirlər. Yox, cənab. Onlar oğrudan qorxduqları üçün qapılarını bağlamırlar, ona görə bağlayırlar ki, arvad-uşağın başına nə oyun açıqlarını, nə cür zülm elədiklərini heç kəs görməsin. Bilirsinizmi, bu bağlı qapıların arxasında nə qədər görülməyən və eşidilməyən göz yaşları tökülür. Sizə mən nə deyim cənab! Özünüzü götürək. Bu qapıların arxasında olan pozğunluğu və sərxoşluğu Allahdan başqa heç kəs görmür. Sən, deyir, mənə camaat içində, küçədə bax. Mənim ailəmlə sənə işin yoxdur. Bunun üçün mənim

qıfllarım, cəftələrim və sərt itlərim var. Ailə sirli, gizli bir şeydir. Biz bu sirləri yaxşı bilirik, bundan bircə onun özü ləzzət alır, o biriləri danlaq çəkirlər. Axı bu nə cür sirdir? Onu kim bilə bilər. Bu sirr; yetimləri, qohum-qardaşı talamaqdır, evdəkiləri elə hala gətirməkdir ki, nəfəslərini çəkməsinlər. Bütün sirr bundan ibarətdir. Əşi cəhənnəmə ki! Bilirsinizmi cənab, bulvarda kimlər gəzir. Gəzənlər ancaq bilirsinizmi kimlərdir. Cavan oğlanlar, bir də qızlar. Onlar yuxularına bir az haram qatıb cüt-cüt gəzməyə çıxırlar. Budur ha, bir cütü elə qabağımıza çıxdı.

Kudryaş ilə Varvara görünür. Öpüşürlər.

Boris. Öpüşürlər.

Kuligin. Ürəyiniz sıxılmasın, belə şeyləri hələ çox görəcəksiniz.

Kudryaş gedir. Varvara isə öz evlərinin darvazasına yaxınlaşır, barmağı ilə Borisi çağırır. Boris yaxınlaşır.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Boris, Kudryaş və Varvara

Kuligin. Cənab, mən getdim bulvara, sizə mane olmaq istəmirəm. Sizi orada oturub gözlərim.

Boris. Yaxşı, mən də bu saat gəlirəm.

Kuligin gedir.

Varvara (*üzünü yaylıqla örtərək*). Kabanovlar bağının dalmadakı dərəni tanıyırsınız mı?

Boris. Tanıyıram.

Varvara. Əl-ayaq yığışlıandan sonra ora gəl!

Boris. Nə üçün?

Varvara. Uf, nə keysen. Sən bir gəl, nə üçün orada bilərsən. Di tez ol, səni orada gözləyirlər.

Boris gedir.

Varvara. O mənə tanımadı. Qoy indi fikirləşib başını sındırsın. Katerinanın isə ürəyi davam gətirməyəcək, qapını açıb çıxacaq. (*Darvazadan içəri girir.*)

İKİNCİ SƏHNƏ

Gecə. Kol topaları ilə örtülmüş bir dərə, yuxarı tərəfdə Kabanovlar bağının hasarı görünür. Üst tərəfdən bir cığır keçir.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Kudryaş. (*əlində gitara daxil olur*). Heç kəs yoxdur. Görəsən zalım qızı harada batıb qaldı? Yaxşı, oturaq, gözləyək. (*Daş üstündə oturur.*) Ürəyim darıxdı, bir nəgmə oxuyum. (*Oxuyur.*)

Bir kazak sulamaqdan qaytaranda atını
Xatırladı evini, öz keçmiş həyatını.
Arvadını düşündü aşıb-daşdı melalı
Onu öldürmək üçün tədbir tökdü xəyalı.

Boris daxil olur.

İKİNCİ GƏLİŞ

Kudryaş və Boris

Kudryaş (*oxumağını kəsir*). Buna bax, özünü bizə quzu kimi qələmə verib, eşqbazlığa çıxır.

Boris. Kudryaş, sən sən?

Kudryaş. Mənəm, Boris Qriqoryeviç!

Boris. Sənin burada nə işin var?

Kudryaş. Mənimmi? Boris Qriqoryeviç, görünür lazımdır ki, gəlmişəm. Yoxsa boş yerə mənəm burada nə ölümüm var? Siz hara belə?

Boris (*ətrafı gözədən keçirərək*). Bilirsənmi nə var Kudryaş, mən – burada olmalıyam. Mənə elə gəlir ki, sənin üçünse fərqi yoxdur. Sən başqa yerə də gedə bilərsən!

Kudryaş. Yox, Boris Qriqoryeviç, görürəm siz bura birinci dəfədir ki qədəm basırsınız, mən isə burada çoxdan lövbər salmışam, bu cığır da gəlib getməkdən mən açmışam. Mən sizin xatirinizi çox istəyirəm, cənab və sizə hər cür qulluq göstərməyə hazıram,

amma Allah eləməsin, gecə vaxtı bu cığırda mənə rast gəlməyin, əlimdən xata çıxar, günaha bataram. Gəl şərti şumda kəsək.

Boris. Sənə nə olub, Vanya?

Kudryaş. Nə Vanyabazlıqdır, çoxdan bilirəm ki, mən Vanyayam. Siz isə yolunuzu düz gedin, vəssalam, şüttamam. Sən də get özünə birini tap, nə qədər istəyirsənsə onunla gəz, heç kəsin səninlə işi olmaz. Özgeşininkinə əl atma. Bizdə adət belə deyildir, bunun üstündə adamın atasını dalına sarıyarlar. Məsələn, mən özümünkü üçün... bilirsen nə edərim. Adamın lap xirtdəyini üzərim.

Boris. Nahaq yere sən hirsələnirsən, mən bura sənə əlimdən qız almağa gəlməmişəm. Mənə tapşırdılar ki, bura gəl, yoxsa mənim burada nə işim vardır?

Kudryaş. Kim tapşırıdı?

Boris. Qaranlıq idi, tanıya bilmədim. Bir qız küçədə məni saxlayıb dedi ki, bura gəl, Kabanovların bağının arxasından keçən bu cığır nişan verdi.

Kudryaş. O kim olmuş ola?

Boris. Bura bax, Kudryaş! Sənəylə ürəkdən söhbət etmək olarmı, bu adama deyib-eləməzsən ki?

Kudryaş. Qorxma, de! Nə sirrin olsa hamısı burada qalar.

Boris. Mən burada heç bir qayda-qanuna belə deyiləm, nə vərdişlərinizi bilirəm, nə adətlərinizi. Məsələ belədir...

Kudryaş. Yoxsa kimə isə vurulubsan?

Boris. Elədir, Kudryaş!

Kudryaş. Nə olar ki, bunun heç bir eybi yoxdur. Bizdə bu barədə tam azadlıqdır. Qızlarımızın hamısı gəzirlər, nə istəyirlərsə edirlər, ata-anaları itirib-axtaran deyil. Bizdə ancaq arvadlara evdən çıxmaq qadağandır.

Boris. Elə mənim də evim orada yıxılıb da.

Kudryaş. Necə? Olmaya ərlə arvad vurulmusan?

Boris. Elədir, Kudryaş, onun əri vardır.

Kudryaş. Eh, Boris Qriqoryeviç, xatalı işdir, uzaq ol.

Boris. Uzaq ol demək asandır. Sənə nə var ki, sən birisini atma-mış o birisini tapacaqsan. Mən isə belə edə bilmirəm. Mən əgər birisini sevdimsə...

Kudryaş. Bu o deməkdir ki, onda siz onu tamamilə məhv etmək istəyirsiniz, Boris Qriqoryeviç!

Boris. Yox, Allah eləməsin, sən nə danışarsan, Allah göstərməsin, yox Kudryaş, elə şey olarmı? Heç mən onu məhv edə bilərəmmi? Mən ancaq onu görmək üçün çırpınıram, mənə bundan artıq heç bir şey lazım deyildir.

Kudryaş. Elə deməyin, cənab, adam özünə arxayın ola bilməz. Buranın camaatını da ki özünüz yaxşı tanıyırsınız. Yazığı diri-gözlü yeyərlər.

Boris. Ah, Allah xatirinə belə danışma, Kudryaş, sən də bir yandan məni qorxutma.

Kudryaş. Barı o da sizi sevirmi?

Boris. Bilmirəm.

Kudryaş. Yeni heç bir-birinizi görüb eləməmişiniz?

Boris. Mən ancaq birçə dəfə əmim ilə bərabər onlarda olmuşam. Sonra həmişə onu kilsədə görürəm. Bulvarda rast gəlirəm. Ah, Kudryaş, sən birçə görədin, o, nə cür dua edir. Dua zamanı onun üzündə bir mələk təbəssümü olur. Gözlərindən ətrafa elə bil ki, ilahi bir nur saçılır.

Kudryaş. Olmaya o, cavan Kabanovadır?

Boris. Odur, Kudryaş.

Kudryaş. Aha, belə de. Elə isə təbrik edərim.

Boris. Nə üçün təbrik edirsən?

Kudryaş. Necə yeni nə üçün? Əgər sizə bura gəlməyi tapşırıblarsa, demək işiniz düzəlibdir.

Boris. Görsən doğrudan, özümü çağırtdırıb?

Kudryaş. Özü olmayıb, kim olacaq ki?

Boris. Yox, sən zarafat edirsən. Bu mümkün olan şey deyil. *(Əllərilə başını tutur.)*

Kudryaş. Sizə nə oldu?

Boris. Mən sevincimdən az qala dəli oluram.

Kudryaş. Buna bax ha!.. Heç belə şeydən ötrü dəli olarlarmı?

Amma ehtiyatlı olun, yoxsa həm özünüzü cəncələ salarsınız, həm də onu məhv edərsiniz. Hərçənd onun əri axmağın biridir, amma qaymanası quduz kimidir.

Varvara balaca qapıdan çıxır.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Həmin şəxslər. Varvara, sonra da Katerina

Varvara (*qapının yanında durub oxuyur*).

Uzaq çay sahilindən mənim Vanyam keçir.
Mənim Vanyam orda...

Kudryaş (*nəğməni davam etdirir*). Mənimçin cehiz seçir. (*Fit verir.*)

Varvara (*cığırda aşağı enir və üzünü yaylıqla örtüb Borisə yaxınlaşır*).

Sən hələ gözlə, oğlan. Allah sənə də bir şey yetirər. (*Kudryaşə Gedək Volqaya.*)

Kudryaş. Bu nə hoqqadır çıxarırsan? Bu vaxta qədər harada qalmısan? Özün bilirsen ki, belə şey xoşuma gəlmir. (*Varvara bir qolunu onun boynuna salaraq çəkib aparır.*)

Boris. Elə bil ki yuxu görürəm. Bu gecə, bu nəğmələr, bu görüş. Odu qucaqlaşib gedirlər. Bütün bunlar mənim üçün nə qədər yenidir, nə qədər yaxşı, nə qədər könül açandır. Budur mən də nəyi isə gözləyirəm. Amma nəyi gözləyirəm, heç özüm də bilmirəm, xəyalıma belə gətirə bilmirəm. Qəlbim döyünür, bütün varlığım titrəyir, hələ o gəlsə ona nə deyəcəyimi düşünüb tapa bilmirəm, nəfəsim tutulur, dizlərim əsir. Bax, həmişə belədir, bu axmaq qəlbim yerindən oynadımı, daha onu sakit etmək mümkün deyil. Odu, gəlir.

Katerina sakit addımlarla cığırdan enir, başına böyük bir ağ yaylıq salmışdır. Gözlərini yerə dikmişdir.

Sizsinizmi, Katerina Petrovna?

Sükut.

Heç bilmirəm, sizə nə cür təşəkkür edim?

Sükut.

Katerina Petrovna, əgər bilseydiniz ki, sizi mən nə qədər sevirəm. (*Katerinanın əlindən tutmaq istəyir.*)

Katerina (*diksinarək, lakin başını qaldırmadan*). Toxunma, toxunma mənə! Ah, ah.

Boris. Açıgınız tutmasın.

Katerina. Uzaq məndən, get gözüme görünmə, sən zalım adamsan. Sən özün bilirsen ki, mən bu günahı yuya bilməyəcəyəm, heç vaxt yuya bilməyəcəyəm. O ağır bir daş kimi mənim ruhumu özəcəkdir.

Boris. Məni qovmayın!

Katerina. Axı sən nə üçün gəldin? Nə üçün gəldin, mənim fəlakətimin baisi!? Axı mən ərdəyəm, axı mən qəbrə kimi ərimlə yaşamalıyam.

Boris. Gəlməyi siz özünüz mənə tapşırıdınız.

Katerina. Bir anla ki, sən mənim düşmənimсэн. Eşitdinmi nə dedim, mən qəbrə kimi onunla yaşamalıyam.

Boris. Kaş mən sizi heç görməyəydim.

Katerina (*həyəcanla*). Heç bilirsenmi, mən özüm üçün nə hazırlayıram? Bilirsenmi mənim yerim hara olacaq?

Boris. Sakit olunuz. (*Onun əllərindən tutur.*) Oturunuz.

Katerina. Axı nə üçün sən mənim fəlakətimi istəyirsən?

Boris. Mən nə cür sizin fəlakətinizi istəyə bilərəm ki, dün-yada sizi hər şeydən artıq sevirəm. Özümdən də artıq sevirəm.

Katerina. Yox, yox, sən məni məhv etdin!

Boris. Məgər mən caniyəmmi?

Katerina (*başını bulayaraq*). Məhv etdin, məhv etdin, məhv etdin!

Boris. Allah göstərməsin, elə isə qoy mən özüm məhv olum.

Katerina. Əgər sən məni məhv etməmişənsə, bəs mən bu gecə vaxtı evi buraxıb sənə yanına nə üçün gəlmişəm?

Boris. Bu sizin öz ixtiyarınızla oldu.

Katerina. Məndə ixtiyar hamı? Əgər məndə ixtiyar olsaydı sənə yanına gələrdimmi? (*Gözlərini qaldırıb Borisə baxır*).

Kiçik bir sükut.

İndi mən sənə ixtiyarındayam, məgər görmürsənmi? (*Borisin boynuna atılır.*)

Boris (*Katerinanı köksünə basaraq*). Siz mənim həyatımsınız.

Katerina. Bilirsenmi nə var? Mən birdən bu saat ölmək istədim.

Boris. Ölmək nə üçün? Yaşamaq bizim üçün daha xoş deyilmi?

Katerina. Yox, mənə yaşamaq qismət olmayacaqdır. Yəqin bilərəm ki, olmayacaqdır.

Boris. Rica edirəm belə sözlər danışma, ürəyimi qana döndərmə...

Katerina. Sənin üçün nə var ki, sən azad bir quş kimisən, mən isə!..

Boris. Heç kəs bizim məhəbbətimizdən xəbər tutmayacaqdır. Məgər mən sənə rəhm etməyə bilərəmmi?

Katerina. Eh, mənə rəhm etmək nə lazım, heç kəs günahkar deyil, nə etdim sə mən özüm etdim. Sən rəhm etmə, mənə məhv et. Qoy hamı bilsin, qoy hamı görsün ki, mən nə edirəm. (*Borisi qucaqlayır.*) Əgər mən sənin yolunda bu ağır günahlara batmaqdan qorxmadımsa, insanların mühakiməsindənmi qorxacağam?

Boris. Axı indi ki bizim üçün yaxşıdır, bu barədə düşünmək nəyə lazımdır?

Katerina. Elədir. Bu barədə düşünməyə də, ağlamağa da boş vaxt taparam.

Boris. Mən qorxdum, elə bildim ki, sən mənə qovacaqsan.

Katerina (*gülümsəyərək*). Qovmaq? Mümkündürmü? Biz qadınların ürəyində elə bir qüvvə hamı? Əgər sən gəlməsəydin mən özüm sənin yanına gələcəkdim.

Boris. Mən heç bilmirdim ki, sən mənə sevirsen.

Katerina. Çoxdan sevirəm. Elə bil sən bu şəhərə mənə günaha batırmaq üçün gəlmisən. Səni ilk dəfə gördüyüm gündən dünya başıma dolandı. Mənə elə gəlir ki, əgər sən lap birinci gün mənə çağırıydın, mən dalınca gələrdim. Lap dünyanın sonuna qədər gətərdin, yenə gələrdim, heç dönüb geriye belə baxmazdım.

Kudryaş ilə Varvara daxil olurlar.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Həmin şəxslər. Kudryaş və Varvara

Varvara. Hə, nə oldu, dərdləşdinizmi?

Katerina üzünü Borisin sinəsində gizlədir.

Boris. Dərdləşdik.

Varvara. Gedib bir az gəzəydiniz, biz gözləyirik. Vaxtında Vanya sizi səslər.

Borislə Katerina gedirlər. Kudryaşla Varvara daşın üzərində oturlar.

Kudryaş. Siz yaxşı fənd işletmisiniz. Bu bağın qapısından sürüşmək mənim yaman düşümə düşür.

Varvara. Hamısı bu lələşinin¹ işidir.

Kudryaş. Əlbəttə, belə iş ancaq sənin əlindən gələr. Bura bax, birdən anan duyuyq düşməz ki?

Varvara. Eh, işində ol, belə şey haradan onun ağlına gələ bilər?

Kudryaş. İşdi də, birdən belə olmadı, elə oldu?

Varvara. Onun birinci yuxusu ağır olur, ancaq səhərə yaxın ayılır.

Kudryaş. Canım, nə bilmək olar. Birdən şeytan arvadı duyuyq salar, yuxudan ayılıb, elər.

Varvara. Nə olsun, ayılısın da. Həyətdən bağa açılan qapını bu tərəfdən bağlamışam. Döyüb-döyüb yorulacaq, sonra çıxıb gedəcək. Səhər də deyərək ki, bərk yatmışdıq, eşitməmişik. Bundan başqa Qlaşanı da gözetçi qoymuşam, bir şey olsa, dərhal səs verəcək.

Kudryaş gitarada bir neçə akkord götürür. Varvara özünü Kudryaşın çiyni üzərinə yixir. Kudryaş ona əhəmiyyət vermədən ahəstə çalır.

Varvara (*əsnəyərək*). Nə cür bilək ki, saat neçədir?

Kudryaş. Birə işləyir.

Varvara. Haradan bildin?

Kudryaş. Dalandar taxtanı döyürdü.

Varvara (*əsnəyərək*). Elə isə vaxtdır. Bir onları səslə görək. Sabah biz bir az tez çıxarıq ki, yaxşı-yaxşı gözə bilək.

Kudryaş (*fit çalır və bərkdən oxumağa başlayır*).

Hamı evə tələsir, amma mən tələsmirəm.

Boris (*səhnə arxasından*). Eşidirəm.

Varvara (*ayağa qalxır*). Di yaxşı, salamat qal. (*Əsnəyir, sonra çoxdan vərdiş elədiyi bir adam kimi Kudryaşı soyuq və həvəssiz öpür.*) Yadımdan çıxmasın, sabah tez gələrsən. (*Boris ilə Katerina gedən tərəfə baxır.*) Yaxşı, vidalaşdığınız bəsdir, ömürlük ayrılırmısınız ki? Sabah yenə görüşəcəksiniz. (*Əsnəyir və gərnəşir.*)

Katerina yüyürüb içəri girir. Boris də onun dalınca gəlir.

¹ Lələş – bir adam özünü öydüyü, lovğalandığı zaman özünə işarə olaraq işletdiyi söz

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Kudryaş, Varvara, Boris, Katerina

Katerina (*Varvaraya*). Di gəl gedək, gedək. (*Cığır doğru çıxırlar. Katerina geri baxır.*) Əlvida.

Boris. Sabaha qədir.

Katerina. Elədir, sabaha qədir. Bu gecə yuxunda nə görsən sabah deyərsən. (*Bağın qapısına yaxınlaşır.*)

Boris. Mütləq deyərəm.

Kudryaş (*gitarasını çalıb oxuyur*).

Gez, ömrünü etmə hədir.

Səhərdən axşama qədir,

Ürəyinə salma kədir,

Səhərdən axşama qədir.

Varvara (*qapının yanından*).

Gəzmək istəyirəm mən,

Gecədən səhərəcən.

Qoy ömrümüz keçsin şən

Gecədən səhərəcən.

Gedir.

Kudryaş

Dən yeri söküləndə

Evə gedirəm mən də.

Birinci adam. Bəs bu Litva nə deməkdir?

İkinci adam. Litva, elə Litva deməkdir.

Birinci adam. Bəs qardaşım, deyirlər ki, o bizim üstümüze göyden düşüb.

İkinci adam. Bir söz deyə bilmərəm. Bəlkə də göyden düşüb.

Qadın. Hələ bir mübahisə də eyləyirsən! Əlbəttə göyden düşüb. Hələ deyirlər ki, onunla müharibə olan yerdə, xatirə olaraq təpələr də salıblar.

Birinci adam. Bəs necə? Bunlar hamısı düzdür, qardaşım!

Dikoy, onun dalınca da baştaçıq Kuligin içeri girirlər. Hamı Dikoya baş əyib, onun qarşısında ehtiramla dayanırlar.

İKİNCİ GƏLİŞ

Hemin şəxslər. Dikoy və Kuligin

Dikoy. Ah, gör necə islatdı. (*Kuliginə.*) Əl çək məndən, əl çək! (*Daha da qəzəblə.*) Axmaq adam!

Kuligin. Savel Prokofyeviç, axı bu elə bir tədbirdir ki, şəhərin bütün əhalisinə ondan xeyir dəyə bilər.

Dikoy. Allah əkbər. Əl çəkməz ki, nə xeyir axı? Kimə lazımdır o xeyir?

Kuligin. Lap elə sizin özünüz üçün də xeyri vardır, Savel Prokofyeviç! Budur, bulvarda açıq bir yerdə qoyarıq. Nə xərc aparacaq ki? Heç bir şey: bir dənə daş sütun lazımdır. (*Hər şeyin ölçüsünü əli ilə göstərir.*) Bir bu boyda dəyirmi mis lövhə, bir dənə də sivri mil, (*əlilə göstərir*) adi bir mil, vəssalam. Bütün bunların hamısını mən hazırlaram, rəqəmləri də lövhənin üstünə özüm kəsib düzəldərəm. Sonra siz gəzməyə buyuranda, ya başqaları bulvara çıxanda vaxtı bilmək istəsəniz o saat yaxınlaşıb baxarsınız, saat neçə olduğunu görərsiniz. Yoxsa bu cür gözəl mənzərəli yerin boş qalması yaxşı deyil. Hər halda bizim şəhərimizə qonaq gələnlər olur, bizim mənzərələrimizə tamaşa etmək istəyirlər. Bu, şəhərimiz üçün yaxşı bir bəzək olar, gözəşirin bir şey olar.

Dikoy. Sən başına gələn hər axmaq fikir üçün mənim üstümə niyə cumursan? Bəlkə mən sənə ilə heç danışmaq istəmirəm. Sən

əvvəlcə bilməli idin ki, sən axmağa qulaq asmaq üçün məndə həvəs var, ya yox? Mən sənə tay-tuşunam nədir? Buna bax, sən allah, guya ki özünə vacib bir iş tapmışdır. Donuz kimi burnunu hər yərə soxub adamı rahat qoymur.

Kuligin. Əgər mən öz işim üçün gəlib sizə başağrısı versəydim təqsirli olardım. Axı mən ümumi xeyir üçün əlləşirəm, Savel Prokofyeviç! Cəmiyyət xeyrinə on manat xərcə düşmək nə böyük şeymiş ki, cənab? Bundan artıq bir qəpik də lazım deyil.

Dikoy. Kim bilir, bəlkə sən pulları çırpışdırmaq istəyirsən.

Kuligin. Mən ki öz əməyimi bu işə havayı sərf edirəm, nə cür oğurluq edə bilərəm? Bir də ki, mən burada hamı tanıyır. Mənim barəmdə heç kəs pis bir şey deyə bilməz.

Dikoy. Qoy hər kim istəyir sənə tanısın, mən tanımaq istəmirəm.

Kuligin. Savel Prokofyeviç, cənab, nə üçün namuslu bir adamın könlünü bu cür qırırsınız?

Dikoy. Bağışla, bilməmişdik. Gərək haqq-hesab verəydik. Mən sənədən çox-çox mötəbər adamlara belə haqq-hesab vermirəm. Kəfim belə istəyir, sənə barəndə belə də düşünürəm. Başqalarının fikrincə bəlkə sən namuslu adamsan, mən isə deyirəm ki, sən quldursan, vəssalam. Sən məndən bu sözləri eşitmək istəyirdin, buyur, qulaq as! Deyirəm ki, sən quldursan, vəssalam. Mənə nə edəcəksən, məhkəməyə verməyəcəksən ki? Sən mənim üçün qarışqa kimi bir şeysən. İstəsəm rəhm edərdəm, istəməsəm basıb ayağım altında əzərdəm.

Kuligin. Allahınız olsun, Savel Prokofyeviç. Mən kiçik bir adamam, mənə təhqir etməyə, incitməyə nə var ki? Mən isə sizə gör nə ərz edirəm; "cır-cındır içində də insan şərəfi yüksəkdir".

Dikoy. Bura bax, sən çox da cızığından çıxıb kobudluq eləmə ha, eşidirsənmi?

Kuligin. Mən sizə qarşı heç bir kobudluq eləmirəm, cənab! Bu sözləri sizə onunçün deyirəm ki, bəlkə bir vaxt şəhərimiz üçün bir yaxşılıq eləyəsiniz. Sizin varınız, dövlətiniz başınızdan aşıb, nə olaydı ki, yaxşı işlər görmək üçün də üreyinizdə bir arzu oyanaydı. Budur, bizdə tez-tez tufan qopur, amma heç kəs ildırım siperi düzəltmək fikrində deyildir.

Dikoy (*mağrur*). Hamısı bihudə şeylərdir.

Kuligin. Bihudə niyə olur, təcrübə ediblər, sınaqdan çıxarıblar.

Dikoy. Necə yeni ildırım siperi, axı o nə olan şeydir?

Kuligin. Poladdan qayrılır.

Dikoy (*qəzəblə*). Yaxşı sonra, sonra nə?

Kuligin. Polad çubuq lazımdır.

Dikoy (*getdikcə daha artıq hirslənərək*). Eşitdik, bildik ay vələ-düzzina, eşitdik, daha nə? Elə polad deyib durur, bəs sonra nə?

Kuligin. Sonra heç bir şey.

Dikoy. Yaxşı bəs sənın aqlınca bu tufan özü nə olan şeydir? De görüm.

Kuligin. Elektrikdən əmələ gəlir.

Dikoy (*ayağını yerə çırparaq*). Necə yeni elektrik? Yaxşı bundan sonra mən sənə quldur deməyim, bəs nə deyim? Tufan Allah tərəfindən günahlarımızın müqabilində bizə cəza üçün göndərilir, sən isə istəyirsən ki çubuqla, yaba ilə özünü qoruyasan. Məgər sən moltanısan, nəsen? De görüm, moltanısan?

Kuligin. Savel Prokofyeviç, Derjavin demişdir ki:

Bədənım əriyib düşmüş məzara
Xeyalım hökm edir ildırımlara

Dikoy. Hə, bax, elə bu söz üstündə sənı bir baş qalabəyinin yanına göndərmək lazımdır. O sənə göstərir. Ay camaat, bir qulaq asın görün bu nə danışır.

Kuligin. Başqa çarə yoxdur, susmaq – boyun əymək lazımdır. Eyib etməz, özümün milyonlarım olanda onda mən başqa cür danışaram. (*Əllərini çırpıb, gedir.*)

Dikoy. Necə yeni, sən o qədər pulu oğurlayacaqsan, nədir? Tutun onu. Amma da əclaf müjkdir ha. Belə bir camaat içində adam dəli olmasın, neyləsin. (*Camaata müraciət edərək.*) Məhun uşağı məhunlar, siz, kimi olsa günaha salarsınız. Budur bu gün mən hirslənmək istəmirdim, amma bu elə bil qəsdən gəlib məni hirsləndirdi. (*Hirsi.*) Yağış kəsdi, yoxsa yox?

Birinci adam. Deyəsən kəsib.

Dikoy. Deyəsən. Axmağın biri axmaq, çıx bax gör kəsib, ya yox?

Birinci adam (*qübbə altından çıxaraq*). Kəsibdir.

Dikoy gedir. Hamı onun dalınca çıxır. Səhnə bir müddət boş qalır, sonra Varvara gəlib cəld qübbənin altına girir.
Gizləniib gözləməyə başlayır.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Varvara, sonra isə Boris

Varvara. Deyəsən odur. (*Boris səhnənin içərilərindən keçir.*) Ss-ss. (*Boris ətrafına baxır.*) Bura gəl. (*Əli ilə çağırır. Boris daxil olur.*) İndi biz Katerina ilə nə edək? De görüm, nə çarə qılaq!

Boris. Nə olmuşdur ki?

Varvara. Nə olacaq ki, belaya düşmüşük. Əri gəlmişdir, xəbərin varmı, heç onu gözləmərdik, qəfildən gəldi.

Boris. Yox, mən heç bilmirdim.

Varvara. Ərini görən kimi bütün halı dəyişdi.

Boris. Demək, mənim görüb-görmədiyim elə bu on gün oldu. Bundan sonra bir daha onu görə bilməyəcəyəm.

Varvara. Eh, sən də başlama, hələ bir qulaq as. Bütün bədənı uçunur, elə bil ki, qızdırma içindədir, evdə özünü ora-bura çırpır. Elə bil ki nə isə itirmişdir, tapmaq istəyir. Gözlərindən dəhşət yağır. Səhərdən ağlayır, hələ də kirməmişdir. Ah, Allah, indi mən nə çarə qılım?

Boris. Bəlkə müvəqqəti şeydir, keçib gedəcək.

Varvara. Yox, heç aqlım kəsmir. Başını qaldırıb ərinin üzünə baxa bilmir. Anam bundan duyuq düşüb, onun yanında fırlanır, altdan-altdan tərs-tərs elə baxır ki, elə bil ilandır, o isə bundan daha da pis olur. Adamın ürəyi qana dönür, bir də mən çox qorxuram.

Boris. Nədən qorxursan?

Varvara. Sən onu tanımırsan. Axı o bir cür adamdır. Ondan nə desən çıxar. Elə bir oyun çıxarır ki...

Boris. Ah, ilahı. Bəs indi biz nə edək? Sən onunla bir yaxşı-yaxşı danışaydın. Heç yola gətirmək mümkün deyilmi?

Varvara. Təcrübə eləmişəm, heç nəyə qulaq asmaq istəmir, heç yaxın düşmək olmur.

Boris. Sən bilən o nə edə bilər?

Varvara. Nə istəsən edə bilər. Bir də görərsən ki, özünü ərinin ayaqları altına atıb hamısını açıb söylədi. Bax, mən elə bundan qorxuram.

Boris (*qorxu ilə*). Heç elə şey olarmı?

Varvara. Ondan nə desən çıxar.

Boris. O bu saat haradadır?

Varvara. Bu saat ərilə bulvara getdi, anam da onların yanında. İstəyirsən sən də bir o tərəflərə çıx. Yox yaxşısı budur, getmə, sonra səni görüb özünü daha da itirər.

Uzaqda göy guruldayır.

Yoxsa tufan başladı? (*Çölə baxır.*) Elədir, yağış da gəldi. Budur camaat üzü bəri axışır. Sən orada bir tərəfdə gizlən, mən burada açıq yerdə duraram. Qoy fikirlərinə başqa bir şey gəlib eləməsin.

Bir neçə müxtəlif rütbəli kişi və qadın içəri girirlər.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Müxtəlif adamlar, sonra Kabanova, Kabanov, Katerina və Kuligin

Birinci adam. Görünür bu xanım çox qorxur ki bu cür qaçır, gizlənməyə tələsir.

Qadın. Gizləndi-gizlənmədi, kimin alınma nə yazılıbsa, o olacaq.

Katerina (*yüyürüb gəlir*). Ah, Varvara. (*Bərk-bərk onun alindən tutub dayanır.*)

Varvara. Sakit ol, nə olub ki?

Katerina. Əcəlim çatıb.

Varvara. Özünü ələ al! Başını itirmə.

Katerina. Yox, bacarmıram, heç bir şey edə bilmirəm, vicdanım mənə əzab verir.

Kabanova (*içəri girərək*). İnsan gerek ələ yaşasın ki, sonra peşman olmasın, onda adam heç belə qorxmaz da.

Kabanov. Ay ana, axı onun xüsusi nə günahı ola bilər ki, o da bizim kimidir. Hamının günahı nədirsə, onunku da odur, belə etməyinə baxma, o təbiətdən qorxur.

Kabanova. Sən haradan bilirsən ki, təbiətdən qorxur? Özge-nin ürəyinə girmək olmaz.

Kabanov (*zarafatla*). Bəlkə mən burada olmayan zaman bir şey olub, mən burada ikən gerek ki bir şey olmamışdır.

Kabanova. Bəlkə də elədir.

Kabanov (*zarafatla*). Katya, əzizim, əgər bir günah işləmişənsə boynuna al. Məndən heç bir şey gizlədə bilməzsən aşna, hamısını bilərəm.

Katerina (*Kabanovun gözlərinin içinə baxır*). Mənim əzizim! Varvara. Sən nə düşmüşsən bunun üstünə. Görmürsən, sənsiz də onun halı xarəbdir.

Boris izdiham içərisindən çıxıb Kabanova baş əyir.

Katerina (*çıgırır*). Ah.

Kabanov. Nədən qorxdun? Elə bildin özge adamdır? Yox, bizim tanışdır. Əmin necədir, yaxşıdır mı?

Boris. Allaha şükür, yaxşıdır.

Katerina (*Varvaraya*). O məndən daha nə istəyir? Yoxsa çəkdiyim bu əzablar ona azmı görünür? (*Başını Varvaranın çiyinə söykəyərək ağlayır.*)

Varvara (*anasına eşitdirmək istəyərək, bərkdən*). Biz əldən-ayaqdan düşmüşük, başımız bununla çaş olub qalıb, bir yandan da bu yad adamlar bilmirəm niyə əl-ayağa dolaşırlar. (*Borisə işarə edir. O, qapıya tərəf çəkilir.*)

Kuligin (*ortaya çıxıb, izdihamı müraciat edərək*). Bir deyin görüm nədən qorxursunuz? Bu saat təbiətdə hər bir ot, hər bir çiçək sevinir. Biz isə qaçıq, qorxub gizlənirik, elə bil ki üstümüze taun gəlir. Tufan öldürər – yox, bu tufan deyil, bu bərəkətdir, bəli, bərəkət. Siz isə hər şeydən qorxursunuz. Göylərdə şimal fəcri yanır, çıxıb tamaşa etmək əvəzinə, təbiətin bu misilsiz gözəlliyinə şükür etmək əvəzinə, siz o saat dəhşətə gəldiniz, ya dava olacaq, ya xəstəlik bizi qıracaq – deyə tir-tir əsirsiniz. Göydən quyruqlu ulduz keçəndə, baxıb doymaq olmur. Siz isə o saat qorxudan titrətməyə düşürsünüz, hər şeydən özünüz üçün bir qorxu yaradırsınız. Amma mən qorxmuram. (*Borisə.*) Gedək, cənab.

Boris. Gedək. Bura daha dəhşətlidir.

Gedirlər.

BƏŞİNCİ GƏLİŞ

Həmin şəxslər, Boris ilə Kuligin yoxdur

Kabanova. Gördün öyüt, nəsihət verdi. Əcəb qulaq asmalı sözlər danışdı. Elə belə zamanənin belə də müəllimi olar. Əgər qocalar bu cür düşüncəyə, onda biz daha cavanları nə qımayaq?

Qadın. Bir baxın, göy üzü qara lib, bulud qara pərdə kimi göyü bürüyüb.

Birinci adam. Buludlar gör necə də qaynayıb qarışırlar, elə bil içərilərində nə işə canlı bir şey tərpenir. Düz üstümüze gəlirlər, elə bil canlıdırlar.

İkinci adam. Sözümlə yadında saxla, bu tufan xatasız sovuşmayacaq. Düz deyirəm, çünki bilirəm. Ya bir adamı öldürəcək, ya da bir ev yanacaq. Bir özün bax, gör nə qeyri-adi rəngdədir.

Katerina (onlara qulaq asaraq). Onlar nə danışirlar? Onlar deyirlər ki, tufan kimi işə öldürəcəkdir.

Kabanov. Ağızlarını boş qoyub, ağllarına gələnə danışirlar.

Kabanova. Özündən böyükkləri mühakimə etmə. Onlar sənədən çox bilirlər. Qoca adamlar hər bir hadisənin əlamətini əvvəlcədən görüb bilirlər. Qoca adam boş-boş danışmaz.

Katerina (ərinə). Tişə, mən bilirəm tufan kimi öldürəcək.

Varvara (Katerinaya yavaşdan). Heç olmasa bir sus, danışma!

Kabanov. Haradan bilirsen?

Katerina. Məni öldürəcək. Onda mənim üçün dua edərsiniz.

Lakeyli xanım içəri girir. Katerina qışqırıb gizlənir.

ALTINCI GƏLİŞ

Həmin şəxslər və xanım

Xanım. Nə gizlənirsən? Gizlənmək lazım deyil. Görünür ki, qorxursan, ölmək istəmirsən, yaşamaq istəyirsən. Əlbəttə istəyirsən, gör nə qədər gözəlsən. Ha, ha, ha! Gözəllik! Sən Allaha yalvar ki, o, bu gözəlliyi sənədən geri alsın. Bizim bütün fəlakətimiz bu gözəllikdən gəlir. Özünü məhv edəcəksən, adamları yoldan çıxardacaqsan, bundan sonra gəl sevin ki gözəlsən. Yığın-yığın insanları sürükləyib günahə salacaqsan. Yelbeyin cavanlar sənə üstündə qılınc çəkib bir-birinin qol-qabırğasını deşirlər. Sevinirsənmi? Mömin, dindar qocalar Allah xofunu yaddan çıxarıb sənə otəkklərinə qapanırlar. Sonra bütün bunlara kim cavab verəcək? Hamısına sən cavab verəcəksən. Gözəlsənsə, yaxşısı budur özünü tez bir girdaba at. Bəli, tez ol, tez ol.

Katerina gizlənir.

Hara qaçıb gizlənirsən, ay axmaq. Allah divanından ki qaçıb gizlənə bilməyəcəksən. Hamınız odda, cəhənnəm odunda yanacaqsınız. (Gedir.)

Katerina. Ah, ölürəm.

Varvara. Axı sən özünə niyə bu qədər əzab verirsən? Bir kənara çəkil, dua et, ürəyin yüngülləşər.

Katerina (divara yaxınlaşıb dizi üstə yerə yığılır. Sonra birdən sıçrayıb ayağa qalxır). Ah, cəhənnəm, atəşli cəhənnəm.

Kabanova, Kabanov və Varvara onun ətrafını alırlar.

Ah, ürəyim parçalanır, mən daha dözə bilmirəm. Anacan Tixon! Mən Allah qarşısında da, sizin qarşınızda da günahə batmışam. Yadındadırmı, sənə and içmişdim. Yadındadırmı? Amma heç bilirsənmi, mən yolumu azmış sənəz nələr etdim. Elə birinci gecə evdən getdim...

Kabanov (gözləri yaşla dolu və çaşqın bir halda, Katerinanın qolundan dartır). Danışma, lazım deyil, danışma. Anam buradadır.

Kabanova (sərt bir ifadə ilə). Hə, hə, danış, indi ki başlamısan, davam et.

Katerina. Və bütün bu on gecənin onunu da mən gözmişəm. (Hıçqıraraq ağlayır.)

Kabanov onu qucaqlamaq istəyir.

Kabanova. Burax onu. Kim ilə gəzirdin?

Varvara. Yalan deyir, inanmayın. O, nə dediyini özü də bilmir.

Kabanova. Sən səsini kəs. Demək, məsələ belə imiş. Hə, de görüm kiminlə gəzirdin?

Katerina. Boris Qriqoryeviçlə.

Göy gurultuları.

Ah. (Huşunu itirərək ərinin qolları üstünə düşür.)

Kabanova. Hə, oğlum. Görürsənmi sərbəstlik adamı hara gətirib çıxarır. Mən sənə çox dedim, dinləmək istəmədin. Budur, bu da nəticəsi.

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Birinci pərdədəki dekorasiya. Qaş qaralmışdır.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Kuligin skamya üzərində oturmuşdur. Kabanov bulvarla gedir.

Kuligin *(oxuyur)*.

Səmaları qaplamışdır gecələrin zülməti,
İnsan oğlu uyumuşdur budur onun adəti.
Bir sakitlik bürümüşdür çəmənləri, düzləri
Rahatlıqçün yumulmuşdur insanların gözləri.

(Kabanovu görərək.) Xoş gördük, cənab, uzağamı gedirsiniz?

Kabanov. Evə gedirəm. Sən bizim başımıza gələni eşitdinmi, qardaş? Bütün ailə hərc-mərc olmuşdur.

Kuligin. Eşitmişəm, cənab, eşitmişəm.

Kabanov. Sən bilirsenmi, mən Moskvaya getmişdim. Anam yol qabağı mənə nə qədər nəsihət verdise, gedən kimi hamısı yadımdan çıxdı, içməyə başladım. Azadlığa çıxdığım üçün sevindiyimdən belə elədim. Bütün yolu içdim, Moskvada da içdim, o qədər içdim ki, bir il bəsimdir. Bir dəfə də ev yadıma düşmədi. Ev yadıma düşsəydi də, burada nələr olduğunu bilməzdim. Eşitmisenmi?

Kuligin. Eşitmişəm, cənab.

Kabanov. İndi mən bədbəxt bir adamam, qardaş. Heç nəyə yə məhv olub gedirəm.

Kuligin. Ananız çox tündməcazdır, cənab!

Kabanov. Elədir ki var. Elə bütün bu işlərin də bəisi odur. Amma sən bir mənə də görüm, arada mən nə üçün məhv oluram. Budur mən Dikoyun yanına baş çəkmişdim. Oturub içdik, dedim belkə bir az yüngülləşərəm, əksinə, daha da pis oldum. Kuligin. Arvadım mənim başıma yaman oyun açdı. Daha bundan bəter bir iş olarmı?

Kuligin. Çətin məsələdir, cənab. Adam heç bir söz deyə bilmir.

Kabanov. Yox, sən bir qulaq as. İşin hələ bundan da pis tərəfi var. Onu, bu hərəkətinə görə öldürmək belə azdır. Anam deyir ki, onu diri-diri torpağa basdırmaq lazımdır ki, cəzasını çəksin. Mən isə

onu sevirəm, barmağımla toxunmağa belə ürəyim gəlmir. Düzdür, bir az döydüm, amma onu da anam əmr eləmişdi, yoxsa özümün əlim gəlməzdi. Ona baxdıqca ürəyim qana dönür, sən bunu başa düş, Kuligin! Anam onu dirigözlü yemək istəyir. O isə bir kölgə kimi gəzib dolanır, heç bir cavab qaytarmır. Ancaq göz yaşı tökür və mum kimi ayaq üstündə əriyib gedir. Mən də ona baxdıqca məhv oluram.

Kuligin. Bu işi bir təhər yola vermək lazımdır, cənab. Siz onu bağışlasanız və bu barədə bir də söz açmasanız daha yaxşıdır. Sizin özünüzdün məgər azmı günahınız var?

Kabanov. Niyə yoxdur. Günahsız adammmı olar?

Kuligin. Özü də elə etmək lazımdır ki, sərxoş olan kimi üstünə düşüb məzəmmət etməyəsen. O, sizin üçün cənab, pis arvad olmazdı, özünüz görürsünüz ki, burada ondan yaxşı bir qadın yoxdur.

Kabanov. Məni başa düş, Kuligin, tək özüm olsaydım, dərd yarı idi, mən onun günahından keçərdim, axı anam var... Onu razı salmaq olarmı?

Kuligin. Artıq cənab, sizin öz ağılınızla yaşamaq vaxtınızdır.

Kabanov. Nə edim, özümü yırtım, dağıdım? Mənə deyirlər ki, sən öz ağılın yoxdur. Demək, mən bütün ömrüm uzunluğunu özge ağıl ilə yaşamağımı? Çarəm bir ona qalıb ki, olan-qalanım nə varsa hamısını içkiyə qoyum, qoy ondan sonra anam məni bir gicbəşər kimi himayəsinə alsın, mənə dayəlik eləsin.

Kuligin. Eh, cənab. Dünyada qərībə-qərībə işlər var. Yaxşı, cənab, bəs Boris Qriqoryeviç nə edir?

Kabanov. Ah, o əclafı buradan tyaxtaya, çinlilərin yanına sür-gün etmək lazımdır. Əmisi, tanış bir tacirin yanına, kontorda işləməyə yollayır. Üç il orada canı çıxacaq.

Kuligin. Bəs onun halı necədir, cənab?

Kabanov. O da elə, çırpınır ağlayır. Bayaq əmisi də, mən də üstünə düşmüşdük, o ki var söydük, heç bir cavab vermədi, susub durdu. Dəli kimi üzümüzə baxır. Mənə deyir nə edirsinizsə edin, ancaq onu incitməyin. Onun da Katyaya yazığı gəlir.

Kuligin. O yaxşı adamdır, cənab!

Kabanov. Getməyə hazırlaşdı, atlar da hazır idi. Amma getmədi, kədər içində dayandı. Mən o saat başa düşdüm ki, vidalaşmaq istəyir. Belkə bir də gəlmədi. O mənim düşmənimdir, Kuligin! Onu parça-parça etmək lazımdır ki, öz həddini bilsin...

Kuligin. Düşmənlərin də günahından keçmək lazımdır, cənab!

Kabanov. Ay-hay, get bu barədə sən anamla danış, gör o sənə nə cavab verir. Bu saat bizim ailədə bir vur-çatlasın var ki, hamı birbirinə düşmən kəsilib. Varvaranı anam o qədər danladı ki, o qədər gözümçixdıya saldı ki, axırda yazıq qız davam gətirmədi, evdən baş götürüb getdi.

Kuligin. Hara getdi?

Kabanov. Allah bilir. Deyirlər ki, Kudryaşa, Vankaya qoşulub qaçıb, Kudryaşa da heç yerdə tapa bilmirlər. Doğrusu, Kuligin, bunun da baisi anam oldu, çünki qıza göz verib işıq vermədi, qapını üzünə bağlayıb heç yana buraxmadı. O, anama deyirdi ki, belə etmə, axırı pis olar. Axırda elə də oldu. İndi sən mənə de görüm nə edim? Öyrət, görüm mən indi nə cür yaşayım. Ev məni bezikdirmişdir, adamların üzünə baxa bilmirəm. Bir işə girişmək istəyirəm, amma əlim gəlmir. Budur indi evə gedirəm, amma ürəyim qan ağlayır.

Qlaşa daxil olur.

Qlaşa. Tixon İvanoviç!

Kabanov. Nə var yenə?

Qlaşa. Evdə müsibətdir, Tixon İvanoviç!

Kabanov. İlahi, belə belə üstündən gəlir. De görüm nə olmuşdur?

Qlaşa. Sizin arvadınız...

Kabanov. De, nə olmuşdur, ölmüşdürmü?

Qlaşa. Evdən çıxıb hara isə getmişdir. Axtarmamış yer qoymamış.

Kabanov. Kuligin, qardaşım, tez qaçıb axtarmaq lazımdır. Bilirsənmi mən nədən qorxuram? Qəmdən, qüssədən o özünü öldürməyə yaxşıdır. Halı çox pərişandır. Ona baxanda adamın ürəyi parçalanır. Bəs sizin gözünüz harada idi? Çoxdanmı gedib?

Qlaşa. İndilərdə gedib. Təqsir bizdədir ki, diqqət yetirməmişik. Həmişə də baxmaq olmur axı.

Kabanov. Yaxşı, nə durmusan, yüyür evə. (Qlaşa gedir.) Biz də gedək, Kuligin!

Gedirlər.

Səhnə bir müddət boş qalır. Sonra əks tərəfdən Katerina çıxır. O, ağır-ağır səhnəyə gəlir.

Katerina (tək)¹. Yoxdur, o heç yerdə yoxdur. Görəsən indi o yazıq neyləyir? Mənə yalnız onunla halallaşmaq lazımdır, sonra... Sonra isə ölsəm də ziyanı yoxdur. Nə üçün mən onu belaya saldım. Axı bununla mənim dərdim yüngülləşmədi ki, mən tək başıma məhv olmalı idim. Yoxsa, özümü də məhv etdim, onu da, özüm rüsvaycahan oldum, onu da əbədi olaraq üzüqara etdim. Bəli, özümü rüsvay, onu da üzüqara etdim. (Sükut.) Görəsən onun dediklərini yadıma sala bilərəmmi? O mənə nə qədər mehriban idi? Nə cür sözlər deyirdi? (Başını əlləri arasına alır.) Yox, xatırlaya bilmirəm, hamısını unutmuşam. Gecələr, gecələr mənim halım yaman olur. Hamı yatmağa gedir, mən də gedirəm, hamı şirin yuxuya gedir, mən isə elə bil qəbirə düşürəm. Qaranlıq məni dəhşətə gətirir. Qulağıma səslər gəlir. Elə bil ki, kiminsə dəfn mərasimində oxuyurlar, ancaq ahəstədən, güclə eşidilən bir səsle, uzaqlarda oxuyurlar. Səhər işıqlananda elə sevinirəm ki. Amma ayağa qalxmaq istəmirəm, yenə həmin adamlar, həmin danışıklar, həmin əzab, həmin iztirab. Niyə onlar mənə bu cür baxırlar? Deyirlər qabaq zamanlarda belə olanda, adamı öldürürdülər. Bu daha yaxşıdır. Niyə məni götürüb Volqaya atmırlar, nə qədər şad olardım. "Səni öldürmək, günahlarını sənə üzərindən yumaq deməkdir, sən yaşamalısən və öz günahının, iztirabının içində çırpınmalısən" deyirlər. Lakin məgər mənim bu iztirablarım bəs deyilmi? Hələ mən çoxmu bu əzab içində çırpınacağam? Mən indi nə üçün yaşayım, yaşamaq mənim nəyimə lazımdır? Mənə artıq heç bir şey lazım deyildir. Heç bir şey əziz deyildir. Mən artıq işıqlı dünyadan da üz çevirmişəm. Lakin ölüm gəlmir ki, gəlmir. Mən onu çağırıram, o mənə səs vermir. Nə görürəmsə, nə eşidirəmsə hamısı burada (əli ilə ürəyini göstərir) dərin bir ağrıya çevrilir. Əgər onunla yaşasaydım, bəlkə qəlbim bir sevinc duyardı... könlüm onu necə istəyir. Ah, necə könlüm istəyir. Yox, əgər səni görmək nəсібim deyilsə, heç olmasa uzaqdan da olsa mənim səsimi eşit. Siz, ey coşqun küləklər, mənim kədərlerimi, mənim həsrətlərimi ona yetirin. İlahi, könlüm nə yaman darıxır. (Səhla yaxınlaşıb, səsinin var qüvvəsilə.) Mehribanım, həyatım, səadətim, sevirəm səni. Səs ver mənə! (Ağlayır.)

Boris daxil olur.

¹ Katerina bütün bu monoloqu və bundan sonra gələn səhnələri böyük düşüncə içərisində, kəlmələri uzadaraq və unudurmuş kimi təkrar edərək danışır.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Katerina və Boris

Boris (*Katerinanı görməyərək*). Bu səs, onun səsidir, pərvərdigara! Bəs haradadır? (*Ətrafına baxınır.*)

Katerina (*yüyürüb özünü onun boynuna salır*). Ah, nəhayət ki, səni gördüm. (*Başını onun köksünə qoyub ağlayır.*)

Boris. Budur Allah qismət elədi, heç olmasa bir yerdə ağladığ.

Katerina. Sən məni unutmamışdın ki?

Boris. Mən səni nə cür unuda bilərəm?

Katerina. Ah, yox, demək istədiyim bu deyildi, yox, sən mənə acığın tutmur ki?

Boris. Acığım nə üçün tutsun?

Katerina. Yaxşı, məni bağışla! Mən sənə yamanlıq etmək istəmədim, nə edim, ixtiyarım özümdə olmadı. Nə demişəmsə, nə etmişəmsə özümdə olmamışam.

Boris. Bəsdir, nə danışsın, nə danışsın?

Katerina. Sən nə haldasan? Bəs sən nə edəcəksən?

Boris. Mən gedirəm.

Katerina. Hara gedirsən?

Boris. Uzağa, Katya, Sibire gedirəm.

Katerina. Məni də özünlə apar. Apar məni buradan.

Boris. Mümkün deyil, Katya. Öz ixtiyarım ilə getmirəm, əmim göndərir, artıq atlar da hazırdır, mən ancaq əməmdən bircə dəqiqəliyə icazə aldım ki, gəlib heç olmasa sən ilə görüşdüyüm bu yerlərlə də olsa vidalaşım.

Katerina. Get, Allah sənə yar olsun. Mənim fikrimi çəkmə. Əvvəlcə sənə bir qədər ağır olacaq, sonra hamısını unudarsan.

Boris. Mən heç, mənim bəmədə düşünmə. Nə təhər olsa mən yenə də azad bir quşam. Amma sən halın nə olacaq? Qayınanan nə eləyir?

Katerina. Nə eləyəcək, məni rahat buraxmır, qapını üzümə bağlayır. Ərimə deyir ki: "Ona inanma, o hiyləgər qadındır". Hamı bütün günü mənim dalımca gəzir, gözümün içinə baxıb gülürlər. Hər bir sözlərində səni mənə tənə eləyirlər.

Boris. Bəs ərini?

Boris. (*Bir neçə addım uzaqlaşib dayanır*). Katya, nə isə ürəyimə pis fikirlər gəlir. Birdən sən özünə bir şey edərsən. Bütün yol boyu sənin fikrin məni rahat buraxmayacaqdır.

Katerina. Fikir etmə, heç bir şey olmaz. Get, Allah əmanəti ol.

Boris ona yaxınlaşmaq istəyir.

Yox, yox, yaxın gəlmə, bəsdir, bəsdir.

Boris (*hiçqırıqlarla*). Yaxşı, qoy Allah özü köməyin olsun. İndi Allahdan bir arzum var ki, onun canını bu uzun əzablardan tez qurtaraydı. Əlvida, Katya! (*Ona baş əyir.*)

Katerina. Əlvida!

Boris gedir. Katerina gözlərilə onu müşayiət edir və bir müddət dalgın bir halda dayanıb durur.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Katerina (*tək*). İndi haraya gedim? Evəmi? Yox, evə getdim, ya qəbirə girdim, mənimçün hər ikisi birdir. Hə, ev və ya qəbir hər ikisi də birdir. Qəbir daha yaxşıdır. Ağac altında kiçik bir məzar nə yaxşıdır... Güneş onu qızdırır, yağış isladır, baharda üzərində yaşıl otlar bitir, yumşaq otlar... Hələ quşlar uçub gələcək, budaqlara qonub nəgmə oxuyacaq, uşaqları gözməyə gətirəcəklər, dövrəsində çiçəklər açılacaq, sarı çiçəklər, qırmızı çiçəklər, mavi çiçəklər... Hər cür... (*fikrə gedərək*), hər çeşid. Necə sakit, necə yaxşı olacaq. Elə bil ürəyim yüngülləşdi. Yaşamaq haqqında isə düşünmək belə istəmirəm. Yenəmi yaşamaq? Yox, yox, lazım deyil, yaxşı da deyil. Artıq insanlardan da ikrah etmişəm, evdən də bezmişəm, divarlardan da iyrenmişəm. Daha mən ora qayıtmayacağam. Yox, yox, bir daha evə ayaq basmayacağam. Ah, hava qaraldı. Yenə haradasa oxuyurlar. Axı bunlar nə oxuyurlar? Seçə bilmirəm... Əgər bu saat ölüm gəlsəydi... Axı bu səslər nədir? Nə fərqi var, ya ölüm sənə üstünə gələcək, ya sən özün... Yox, yaşamaq olmaz, günahdır. Birdən mənə dua edən olmazsa? Yox kim sevirse, o dua edəcək... Tabutda adamın əllərini sinəsi üstünə qoyurlar... Çal-çarpaz... Belədir ki var... xatırladım, xatırladım. Ah, birdən gəlib məni taparlar, tutub zorla

evə qaytararlar... Ah, tələsmək lazımdır, tez, tez... (*Sahilin kənarına çıxır. Uca bir səslə*) Əzizim, mehribanım, əlvida! (*Gedir.*)

Kabanova, Kabanov, Kuligin və əlində fənər tutmuş xidmətçi daxil olurlar.

BƏŞİNCİ GƏLİŞ

Kabanov, Kabanova, Kuligin

Kuligin. Onu burada görənlər olmuşdur.

Kabanov. Bu düzmüdür?

Kuligin. Hə, deyirlər o özü imiş.

Kabanov. Allah sənə şükür, heç olmasa dirisini görənlər olmuşdur.

Kabanova. Sən isə ürəyin qopmuşdu, gözünün qorasını axıtmağa başlamışdın. Gör kimin üçün göz yaşı tökür. Qorxma, hələ onunla qabaqda çox bəlalı günlərimiz var.

Kabanov. Kim güman edərki, o bura gələcək. Bura, adam gəlib-gedən yerdir. Kimin ağlına gələr ki, gəlib burada gizlənsin.

Kabanova. Görürsənmi nə oyunlar çıxarır. İndi bildinmi o hansı yuvanın quşudur. Öz pis xasiyyətindən əl çəkən deyil.

Müxtəlif səmtdən əllərində fənər camaat axışıb gəlir.

Camaatdan biri. Nə oldu, tapıldımı?

Kabanova. Haradan tapılacaq? Elə bil daş olub quyuya düşüb.

Bir neçə səs. İşə bax ha, əcəb macəradır. Bəs o hara gedə bilər ki?

Camaatdan biri. Tapılar, tapılar.

Başqası. Əlbəttə tapılar.

Üçüncüsü. Bir də görəcəksən ki, özü gəlib çıxdı.

Səhnə arxasından səslər: "Ey, qayıq bura çək".

Kuligin (*sahildən*). Kimdir qışqıran? Nə olub orada?

Bir səs: "Bir qadın özünü suya atmışdır".

Kuligin və bir neçə nəfər yüyürüb gedirlər.

ALTINCI GƏLİŞ

Həmin şəxslər, Kuligin yoxdur.

Kabanov. Ah, İlahi, bu o olacaq. (*Yüyürmək istəyir. Kabanova onun əlindən tutub saxlayır.*) Anacan, buraxın məni, mənim də əcəlim çatıb. Mən onu xilas etməliyəm, mümkün olmazsa, mən də, mən də onun yanında... Onsuz yaşamaq mənim nəyimə lazımdır?

Kabanova. Buraxmaram, dur yanımda, yerindən tərpənmə. Onun üstündə gedib özünü məhv edəcəksən? Heç o buna layiqdirmi? O bizi az rüsvay etmişdi, indi də bu oyunu çıxartdı?

Kabanov. Buraxın.

Kabanova. Sənsiz də orada adam az deyildir. Əgər getsən lənət oxuyaram.

Kabanov (*dizləri üstə yıxılaraq*). Anacan, buraxın, qoyun gedim, heç olmasa bir dəfə üzünə baxım.

Kabanova. Çıxararlar, baxarsan.

Kabanov (*ayağa qalxıb camaata tərəf dönür*). Başınıza dönüm, hələ bir şey görünüb eləmir ki?

Birinci adam. Aşağı çox qaranlıqdır, heç bir şey görmək olmur.

Səhnə arxasından səs-küy gəlir.

İkinci adam. Nə işə qışqırırlar, amma heç bir şey başa düşmək olmur.

Birinci adam. Bu Kuliginin səsidir.

İkinci adam. Odur, əllərində fənər sahil ilə gəlirlər.

Birinci adam. Bura gəlirlər. Odur, onu da gətirirlər.

Gedənlərdən bir qədər qayıdır.

Qayıdanlardan biri. Əhsən Kuliginə, burada lap yaxında, sahile yaxın girdabda, fənər işığı düşən kimi onun paltarını gördü. O saat çəkib çıxardı.

Kabanov. Sağdırmı?

Bir başqası. Haradan sağ olacaq? Özünü çox yüksəkdən atmışdır. Buradan. Uçurumun üstündən atılmışdır, özü də deyəsən lövbərə toxunmuşdur, bədbəxt yaralanıb əzilmişdir, amma elə bil ki, lap

diridir. Ancaq gicgahında kiçik bir yara var və bir damcı, yalnız birçə damcı qan çıxmışdır.

Kabanov yerindən qopub yüyürür. Kuligin camaatla bərabər Katerinanı gətirir.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Həmin şəxslər və Kuligin

Kuligin. Buyurun, bu da sizin Katerinanız. İndi ona nə edirsinizsə edin! Budur, bu onun vücududur, onu apara bilərsiniz, amma ruhu artıq sizinki deyildir. O, indi sizdən daha adil olan bir divan qarşısındadır. (*Cənazəni yerə qoyub, qaçıb gedir.*)

Kabanov (*Katerinanın üzərinə atılaraq*). Katya! Katya!

Kabanova. Bəsdır, yetər. Onunçun ağlamaq belə günahdır.

Kabanov. Anacan, onu siz məhv etdiniz, siz... siz...

Kabanova. Dəli olmusan, nədir? Kiminlə danışdığını unudursanmı?

Kabanov. Siz onu məhv etdiniz. Siz, siz.

Kabanova (*oğluna*). Yaxşı, mən səninlə evdə danışaram. (*Yerə qədər camaata təzim edərək.*) Çox sağ olun, Allah bəndələri! Zəhmət çəkdiniz, çox sağ olun.

Həmı baş əyir.

Kabanov. Sən rahat oldun, Katya! Bəs mən nə üçün bu dünyada qaldım. Mən nə üçün bu əzabdan qurtarmadım. (*Arvadının meyiti üzərinə yıxılır.*)

GÜNAHSIZ MÜQƏSSİRLƏR

4 pərdəli komediya

(Proloq əvəzinə)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Lyubov İvanovna Otradina – nəcib ailədən bir qız

Taisa İlinişna Şelavina – Otradinanın tanışı

Qriqori Lvoviç Murov – Quberniya çinovniklərindən bir gənc

Annuşka – Otradinanın xidmətçisi

Arina Qalçixa – meşşanka

Hadisə bir vilayət şəhərində baş verir. Şəhərin lap kənarındakı yoxsul bir evin otağı. Sağdan və soldan iç otaqlara qapı. Uzaqda poncorə və giriş otağı. Sado, lakin soliqəli mebel. Otaq təmiz və rahatdır.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ GƏLİŞ

Otradina (stol arxasında oturub uşaq yaxahğı tikir). Annuşka (onun yanında oturub don tikir).

Annuşka (*dişi ilə ipi qıraraq*). Buyur, xanım qız, bu da hazır. Özümüz biçdik, özümüz tıkdıq. Bezi para dərzidən də heç pis tikmədik.

Otradina. Bəli, əlbəttə, pis tikməmişik.

Annuşka. Gör necə də misilsiz paltar çıxdı.

Otradina. Bəsdür sən də, misilsiz. Yox, bax mən dünən yaxa ülgüsü üçün dərzin arvadın yanına getmişdim. Orada bir paltar gördüm. Bax ona doğrudan da misilsiz demək olar. Taisa İlinişnaya gəlin paltarını tikirlər.

Annuşka. Eşitmişəm, eşitmişəm; ancaq paltarını görməmişəm. Yəqin bahalı paltardır.

Otradina. Hə, bahalıdır, yəqin altı yüz manata başa gələr, bəlkə də daha çox.

Annuşka. Ay aman, nə danışırırsınız. Altı yüz... altı dənə yüzlük. Otradina. Bəs necə, ağ fay, nə bilim neçə metr işlədiblər. Hələ üstəlik xalis Brüssel krujevası.

Annuşka. Altı dənə yüzlük. Vay, vay, vay... Bu qədər pula nəcib, yaxşı bir qızın bütün cehizini düzəltmək olar. Amma bu təkcə bir paltar tikir.

Otradina. İndi ki varı-dövləti var, nəyə bəzənməsin?

Annuşka. Ociğaz heç olmasa bir az utansaydı, dövlətini birdən-birə gözə soxmasaydı, daha yaxşı olardı.

Otradina. Sən nə cəfəngiyat danışırısan?

Annuşka. Neyləyim, dünyada elə qərribə işlər olur ki.

Otradina. Niyə qərribə olur ki? Lap sadəcə işdir. Dövlət, ona qohumlarından miras qalmışdır.

Annuşka. O necə mirasdır, mən başa düşmürəm. Onun iki xalasından başqa ayrı qohumu yoxdur axı.

Otradina. Sən bunu haradan bilirsən?

Annuşka. Niyə bilmirəm. Yerində qulağı var.

Otradina. Bu sözlərin çoxu boş danışq olur. Annuşka!

Annuşka. Yox, bir şey olmasa deməzlər. Kimin nəyinə lazımdır? Xalası ilə burada Taisa İlinişna lap kasıb yaşayırdı axı. Hamı onları tanıyırdı, mən isə lap yaxşı tanıyırdım. Haçan idi ki, dünənin əhvalatıdır da, üstündən cəmişi üçcə il keçir. Sonra dövlətli bir ağa onlarla tanış oldu, qoca kişi idi. Sibirdən gəlmişdi. Deyirlər çoxlu qızıl mədənləri var idi. Ociğaz buradan onları aparıb getdi. Xalası hələ tezliklə Moskvadan qayıtdı gəldi. Taisa İlinişna onunla birlikdə İstisu müalicəsinə getdi. Qoca kişi oradaca öldü və cəmi pullarını, qızıl mədənlərini Taisa İlinişnaya vəsiyyəet elədi. Odur ki, qız birdən-birə dövlətləndi. Qayıtdı gəldi bura, indi burada kef sürür... Xalası indi onun yanında qulluqçu kimi qalır.

Otradina. Sən cavan qızsan, hər eşitdiyini danışma.

Annuşka. Yaxşı, bir şey ki düzdür, ayıb niyə olur. Deyənə ayıb deyil, eləyənə ayıbdır.

Otradina. Yenə susmaq yaxşıdır. O mənim yoldaşımdır. Biz onunla bir yerdə oxumuşuq. Biz hələ də onunla tanışlığı kəsməmişik.

Annuşka. Orası düzdür, ancaq o sizi anlaya bilərmi? Sizin tanışlığınıza qiymət verə bilərmi? Görmürsünüz, bir aydır ki, ayağını sizin evinizə basmamışdır.

Otradina. Vaxtı yoxdur, o indi çalxır, ölleşir, ərə gedir axı.

Annuşka. Ərə getdiyini də siz dərzidən eşitmişsiniz, hələ bir adını da dost qoyur. O gerek birinci sizin yanınıza gələ idi, deyə idi ki, əhvalat belədir, filankəsə ərə getmək istəyirəm, nə məsləhət görürsən? Yaxşı adamların arasında qayda belədir.

Otradina. Kimə ərə getdiyini eşitməmişsən?

Annuşka. Kimi deyir zabıtə, kimi də deyir ki, xüsusi tapşırıq məmuruna ərə gedir.

Otradina. O hansı xüsusi tapşırıqdır?

Annuşka. O cür çinovniklər var. Toyunusa da görseydik... Deyirlər kəbinlərini malikanədə kəsdirəcəklər. 50 verst dəmir yoluyunan gedirsən, hələ ondan sonra 20 verst də o tərəfədir.

Otradina. Sən bu məlumatları haradan alırsan?

Annuşka. Biz hər şeyi sizdən tez bilirik. Mən dərzinin yanında işləyən usta arvadlardan eşitmişəm. Əgər təmiz iş olsaydı, toyu kənddə gizlincə eləməzdi.

Otradina. Yənə də onun dalınca pis danışmaq yaxşı deyil. Bu cür danışqlarla işi pozmaq olar.

Annuşka. Ay ona mane oldun ha... Onun dövlətinə kim sulanmaz, istər özü nə olur olsun, yox, elələrinin bacasından xoşbəxtlik yağır. Amma yaxşı qızlar oturub gözləsinlər görək, haçan yaz olacaq, yonca bitəcək. Bax, məsələn, siz, baxtınıza, yaxşı adaxlı tezmi çıxacaq? Bəlkə bir Allahın bəndəsi alardı da... Məsələn götürək Qriqori Lvoviçi. Di gəl ki...

Otradina. Necə yəni di gəl ki?

Annuşka. Di gəl ki cehiziniz yoxdur.

Otradina. Sən deyirsən, bəs işlərin hamısı cehizin başındadır?

Annuşka. Bəs nədədir ki? İndi adamların hamısı elədir. Ancaq pul axtarırlar. Bircə onu qanmaq istəmirlər ki, cehiziniz yoxdursa, əvəzində özünüz yaxşı nəsilənsiniz, elminiz, savadınız var. Hər işi bacarırsınız. Ata-ananız sizə heç bir dövlət qoymadan ölüb gediblərsə, bu kimin günahıdır?

Otradina. Deməli, belə, sən çox ağıllı danışırısan. Bircə dayan, mən də dövlətlənim, gör necə ərə gedərəm.

Annuşka. Burada nə çətin iş var ki, dövlətlənə bilərsiniz, sizin dövlətli nənəniz var.

Otradina. Əvvələn o, çox uzaq qohumdur; sonra da onun o qədər yaxın vərəsələri var ki, hə, yaxşı yadıma düşdü, ondan kağız

almışam. Yazır ki, bu gün şəhərə gələcək və çayı da bizdə içəcək. Qaymaq almaq lazımdır, qaymaqdan ötrü ölür. Yox, mən nənəsiz də dövlətlənəcəyəm.

Annuşka. Qapı-qapı dərs verməklə dövlətlənəcəksiniz? Özü də bizim bu məhəllələrdə? Bu mümkün olan iş deyil...

Otradina. Sən doğru deyirsən, buralar tacir məhəlləsidir, təhsilə fikir verən yoxdur.

Annuşka. Oxumaq onların nəyinə lazımdır? O dövlət ki onlarda var, hələ avam-avam da yaşaya bilərlər.

Otradina. Dövlətlənməsəm də, bəlkə bir Allah bəndəsi tapıldı, cehizsiz də mənə aldı, hə, necə bilirsən? Bir beləsinə gözaltı eləmişəm.

Annuşka. Allah eləsin. Ancaq indinin kişiləri də...

Otradina. Necə məgər?

Annuşka. Bu başdan yaman gözəşirin olurlar, amma çox vaxt görürsən sonra yalançı çıxdılar.

Otradina. Sən haradan bilirsən?

Annuşka. Mən də insanam da, görmürəm dünyada nələr olur? (*Paltarı бүdür.*) Şkafa asım?..

Otradina. Qoy burada qalsın. Bir dəfə gəlib baxım, sonra özüm gizlədəm.

Annuşka. Mən gedim, mətbəxdə heç kəs yoxdur, girib-ələyən olar.

Otradina (*pəncərədən baxır*). Əvvəlcə qapını aç, Qriqori Lvoviç gəlir, sonra get öz işinə. (*Annuşka qapını açıb Murovu içəri buraxır, özü sağ qapıdan çıxır.*)

İKİNCİ GƏLiŞ

Otradina və Murov

Otradina (*Murovu qarşılayaraq*). Ah, mənim əzizim, bilsən nə qədər sevindim!

Murov. Salam, Lyuba! Görünür bu gün sən çox tezdən durmusan. Geyinməsən, daranmısan, elə bil kimi işə gözləyirsən.

Otradina. Nə üçün təəccübləndiyini başa düşmürəm. Mən həmişə belə tez dururam, bir də, özün demişdin ki, bu gün tezdən gələcəksən... Nə barədə işə mənimlə danışmaq istəyirsən...

Murov. Ah, düzdür, lap yadımdan çıxmışdı, doğrudan da özüm demişdim ki...

Otradina. Axır zamanlar sən mənim yanıma həmişə tezdən gəlirsən, bir adamdan qorxursan nədir?

Murov. Aman Allah, əlbəttə qorxuram, ancaq özüm üçün yox, sənin üçün qorxuram. Düzü, istəmirəm sənin barədə pis söz danışsınlar...

Otradina. Təşəkkür edirəm, əzizim, təşəkkür edirəm. Ancaq sən qabaqlar belə şeylərdən qorxmazdın, bir də ki, belə işi gizlətmək olarmı? Bu saatın özündə də hələ yenə mənə söz atıb deyirlər: "Qriqori Lvoviç haçan sizinlə evlənəcək, xanım qız?" Gizlətməkdənsə, bu dedi-qoduları kəsmək lazımdır.

Murov. Əlbəttə, bundan yaxşı nə olardı, ancaq neyləyəsən əzizim, bədbəxtlikdən, hələlik bu mümkün deyildir.

Otradina. Necə mümkün deyil? Nə üçün? Sən nə danışırısan? Mən buna inana bilmirəm.

Murov. Anam razılıq verməz. Bir də, ümumiyyətlə, o bu işə razılıq verəcəkmi? Bilmirəm. Onsuz da mən bir addım belə atmağa cəsarət eləmirəm.

Otradina. O nə istəyir ki?

Murov. Nə olacaq. O istəyir ki, mən çox qohum-qardaşı olan dövlətli bir qız alım.

Otradina. Bütün bu sözlər mənim üçün yenidir. Mən səni dörd ildir tanıyıram, bu barədə sən mənə bir kəlmə də danışmamısan.

Murov. Çünki indiye kimi mən anamla bu barədə heç bir söz danışmamışdım.

Otradina. Bu necə ola bilərdi? Sən danışmaya bilməzdin, sən mənim barəmdə danışmağa məcbur idin.

Murov. Nə edim... Günahkar yalnız mənim bu cür tərbiyə almağımdır. Mən cürətsiz, yazıq adamam. Bağışla məni, doğrusu, mən qorxurdum. Axırda bu məhkumluq məni zara gətirdi. Bir özün düşün. Mən artıq həddi-buluğa çatmışam. Amma izinsiz bir addım belə ata bilmərəm. Bir şeyə ixtiyarım çatmır. Bir manatı belə anamdan istəməliyəm.

Otradina. Sonra, sonra!

Murov. Ondən xahiş etdim ki, ya mülkün bir hissəsini ayırıb versin mənə, ya da mənə ağıllı-başlı bir məvacib təyin eləsin, ildə

üç-dörd min. Cavab verdi ki, onun seçdiyi, bəyəndiyi qızı almasam, mənə bir qara qəpik də verməyəcək.

Otradina. Bəs sən, sən nə dedin?

Murov. Ah, rica edirəm məndən heç nə soruşma. Mənim başım gic kimidir.

Otradina. Lakin başa düş ki, sənin fikrini, niyyətini mən hökmən bilməliyəm. Başqa cür mən yaşaya bilmərəm.

Murov. Mənim niyyətimi?

Otradina. Bəli, bəli, sənin niyyətini.

Murov (*utancaq*). Nə deyim ki... Sən özün mənim fikrimi bilərsən ki, mən mümkün edə bilərəmmi? Mənim imkanım varmı? Məni vəzifəm...

Otradina. Bəli, bəli! Mən ümidvaram ki, sən öz vəzifəni yaxşı bilirsən, mən səndən şübhə edə bilmərəm. Yoxsa, bu ki çəkilməz bir əzabdır, əzab... Sən hər dəqiqə unutmamalısan ki, bizim oğlumuz vardır. Sən onu az-az görürsən, amma mən dünən Qalçixanın yanında idim. Uşaq yavaş-yavaş başa düşməyə başlayır, mənim qucağıma atılır, ana, anacan deyib səslənir. Ancaq, axı o məndən ayrındır, avam, savadsız pulaki¹ bir arvadın əlində qalmışdır... Mən əzab çəkirəm, gecələr gözüme yuxu getmir, deyirəm görəsən toxdurmu? Rahatmı yatır? Qışa! Heç olmasa sən də onu görməyə getsəydin. Bilsən o necə mələk kimi uşaqdır.

Murov. Sən Qışamızı çoxmu sevirsən?

Otradina (*heyrlə*). Bəs necə? Bu necə sualdır? Əlbəttə sevirəm. Mümkün olduğu qədər, ananın sevbə biləcəyi qədər sevirəm.

Murov. Bəli, bəli, əlbəttə, Lyuba. Birdən o bədbəxt uşaq atasız qalarsa, onda nə olar?

Otradina. Necə atasız qalarsa!

Murov. Hər şey ola bilər də. Mən tez-tez səfərə gedirəm. Atdan yığıla bilərəm, dəmir yolunda bir qəza üz verə bilər.

Otradina. Aman Allah, bu nə sözlərdir? Bu gün sən mənə əzabımı verməyə gəlmişsən?

Murov. Yox, Lyuba, şər deməsən xeyir gəlməz. Adam hər şeyə hazır olmalıdır. Odur ki, mən fikirləşirəm. Deyirəm, görəsən mən sizdən ayrı düşsəm, sən Qışanı nə cür saxlayacaqsan?

Otradina. Bəsdür sən allah, mənim əsəblərimə yazığın gəlsin.

¹ Pulaki – pullu, pulgir

Murov. Eh, əsəb, əsəb, hələ bədbəxtlik də orasıdır ki, sizin əsəbləriniz zəifdir.

Otradina. Sən ciddi soruşursansa mən cavab verə bilərəm, sən narahat olma. O, ehtiyac görməyəcəkdir. Mən gecə-gündüz işləyəcəyəm ki, onun hər şeyi yerli-yerində olsun. Mən onu ac, paltarsız qoya bilərəmmi? Yox, onun hər şeyi olacaq, kitabları da, oyuncaqları da, bəli, oyuncaqları, bahalı-bahalı oyuncaqları olacaq. Özgə uşaqların nəyi olsa onun da olacaq. Onun nəyi özgələrdən pisdirdi? O günahkar deyil ki... İşdir, çalışa bilməsəm, naxoşlasam, yox, yox, utanmaram, onun üçün utanmaram, əl açıb dilənərəm. (Ağlayır.)

Murov. Ah, nə danışırısan Lyuba, nə danışırısan?

Otradina. Özün soruşdun ki. Mənim danışmağımı özün istədin ki! Yoxsa sən məndən başqa cürə cavab gözləyirdin? Yoxsa sən ağlına gəlirdi ki, mən onu ataram?

Murov. Ah, zavallı, bağışla mənə, heç ağlıma da gəlməzdi ki, bu söhbət səni bu qədər incidə bilər. Bu söhbətləri ataq, ayrı şeylər haqqında danışaq.

Otradina. Hə, hə, sən allah söhbəti dəyişək. Aman günüdür.

Murov. Nə edirsən. Nə işlə məşğulsan?

Otradina. Budur, paltar tikirdim.

Murov. Kimin üçün?

Otradina. Özüm üçün.

Murov. Qəşəng paltardır?

Otradina. Ucuz maldandır. Mənim üçün bu da yaxşıdır. Mənim qızıl mədənlərim yoxdur ki.

Murov. Nə olsun ki, əvəzində sən özün xalis qızılсан. Sən hansı qızıl mədənlərindən danışırısan?

Otradina. Onu deyirəm ki, dünən bir paltar görmüşəm, başdan-ayağa zinətdir. Gəlinlik paltarıdır.

Murov. Kiminkidir?

Otradina. Taisa İlinişna Şelavinanın.

Murov. Necə? Nə? Sən nə danışırısan?

Otradina. Deyirəm Taisa İlinişnanın paltarı idi. Necə məgər, sən onu tanıyırsan?

Murov. Yox, heç, onun barəsində eşitmişəm.

Otradina. O, həm gözəldir, həm də dövlətlidir, mənim tayım deyil. Amma lap yoxsul bir qız idi. Biz onunla çoxdan tanışıq. Bir yerdə məktəbə gedərdik.

Murov. Doğrudanmı?

Otradina. Yaman tənbel idi. Özünü də pis oxuyardı. Amma bax dövlətləndi, özünə ər də tapdı, hələ lap balaca qız ikən öz qərribə hərəkətləri ilə hamını təəccübləndirirdi.

Murov. Nə ilə təəccübləndirirdi?

Otradina. Onunla təəccübləndirirdi ki, heç utanmaq bilməzdi. Amma ürəyi mehribandır, adam gerek düzünü desin. Biz onunla üç ildir görüşmürdük, görüşəndə sevindiyyindən ağladı. İki dəfə yanıma gəlib pul təklif etdi. Söz yox ki, mən almadım. Bir o yaxşıdır ki, mənə iki dərs və daimi yer düzəltməyə söz verir. Bunun mənim üçün çox əhəmiyyəti var. Az-maz pulum var, xərcləməyəm, oğluma sax-laram, bəlkə də cəhizimə xərclərəm. Mənə bax! Gəl sən mənə öz anana göstər. Mən onun xoşuna gəlməyə çalışaram, belə şeyə mənim istedadım var. Mən burada belə sönüb qalmışam. İstəsəm öz ağlımı, biliyimi elə parlaq göstərəm ki, qarını heyran qoyaram.

Murov. Bəli, bəli, mən şübhə eləmirəm.

Otradina. Bax, çox gözəl. Keçən günlərdə mən bir ailə ilə tanış olmuşam, sən anan da oraya gəlib-gedir.

Murov. Bütün bu dediklərin çox yaxşıdır. Ancaq indi yox, sonralarda... bir başqa vaxtda.

Otradina. Nə üçün?

Murov. Bilirsən nə var, əzizim, mən sənə xoşa gəlməyən bir xəbər verməliyəm.

Otradina. Nə var ki? Tez ol de. Bu gün mənim üçün nə əzablı gündür.

Murov. Qorxma. Bir elə şey deyil. Biz xeyli vaxta ayrılmalıyıq.

Otradina. Nə üçün?

Murov. Mən səfərə gedirəm.

Otradina. Səfərə gedirsən? Hara?

Murov. Smolensk vilayətinə, sonra da Peterburqa. Anamın işləri üçün gedirəm.

Otradina. Çox vaxta gedirsən?

Murov. Heç özüm də bilmirəm. Bir-iki aylığa, bəlkə bir az daha çox, işin senatdan qurtarmasından asılıdır. Mən artıq məzuniyyət də almışam.

Otradina. Bəs haçan yola düşürsən?

Murov. Bu gün axşam.

Otradina. Belə tez? Bəs nə üçün mənə qabaqcadan xəbər verməmişən? Mən heç hazırlaşmamışam. Mən bu gün elə şad idim ki, ayrılacağımı heç düşünməzdim. Birdən-birə belə bir kədərli xəbər. (*Ağlayır.*)

Murov. Qəmli xəbər nəçin olur? Nə üçün ağlayırsan? Bəlkə mən lap tez qayıtdım.

Otradina. Bəs Qrişa? Senin ona yazığın gəlmirmi?

Murov. Məgər sən mənə həbbətin onunçun azdırmı? Bir də nə olmuşdur, ölümə-zadə getmərim ki? Bəsdir, ağlama. Onsuz da sənənlə ayrılmaq mənəncin çətindir. Bir yandan da sən ağlamağa başlasan...

Otradina. Yaxşı, daha ağlamıram. (*Nəvazişlə.*) Sən daha mənə çox əzab verməyəcəksən, eləmi? Bir azdan sonra sənənlə heç ayrılmayacağıq, eləmi? Bu tezmi olacaq? Hə, dillənsənə!

Murov. Beli, əlbəttə tez olacaq.

Otradina. Ah, ay yazıq! Yola pulun çatarmı?

Murov. Çatar, bəsidir.

Otradina. İnanmıram, inanmıram. Sənin anan bir o qədər də səxavətli deyil. (*Stoldan bumaşnikini çıxarır.*) Ala, yüz rubl, istəyirsən çox götür. Mənə lazım deyil, dərslərdən alacağam. İş də tapaacağam. Sənsiz mən nə qayıracağam ki? Görək işləyəm ki günüm keçsin, hicran ağır gəlməsin.

Murov. Yox, yox, ala bilmərəm. Mən səndən pul almaq istəmirəm.

Otradina. Bu nə üçün? Məgər mən sənə yabançıyam? Məgər biz varımızı-yoxumuzu bir-birimizlə bölüşdürməməliyik? Mənə bax! (*Diqqətlə Murova baxır.*) Sən mənə sevmirsən? Ya da atmaq istəyirsən nədir?

Murov. Bu nə cəfəngiyatdır ağlına gəlir?

Otradina. Onda al! Məgər öz arvadın sənə pul təklif edəydi götürməzdin? Bu mənə sənə hədiyyəmdir.

Murov. Yaxşı, mən götürürəm, ancaq görəsən ki, öz pulum çatdı, onda icazə ver hədiyyəni geri qaytarım.

Otradina. O sonrakı məsələdir. Bir də, əzizim, bu medalyonu al. (*Öz boynundan medalyonu çıxarır.*) Bunu həmişə yanında gəzdir. İçində Qrişamızın saçları var, bu saçlar bizi sənə xatırladacaq.

Murov (*medalyonu alır*). Baş üstə, baş üstə, mənə əzizim!

Otradina. Ah, nə böyük əzabdır, nə qədər çətindir!

Murov. İndi ki əzabdır, demək, bu əzaba son qoymaq lazımdır. Əlvida Lyuba, mən getdim.

Otradina. Dayan. Məni tez-tez xatırla. Məktub yaz!

Murov. Hökmən, hökmən. Səndən başqa xatırlayası kimim var ki?

Otradina. Peterburqa çatan kimi məktub yazarsan...

Murov. Əlbəttə, yetişən kimi yazaram.

Otradina. Yaxşı, salamat qal! Yaxşı yol! Allah amanında. (*Onu qucaqlayır.*)

Murov. Bəsdir, Lyuba, bəsdir. (*Pəncərəyə baxır.*) Bu nədir? Qapınızda kimin işə kareti dayandı.

Otradina (*pəncərədən baxır*). Şelavinadır. Bu onun karetidir.

Murov (*qorxu ilə*). Vay, bu nə pis oldu!

Otradina. Nə olsun ki. Nə üçün belə əl-ayağa düşürsən? Ondan qorxmaq lazım deyil. Məzəmmət eləməz.

Murov. Nəçə qorxmayım? Yox, mən istəmirəm ki, o mənə burada görsün. Bu mümkün deyil. O, elə boşboğazdır ki.

Otradina. Demək, sən onu tanıyırsan? Bəs deyirdin tanış deyiləm?

Murov. Mənə deyiblər, eşitmişəm. O bura gəlir. Məni gizlət.

Otradina. Axı gizlənmək nə üçün? Qərībdir.

Murov. Aha, budur, mən getdim bu otağa. (*Soldakı otağa girir.*)

Otradina. Gedirsən get. Ancaq mən bir şey başa düşmürəm.

Şelavina əlində bir qutu daxil olur.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Otradina və Şelavina

Şelavina. Salam, əzizim!

Otradina. Salam, Taisa! Bu qutu nədir?

Şelavina. Gəlinlik paltarımı qoymuşam. Ərə gedirəm axı. Sənə deməmişəm məgər?

Otradina. Yox. Ancaq bilirəm, eşitmişəm, həтта, dərziyə paltarını da görmüşəm.

Şelavina. Bilirsən nə gözəldir. Qiyamət paltar çıxmışdır. Əynimdə baxmaq istəmirsənmi? Bax, hələ budur, buradaca geyərəm. (*Soyunmaq istəyir.*)

Otradina. Lazım deyil, nə üçün? Birdən bir adam gələr.

Şelavina. Onda gedək sənənin yataq otağına! *(Sol qapıya tərəf gedir.)*

Otradina. Deyirəm sənə, lazım deyil də. Onsuz da bilirəm ki, yaxşıdır.

Şelavina. Yaxşı, lazım deyil deyirsən, lazım deyil, bu gün sənə nə olub? Kefinə soğan doğrayıblar nədir?

Otradina. Kefim yoxdur. Çox tezdən durmuşam. Oturub işləyirdim. *(Paltarını göstərir.)*

Şelavina. Özünə paltar tikirdin? Ax, mənim yazıqçıgazım! Mən atılıb-düşürəm, kef edirəm, bucuğaz oturub tikiş tikir, çalışır. Tale nə insafsızdır. Sən min dəfə məndən yaxşısan da, ağıllısan da, ancaq kasıb yaşayırsan. Amma məni gör ki, nə yağurdum, nə yaptım hazırca kökə tapdım. Heç nədən dövlətləndim.

Otradina. Necə yəni, heç nədən?

Şelavina. Əlbəttə, heç nədən. Gözləmədiyim, ummadığım bir yerdən başıma dövlət yağdı. Qoca yaşındaca Allah kişinin başına vurdu getirdi, var-yoxunu bağışladı mənə. Allah ondan razı olsun. Mən həmişə onu yaxşıqla xatırlayacağam. Onun sayəsində özümə ər də tapdım.

Otradina. Təbrik edirəm.

Şelavina. Təbrik eləyəsi bir şey yoxdur, əzizim!

Otradina. Sən məgər öz adaxlını sevmirsən?

Şelavina. Mən onu nə cürə sevmə bilərəm ki? Kim bilir nə cür adamdır. Sözlərinə inanmıram, yəni heç kökündən onlara inanmaq olmaz.

Otradina. Dövlətlidirmi?

Şelavina. Dövlət harada idi? Lütün birisidir.

Otradina. Demək, yaraşıqlıdır?

Şelavina. Yox, yaraşıqlı demək olmaz. Elə-belə.

Otradina. Onda yəqin yaxşı nəsiləndir. Böyük rütbəsi var.

Şelavina *(gülür)*. Əlbəttə, rütbəsi böyükdür. Cənab heç-nə, bütün rütbəsi bundan ibarətdir.

Otradina. Bəs onda daha nəyə aldanmışsan? Nə üçün ona ərə gedirsən?

Şelavina. Bax, nə üçün ərə getdiyimi mən sənə başa salım. Mən indi dövlətli olmuşam, ancaq dövlətli qaydası ilə yaşamağı

bacarmıram. Bacarmıram deyəndə ki, pulları aparıb dükanlarda havaya sovurmağı bacarıram, ona ağılım çatır, ancaq hesabı nə cür saxlayım, kitabı nə cür, mülkü, əmlakı nə cür idarə edirəm, bax bu işlərdən başım çıxmır. Əlimə bir çox aksiyalar, biletlər keçir, alıram o yan-bu yanına baxıram, yenə qoyuram yerinə. Ancaq nədir, necədir, ömrüm olanı sayıb hesablaya bilmərəm. Mən ancaq-ancaq barmaqla saymağı öyrənmişəm, lakin buna barmaq-zad çatan deyil. Bəs mülklərlə, zavodlarla mən nə qayıracağam? Müdirlərə-nəzarətçilərə bel bağlamaq olarmı? Onlar həmin saat mənim qabiliyyətimi başa düşəcəklər və istedikləri kimi məni soyub-soymalayacaqlar. İndi isə mən qazancılı çıxıram. Həm müftə, işlərimi idarə edir, həm də ki ərimdər, özü cavandır, bacarıqlıdır, daha mənə nə lazımdır ki, bundan başqa, and da içmişdir ki, sözündən çıxmayacaqdır.

Otradina. Hər halda sənənin ərini yaxşı olacaq, sözbəxan olacaq.

Şelavina. Hər nə cür olur olsun, işlərimizi sazlamışıq. Toy eləyən kimi gedirik Peterburqa, o, qulluğunu oraya dəyişdirəcək. Mən hələ gəncəm, sir-sifətim pis deyil. Dayan gör hələ nə həngəmələr törədəcəyik.

Otradina. Sənənin adaxlın məmurdurmu?

Şelavina. Bəli məmurdur.

Otradina. Harada qulluq edir?

Şelavina. Doğrusu, bilmirəm. Harada isə bir işdə veyllənir, yəqin rəisin tapşırıqlarını yerinə yetirir. Mənə bax, istəyirsən şəklini sənə göstərim. Yanımdadır.

Otradina. Göstər, göstər!

Şelavina. Deyəsən cibimə qoymuşam. *(Ciblərini avarşdırır.)* Budur buradadır. Bir az ezilmişdir. *(Şəkli Otradinaya verir.)* Ala bax!

Otradina *(şəklə baxaraq)*. Ah... ah...

Şelavina. Sənə nə oldu?

Otradina. Heç, stola söykəndim, əlimə sancaq batdı.

Şelavina. Ay yazıq, ağrıyırmı?

Otradina. Al götür. *(Şəkli verir.)*

Şelavina. Hə, necədir?

Otradina. Bilmirəm, necə deyim. İnsanların zahiri o qədər aldadıcıdır ki. *(Oturur.)*

Şelavina. Hə, bu doğrudur. Ancaq o məni aldatrsa, özünə pislik etmiş olacaq. Mənimlə zarafat eləmək asan iş deyil. Mən çox o

yan-bu yan bilmirəm, bir də görərsən ki, dostum Qriqori Lvoviçi bayıra tullamışam. Artıq vaxtdır, gedim. Yenə oturub səninlə söhbət edərdim, ancaq şəhərdə o qədər işim var ki. Toya gəl ha, gözüüm üstə yerin var.

Otradina. Yox, yox təşəkkür edirəm.

Şelavina. Əzizim, sən kefsizsən, get uzan. Bu saat sənə doktor göndərəm. Sənə bir şey lazım olsa mənə xəbər ver. Sənin üçün hər şey edərim. Eh, salamat qal, əzizim! (*Otradinamı öpərək gedir.*)

Otradina onu qapıya qədər yola salır və sonra güclə stolun yanına qədər gələ bilir. Sağ əlini stola söykəyərək diqqətlə gözlerini sol qapıya tikir. Murov qapıda görünür.

Otradina (*orta qapını göstərərək.*) Rədd olun!

Murov. Lyubacan. Bir məni dinlə!

Otradina. Rədd olun!

Murov (*pulları verərək*). Sənin pulların.

Otradina (*pulları alıb stolun üstünə qoyur*). Rədd olun deyirəm sizə.

Qalçixa gəlir.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Otradina, Murov, Qalçixa, sonra Annuşka

Otradina. Nə var, Arxipovna?

Qalçixa. Sizin yanımıza gəlmişəm, anam.

Otradina. Bəs nə üçün uşağı buraxıb gəlmişsən? Sən şəhərdə nə qayırırsan?

Qalçixa. Anam, (*gözlərinin yaşını silir*) uşaqcığaz...

Otradina. Nə... nə olmuşdur?

Qalçixa. Ölür. Xanım, ölür.

Otradina. Nə? Necə? Annuşka! Annuşka! (*Sağ qapıdan Annuşka görünür.*) Yaylıgımı, yaylıgımı ver! Durma, qaç fayton dalınca.

Qalçixa. Mən faytonla gəlmişəm.

Annuşka gedir.

Otradina. Axı nə olmuşdur? Allah xatirinə de görüm. Dünən o ki sap-sağlam idi.

Qalçixa. Birdən oldu anam, birdən. Xırıldayır, xırıldayır qap-qara qaralır.

Otradina. Doktor, tez doktor çağırmaq lazımdır.

Qalçixa. Doktor bizdədir, anam, gəlmişdi, kəndimizə doktor gəlmişdi. Onu çağırdım. Məni də sənın yanına o göndərdi.

Otradina. Bəs o nə deyir?

Annuşka yaylıqla gəlir.

Qalçixa. Pisdir, deyir, azarı qorxulu azardır. (*Gözlərini silir.*) Deyir, bir saat da yaşamaz.

Otradina. Vay, vay! (*Yaylığı alıb örtür.*) Qaçaq, qaçaq! (*Murova.*) Artıq siz tamamilə azadsınız.

Murov. Mən sizin dalaınızca gəlirəm. (*Gedirlər.*)

İKİNCİ PƏRDƏ

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Yelena İvanovna Kruçinina – məşhur provinsial aktrisa

Nil Stratonix Dudukin – dövlətli bir cənab

Nina Pavloviç Korinkina – aktrisa

Şmaqa

Qriqori Neznamov – provinsial teatrın artistləri.

Arina Arxipovna Qalçixa – meşşanka

İvan – otel xidmətçisi

Otelde yaxşıca döşənmiş buxarlı bir otaq. Otağın başında dalana çıxan bir qapı. Aktyorlardan sağda o biri otağa açılan qapı. Birinci pərdə ilə ikinci pərdənin arasından on yeddi il keçir.

BİRİNCİ GƏLİŞ

İvan (*məbelin tozunu silir*). Dudukin (*qapını açır*).

Dudukin (*qapıda*). Gəlmək olarmı?

İvan. Buyurun, cənab Nil Stratonix!

Dudukin (*əlində bağlama içəri gəlir*). Hə, Yelena İvanovna durubdurmu?

İvan. Hələ qəhvələrini də içiblər.

Dudukin. Soruş gör, mənı qəbul edərmi?

İvan. Çoxdan gediblər ki.

Dudukin. Heyif. Bəs mən ona bu saat yarmarkadan alınmış çay, bir də kürü gətirmişdim. Kürünü çox sevır.

İvan. Başa düşürəm. Eybi yoxdur, mən qıza verərəm. Siz, cənab Nil Stratoniç, buyurun gözləyin. Xanım tez qayıdacaq. *(Bağlamamı alır, sağ qapıdan çıxıb gedir və həmin saat qayıdır.)*

Dudukin. Bəs hara getmişdir?

İvan. Qubernatorun yanına buyurmuşlar.

Dudukin. Nə üçün?

İvan. Bilmirəm, güman etmək olar ki, yəqin benefis üçün gediblər. Çünki aktyor və aktrisalar ki var, hələ hamısı... birinci növbədə...

Dudukin. Nə yalan toxuyursan? Hansı benefis? Benefis haqqında hələ heç söhbət də yoxdur. Benefis barəsində həmişə hamıdan qabaq mən xəber tuturam. Kim apardı? Styopka?

İvan. Bəli, Styopka.

Dudukin. Yandan qara kəməri qoşmuşdu?

İvan. Bəli, qara kəməri.

Dudukin. Deyirəm axı, yoxsa onun bir səmənd atı var, yaman ürəkəkdir, tepik atır, addım başı ayağını yan qayışından aşırır. Kişi minse yenə eybi yoxdur. Amma arvad ki var, saxsı qab kimi bir şeydir. Onların əsəbləri nazik olur.

İvan. Nə buyurursunuz. Aman günüdür. Allah eləməsin.

Dudukin. Süfrəyə qoymaq üçün göyertiniz varmı?

İvan. Bizdəki göyerti nəyə gərəkdir? Bircə kahı var. O da gön kimidir. Məgər bu ağıllı-başlı mehmanxanadır? Müsafirərdən az söyüş eşitmirik ki? Ancaq biz nə günahın sahibiyik? Mehmanxana sahibinin qanacağı yoxdursa biz nə edək?

Dudukin. İndi ki belədir, mən sizə kahı da göndərərəm, kələm də. Ancaq təkçə Yelena İvanovna verərsiniz, bütün qonaqlarınızı təmin etməyə borclu deyiləm ki? Aşpaza beləcə də deyərsən...

İvan. Baş üstə. Siz cənab, nəhaq narahat olursunuz. Bizim mehmanxana sahibi yaxşı ağalara qulluq etməyi bacarmırsa, bunun özündən başqa kimə ziyanı var?

Dudukin. Axı əziz dostum, bu ki lap heyvanlıqdır.

İvan. Elədir ki var.

Dudukin. Bu məşhur aktrisadır?

İvan. Bəli. Onu görən ağalar oyununu o qədər tərifləyirlər ki, az qalır lap özlərindən çıxsınlar.

Dudukin. Sizin mehmanxana sahibilə mənim işim yoxdur, mən şəhərimizin əvəzinə xəcalət çəkirəm. Biz bu şəhərin mötəbər adamlarıyıq. Başqa bir vilayət şəhərində Yelena İvanovna deyəcək ki, yedirməyi, saxlamağı bacarmadılar. O, bu cür desə bizim xoşumuzamı gələr?

Korinkina gəlir. İvan gedir.

İKİNCİ GƏLİŞ

Dudukin və Korinkina

Korinkina. Aha, siz buradasınız! Bəli, əlbəttə, burada olmayıb harada olacaqsınız ki?

Dudukin. Ah, mənim gözəlim!

Korinkina. Bu "gözəlim" nə deməkdir? Bu nə təklifsiz hərəkətdir? Mənim ki ad və familiyam var.

Dudukin. Müsəidənizlə, Nina Pavlovna, qulluğunuza ərz edirəm ki, siz nəhaq yerə qəzəblənirsiniz, burada olmaq mənim vəzifəmdir.

Korinkina. Yox əşi, vəzifənizdir. Müsəidənizlə soruşmaq olarmı, bu nə vəzifədir?

Dudukin. Şəhərimizə məşhur aktrisa gəlmişdir. Özü də burada birinci dəfədir, heç kəsi tanımır, mən yerli ziyalıların bir nümayəndəsi kimi...

Korinkina. Ah, atın bu axmaqlığı! Ziyalı nədir? Onu deyin ki, şəhərimizə təzə bir arvad gəlib. Siz də özünüzdən getmişsiniz. *(Gülüslə.)* Vəzifə! Amma qiyamət vəzifələriniz var!

Dudukin. Qısqaırırsınız, mənim dilbərim?

Korinkina. Sizi qısqaınmaq? Güldürməyin siz allah. Mən yalnız sizin yerinizə utanıram. Bir arvad görən kimi ağzınızın suyu axır... Uf, adam iyrenir.

Dudukin. Siz bura, yalnız bunları mənə demək üçün mü gəlmisiniz, mənim ceyranım?

Korinkina. Yenə başladınız "Mənim ceyranım!" *(Ayaqlarını yerə döyür.)* Hə, mənə baxın! Bu saat artistlərdən bəziləri mənim

otağıma toplanır, biz bir məsələ haqqında ciddi danışmaq istəyirik. Gərək siz də orada olasınız. Sizi axtarmadığım yer yoxdur. Bütün şəhəri ayaqdan salmışam.

Dudukin. Bu nə cür konqresdir ki, sizdə toplanır. Mübahisələr nə üstə gedəcək.

Korinkina. Dünən Neznamovun etdiyi biabırılıqları eşitmişsinizmi?

Dudukin. Eşitmək nədir, hətta bu ibrətamiz tamaşanın, az qala, şahidi olmuşam. Ancaq bir balaca gec çatdım, buna da çox heyifsilənirəm.

Korinkina. O, tamaşa vaxtı bufetdə Muxoboyevi döymüşdür.

Dudukin. Lap əcəb eləmişdir.

Korinkina. Axı Muxoboyev hörmətli adamdır, o, şəhər hakimi olmaq istəyirdi.

Dudukin. O özü nəçin istəməsin ki? Ancaq cəmiyyət necə, onu istəyirmi?

Korinkina. Axı bu benefis zamanı iki beletaj və bir neçə stul bileтини itirmək deməkdir. Bundan sonra o, ayağını da teatra basmaz. Budur biz də yığılıb Muxoboyevə yazmaq istəyirik ki, Neznamovu özümüzlə yoldaş bilmirik və antreprenyordan onun qovulmasını tələb edəcəyik. Nəhayət, mən istəmirəm ki, Neznamov mənimlə bir yerdə qulluq eləsin.

Dudukin. Bəs hələ siz nə üçün ona bu qədər qəzəblənmişsiniz, mənim səadətım?

Korinkina. Ah, o çəkilməz, dözülməz bir adamdır. Onun dili rahat durmur və zəhər kimi acıdır. Xasiyyəti də kəskin və murdar. Vay odur ki, beş artist bir yerdə toplaşsın, o da ki, birçə qədəh artıq vurmuş olsun, di ondan sonra başlayacaq, hökmən birisinin yaxasından yapışacaq, əl çəkməyəcək, hələ qadınlara nələr deyir, nələr deyir, yox... Dözüləsi adam deyil, onu öz əllərimlə boğub öldürərdim, uf da deməzdim.

Dudukin. Sizi incidir, sizin barənizdə yaraşmayan şeylər danışır, yalan deyir, eləmi? Belədirsə, doğrudan da ölümə layıqdır.

Korinkina. Lap tutaq ki, özündən uydurmur, bəlkə də dediklərinin hamısı doğrudur. Ancaq nə üçün desin? Kim ondan xahiş eləyir? Dəstəməzdə o hamıdan gəncdir, hələ bizi öyrətmək vaxtı deyil. Biz vaxtımızı xoş keçirmək üçün toplaşırıq, onun nəsihətlə-

rinə qulaq asmaq üçün yox. Bir şey bilir, saxlasın ürəyində. O, yalnız bizim cəmiyyətimizi zəhərləyir. Ondan yaxamızı qurtarsa idik, bilsən nə qədər şad olardım. Bu qədər cavan, hələ lap uşaq ola-ola nə qədər qamacıdır, əsəbidir.

Dudukin. Əsəbiləşdirmişlər, o da əsəbi olmuşdur. Ancaq necə bilirsiniz, o, özü öz həyatından razıdır?

Korinkina. Siz allah, müdafiə eləməyin, söz yox ki, siz burada qalacaqsınız, Kruçinina ilə danışmaq üçün yarım saat sizə vaxt verirəm. Əslinə baxsan 15 dəqiqə də bəsdir. Sonra çəkmələrimin dalınca gedərsiniz dükanə, oradan da qənnadıya dəyib konfet alarsınız və düz saat 12-də mənim yanımda hazır olarsınız. Nə tez, nə gec! Eşidirsinizmi? Düz saat 12-də, əgər beşçə dəqiqə geciksəniz, qapı üzünüzlə bağlı olacaqdır.

Dudukin. Neçə vaxtlığa?

Korinkina. Həmişəlik. Eh, başım sizinlə qızıxdı. Milovzorov məni faytonda gözləyir.

Dudukin. Sizi bir adam ötürməsə olmaz?

Korinkina. Aha, deyəsən qısqanırsınız? Təzə xəbər. Axı o teatrımızın aşiq rollarını oynayan birinci aktyordur. Onunla biz hər gün bir-birimizə eşq elan edirik. Siz artıq buna adət etməlisiniz.

Dudukin. Ancaq qoy o, yalnız səhnədə sizin sevgiliniz olsun, həyatda sizi müşayiət etmək üçün özünüzlə bir komik tapın, vaxtınız daha xoş keçər.

Korinkina. Həyatı xoş keçirmək sizə çox lazımdır. O cür boş işlərlə siz məşğul olursunuz. Mən isə ciddi qadınam. Eşitdiniz? Saat on iki deyildi, bitdi, belə də olmalıdır. Salamət qalın.

Dudukin. Nə söz ola bilər. Uça-uça gələrəm.

Korinkina gedir. İvan gəlir.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Dudukin, İvan sonra da Kruçinina

İvan. Yelena İvanovna, buyurdular.

Dudukin. Bax, bu çox gözəl oldu.

Kruçinina gəlir.

Kruçinina. Sizi görməyimə çox şadam, Nil Stratoniç! Üzr istəyirəm, birçə dəqiqə sizi tək buraxacağam. Şlyapamı çıxarım.

İvan. Artistlər gəlmişdi. İki dəfə sizi soruşublar.

Kruçinina. Hansı artistlər?

İvan. Siz deyən o cür əla artistlərdən deyildilər.

Kruçinina. Bəs haradadırlar?

İvan. Buradadırlar, bilyard oynayırlar.

Kruçinina. Qoy oynasınlar, sonra çağırarsan. *(Sağ qapıdan gedir.)*

Dudukin. Necə olub ki sən artistləri tanımırsan, dostum, eyib deyilmi?

İvan. O necə idi. Ay zəhrimara qalasan... Bilirdim, yadımdan çıxdı, birisi də özgə paltosu geymişdir, boyundan uzun. Yəqin böyük adamın paltosudur.

Dudukin. Şmaqadımı?

İvan. Odur, özüdür.

Kruçinina gəlir. İvan gedir.

Kruçinina. Eyib deyilmi, Nil Stratoniç? Yənə hədiyyə gətir-misiniz. Siz mənə çox əzizləyirsiniz, doğrusu, utanıram, gündə bir şey, gündə bir şey... budur, bu gün də çay, kürü gətirmisiniz.

Dudukin. Axı siz bir şey yeməlisiniz, ya yox? Otellerimiz pis haldadır. Gətirdiklərimizin maliyyəti nədir? Çay, kürü, gül-çiçək əvəzinə belə şeylər. Bu barədə heç danışmağa dəyməz. Bütün bun-lar istedadınız sayəsində bizə verdiyiniz zövqün qarşısında çox kiçik bir zəhmət haqqıdır.

Kruçinina. Hamı sizin çox rəhmdil adam olduğunuzu söyləyir.

Dudukin. Düzdür, belə bir xasiyyət mənə var. Ancaq bu mənə bir mirasdır, atadan-babadan qalmadır. Mənim özümün heç bir əməyim yoxdur. Bir də bu qabiliyyət bir o qədər əhəmiyyətli deyil, yaxşı, mənə bu da olmasaydı, onda daha nəyə lazım olardım ki?

Kruçinina. Yox, yaxşı xasiyyət yaxşı şeydir.

Dudukin. Ucuz xasiyyətdir, mənə onun heç bir zəhməti yoxdur.

Kruçinina. Hələ əsil qiyməti də ondadır.

Dudukin. Nə cür qiymət verirsinizsə verin, mübahisə eləmi-rəm. Mən məhdud bir adamam, heç bir məşğuliyyətə, hətta təsər-rüfat işlərinə də qabiliyyətim yoxdur. Odur ki, lap işsiz qalmamaq üçün özümə peşə tapmışam; aktyorların həyatını yaxşılaşdırmaq.

Kruçinina. Həmçinin aktrisaların da?

Dudukin. Aktrisaların da. Tutaq ki, bizim şəhərin heç bir iş görməyən, heç bir işlə maraqlanmayan və heç bir arzusu olmayan camaatını əyləndirmək üçün bir truppa gəldi. Bu truppanın işləri xərçəng kimi geri gedəcək. Camaatımız əksərən mötəbər, ağır tər-pənən, dövlətli, xeyriyyəçi, öz yerlərini bilən adamlardır.

Kruçinina. Bundan yaxşı nə ola bilər ki?

Dudukin. Ancaq adət, qanacaq və məlumat cəhətdən lap ibtidai avamlıq dərəcəsindədirlər. Dram sənətinin varlığı haqqında ən dumanlı məlumatları vardır. Axır, artistlər təmin olunmamış adamlardır. Avropa dili ilə desək proletardırlar. Bizim ruscada buna Allahın quşu deyirlər. Dən tapdı, yeyəcək, tapmadı, ac qalacaq. Necə ola bilər ki, adamın onlara rəhmi gəlməsin?

Kruçinina. Ancaq zənnimcə aktrisalara qarşı meyliniz təkçə rəhmdil olduğunuzdan deyil.

Dudukin. Bəli, bəli, tamamilə haqlısınız. Məndə uca, ülvi heç bir şey yoxdur. Amma günah nə qədər istəsəniz vardır. Lap adi bir qocayam. Mənim kimi qocalar dünyada nə qədər istəsəniz var. Qubernatorun yanına təşrif aparmışdınız?

Kruçinina. Bəli, razılıq etməyə getmişdim. Dünən oyun vaxtı teatrın bufetində dava olmuşdur. Bunda artist Neznamovu təqsir-ləndirirlər. Antreprenyor çox həyəcanlı bir halda mənim yanıma gəlib dedi ki, Neznamovu fəlakət gözləyir. Guya ki Neznamov trup-pada ancaq qubernatorun iltifatı sayəsində saxlanmış, ancaq quber-nator özü qabaqcadan söz veribmiş ki, bir də Neznamovdan belə işlər baş versə, onu şəhərdən sürgün edəcəklər. Görünür bu birinci-ikinci dəfə deyilmiş, hətta pasportu da qaydasında deyilmiş. Tama-şadan sonra qubernator səhnə arxasına gəldi, burada mən ondan Neznamovu bağışlamasını rica elədim, cavab verdi ki, Neznamova qulaq burması vermək lazım idi. Ancaq iş barışıqla qurtarsa, o, mənim xatirimə məsələyə göz yumar. İş də deyəsən bitmişdir. Siz mənə deyən görə, bu nə əhvalatdır? Neznamov kimdir? O, deyə-sən hələ lap gəncdir.

Dudukin. Onun qısaca tərcümeyi-halını özü mənə danışdığı kimi, mən də sizə nəğil edim. Onun nə atası yadına gəlir, nə də anası, heç onları tanımır, sonsuz bir məmur ailəsində böyüyüb tər-biyə almışdır. Onlar varlı imişlər. Özləri də uzaqlarda, az qala Sibir

sərhədinə yaxın bir yerdə olurlarmış. Uşaq uzun zaman bunları özünə ata-ana bilirmiş, onu sevirləmiş, yaxşı rəftar edirləmiş. Ancaq bəzən əsəbiləşən zamanda qeyri-qanuni doğulduğunu üzünə çıxparlarmış. Söz yox ki, əvvəllər bu sözlərin mənasını anlamırmış. Yalnız sonralar nə dediklərini başa düşmüşdür. Onu hətta oxudurmuşlar da. Ucuzlu bir pansionda oxuyurmuş və qəza aktyoruna kifayət edəcək təhsil görmüşdür. Bu cür on beş yaşına qədər yaşamışdır. Bundan sonra onun iztirab günləri başlanmışdır. Bu günlərin xatirəsi onu dəhşətə gətirir. Məmur ölür, arvad bir keçmiş torpaq ölçənə ərə gedir. Sonsuz sərxoşluq, mübahisə və davalar başlanır. Kötək başlıca olaraq bu uşağa deyir. Onu mətbəxə köçürdülər, yeməyini qulluqçu ilə bir yerdə verirlər. Çox vaxt gecə onu evdən qovurmuşlar, gecəni küçədə qalmalı olmuş. Bəzən də söyülməyin-döyülməyin ucundan bu özü evdən qaçırmış və həftələrlə evə gəlməyib, həyatını günəmuзд işləyənlər, dilənçilər və hər cür sərsərilər, səfillərlə keçirdirmiş. Artıq bu yaşından sonra o insanlardan söyüşdən, danlaqdan başqa heç bir şey eşitmir. Bu yaşayış, bu mühit onu o qədər vəhşiləşdirir ki, yırtıcı heyvan kimi ətrafını, qapmağa qalxışır. Nəhayət, günlərin bir günündə onu tamamilə evdən qovurlar. O, bir səyyar truppayı qoşulur və şəhərbəşəhər gəzməyə başlayır. Orada pasportu olmadığına görə yatabla¹ geriye, vətəninə göndərilir. Bütün vəsiqələrini itirdiyindən onu süründürüb, süründürüb nəhayət, bir ərizəsinin surətini ona qaytarırlar. Bu kağızla o, antreprenyorlara qoşulub şəhərbəşəhər daimi bir qorxu altında gəzməyə başlayır. Çünki hər dəqiqə polis yaxalayıb geriye göndərə bilər.

Kruçinina. Onun adı Qriqoridir?

Dudukin. Bəli, Qriqoridir.

Kruçinina. Yaşı, çoxdurmu?

Dudukin. İyirmi üç olar.

Kruçinina. Az olmaz ki?

Dudukin. Yox, az ola bilməz. Bu nə üçün sizi maraqlandırır?

Kruçinina. Heç, bezi təsadüf... siz əhəmiyyət verməyin... Bu boş fantaziyadır. Bağışlayın, sözünüzü kəsdim.

Dudukin. Dünənki hadisəyə gəlincə bu ən adi bir işdir, belə hadisələr bizdə tez-tez olur. Dünən bizim mötəbər vücudlardan birisi, Muxoboyev sizin oyununuzdan o qədər xoşlanır ki, birinci pərdədən sonra içib keflənir. Sonra bufetdə səs-küy salmağa başlayır, adamların yaxasından yapışib qonaq edir, öpür. Bu vaxt əlinə Neznamov keçir, buna da bənd olur, əl çəkmir. Neznamov yaxasını qurtarmaq üçün bufetdən çıxıb getmək istəyir. O zaman Muxoboyev söyüşə başlayır və Neznamovu lap ağır bir şəkildə təhqir edir.

Kruçinina. Nə üstə axı?

Dudukin. Təklifini rədd elədiyi üçün. Onun üçün, deyir, şərəfdir ki, mən onunla bərabər içmək istəyirəm, o isə, hasar dibindən tapılmışın birisi cürət edib mənim təklifimi rədd edir.

Kruçinina. Hasar dibindən tapılmış nə deməkdir?

Dudukin. Özgənin qapısına, ya da hasarının dibinə atılmış bic uşaq deməkdir.

Kruçinina. Nə qədər axmaqlıqdır. Bu cür pis hərəkətləri özünə rəva görən adamlar məgər indi də varmı?

Dudukin. Təəssüf ki, belələri çox-çox tapılır. Bu cür təhqirdən sonra esil mükafat başlanır. Neznamov mötəbər Muxoboyevi döyəcləyib kotletə oxşar bir hala salır. Əvvəl Muxoboyev yaman qəzəblənibmiş, istəyirmiş şikayət edib Neznamovu Sibire sürgün etdirdsin, sonra rəhmdil adamlar tapılır, onu dilə tutub yumşaldırlar. İş sülh və birgə içki ilə qurtarır. Buna baxmayaraq, səs-küyə polis gəlir, məsələni duyur və sizin müdafiəniz, köməyiniz olmasa idi, Neznamovun işi yaman xarab olacaqdı. Bilirsiniz dünən siz nə gözəl oynadınız? Heç təəccüb deyil ki, adamlar sevinclərindən içib keflənirlər. Ana hissini nə qədər doğru göstərdiniz.

Kruçinina. Mən ki aktrisayam, Nil Stratonich!

Dudukin. Lakin belə halı doğru göstərə bilmək üçün ya o halın özünü, ya da ona oxşayanını görmək, keçirmək lazımdır.

Kruçinina. Ah, Nil Stratonich, mən o qədər həyəcanlar keçirmişəm ki. Elə bir dramatik vəziyyət tapıla bilməz ki, mənə yeni görünsün.

Dudukin. Demək, bu müvəffəqiyyətlər sizə ucuz qiymətə tamamilə olmur.

Kruçinina. Müvəffəqiyyət, sonralar gəlir, əvvəllər isə kədər və göz yaşları ilə başlayır.

¹ Yatab – rusca “gtap” sözündəndir. 1917-ci il inqilabından əvvəl silahlı əsgərlərin müşayiəti ilə bir yerdən başqa yərə göndərilən dustaq dəstəsi.

Dudukin. Lakin ana hissi, o ehtiraslı oğul sevgisi, o ümitsizlik... Kruçinina. Mən də ana olmuşam və dünyanın rolunu oynadığım ledi Mikelsfeld kimi ölən oğlumu görmüşəm. Ancaq mənim oğlum lap uşaq ikən ölmüşdür. (*Göz yaşlarını silir.*)

Dudukin. Görürsünüz, sizi ağlatdım da. Bağışlayın rica edirəm.

Kruçinina. Eybi yoxdur, hərdən bir ağlamaq da yaxşıdır; mən indi az-az ağlayıram. Hələ sizdən çox razıyam ki, keçmiş yadıma saldınız, bunlar acı xatirələrdir, ancaq bu acılığın özü də mənim üçün xoşdur. Mən xatirələrdən qaçmıram, əksinə özüm qəsdən onları canlandırıram. Ağlasam da eybi yoxdur. Qadınlar ağlamağı sevirlər. Mən dünyanın şəhərini gözərdim, çox az dəyişilmişdir. Mən bir çox tanış binalar, hətta tanış ağaclar da tapdım. Keçmiş həyatımdan bir çox həm yaxşı, həm də pis şeylər yadıma düşdü.

Dudukin. Demək, siz burada birinci dəfə deyilsiniz?

Kruçinina. Yox, mən bu şəhərdə doğulmuşam və gəncliyimin çox vaxtını burada keçirmişəm. Əvvəl mən buradan ötüb keçmək istəyirdim. Rostovda mənə gözəlyirlər. Ancaq antreprenyorunuz buradan keçdiyimi xəbər tutub teatrının mədaxilini qaldırmaq üçün bir neçə oyun oynamağa mənə razı elədi. Doğrusu qalmağıma da heyifsilənmirəm.

Dudukin. Buradan çoxdanmı çıxıb getmişsiniz?

Kruçinina. Düz on yeddi ildir.

Dudukin. Bəs tanışdan, qohumdan heç kimə rast gəlmədiniz? Heç kəs sizi tanımadı?

Kruçinina. Mənim qohumum yoxdur. Mən çox yoxsul yaşayırdım, demək olar ki, heç kəslə tanışlıq eləməirdim, odur ki, mənə tanıyacaq bir adam yoxdur. Dünyəni o zaman yaşadığım evin yanından keçirdim. Atları saxlatdırdım, səkisine, pəncərəsinə, qapısına, hasarına diqqətlə tamaşa elədim, hətta, bağçasına da göz gəzdirdim. İlahi! Bilsəniz bu zaman gözümün qarşısından nə qədər xatirələr gəlib keçdi. Məndə təsəvvür qüvvəsi həddindən ziyadə qüvvətli-dir. Mənə belə gəlir ki, hətta bunun mənim düşüncə qabiliyyətimə də ziyanı vardır.

Dudukin. Bu eyib deyil. Bir çox qadınlarda bu cür təsəvvür vardır.

Kruçinina. Fikrən özümü on yeddi il bundan qabaqda hiss etmək mənim üçün çətin deyil. Təsəvvür edin ki, mən öz otağımda

oturmuşam, işləyirəm. Birdən ürəyim sıxılır, yaylığı başıma atıb oğlumu yoluxmağa gedirəm, onunla oynayıram, söhbət edirəm. Mən onu o qədər canlı təsəvvür edirəm ki. Bu, yəqin onun üçündür ki, mən onu ölü ikən görmədim. Tabutda, qəbirdə görmədim.

Dudukin. Bəs bu necə olmuşdur? Sizi bu cür açıq danışmağa məcbur etdiyim üçün üzr istəyirəm.

Kruçinina. Sizinlə açıq danışmaqdan mən qorxmıram, siz o qədər mehribansınız ki. Məsələ belə olmuşdu: mənə xəbər verdilər ki, oğlum azarlamışdır. Həmin bu vaxtda xəbər tutmuşdum ki, oğlumun atası mənə xəyanət edir və gizlincə evlənir. Onsuz da qəlbim qırılmış, varlığım məhv edilmişdi. Bu yandan da uşağın xəstəliyi. Özümü onun yanına saldım, gördüm ki, uşaqda dirilik əlaməti qalmamışdır. Qarşımda göm-göy kəsilmiş bir meyit var idi, artıq nəfəs yox idi, ancaq arabir boğazından çox çətinliklə eşidilən bir xırıltı gəlirdi. Özümü atdım ki, uşağı qucaqlayım, öpüm, buradaca özüm-dən getdim. Bu cür bihüş halda mənə evimə gətirirlər. O günün axşamı mənə bərk boğaz ağrısı başladı. Bu yatmaqla ay yarım yatdım. Təzəcə bir güclə ayağa durmuşdum ki, nənəm uzaq da olsa yeganə qohumum, mənə öz kəndlərinə apardı. Nəhayət, orada bir kağız aldım ki, oğlum ölmüş, atası tərəfindən dəfn edilmiş, indi bu saat göylərdə valideyninin evində dua etməkdədir. Bu kağız çoxdan yazılmış, ancaq məndən gizlədirlərmiş. Sonra biz nənə ilə bərabər Krıma getdik. Onun orada balaca bir mülkü var.

Dudukin. Bəs bundan sonrakı həyatınız?

Kruçinina. Bu o qədər də maraqlı deyil. Nənəmlə çox yerlər gəzdik, hətta uzun zaman əcnəbi ölkələrdə yaşadım, sonra o öldü və dövlətinin çox hissəsini mənə vəsiyyət elədi. Bundan sonra mən dövlətləndim və tamamilə sərbəst oldum. Ancaq ürək sıxıntısından nə edəcəyimi bilməirdim. Düşündüm, düşündüm və aktrisalığa başladım. Uzun zamanlar cənub şəhərlərində oynayırdım və buralara bir dəfə də olsun gəlməmişdim. İndi təsadüfi olaraq bura gəldim və çox canlı olaraq gəncliyimi, oğlumu xatırladım. Siz görürsünüz ki, oğlum üçün hələ də ağlayıram. Mən qərribə qadınam. Hissəyyat mənə hakimdir. Çox vaxt tamamilə mənə alıb aparır. Çox zamanlar mənə qara basır.

Dudukin. Müalicə etdirmək lazımdır, Yelena İvanovna! İndi əsəbiliyin yaxşı müalicəsi var. Çox yaxşı təsir edir.

Kruçinina. Mən müalicə etmək istəmirəm. Mənim xəstəliyim mənə xoşdur. Oğlumun surətini canlandırmaq, onunla danışmaq, xəyalımda onu sağ görmək mənə xoşdur. Bəzən mən anlaşılmaz bir qorxu, qərribə bir qəlb titrəyişi ilə gözleyirəm ki, budur, bu saat qapını açıb yanıma gələcəkdir.

Dudukin. Ancaq o, doğrudan da qapını açıb içəri girsə, siz ki, onu tanımazsınız?

Kruçinina. Yox, mənə elə gəlir ki, tanıyaram, ürəyim duyar.

Dudukin. Siz onu uşaq kimi təsəvvür edirsiniz, ancaq sağ olsaydı, indi onun iyirmi yaşı olardı. Yaxşı təsəvvür edin ki, birdən sizin xəyallarınız həqiqət oldu və oğlunuzu gördünüz... Bax, məsələn birdən-birə dedilər ki, bu saat oğlunuz içəri girecək...

Kruçinina. Ah, ah! (*Əllərilə üzünü qapayır.*)

Dudukin. Siz nəzərinizə ipəksaçlı, gülümsər, mələküzü bir uşaq gətirirsiniz.

Kruçinina. Bəli, bəli ipəksaçlı.

Dudukin. Ancaq birdən bunun əvəzinə baş-gözü pırtlaşmış Neznamov kimi yonulmamışın birisi özünü otağa salarsa, üzü qırılmamış, ucuz papirosların və konyakın qoxusundan baş çatlayarsa, onda?

Kruçinina. Ah, yox, yox, aman, bəsdir. Belə şeylərlə zarafat olmaz.

Dudukin. Mən zarafat eləmirəm, mən sizə eyni həqiqəti ərz edirəm. Yox, Yelena İvanovna, on yeddi il bundan qabaq olmuş bir şeyin haqqında düşünmək, onun üçün özünü üzmək, öldürmək yaxşı deyil, bu xəstəlikdir. Siz evdə çox oturursunuz, sizə əyləncə lazımdır. Daha şad yaşamaq lazımdır. (*Saata baxır.*) Vay, vay, başım nə yaman qızıxdı. (*Qalxır gözü buxarıya sataşır.*) Nə çox qonağınız var imiş!

Kruçinina. Yox, onlar yalnız vərəqlərdir. İvan buxarının üstünə yığır. Ancaq mən bunlardan kimsəni qəbul etmirəm.

Dudukin (*vərəqlərdən birini alaraq*). Qriqori Lvoviç Murov.

Kruçinina. Necə? Nə oxudunuz?

Dudukin. Murov Qriqori Lvoviç, qabaqlar siz onu tanıyırdınızsa, indi heç tanımazsınız. Böyük bir ağa olmuşdur, çox dövlətlənmişdir. Vilayətimizin birinci iş bacaranlarından sayılır. Salamət qalınız, ey qadınların ən kamili! (*Kruçininanın əlini öpür.*) Mən sizi həmişə ən kamil qadın deyə çağıracağam.

Kruçinina. Salamət qalın. Nil Stratonic! (*Dudukin gedir, İvan gəlir.*) İvan mən evdə oldum, ya olmadım, Murov cənablarını heç vaxt qəbul etməzsən, eşitdinmi?

İvan. Baş üstə. (*Gedir.*)

Kruçinina. Murov dövlətlənib, böyük bir ağa olub, vilayətdə əhəmiyyətli bir şəxs sayılır. Amma son görüşümüzdə mən onu evdən qovarkən nə qədər yazıq, utancaq və rəzil idi. Bunları o qədər canlı bir surətdə təsəvvürümə gətirirəm ki, elə bil dünən olmuşdur. Bu bədbəxt günün əvvəli mən Qrişanın yanına getmişdim. (*Əlilə gözəl-rini örtür.*) Arxipovna onu yaylığının ucu ilə yarıya qədər bürüyərək pəncərənin qabağında tutmuşdu. Mən yaxınlaşanda o barmaqları ilə şüşəni çaldı və gülə-gülə yaylığın altında gizləndi. Sonra oradan başını çıxardı və şaqıldayaraq güldü. Elə atılıb-düşürdü ki, Arxipovna güclə qucağında saxlaya bilirdi. Balaca əllərini oynadır. Yanaqları qıpqırmızı qızarmışdır. Bax budur, budur mən onu elə bil bu saat görmüşəm.

Neznamov və Şmaqa bir parça buterbrod yeyərək içəri girirlər.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Kruçinina, Neznamov və Şmaqa

Kruçinina (*qorxaraq geri çəkilir*). Ah!

Neznamov. Bir şey yoxdur, nədən qorxursunuz?

Kruçinina. Bağışlayınız.

Neznamov. Qorxmayın! Mən sizinlə sənət yoldaşı, daha doğrusu peşə yoldaşyam. Siz nə cür düşünürsünüz? Sənət yoldaşı, ya peşə yoldaşı?

Kruçinina. Nə cür arzu etsəniz. Bu hər kəsin düşüncəsindən asılıdır.

Neznamov. Siz bəlkə öz oyununuzu sənət saymaq fikrindəsiniz, söz yox, biz bunu sizə qadağan edə bilmərik. Mən açıq danışam, mən öz sənətimi peşə hesab edirəm. Özü də lap aşağı peşələrdən.

Kruçinina. Siz elə qəflətdən içəri girdiniz ki...

Neznamov. Ancaq biz, neçə dəfədir ki, bu gün...

Kruçinina. Aha, bəli, mənə demişdilər.

Neznamov. Demək, tamamilə qəflətən gəlməmişik. Mən biz, biz deyirəm, çünki tək deyiləm, dostumla gəlmişəm. Budur, təqdim edirəm. Artist Şmaqa, həyatda məzhəkəçi, səhnədə xəbis. Siz elə güman etməyin ki, o xəbis rolları oynayır, xeyir, bu onun ampulası deyil. O, hər cür rol oynayır, hətta nəcib ata rolu da oynayır, ancaq hər halda, o iştirak elədiyi hər pyes üçün xəbisdir. Baş əy, Şmaqa!

Şmaqa baş əyir.

Kruçinina. Sizə nə lazımdır, cənablar?

Neznamov. Biz sizinlə danışmaq istəyirik. Ancaq məlum məsələdir ki, siz bu saat bizi qova bilərsiniz, buna sizin tam ixtiyarınız vardır. Bizdən utanmayın!

Kruçinina. Yox, yox, nə üçün? Rica edirəm, əyləşin, cənablar!

Neznamov. Əyləşək, Şmaqa! Həmişə bizə belə hörmət göstərmirlər.

Otururlar. Şmaqa heç utanmadan özünü kresloya yıxır.

Əslinə baxsanız, iş mənə aiddir. Ancaq qoy Şmaqa danışsın, çünki o məndən daha gözəl danışandır.

Şmaqa. Biz öz hamimizdən eşitdik ki, siz səhnədə qubernator ilə danışmışsınız.

Kruçinina. Bəli danışmışam.

Şmaqa. Siz Qrişa Neznamov barəsində təvəqqe eləmişsiniz?

Kruçinina. Bəli, qubernator da söz verdi ki, bu dəfəlik, o, cənab Neznamovun barəsində heç bir tədbir görməsin.

Şmaqa. Ancaq bağışlarsınız, müzayidə buyurun görək, siz nə haqla Qrişanın barəsində təvəqqe eləmişsiniz? O ki, sizi özünə vəkil tutmamışdı.

Kruçinina. Cənablar, mən anlamıram, siz məndən nə istəyirsiniz? Mənə dedilər ki, cənab Neznamovu böyük bir fəlakət gözləyir...

Neznamov. Yaxşı, nə olsun ki, bundan sizə nə var?

Kruçinina. İndi ki, əziyyətsiz-zəhmətsiz birisini pis vəziyyətdən xilas edə bilərəm, mənə, hökmən bunu etməliyəm, mən bunu özüm üçün haqq deyil, vəzifə bilərəm, hətta borc bilərəm.

Neznamov (*tabassümlə*). İnsanları xoşbəxt etmək, savab iş görmək, eləmi?

Şmaqa (*gülür*). Özü də əziyyətsiz-zəhmətsiz. Yox, bağışlarsınız, kimi istəyirsiniz xoşbəxt edə bilərsiniz, ancaq (*barmağıla hədələyərək*) artistlərə toxunmayın. (*Özünü kresloya daha da yayır.*) Artist... vüqarlıdır!

Kruçinina (*ayağa qalxaraq*). Nə etməli? Bağışlayın. Mən öz vicdanımın əmr etdiyi kimi, üreyimin göstərdiyi kimi hərəkət eləyirəm. Özümə bəraət qazandıрмаğa da lüzum görmürəm, mənim bəmədə hər nə istəsəniz düşünə bilərsiniz.

Neznamov. Mən sizə, bizi qovmanızı təklif edirəm. Onda siz daha rahat olardınız.

Kruçinina. Yox, qovmaq nə üçün? Mən heç indi də sizi qovmayacağam. Mən həyatımda istədiyiniz qədər hörmətsizlik də, təhqir də, qəm və kədər də görmüşəm. Birinci dəfə deyildir. Bu saat mənə həm çox ağırdır, eyni zamanda da maraqlıdır. Mən taleyimin qarşıma çıxardığı insanların xasiyyətlərini və fikirlərini öyrənməliyəm. Deyin, danışın, üreyinizdə nə varsa hamısını söyləyin!

Neznamov. Bəli, mən danışacağam! Budur, siz də şikayətə başladınız, sizin üçün də ağırdır. Ancaq siz axı ayrı hallar da keçirmisiniz, sizin dadlı, xoş dəqiqləriniz də olmuşdur. Nə olar, yenilik üçün hərdən bir acı dəqiqlər özü də pis olmaz. Amma nəzərinizə elə bir insan getiriniz ki, o anadan olan gündən acılıqdan başqa heç bir şey hiss etməmişdir. Elə bir insan ki, o, həmişə və hər yerdə ancaq sıxıntı və acılıq görmüşdür. Mənim qəlbim o qədər inciməşdir ki, hər baxışdan, hər sözədən sanki üreyimə bir ox sancılır. Mənim haqqımda gedən istər yaxşılığa, istər pisləyə, hər bir söhbət məni ağrıdır. Ancaq mənə mərhəmət göstəriləndə mənə bir yazıq kimi baxılanda daha bərk inciyirəm. Elə bil iti bıçaqla məni vururlar. Mənim insanlardan ancaq bircə xahişim var, məni rahat buraxsınlar, mənim varlığımı unutsunlar.

Kruçinina. Mən bunu bilmirdim.

Neznamov. Bilmirdiniz, bilim və öz hörmətinizi bu qədər səxavətlə paylamayın. Ehtiyatlı olun. Siz məni yatabla səfər etməkdən qurtarmaq istədiniz. Bu sizin nəyinizə lazımdır? Siz güman edirsiniz ki, mənə yaxşılıq etdiniz? Heç yox. Belə səfərlərlə mən tanışam, bunlarla məni təəccübə gətirmək olmaz. Mən hələ uşaq ikən yatablar qabağında heç bir günahım olmadan sürülmüşəm.

Şmaqa. Adı dəftərə düşməyibmiş, əlində vəsiqəsi yox imiş. Ona görə də qalır avara, bilmir adı nədir, atası kim imiş, qonaqlıqda hansı tərəfdə oturmalıdır, müsahibədə hansı yeri tutmalıdır.

Neznamov. Bax, görürsünüz. Bu da məni məsxərəyə qoyur. Haqlıdır, mən heçəm, mən hər bir ölçüdən aşağıdayam. O, heç olmasa bir şeydir. O yenə bir adamdır, adı var, pasportu var. Onun pasportunda yazılmışdır: "İşdən çıxarılmış bir idarə işçisinin oğlu; qəza məktəbindən pis əxlaqına görə çıxarılmışdır; qulluğunu məhkəmədə müstəntiq vəzifəsində davam etdirmişdir və can yandırmadığı üçün qulluqdan qovulmuşdur; şinel yox olması ilə əlaqədar olaraq məsuliyyətə alınmış və şübhə altında qalmışdır". Heç olmazsa belə bir vəsiqəyə malik olmaq xoşbəxtlik deyilmi? Onun görkəmi təmizdir, o xoşbəxtidir. O, hər kəsin gözüne şax baxa bilər. Kim olduğunu, nəci olduğunu hər kəsə deyə bilər. Sizin iltifatınız sayəsində bu şəhərcikdə ilişib qalmaqdan mənə nə sevinc ola bilər? Teatrda məni qovurlar, qovacaqlar, ondan sonra mən adıma nə qoyacağam? Nəslini tanımayan, müəyyən məşğuliyyəti olmayan səfil bir insan! Bu adla heç bir yerdə, heç bir şəhərdə yaşamaq olmaz. Ya da ki hər yerdə, bütün hökumət evlərində, yeni yerli həbsxanalarda yaşamaq olar. Mən oğru deyiləm və bu peşəyə də özümə həvəs hiss etmərəm. Mən quldur deyiləm, adam öldürən deyiləm, mənə qan içicilik duyğusu yoxdur. Bununla bərabər hiss edirəm ki, iradəmin heç iştirakı olmadan amansız bir qüvvə məni həbsxanalara doğru sürükləyib aparır. Bu cür adamlara toxunmasan yaxşıdır. Mərhəmət bunların kinini bir qat daha artırır.

Kruçinina. Nə üçün axı, nə üçün?

Neznamov. Bax, məsələn, siz mənim heç yadıma da düşmürdünüz. Heç bilmirəm ki, siz yer üzündə yaşayırsınız, ya yox? Bunun mənim üçün qətiyyət fərqi yoxdur. Biz bir-birimizə yabancırıq. Odur ki, hər kəs öz yolu ilə getsə yaxşıdır. Ancaq siz mərhəmətlərinizlə qırsaqqız olub mənim yaxamdan yapışırsınız, məndən təşəkkür gözləyirsiniz, əlbəttə, mən təşəkkür etmək fikrində deyiləm, ancaq təfəvütü yoxdur, onsuz da yoldaşlarım mənə rahatlıq verməyəcəklər, hər bir əlverişli təsadüfdən istifadə edib sizin yaxşılığınızı xatırladacaqlar. "Get Kruçininaya təşəkkür et. Yoxsa sən bizim aramızda nə işin var idi, Kruçinina olmasa idi indi diyarbədiyar düşmüşdün". O qədər zəhləmi tökəcəklər ki, sizdən

də nifrət etməyə məcbur olacağam. Ancaq mən bunu istəmirdim, mən sizə qarşı laqeyd qalmaq istəyirdim, mən bilərəm ki, yaxşılıq etmək həvəsli işdir, xüsusən hamı sizə qarşı ixtisaskar¹ olarsa, hörmət qoyarsa, və heç bir sözünüzü yerə salmazsa çox həvəsli işdir, ancaq bunun üçün həmişə təşəkkür gözləmək yaramaz, bezən adam pis rəftara da rast gələ bilər.

Kruçinina. Çox vaxt belə olur. Mən bunu bilərəm.

Neznamov. Yenə də yorulub yerinizdə oturmursunuz?

Kruçinina. Heç vaxt da yorulmayacağam, çünki yaxşılıq etməyə özümə ehtiyac hiss eləyirəm.

Neznamov. Bu çox təəccüblü işdir. Bir az sakitləşsə idiniz pis olmazdı.

Kruçinina. Yaxşı, bilirsiniz nə var, ağalar? Mən səbirle sizi dinlədim. Qulluq göstərməklə sizə pislik elədiyim üçün üzr istəyirəm. Ancaq siz, cənab Neznamov, mənim yumşaqlığımdan çox pis istifadə etdiniz, siz yalnız öz işiniz barəsində danışa bilərdiniz, ancaq mənim hərəkətlərimi də tənqid etməyə və mənə nəsihət verməyə başladınız. Siz hələ çox cavansınız və həyatı bilmirsiniz. Uşaqlıqdan bəri, bəlkə hətta indi də, sizi əhatə edən adamlar sizdən qat-qat pis adamlar olmuşdur. Siz insanlara qiymət verməyi bacarmazsınız, çünki demək olar ki, siz yaxşı adam heç görməmişsiniz və onların arasında yaşamamışsınız. Sizin gördüyünüz həyat...

Şmaqa. Hasardibi adamların həyatıdır, demək istəyirsiniz?

Kruçinina. Mən elə demək istəmirdim.

Şmaqa. Nə üçün? Belə daha yaxşıdır. Daha düz demiş olarsınız.

Neznamov. Fərqi yoxdur, iş sözdə deyil.

Kruçinina. Mən sizdən təcrübəliyəm və dünyada sizdən çox yaşamışam, mən bilərəm ki, insanlarda alicənablıq da, məhəbbət də, fədakarlıq da çox-çoxdur. Xüsusən qadınlarda.

Neznamov. Guya ki?

Kruçinina. Siz heç belələrinə rast gəlmədinizmi?

Neznamov. Rast gəlməmişəm.

Kruçinina. Çox təəssüf...

Neznamov. Bu cür nadir nüsxələr harada olurlar?

¹ İxtisaskar – sədaqətli, səmimi, sadıq

Kruçinina. Hər yerdə, ancaq axtarmaq lazımdır. Onlar tək deyillər, çoxdurlar. Uzağa nə üçün gedək? Siz bilirsinizmi, şəfqət bacıları nə deməkdir?

Neznamov. Bilirəm.

Kruçinina. Ağla sığmayan zəhmətə, əzab-əziyyətə dözməyə, özlərini təhlükəyə atmağa onları məcbur edən nədir?

Neznamov. Mən bunu bilmirəm.

Kruçinina. Bir tək şəfqət bacıları deyil, bir çox qadınlar var ki, yetimlərə, xəstələrə, əldən düşmüşlərə və ümumiyyətlə günahsız əzab çəkənlərə yardım etməyi özlərinə həyat məqsədi kimi qəbul etmişlər. Yox, yox, bu azdır... Elə sevən qəlblər var ki, adamın özününmü, özgeninmi günahı nəticəsində əzab çəkdiyinə fərq qoymayıb ona yardım edirlər. Onlar elə adamlara kömək edirlər ki...

Neznamov. Siz söz axtarırsınız. Utanmayın, deyin.

Kruçinina. Hətta tamamilə pozulmuş adamlara da kömək edirlər. Siz bilirsiniz məhəbbət nədir?

Neznamov. Romanlarda oxumuşam.

Kruçinina. Sizi heç sevən olmuşdurmu?

Neznamov. Nə cür deyim... Həqiqi surətdə yox... Məni sevmək olmaz.

Kruçinina. Nə üçün?

Neznamov. Ümitsiz bir surətdə pozulmuş bir adamı nə üçün sevsinlər, kimin nəyinə lazımdır? Bircə düzəltmək məqsədiləmi? Əvvələ, hər pozğunluq düzəltmək olmaz. Sonra da, hər kəs razı olmaz ki, onu düzəltsinlər.

Kruçinina. Beləsinə də sevmək olar.

Neznamov. Şübhə edirəm.

Kruçinina. Məgər şəfqət bacıları bütün eşqlərilə yalnız sağlacaq xəstələrə yardım edirlər? Yox, onlar naümid, sağalmaz xəstələrə də qayğı göstərirlər. Yəqin artıq siz razı olarsınız ki, elə qadınlar vardır ki, heç bir qərəzsiz təmiz ürəklə yaxşılıq edirlər. Mənə cavab verin, ola bilərmə?

Neznamov (*başını aşağı salaraq*). Hə, ola bilər.

Kruçinina. Mənim üçün bu kafidir. Siz hirslisiniz, əsəbisiniz, gedin, rahat olun, bu saat dediklərinizi düşünün.

Neznamov. Dur, Şmaqa, gedək. Biz öz işimizi gördük. Gəldik, yaxşı bir qadına öz kobudluğumuzu göstərdik, daha bizdən nə gözləmək olar?

Şmaqa. Kobudluq sənin boynuna biçilmişdir. Mənciyəz tərbiyəli adamam. Bizim danışığımız nə idi, heç, bu hələ müqəddimə idi, əsil ciddi söhbət hələ gələcəkdir. Mənim başqa mövzum vardır. Bu saat mən pəsdən çalacağam, ancaq şahidsiz danışmaq mənim üçün daha əlverişli olar.

Neznamov. Yox, yox, mənim yanımda danış. Yoxsa mən səni tanıyıram.

Şmaqa. Madam, biz otele sizə məlum olan bir iş haqqında danışmaq üçün gəlmişdik. Ancaq siz məşğul idiniz. Özünüz ki, gənciyə belədsiniz, bilyard, bufet, insanı yoldan çıxardan bu cür şeylər... Bir yandan da pulsuzluq. Şübhəsiz bilirsiniz, yoxsul artist nə deməkdir. Sözü qıtası. Bufetə borclu qalmışıq.

Neznamov (*ciddi*). Hə? Hə?

Kruçinina. Narahat olmayın, tapşırıram, bu saat borcunuzu verərlər. (*Neznamova*.) Rica edirəm izin verin, məni bu zövqdən məhrum etməyin.

Şmaqa. Bəli... təşəkkürlər! Yeni başqa cür ola da bilməzdi. Siz verməlisiniz... Biz günahkar deyilik ki, siz vaxtında bizi qəbul edə bilmədiniz, qapınızın qabağında durub gözləyəsi deyilik ki, biz artistik, bizim yerimiz bufetdir.

Neznamov. Bəsdir, danışdım yeter. Gedək, marş!

Şmaqa. Ax, Qrişa, burax! Burax deyirəm sənə! (*Kruçininaya*.) Ancaq onu da sizə ərz etməliyəm ki, bundan sonrakı həyatımız da təmin edilməmişdir, siz məşhur aktrisasınız, siz hər tamaşadan az qala gəlirin yarısını alırsınız, amma hələ demək olmaz ki, tamaşanın müvəffəqiyyəti kimdən asılıdır, camaatı toplayan kimdir, siz ya biz! Odur ki, yoldaşlarla bölüşmək heç pis olmazdı.

Neznamov dinməz Şmaqanın boynundan yapışır, qapıya tərəf aparır.

Şmaqa (*gedə-gedə o tərəf-bu tərəfə dönərək*). Qrişa! Qrişa! Neznamov (*Şmaqanı qapıya qədər apararaq*). Rədd ol!

Şmaqa gedir.

BƏSİNCİ GƏLİŞ

Kruçinina və Neznamov

Kruçinina. Yoldaşınızın yerinə xəcalət çəkirsiniz?

Neznamov. Yox, öz yerimə.

Kruçinina. Bəs nə üçün belə adamla dostluq edirsiniz?

Neznamov. Bu vəziyyətlə başqalarını haradan tapa bilərəm?

Söz yox ki, onu əxlaq nümunəsi hesab etmək olmaz. O heç düşünmədən ən yaxın dostunu bir quruşa satar. Ancaq mən bilən, artistlərdən bir çoxunda bu zəiflik vardır. Bunun əvəzində onun dəyərli xasiyyətləri də vardır. Ən şiddətli soyuqlarda o nazik palto içərisində üşümür, yeməyə bir şeyi olmayanda şikayət etmir. Onu söyləyəndə, hətta döyəndə belə acıqlanmır. Yəni bəlkə də ürəyində hirsələnir, ancaq qəzəbini heç bir hərəkət ilə büruzə vermir.

Kruçinina. O qışda da yaz paltosunda gəzir?

Neznamov. Gördüyünüz kimi, bütün var-yox üstündədir.

Kruçinina (*bumajnikindən bir onluq çıxartıb verir*). Rica edirəm bunu mənim tərəfindən ona verin!

Neznamov. Siz nə edirsiniz? Lazım deyil, o həmin saat bunların başını əzib içəcəkdir.

Kruçinina. Artıq orasını özü bilər.

Neznamov. Bu havaya atılmış kimidir.

Kruçinina. O ki bu pulları almaqdan şad olacaqdır.

Neznamov. Bəs necə, əlbəttə şad olacaqdır.

Kruçinina. Bax, mən onun şadlığını təəvvürümə gətirirəm, bundan mənim halım xoş olur. Hədiyyə verməyi mən çox sevirem. Hə, sizdən bir xahişim var. Siz onun üçün hazır bir palto ala bilərsinizmi? Nə qədər pul lazımsa mən verərəm. Zəhmət çəkin!

Neznamov. Burada nə zəhmət var ki. (*Baş əyir.*)

Kruçinina. Xoş geldiniz.

Neznamov (*bir az sükut edərək*). İcazə verin əlinizdən öpüm.

Kruçinina. Ah, buyurun rica edirəm.

Neznamov. Ancaq siz əlinizi mənə sədəqə kimi uzadacağınız, yox, əgər siz məndən iyənirsinizsə açıq deyin.

Kruçinina. Yox canım, yox, mən çox şadam.

Neznamov. Əslinə baxsan mən axır bir heçəm, mən hasar dibindən tapılmış bir adamam. (*Neznamov Kruçinanın əlindən tutur.*)

Kruçinina (*üzünü çevirərək, yavaşdan*). Bu sözü deməyin. Mən eşitmək istəmirəm.

Neznamov onun əlini öpür, Kruçinina onun başını döşünə sıxır və berk öpür.

Neznamov. Nə edirsiniz? Nə edirsiniz? Nə üçün?

Kruçinina. Bağışlayın.

Neznamov. Siz hələ üzr istəyirsiniz, ah, Allah köməyiniz olsun. (*Gedir.*)

İvan qapıdan: "Get-get, bir dəfə deyildi ki, qəbul elemirlər".

Kruçinina. İvan, orada kiminlə danışsan?

İvan gəlir.

ALTINCI GƏLİŞ

Kruçinina, İvan sonra Qalçixa

İvan. Burada bir dəli dilənçi var, xanım, peşəsi cənabları narahat etməkdir.

Kruçinina. Qoy gəlsin, mən ona bir şey verim.

İvan. Dadanar, daha sonra əl çəkməz. Yox, yaxşısı budur qoy yola salım getsin. (*Gedir.*)

Kruçinina (*qapıdan baxır*). Ah! Ah! O kimdir? Odur, odur, gətir. Onu buraya gətir, İvan! (*İvan və Qalçixa gəlirlər.*) Arxipovna, mən tanıyırsanmı?

Qalçixa. Nə üçün tanıyıram, xanım? Keçən il də mən yetimə, mən qocaya rəhm elədiniz.

Kruçinina. Sən mənə yaxşı bax, yaxşı.

Qalçixa. Bağışla, anam, dəyişik saldım, keçən il mənə çəkmə bağışladınız, bəs necə, yadımdadır.

Kruçinina. İvan, bu kimdir? Adı nədir? Arina Qalçixadırmı?

İvan. Özüdür ki var.

Kruçinina. Yaxşı, sən get. (*İvan gedir.*) Mənim Qrişamı harada basdırdın? (*Onun çiynindən tutur.*) Mənim uşağımı, mənim uşağımı?

Qalçixa. Məşğul olmuram, anam, on beş il olar o işlərlə məşğul olmuram. Ancaq bir vaxt var idi uşaq saxlardım, pul alardım, sağ-salamat yaşardım, indi yoxsulluq çəkirəm, kimim yox, kimsənəm yox, yazıq yetimin birisiyəm.

Kruçinina. Sən mənə bir yaxşı-yaxşı bax. Diqqətlə bax!

Qalçixa. Anam, ola bilməz, doğrudan da siz... nə idi o, Lyubov İvanovnasınız, eləmi?

Kruçinina. Hə, mənəm, mən özüməm.

Qalçixa. Buy, bəs necə, yadımdadır! Rəhmədil xanımsınız...

Kruçinina. Gedək qəbir üstə, gedək.

Qalçixa. Hara gedək, anam? Hansı qəbir üstə?

Kruçinina. Mənim oğlum var idi, mənim oğlum.

Qalçixa. Bəli, bəli, oğlunuz var idi... adı nə idi? Yanımda çox uşaq qalmışdır, odur ki... general Bistrov yadıncıdır? Onun bütün uşaqlarını mən saxlamışam.

Kruçinina. O deyil. Sən mətləbdən uzaq düşürsən.

Qalçixa. Sonra, bir də Zdvijenyaya yanında dövlətli tacirlər var idi, mənsiz arvadçıqaz heç nəyə lazım deyil idi. Ondan çox xeyir görərdim.

Kruçinina. Yox, yox, mənim oğlum, mənim oğlum.

Qalçixa. Mən də hələ o barədə deyirəm də... Sizin oğlunuz da. Yoxsa bir dul arvad da var idi, çay altında evləri var idi, beləcə böyük yarım-mərtəbə bir ev idi, bu evdəcə...

Kruçinina. Yox... yox. Mənim oğlumdan danış, Qrişadan.

Qalçixa. Qrişa? Hə... Hə... yadımdadır.

Kruçinina (*onu stulda oturdur*). O vaxt naxoşladı; birdən-birə ağır xəstəliklə naxoşladı. Xırıldamağa başladı, yadımdadır? Və öldü?

Qalçixa. Sağaldı anam, Allah kömək elədi, sağaldı.

Kruçinina. Sən nə danışsın, Arxipovna. Mənə yazığın gəlsin.

Qalçixa. Sağaldı, sağaldı...

Kruçinina. Bəs sonra? Bəs sonra?

Qalçixa. Sonra kasıblıq məni yıxdı. O zamanlar nə yaxşı yaşayırdım, şükür, hər şeyim var idi, indi heç bir şeyim yoxdur, heç olmazsa paltardan-zaddan bir şey bağışlayın.

Kruçinina. Al, bax, budur, pul. Hamısını sənə verəcəyəm. Ancaq danış. (*Stolun üstünə pul qoyur*.) Hanı Qrişa? Haradadır, onu nə elədiniz?

Qalçixa. Aha, yadıma düşdü, Allah mənə qəzəb elədi, bax, hələ onun üstə qəzəb elədi.

Kruçinina. Bunun üstə? Nə üstə? Sən deyirsən sağaldı?

Qalçixa. Sağaldı, sağaldı. Əlbəttə, lap tez sağaldı! (*Gözaltı pullara baxır*.) Kimə ki Allah verir, işi yaxşıdır. Mənim günüm qaradır...

Kruçinina. Dedim ki, pulların hamısını sənə verəcəyəm. Ancaq danış. Rica edirəm, yalvarıram.

Qalçixa. Nə danışım, anam, başına dönüm.

Kruçinina. Qrişadan, mənim Qrişamdan danış.

Qalçixa. Ağ totuq uşaq idi.

Kruçinina. Hə, ağ uşaq idi, sən deyirsən ki, onun üstə Allah sənə qəzəb elədi, nə üstə?

Qalçixa. Yadıma düşdü, anam, yadıma düşdü.

Kruçinina. Aman Allah, yadıma düşdü, de, de! (*Qarşısında diz çöküb dayanır və düz gözlərinin içinə baxır*.)

Qalçixa. Hələ dirçələn kimi anasını soruşmağa başladı, hey çağırırdı.

Kruçinina (*hönkürtü ilə ağlayır*). Deyirsən anasını çağırırdı?

Qalçixa. Hə. Əllərini uzadırdı, "ana-ana" deyirdi.

Kruçinina. Aman Allah! Aman Allah! Ana! Ana! Bəs sonra? Sonra?

Qalçixa. Fikirləşdim ki, bunu mən nə eləyim, hara eləyim? Yanımda saxlasam, haqqımı verəcəklərmi? Şübhələnirdim. İndi fəmiliaları yadımdan çıxıb. Bir ər-arvad var idi. Ancaq Allah uşaqdan məhrum olmuşdu. Özü dedi ki, mənə bir yetim uşaq tap, onu öz oğlum kimi sevecəyəm. Mən də onu verdim, arvaddan çox pul aldım. Dedim iki ildir mənə pul verməyiblər, indi siz verin. Verdilər, sonra Qriqoriyə... o necə idi... hə Qriqori Lvoviçə dedim ki, bəs belə, belə, uşağı verdim. Dedi lap yaxşı elədin, yaxamız qurtardı. Hələ mənə bir yaşıl əsginas da bağışladı.

Kruçinina. Sonra? Sonra?

Qalçixa. Belə yaxşı, belə gözəl yaşayırdı ki.

Kruçinina. Sən onu görürdünmü, yanına tez-tez gədirdinmi?

Qalçixa. Bəs necə, gədirdim, görürdüm... Lap hələ bu yaxınlarda da gördüm.

Kruçinina (*diksiniyərkən*). Bu yaxınlarda?

Qalçixa. Bağda o yana-bu yana qaçırdı, araba sürürdü; göycə köynəyi var idi.

Kruçinina (*geri çəkilərək*.) Nə danışsən? Nə danışsən?
Axı indi onun iyirmi yaşı olar.

Qalçixa. İyirmi haradan olar? Yox, balacadır.

Kruçinina. Arxipovna, Arina, Arina, sən nə danışsən?

Qalçixa. Ax, bağışlayın mən! Pulu gördüm ağzım sulandı. Siz buyursunuz danış, mən də danışram. Sizə ürək verirəm. Ancaq nə danışdığımı özüm də bilmirəm... Fikrim qarışıb, ağlım lap çasıb. Qoy bir az nəfəsimi alım.

Kruçinina. Yaxşı get, istirahət elə (*Qalçixanı o biri otağa aparır.*)

Qalçixa. Bildiklərimin hamısı yadıma düşəcək... (*Gedir.*)

Kruçinina (*stolun yanında oturur*). Nə böyük cinayət, nə böyük cinayət! Mən üreyimin içini yeyirəm, oğlum üçün dərd çəkirim, onlar mənə inandırır ki, o ölmüşdür. Mən göz yaşları tökürəm, uzaqlara qaçıram. Dərdimi dağıtmaq üçün dünyanı dolaşıram, o isə əllərini mənə tərəf uzadır, ana, ana deyə mənə çağırır. Nə böyük cinayət. (*Ağlayaraq başını stola söykəyir.*)

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Kruçinina, Dudukin, Murov, Korinkina, Milovzorov Petya, – aşiq rolları oynayan baş artist Neznamov, Şmaqa

Aktrisalarn qrim otağı. Divara yapışdırılmış kağızın bəzi yerləri cırılmış, bəzi yerləri də qabarmışdır. Uzaqda səhnəyə gedən qapı; stol və qarşısında parçası yırtılmış bir kreslo. O biri şeylər oradan-buradan yığılmadır.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Korinkina (fikir içərisində kreslodə yarım uzanmışdır).

Milovzorov içeri girir.

Korinkina. Kimdir?

Milovzorov. Mənəm, əzizim!

Korinkina. Qapını bağla.

Milovzorov. O nə üçün?

Korinkina. Orada-burada veyllənənlər var, qulaqları buradadır.

Milovzorov. Əzizim, bunlar əsəbilikdəndir.

Korinkina. Əlbəttə, əsəbilikdəndir. Əsəb başına nə daş salsın? Anlamıram. Həminin başına hava gəlmişdir. Ağıllı başla belə şeyləri etmək olmaz.

Milovzorov. Siz bunları kimin barəsində deyirsiniz?

Korinkina. Tamaşaçılar barəsində, dünənki tamaşa barəsində. Axı bu Kruçininada qeyri-adi nə var ki, bu camaat belə özündən çıxır? De görüm nə var? Mən səndən soruşuram, onda qərribə nə var?

Milovzorov. İncə fransız sənətkarlığı.

Korinkina. Axmaq! Rədd ol mənim yanımdan! Siz mənim otağıma nə üçün gəlib gedirsiniz? Axmaq-axmaq danışmaq üçün? Mənim buna heç də həvəsim yoxdur. Sən mənə hirsəndirirsən, qəsdən hirsəndirirsən.

Milovzorov. Mənim öz fikrim ola bilməzmi?

Korinkina. Əlbəttə ola bilməz. Çünki sən heç nə qanmırsan. Bir də bu yoldaşlıq deyil, qoy camaat özündən çıxsın, sizə nə var? Sizin öz aktrisanız var, siz ona tərəf çıxmalısınız. Siz nə mənə, nə də mənim sizə qarşı meyylimə qiymətləndirməyi bacarmırsınız. Hələ sən, sən, heç olmazsa bari sən...

Milovzorov. Ah, mənim əzizim! Mən sizin iltifatınızı çox gözəl hiss edirəm.

Korinkina. Hətta səhnə hərəkətlərini belə mən sənə öyrətdim. Sən özünü səhnədə nə cür aparırdın? Nə cür dururdun? Nə cür yeri yirdin? Sən səhnədə nə idin? Dəllək!

Milovzorov. Mən sizdən çox razıyam. Ancaq bu cür sözlər nəyə lazımdır. Bu, həddindən artıq kəskin sözlərdir, mənim əzizim! (*Korinkinanın alini öpmək istəyir.*)

Korinkina. Bu nə nəvazişdir! Açıb başımdan! (*Durur.*) Heç bir qərribə şey yoxdur. Düzdür, hiss var, ancaq hiss nədir ki? Bu çox adi bir işdir. Çox qadınlarda hiss var. Bəs oyun, yaradıcılıq hamı? Mən fransız aktrisalarını görmüşəm, heç bir benzəyişi yoxdur. Adama da hamıdan acıq o gelir ki, riyakarlıq eləyir, özünü yalandan təvəzökar kimi göstərir, özünü institutka kimi aparır. Guya münzəvi¹ bir həyat keçirir. Hamı da ona inanır. Bax, adamı bu yandırır.

¹ Münzəvi – tənha həyat keçirən; guşənişin

Milovzorov. Onun təvazökarlığını heç kəs inkar edə bilməz.
Korinkina. Yənə ona tərəf çıxırsan? Yox, onun təvazökar olması haqqında get başqalarına nağıl danış. Mən onun macəralarını çox yaxşı bilirəm.

Milovzorov. Mən də bilirəm.

Korinkina. Sən nə bilirsən ki?

Milovzorov. Yəqin elə siz bilənləri. Mənə Nil Stratonich danışib.

Korinkina. Əcəb adamdır. Mənə and içdirib söz alıb ki, heç kəsə deməyim, amma özü hamıya nağıl edir. Lap da yaxşı eləyir. Qoy kimə danışır, danışsın. Mən də susmaq fikrində deyiləm. Özgələrin sirrini gizlətmək mənə qalmamışdır ki?

Milovzorov. Axı bu ki, çoxdan olmuş bir işdir. Ondan sonra...

Korinkina. Hə "ondan sonra" nə? Yox sən mənə özümdən çıxardacaqsan. Məgər siz hamımız o qədər axmaqsız ki, ona inanırırsınız? Bu lap gülüncüdür. O, nağıl edir ki, guya hansı xanımla isə uzun zaman xaricdə yaşamış və guya ki, o da bunun əvəzində təşəkkür əlaməti olaraq bütün dövlətini ona vəsiyyət eləmişdir. Hansı axmaq buna inanar? Yəqin ağa ilə gedib, xanımla yox. Bax, bunun işə bənzəri var. Düzdür, xaricdə dövlətli ağalar dövlətlərini vəsiyyət edirlər, ancaq yanlarıncə apardıqları qadınlara yox. Bir də onun ki pulu var, nə üçün aktrisalığ eləyir, Rusiyanı başından vurub, ayağından çıxır? Bizim çörəyimizi əlimizdən alır! Demək, bir yerdə dayana bilmir. Hər yerdə bir oyun çıxarır, bəli, buyur başqa şəhərə; başqasında da başqa bir məsələ, üçüncü yerə getmək lazımdır. Üçüncü də, üçüncü iş.

Milovzorov. O çox adama yaxşılıq edir, mən eşitmişəm.

Korinkina. Söz-söhbət üçün. Pulu var, nə vecinədir? Kəfi istədiyini eləyir. Neznamova vasitəçilik elədi. İndi gəl səbəbini soruş ki, nə üçün edirsən? Özü də bilmir. Özü çıxıb gedəcək, biz o zəhər dağarcığı ilə qalacağıq.

Milovzorov. Hayf ki, tez gedir. Yoxsa Neznamov özünü ona tanıtdırardı.

Korinkina. Onu hələ indi də eləmək olar. Dünəndən başıma bir fikir yerləşmişdir. Ancaq sizin heç birinizin ipinizin üstə odun yığmaq olmaz.

Milovzorov. Ah, əzizim, bu sözlər nə üçündür, mən sizin üçün hər şeyə hazıram...

Korinkina. Mənə yaxşı bax! Namusla söz verirsən?

Milovzorov. Namusumla, namusumla söz verirəm.

Korinkina. Bura bax, mən Nil Stratonichdən xahiş etmək istəyirəm ki, bu axşam Kruçininanı evinə qonaq çağırırsın. Tamaşamız ki yoxdur. Neznamovu da çağırıraq və o ki var kefləndirərik. Ondan sonra çətinə onu bir az cıratmaqdir. Gəl gör nə bəngəmə qopacaq.

Milovzorov. Belə Neznamov Nil Stratonichgilə getmədi; o, cəmiyyətdən qaçır.

Korinkina. Onu bişirmək mənim boynuma. Sən də qabaqcadan onu hazırla, söhbət üçün mövzu ver. Kruçininanı o ki lazımdır, təsvir elə, yazığın gəlir məgər? Bax, daha burada quyruğunu qapı arasından çıxarda bilməyəcəksən. Mən bir dəfəlik yəqin bilməliyəm, sən mənim dostumsan, ya düşmənim?

Milovzorov. Onunla danışmaq bir az qorxuludur. O, mənədən qüvvətlidir.

Korinkina. O sənə öz işindir. Sən ki ömründə bircə dəfə bütün etdiklərimin əvəzində mənim yolumda fədakarlıq göstərə bilmirsən, nə cəsarət edib qəhrəman rolları oynayırısan?

Milovzorov. Yaxşı, yaxşı, mənim əzizim, yaxşı.

Korinkina. Sən bir təsəvvür et! Necə tamaşa olacaq. Nə gözəl olacaq.

Dudukin qapının daldından: "Gəlmək olarmı?"

Korinkina. Bəli, əlbəttə, bu nə sualdır? (*Yavaşdan Milovzorova.*) Sən bir kənara çekil!

Dudukin içeri girir.

İKİNCİ GƏLİŞ

Korinkina, Milovzorov və Dudukin

Milovzorov. Salam, Nil. (*Dudukinin üst cibindən portsiqarını çıxarır, bir neçə papiros götürüb öz qabına qoyur. Dudukin buna heç bir əhəmiyyət vermir.*)

Dudukin (*Korinkinaya*). Kəfiniz necədir, mənim gözəlim? Dünən ovqatınız bir az təlx kimi idi.

Korinkina. Bu haradan ağlınıza gəldi? Mənim kefim lap yaxşıdır.

Dudukin. Daha yaxşı, daha yaxşı, çox şadam.

Milovzorov. Ehtiyatın çoxdurmu?

Dudukin. Götür. Rica edirəm? Öz malın kimi.

Milovzorov. Nil, mən haçan sənın malınla öz malıma fərq qoymuşam ki? Belə söz deyəndə sən mənı rəncidə edirsən. (*Port-siqarı Dudukinin cibinə qoyur.*)

Dudukin. İcazə verin sizin əlinizi mənim bu nalayiq dodaqlarıma yapışdırım. (*Korinkinanın əlini öpür.*)

Korinkina. Mən sağlamam, Nil Stratonıç, lap sağlamam. Bax siz doktorla məsləhət etsəydiniz pis olmazdı, mən sizin səhhətiniz üçün ciddi qorxmağa başlamışam.

Dudukin. Belə nə üçün? Yox, heç bir şeydən şikayətim yoxdur, özümde heç bir kəm-kəsir hiss etməirəm.

Korinkina. Qorxuram siz tamamilə dəli olasınız, dünəndən sonra əlləriniz ağrımır ki?

Dudukin. Ah, anlayıram, anlayıram. Xoşlanmışdım, ekstaz dərəcəsinə gəlmişdim. Amma nə oynayır? Petya, sən de, bax sən özün də səhnədə idin, misal üçün hələ sənınlə bir yerdə olan səhnəni götürək.

Milovzorov. Mənimlə oynamaq, Nil, hər aktrisa üçün asandır. Məndə hərarət çoxdur.

Dudukin. Hərərət. Ancaq dünən iki yerdə elə çaşdın ki.

Milovzorov. Eh, Nil, mən qızışıb tələsdim, bixtiyar ağzımdan çıxdı da.

Dudukin. Hələ əcnəbi sözləri necə deyirsən! Allah bilir nələr danışırısan...

Milovzorov. Rolları pis yazırlar. Bir də, ay Nil, kimdən ötrü yaxşı oynamağa çalışım axı? Yaxşı, sən bilirsən, bəs o biriləri? Onlar üçün hər nə desən də, təfəvütü yoxdur, bizim camaatımız nə camaatdır axı!?

Dudukin. Ancaq başa düşənlər lap heyrətdə qalırlar. Ürəyində deyirsən ay Allah, bu cür sözləri haradan tapır, haradan toxuyur. Olsa-olsa ancaq moltanı dilində belə sözlər tapıla bilər. Xatirinə dəyməsin ha.

Milovzorov. Yox əşi, sən nə danışırısan? Nil, sən haqlısan. Bir tək sən deyilsən, başqaları da mənə bu sözü deyirlər. Bilirsən ki, məvacib az verirlər. Çox çalışmağına dəyməz.

Dudukin. Siz isə, mənim misilsiz gözəlim, lütfən hirsələnməyin. Mən gözəlliyi, nə şəkildə olursa olsun, sevirəm. Zövqü olan adamların gözəlliyə qarşı münasibəti tamamilə başqadır, xüsusidir. Odur ki, burada qısqanclıq yersizdir.

Korinkina. Sizə kim dedi ki, mən qısqanıram? Bu saat mən sizə əksini sübut edəcəyəm.

Dudukin. Ediniz. Ediniz, mənim səadətim!

Korinkina. Siz Kruçininanın oyununa məftun olmuşsunuz. Ona gül dəstələri təqdim edirsiniz, hədiyyə vermək üçün pul toplayırsınız, deyirsiniz bəs bunlar ona çox lazımdır? Belə hədiyyələri o çox görmüşdür. Ancaq ki, ona nə cür zövq vermək lazım olduğu sizin ağlınıza da gəlmir. O, pis bir oteldə çirklı bir nömrədə yaşayır. Bu gün tamaşa yoxdur. Axşam evdə tək nə qayıracaq? İki-üç, bağışlayın, sürtülmüş teatral gələcək öz axmaq təriflərini, təəccüblərini ona ərz edəcəklər. Zənn edirsiniz ki, bununla onun ürəyi şadlanacaq? Siz onu cəmiyyətlə tanış etməmişsiniz, hələ artistlərlə də ancaq məşqdən-məşqə görünür. Nə olardı, bu axşam yaxşı bir qonaqlıq düzəldə idiniz, onu da dəvət edə idiniz. Ancaq seçilmiş adamlar dəvət olunmalıdır. Siz öz tanışlarınızdan bir-ikisini çağırırsınız. Artistləri isə mən dəvət edərdəm, kimi çağırmaq lazım gəldiyini mən bilərəm. Hə, fikrim xoşunuza gəlirmi? Heç qısqanclığa oxşayırımı?

Dudukin. Yox əsla, qısqanclıq nədir? Bax, bu doğrudan da ideyadır. Gözəl ideyadır. Mersi, mənim gövhərim! Necə deyirlər, qadın ağı, qadın ağı?..

Milovzorov. "Qadın ağı hər ağıldan üstündür."

Dudukin. Haqq sözə nə deyim?! Necə olub ki, bu mənim heç ağlıma da gəlməmişdir. Petya, mən belə düşünürəm ki, biz nankorluq, qadınların əllərini az öpürük.

Şmaqa təzə paltoda və qulaqlarına qədər girmiş
şlyapada içəri girir, baş əyir.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Korinkina, Milovzorov, Dudukin və Şmaqa.

Şmaqa (*Dudukina*). İncəsənətin və hər cür ədəbiyyatın hörmətli hamisinə salam. Yaxşı, hamı! Bir papiros iltifat edin!

Dudukin. Hansılardan verim?

Şmaqa. Mən hələ həmişə bir cüresini çəkirəm.

Dudukin. Hansılardan?

Şmaqa. Nəxönək (*Dudukin siqar verir. Şmaqa onu kağıza büküb cibinə qoyur.*) Bunu sonra, qəlyanaltından sonra çəkerik.

Milovzorov. Şmaqa, Neznamovu görməmişən? Məşqə gələcəmi?

Şmaqa. Kim bilir? Mən onun dayəsi-zadı deyiləm ki.

Korinkina. Siz ki ayrılmaz dostlar idiniz.

Şmaqa. Dünyada nələr olmur ki? Ər-arvad da bir-birindən ayrılır, nəinki dostlar...

Dudukin. Çox təəccüblü işdir. Yəne aranızdan nə keçmişdir?

Şmaqa (*vüqarla*). Məsləkimiz tutmadı.

Korinkina. Gülünc danışmayın. Səninlə Neznamovda məslək nə qayırır?

Dudukin. Doğrudan da, Şmaqa, nə işə əvvəllər səndə heç gözüme məslək-zad dəyməmişdi.

Şmaqa. Nahaq yerə, məndə məslək var, özü də lap möhkəm. Dünən heç gözləmədiyim bir halda əlimə pul gəldi, dəliquduz manatlar lap göyden düşmüş kimi oldu.

Milovzorov. Görürük, görürük, əyin-başını təzələmişən.

Şmaqa. Mənim məsləkimə görə bunları lap tez bir zamanda xərcləyib içmək lazımdır. Amma siz deyirsiniz ki, mənim məsləkim yoxdur. Bunun nəyi məslək deyil? Mən Qrişaya təkid edirdim ki, "Şən dostlar cəmiyyəti" meyxanasına getmək lazımdır. Ancaq mənim təkidim ona təsir etmədi.

Dudukin. Rədd elədi? Doğrudanmı?

Korinkina. Əşi, nağıl danışır.

Şmaqa. Nəinki rədd elədi, hətta sözlə məni təhqir elədi. Az qalmışdı ki, hərəkətlə də məni bihürmət eləsin, Allahın rəhmi gəldi. Əlbəttə, artıq Qrişa bizim cəmiyyətimiz üçün ölmüşdür.

Milovzorov. Hansı cəmiyyət üçün?

Şmaqa. "Şən dostlar cəmiyyəti" üçün. Ən yaxın dostumu itirdim.

Dudukin. Axı ona nə olmuşdur?

Şmaqa. Nə olacaq, kələfin ucunu itirmişdir.

Milovzorov. Necə yeni kələfin ucunu itirmişdir? Hansı kələfin?

Şmaqa. Hə, di gəl də, hansı kələfin? Hərənin özünə görə bir kələfi var, məsələn, sən səhnədə də, həyatda da aşiq rolu oynayısan, bu sənin kələfindir. Odur ki, ucunu tapıb açırsan, biz də görək öz kələfimizi açırıdık.

Korinkina. "Şən dostlar cəmiyyəti"ndə?

Şmaqa. Əlbəttə. Adam ki kələfin ucunu itirdi, batdı. Ümumi qaydaya görə meyxanaya getməli idi. Amma o, fəlsəfə yürütməyə başladı. Fəlsəfədən də ki adamı qəm-qüسسə basır. Qüسسədən də pis dünyada nə ola bilər?

Dudukin. Neznamov fəlsəfə yürüdür? Qərribədir.

Korinkina. Göz deydi nədir?

Şmaqa. Göz dəymişdir.

Korinkina. Kimin gözü deydi?

Şmaqa. Yenice təşrif gətirmiş məşhur aktrisanın.

Korinkina. Sən yalan danışırısan, rədd ol buradan.

Şmaqa. Yox, yox, bax bunu doğru deyirəm.

Korinkina. Milovzorov, bunu nəzərə almaq lazımdır.

Milovzorov. Alırıq.

Şmaqa. Qurtardı, Allah rəhmət eləsin. Kələfin ucunu itirdi.

Milovzorov. Bəs sən itirmirsən?

Şmaqa. Bircə o əskik idi. Mənə nə əl verir? Bax, mən bu saat hamımıza demək istəyirəm ki, qulluğunda varam.

Dudukin. Təşəkkür edirəm, nə barədə, dostum.

Şmaqa. Mənə belə gəlir ki, siz bizi, bir neçə böyük artisti, qəlyanaltıya qonaq eləmək fikrindəsiniz. Odur ki, bu münasibətlə siz mənə pul verəcəksiniz, mən də zəhmət çəkib qulluq göstərəcəyəm. Gedib çörək, kolbasa, kürü və başqa şeylər alıb gətirəcəyəm.

Korinkina. Ancaq siz allah, burada yox.

Şmaqa. Bu da danışdı, indi ki, qəlyanaltı böyük aktyorlar üçündür. Biz də ora, böyük aktyorlar geyinən otağa gedəcəyik.

Milovzorov. Hara yeni?

Şmaqa. Ora, yuxarı, çardağa, ümumi otağa, statistlərə saqqal yapışdıran otağa...

Dudukin. Qulluq göstər, qulluq göstər görək. Ancaq bir az səhnədə məni gözlə, Yelena İvanovna ilə bir görüşüm, sonra.

Milovzorov. Neznamovu da görsən göndər gəlsin bura...

Şmaqa (*səhnəni göstərir*). Odur ey, oradadır.

Dudukinlə Şmaqa gedirlər.

Korinkina (*qapıdan*). Neznamov, bir dəqiqə buraya gəlin!

Neznamov gəlir.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Korinkina, Milovzorov və Neznamov

Neznamov. Nə istəyirsiniz?

Milovzorov. Salam, Qrişa!

Neznamov. Salam.

Korinkina. Nə üçün siz bizdən qaçırsınız?

Neznamov. "Bizdən", yəni kimdən?

Korinkina. Məsələn, məndən.

Neznamov (*onu gözlərilə süzərək*). Mən sizin qulluğunuzda heç vaxt olmamışam. Belə səadətə layiq görüldüyüm yadıma gəlmir.

Korinkina. Kim müqəssirdir? Siz özünüz istəmirdiniz, siz elə iltifatsızsınız ki. Yoxsa gözləyirsiniz ki, qadınlar sizin dalmızca düşsünlər. Doğrudur, belə şey olur, ancaq çox az-az... Görək siz özünüz...

Neznamov. Bacarmıram. Mən bu vəzifəyə yaramıram.

Korinkina. Nə vəzifəyə?

Neznamov. Pajlığa, məşuqluğa yaramıram. Bu, bax bunların işidir. (*Milovzorovu göstərir*.) Bəs məndən nə istəyirsiniz?

Korinkina. Ah, heç bir şey, ancaq belə mərdingiriz¹ olmayın. Cəmiyyətimizdən bir qədər uzaq qaçmayın. Bilmirəm bu Şmaqa ilə dostluqdan siz nə görmüsünüz?

¹ Mərdingiriz - adama yovuşmayan, adamdan qaçan, adam sevməyən.

Neznamov. Dayan, dayan. Şmaqaya toxunmayın. Əvvələn, o, çox ağıllı zarafat eləyəndir, şən adamdır. Siz hamınız isə can sıxıcısınız. İkincisi, o, zibil də olsa, səmimidir. Öz yerini biləndir. Amma siz, məni bağışlayın, hamınız saxtasınız.

Korinkina. Ah, aman Allah, mən haçan dedim ki, biz müqəddəsik. Bizim də nöqsanlarımız var, saxtalığımız da var, hər nə istəsən var. Şmaqanın nöqsanlarını bağışladığınız kimi, bizim də nöqsanlarımızı bağışlayın. Bizi bu qədər ciddi mühakimə etməyin!

Neznamov. "Bağışlayın, mühakimə etməyin..." Mən sizi nə mühakimə etmək istəyirəm, nə də bağışlamaq. Mən haranın hakimi oldum? Mən yalnız sizdən uzaq gəzirəm və uzaq da gəzəcəyəm, çünki siz həmin saat məni axmaq yerinə qoyub gülersiniz.

Korinkina. Ah, siz nə danışırırsınız? Nə danışırırsınız?

Milovzorov. Ah, Qrişa, bu qədər inanmamazlıq nəyə lazımdır, əzizim?!

Neznamov. İki yandan başladınız ki.

Korinkina. Siz bu qədər nəcibsiniz, amma kiminlə oturub durursunuz, Şmaqa ilə.

Neznamov. Nəcib? Haçandan belə? Bu mahnılar haranın mahnısıdır? Siz ki məni sevmirsiniz!

Korinkina. Daha doğrusu sevmirdim.

Neznamov. İndi sevdiniz?

Korinkina. Gör birdən-birə nə istəyir ha! Heç belə şeyi qıpqırmızı soruşarlar? (*Gülür*.) Şahid yanında boynuma götürmərim.

Neznamov. Onda mən sizi bir dəfə şahidsiz tutaram.

Korinkina. Onda başqa məsələ.

Neznamov. Açıq danışın. Düzünü deyin. Məndən nə istəyirsiniz?

Korinkina. Deyəcəyəm, deyəcəyəm. Ancaq mən sizi tanıyıram, siz qərribə adamsınız və çox da inadsınız... Ancaq bax, bu səfər rədd etmək yoxdur.

Milovzorov. Bəli, əzizim, lütfən.

Neznamov. Deyin görək.

Korinkina. Heç bilirməm haradan başlayım? Sizdən o qədər qorxuram ki. Bilirsiniz nə var? Bu gün Nil Stratoniç bizi axşama qonaq çağırmışdır.

Neznamov. Nə olsun ki? Mənə nə var?

Korinkina. Yox, qorxuram, doğrusu qorxuram. Ah nə olursa olsun cəsarət edəcəyəm. Bax, məni onlara ötürün, bütün gecəni mənimlə orada qalın. Sonra da məni evimə qədər yola salın. Hə, qərara gəlin. Ax, fəraməz!

Neznamov. Bu nə uydurmalarıdır, başa düşmürəm?

Korinkina. Hə, gülüm, hə deyin görək, əziz Neznamov!

Milovzorov. A canım Neznamov nədir, sadəcə Qrişa.

Korinkina. Hə, Qrişa, əzizim, gəl sən razı ol, mənim kefinə dəymə. *(Qucaqlayıb Neznamovu öpür.)*

Neznamov. Nə edirsiniz? Siz nə edirsiniz? Bu təzə iş haradan çıxdı?

Korinkina. Səmimi-qəlbdəndir, əzizim, ürəkdəndir.

Neznamov. Səmimi-qəlbdəndirsə, başqa məsələ. Bəs o? O ki sizin daimi, dəyişməz...

Korinkina. O başqa qadını ötürəcəkdir. Bir də, daha ondan yorulmuşam.

Neznamov. Nə edək, yaxşı, mən bu gün boşam. Ancaq orada ürəyim darıxacaq axı.

Korinkina. Biz sizi məşğul etməyə çalışırıq. Bax, bu çox xoşdur! Bax buna can qurban! *(Əlilə işarə edib səhnə arxasına gedir.)*

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Neznamov və Milovzorov

Neznamov. Rica edirəm, başa sal görək, bu nə komediyadır?

Milovzorov. Heç bir komediya yoxdur, əzizim, adi məsələdir.

Neznamov. Yaxşı, bəs mən nə üçün ona lazım oldum, məgər o, başqa birisini seçə bilməzdi?

Milovzorov. Kimi seçə idi? Rezonyorlardan götürə idi, ya komiklərdən? Heç onlara etibar etmək olar? Onlar heç özləri də bilməzlər ki, axşamacan başlarına nə iş gələcək. Bir də əzizim, nə bilirsen, bəlkə bu qadın şıltağıdır. Onların çox vaxt başına heç göz-ləmədiyin şeylər düşür.

Neznamov. Şıltaq. Mən şıltaq-zad sevmirəm.

Milovzorov. Ah, əzizim, heç şıltaqsız da qadın olar?

Neznamov. Bəs sən bunu haradan bilirsen? Çoxmu qadın görmüsən? Nə cürlərini görmüsən? Sən qadınları oynadığın vodevil-

lərdən tanıyırsan. O vodevillərdəki qadınlar hər kəlmədən sonra camaata bir göz süzdürür, dalınca da bir bənd oxuyurlar. Bu gün Nil Stratonicgildə nə var?

Milovzorov. Bir elə şey yoxdur. Seçilmiş adamlar, bir də artistlər olacaq. Kruçinina da olacaq.

Neznamov. Kruçinina? Nə üçün bunu əvvəldən demirdin?

Milovzorov. Nəyi deyim axı? Burada qərribə nə var ki?

Neznamov. Sən nə cür düşünürsən? Kruçinina adi qadındır, ya yox?

Milovzorov. Aktrisadır, vəssalam.

Neznamov. Düzdür aktrisadır, ancaq adi aktrisadırmı?

Milovzorov. Camaatın xoşuna gəlir.

Neznamov. Bəs sən necə?

Milovzorov. Deyirlər, Sara Bernar bundan yaxşı imiş.

Neznamov. Deyirlər! Bəs sən özünün necə, gözün, ağlın yoxdur? Qoy mən sənə deyim, o həm qeyri-adi aktrisadır, həm də qeyri-adi qadın.

Milovzorov. Aktrisalığna sözüm yoxdur, bəlkə də. Ancaq qadınlığı... *(Təbassüm edərək çiyinlərini çəkir.)*

Neznamov *(sərt)*. "Qadınlığı" nə? Dalısmı de?

Milovzorov. Mən belə düşünürəm ki, o da hamının tayıdır.

Neznamov. Sən ki məni tanıyırsan. Tərifə bir o qədər də yoxam, amma gör sənə nə deyirəm, onunla mən ancaq bircə dəfə danışmışam, ancaq bundan sonra bütün hərəkətlərimiz, cahilliklərimiz, qoçaqlığımız, insanlara qarşı olan qayıрма, saxta baxışımız mənə o qədər dayaz, o qədər yazıq göründü ki, hətta özüm-özümə o qədər heç göründüm ki, yerə batsa idim ondan yaxşı olardı. Onun qarşısında biz ağzımızı belə açıb danışmamalıyıq, ancaq axmaqlar kimi sakit dayanıb onun qısa, ağıllı nitqlərini "Bibliya"dakı sözlər kimi göyde tutub bağrımıza basmalıyıq.

Milovzorov. Yox, mən o cür edə bilmərəm, hamı ilə açığam.

Neznamov. Ay bədbəxt!

Milovzorov. Bu ki fəlsəfədir, əzizim!

Neznamov. Sus! Elə hesab elə ki, mənim sözlərimi heç eşitməmişsən. Mən səninlə yox, bu divarla danışdım. Bilmirsən, Kruçinina burada çoxmu qalacaqdır?

Milovzorov. Belə bilərəm ki, bu yaxınlarda gedəcəkdir.

Neznamov. Nə üçün?

Milovzorov. Elə-bele, bəzi məsələlərin üstü açılmışdır. Köhnə günahlar meydana çıxmışdır.

Neznamov. O qadının barəsində hörmətlə danışmağı mən sənə ömr edirəm, eşidirsənmi?

Milovzorov. Əgər bu sənə xoş gəlirsə, mən böyük şadlıqla hörmətlə danışaram. Ancaq hamının ağzını yuma bilməzsən ki, mən ancaq özgələrin dediyini təkrar edirəm.

Neznamov. Özünüz fikirləşib yəqin bir çirkin əhvalat icad etmişsiniz, özünüz də yayırsınız. Mən sizi tanıyıram, buna istedadınız çatır. Sən hamıya da ki, onu təhqir etməyə mən kimsəyə imkan verməyəcəyəm, de ki, onun üçün mən...

Milovzorov. Döyersən? Bundan başqa səndən nə gözləmək olar ki, عزیزim?

Neznamov. Yox döymərəm...

Milovzorov. Döyməzsən, bağışlarsan?

Neznamov. Vurub öldürərəm.

Milovzorov (*qorxaraq*). Budur bax, عزیزim, sənənlə nə cür danışmaq olar? Burax məni. Məndən heç nə soruşma. Mən gedirəm.

Neznamov. Yox, dayan! İndi ki başlamısan, qurtar. Ancaq doğrusunu danış, yalnız doğrusunu.

Milovzorov. Bax, عزیزim, sən özün məcbur edirsən ha, amma danışsam yenə başlayacaqsan...

Neznamov. Yox, danış-danış! Mən hamısını bilməliyəm. Bundan asılıdır... Başa düşməzsən, bax, mən bundan qorxuram. Axı mən bir tikə çörəkdən ötrü bir-birinin boğazını üzən, bir manatdan ötrü bir-birini satan vicdansız insanların çirkəbli mühitimizə tulladığı kimsəsiz bir yetiməm. Birdən-birə dərdimə şerik olan, mənə nəvaziş göstərən bir adama rast gəlirəm. Bu adam kimdir? Bu, elə bir qadındır ki, şöhrəti hər yana yayılıb, onunla bir kəlmə danışmağı hər kəs özü üçün səadət hesab eləyir. İnanırsan, inanırsanmı ki, dünən mən ömrümdə birinci dəfə ana nəvazişi hiss etdim.

Milovzorov. Əzizim, bu eşqdır, Qrişa, sən vurulmusan.

Neznamov. Yox, mən görürəm ki, sənənlə danışmaq mümkün deyil. Heç olmazsa bir dəfə də olsa öz sarsaq ampuandan çıx! Bu eşq deyil, bu pərəstişdir.

Milovzorov. Sən deyirsən ki, birinci dəfə ana nəvazişi gördün? Bax, əslində bunda yanılırsan.

Neznamov. Necə? Sən boş-boş nə danışırısan?

Milovzorov. Ana məhəbbəti kimdə istəsən axtara bilərsən, ancaq onda yox.

Neznamov. Sən mənim səbrimi çox sına!

Milovzorov. Onu əsasən öz uşaqlarını atmaqda təqsirləndirirlər.

Neznamov. Necə atır?

Milovzorov. Bax, məsələn, bu şəhərdə bir neçə il bundan qabaq öz uşağını başlı-başına qoyub bir ağanın birisi ilə çıxıb getmişdir. Deyilənə görə belə-belə işlər onunla bir dəfə, iki dəfə olmamışdır.

Neznamov. Onu bu işlərdə kim təqsirləndirir?

Milovzorov. Əzizim, hamı! Uzağa nə üçün gedirsən? Hamıdan yaxşı Nil Stratoniçdən soruş, desin. Bu barədə özü onunla danışmışdır. Özü bunları boynuna almışdır.

Neznamov. Dayan, dayan, bu mümkün deyil, yox, ondan belə iş çıxmaz. Onun səsində, danışığında, hərəkətlərində o qədər səmiyyə, o qədər mehribanlıq var ki.

Milovzorov. Sənin isə ağzının suyu axdı, o saat yumşaldın. Aktrisa, gözəl aktrisa.

Neznamov. Aktrisa, doğrudur, ancaq yenə də mən sənə inanmıram.

Milovzorov. Mən heç inandırmaq istəmirəm, özün bilərsən.

Neznamov (*fikrə gedir*). Aktrisa! Aktrisa! Elə isə səhnədə oyn. Orada yalandan oyun çıxarmaq üçün yaxşı pul verirlər. Ancaq həyatda oynamaq, oyuna ehtiyacı olmayan, həqiqət istəyən sadə, inanmalı ürəklərlə oynamaq... Bunun üçün edam etmək lazımdır. Yalan bizə lazım deyil! Bizə həqiqət ver! Təmiz həqiqət. Aktrisa! (*Düşüncəyə dalır.*) Hamı Şmaqa?

Milovzorov. Yuxarıda, qrim otağında araq içir.

Neznamov. Yaxşı məşğuliyyətdir. Ah, kaş bunların hamısı cəfəngiyat olaydı.

Milovzorov. Bəs doğru çıxarsa?

Neznamov. Onda axmaq-axmaq inandığım üçün mən öz-özümü cəzalandırmağı bacarıram. Bəziləri də məndən payını alar. (*Gedir.*)

Korinkina gəlir.

ALTINCI GƏLİŞ

Milovzorov, Korinkina, sonra da Kruçinina

Korinkina. Çıx get. Kruçinina bura gəlir, dincəlmək istəyir. Neznamov nə oldu?

Milovzorov. Təsir elədi.

Korinkina. Deyirəm axı, suyu süzülə-süzülə çıxdı, demək, axşam tamaşa olacaq.

Milovzorov. Bəli, bu gecənin finalı qiyamət olacaq, effektləri həmişə Neznamov axıra saxlayır. (*Gedir.*)

Kruçinina gəlir.

Korinkina. Buyurun! Mən çıxıb gedirəm. Bağışlayın, aktyor otaqlarımızın hamısı bu cür bərbaddır. Mənim otağında heç olmasa dincəlmək mümkündür. O birilərində tərpenməyə belə yer yoxdur.

Kruçinina. Bəli, mən geyindiyim otaqda heç imkan yoxdur. Bərk külək vurur.

Korinkina. Burada heç olmasa, tanışları da qəbul etmək mümkündür.

Kruçinina. Mənim qəbul ediləsi adamım yoxdur.

Korinkina. Nə bilmək olar! Səhnə arxası hər zaman camaat ilə dolu olur, biri gələ bilər. Hələlik Nil Stratoniçgildə görüşənə qədər sağ olun. Sizin dalınızca Milovzorov gələcək.

Kruçinina. Bəli, mən ondan xahiş elədim.

Korinkina ona əl verib gedir. Kruçinina stolun yanında oturur, rolunu oxuyur. Murov gəlir.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Kruçinina və Murov, Kruçinina dönmə baxır, stuldan durur və Murovun təziminə sükkut ilə baş əyir.

Murov (*təbəssümlə*). Murov Qriqori Lvoviç! Özümü təqdim etməyi şərəf hesab eləyirəm. (*Baş əyir.*) Dünən iki dəfə otelə, sizin yanınıza gəlmişdim. Ancaq evdə tapmaq səadətinə nail olmadım. Üç gün əvvəl mən teatrda idim, oyununuzun tamaşaçılara nə cür

təsir etdiyi haqqında mən danışmayacağam. Bu, sizə mənsiz də məlumdur. Lakin bundan başqa, mən qeyri-adi bir benzəyişdən hey-rətlərə düşdüm, siz lap çoxdan tanıdığım bir qadına oxşayırsınız.

Kruçinina. Sizin istədiyiniz nədir?

Murov. Mən yanılib yanılmadığımı bilmək istəyirəm. Teatr şəraiti, işıq, rənglər, boyalar, qrim sifəti o qədər dəyişdirir ki, benzəyiş olmayan yerdə də tapmaq olur.

Kruçinina. Budur, mən bu saat qrimsizəm. Nə cür görürsünüz?

Murov. Mən daha artıq heyret edirəm. Təbiət belə oyun oynaya bilməz. Sizə baxarkən adam ya gərək gözlərinə inanmasın, yəni, bağışlarsınız, adam özünü saxlaya bilmir. Soruşmaq istəyir ki...

Kruçinina. Soruşun!

Murov. Siz Lyubov İvanovna Otradinasınız?

Kruçinina. Bəli, mən Lyubov İvanovna Otradinayam.

Murov. Bəs siz haradan gəlmisiniz? İndiyə qədər siz harada idiniz, nə cür yaşayırdınız?

Kruçinina. Mən belə hesab edirəm ki, bunların heç birisi sizə lazım deyil, çünki bunların heç birinin sizə daxli yoxdur.

Murov. Bəs adınız niyə dəyişmişdir? Özgə fəmiliası ilə buraya nə üçün gəlmisiniz?

Kruçinina. Mən səhnəyə gəldim, yeni həyat başladım, odur ki, fəmiliamı da dəyişdirdim. Ümumiyyətlə, belə edirlər. Mən anamın adını və fəmiliasını götürdüm. Siz suallarınızı bitirdinizmi?

Murov. Siz, mümkün qədər, məndən tez yaxa qurtarmaq, söhbəti bitirmək və mənə qapını göstərmək istəyirsiniz.

Kruçinina. Yox, mən sizin suallarınızın bitməsini gözləyirəm.

Murov. Mən bitirdim.

Kruçinina. Elə isə indi mən sizdən soruşacağam, mənim oğlum hamı? Siz onu nə eləmisiniz?

Murov. Mən sizə çoxdan yazmışdım ki, o ölmüşdür. Siz mənim məktubumu almamısınız?

Kruçinina. Almışam. Ancaq siz məni aldatmışsınız. O sağalmışdır və siz öldüyünü yazdığınız zaman o sağ imiş.

Murov. Siz ki bunu bilirdiniz, nə üçün dalınca gəlmədiniz və götürüb aparmadınız?

Kruçinina. Bunu mən ancaq dənən bilmişəm. O zaman isə mən gələ bilməzdim. Mən bərk xəstə idim. Məni buradan yarım-

can bir halda aparmışdılar. Siz bunu yaxşı bilirsiniz. Nə üçün siz məni aldatdınız?

Murov. İş işi çəker. Mən qorxurdum ki, geri qayıdarsınız. Dedi-qodu başlanar, kim bilir, bəlkə gedib arvadıma da çatar və ilk evlənmək günlərində bizim aramızı pozar.

Kruçinina. Nə işə, fərqi yoxdur. İş işdən keçmişdir. Mənim uşağımı nə eləmişiniz? Ancaq doğrusunu deyin. Mən özüm də bəzi şeylər öyrənmişəm.

Murov. Biz çox yaxşı, varlı adamlar tapdıq. Mən öz əlimlə uşağı onlara verdim və verərkən sizin mənə verdiyiniz o medalyonu onun boynuna taxdım.

Kruçinina. Demək, medalyon itməmişdir, onun boynundadır? İçində onun saçları var. Ora mən bir yazı da qoymuşam.

Murov. Nə yazı?

Kruçinina. Heç, balaca bir yazı. Mən onun doğulan gününü yazmışdım.

Murov. Başqa heç bir şey?

Kruçinina. İndi yadımda deyil.

Murov. Mən bunu bilmirdim. Mən elə bilirdim ki, o, boş bir şeydir və heç bir vəsiqəlik əhəmiyyəti yoxdur. Yəni bunun fərqi yoxdur. O mehriban adamlar söz verdilər ki, medalyonu heç vaxt uşağın boynundan açmasınlar. Onlar yəqin bu medalyonu ya tilsim, ya da ki sirli qüvvəsi olan bir əşya hesab etmişlər. Adətən uşaqların bədəninə belə şey bağlayırlar.

Kruçinina. Bəs sonra nə oldu?

Murov. Onlar onu böyüdür, oxudur, tərbiyə edirdilər. Özləri işə gündən-günə dövlətləndirdilər. Ticarətlərini genişləndirərək bir neçə vilayət şəhərlərində böyük dükənlər açdılar, özlərinə böyük ev tikdilər, ancaq indi yaxşı yadımda deyil, Sızrandamı, İrbidəmi, yoxsa Samaradamı; yox, deyəsən Taqanroqda. Özləri də yaşamaq üçün oraya köçdülər.

Kruçinina. Bu çoxdanmı olmuşdur?

Murov. Səkkiz il bundan qabaq.

Kruçinina. Sonralar ondan bir məlumat alırdınız mı?

Murov. Xeyr, onlar uşaqla hər bir əlaqəni kəsməmi məndən rica etdilər. Demək istəyirdilər ki, biz onu tərbiyə etmişik, o bizim fəmiliamızı daşıyır və bizim varisimiz olacaqdır, odur ki, zəhmət olmazsa bizi rahat buraxın. Doğrudan da əgər düzüne baxsan, adsız-

sansız bir uşaq üçün bundan yaxşı nə istəmək olar? Mən tamamilə rahat ola bilərdim. Onun bəxtinə həsəd aparmaq olar.

Kruçinina. Tacirin fəmiliyası nədir?

Murov. İndi daha unutmuşam, ya İvanovdur, ya Perekusixin, ya da ki İvanovla Perekusixin arasında bir addır. Deyəsən Podto-varnikovdur. Bu sizə lazımdırsa, mən məlumat toplaya bilərəm. Elə bu gün mən şəhərimizə gəlmiş bir tacirlə görüşəcəyəm. O, cənub şəhərində olan bütün tacirləri tanıyır, cavabını elə bu gün sizə deyəərəm. Siz bu axşam Nil Stratonıçgilde olacaqsınız mı?

Kruçinina. Bəli, olacağam.

Murov. Sizə bir neçə söz də demək olarmı? İcazə verərsiniz mi?

Kruçinina. Deyin!

Murov. Sizə verdiyim işgəncənin əvəzində mən ağır cəza çəkdim. Rəhmətlik arvadım mənim həyatımı cəhənnəmə döndərmişdi. Ancaq mən yenə də onu nifrətlə yad eləmirəm. Mən o cəzaya layiq idim, bir də, rəhmətlik mənə böyük dövlət qoyub getdi. Mənim o qəmgin həyatımdan sonra sizi gören kimi əski məhəbbətim yəni-dən alovlandı. Artıq mən gənc deyiləm, öz hisslərimi böyütmürəm və sözlərimi də ölçüb-biçməyə öyrəşmişəm. Əski məhəbbət alovlanmışdır deyirəmsə, demək, doğrudan da alovlanmışdır və hisslərimi ifadə etmək üçün başqa söz yoxdur. Ancaq indi mən anlayıram ki, nə böyük səadət itirmişəm. O səadət o qədər böyükdür ki, onu qaytarmaq üçün mən heç bir fədakarlıq qarşısında dayanmaram. Siz məni məğlub etdiniz və məhv etdiniz. Mən sizdən aman və sülh istəyirəm. Mənimlə sülh bağlayın. Mən məğlub edilmişəm. Öz şərtlərinizi mənə qəbul etdirməyə haqqınız var. Mən onları itaətlə və etirazsız qəbul edəərəm.

Kruçinina. Bunları eşitmək nə qədər acıdır. Siz sadə, sevən bir qızın təzə, gənc hisslərinə heç bir qiymət vermədiniz. İndi gününü keçirmiş, ruhu sönmüş bir qadının qarşısında əylməyə, tənəzzül etməyə hazırız, yalnız onun üçün ki, o qadının şöhrəti vardır.

Murov. Ancaq Lyuba, məgər sənə əvvəlki hisslərdən bir qığılcım belə qalmamışdır?

Kruçinina. Burada Lyuba yoxdur. Qarşımızdakı Yelena İvanovna Kruçininadır.

Murov. Sənin qəlbin eşqlə o qədər dolu idi, sənin eşqin o qədər səxavətli idi ki!

Kruçinina. Bu cür sözləri başa düşməyi artıq mən unutmuşam. Murov. Bağışlayın! Mən sizi bir qadın kimi tanıyırdım, indi isə qarşımda duran bir aktrisa. Mən başqa cür danışacağam. Mənim malikanəmə təşrif gətirib mənimlə görüşməyi arzu etməzsinizmi? Orada qalib ev sahibəsi olmağı arzu etməzsinizmi? Nəhayət, xanım Murova olmağı arzu etməzsinizmi?

Kruçinina. Sizin bütün suallarınıza mən də sual ilə cavab verəcəyəm. Mənim oğlum hanı? Və onu görməyincə bizim aramızda başqa söhbət ola bilməz. Mən səhnəyə getməliyəm. *(Gedir.)*

Murov. Salamət qalın. *(Kruçininanın dalınca gedir.)* Mən səbirliyəm və heç bir zaman ümidimi itirmirəm. *(Gedir.)*

Neznamov çox kefsiz halda gəlir, qapının yanında dayanır və diqqətlə səhnəyə baxır.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Neznamov, sonra Şmaqa

Neznamov *(qapıda)*. Şmaqa! Şmaqa, bura gəl! Bura gəl deyirlər sənə.

Şmaqa. *(qapı dalından)* Döyməyəcəksən ki?

Neznamov. Yox dedim sənə. Çox lazımdır əllərimi sənə batırıram. *(Şmaqa gəlir, Neznamov onu yaxalayır.)* Danış! Danış! Orada nə pıçıladaşırlar, mənim bərəmdə nə danışirlər?

Şmaqa. Dayan, boğma! Bir dəqiqəliyə burax, nəfəs alım. Hamısını deyərəm, lap doğrusunu deyərəm.

Neznamov *(Şmaqanı buraxır)*. De, görək.

Şmaqa. Nə danışacaqlar? Axmaq-axmaq sözlər danışirlər.

Neznamov. Orasını bilərəm.

Şmaqa. İndi ki bilirsen, daha nə üçün hirsələnirsən?

Neznamov. Uzatma, eşitdiklərimi danış.

Şmaqa. Doğrusunu deyim ki, heç qulaq asmırdım. Nəyə qulaq asım axı? Axmaqlıqdan başqa onlardan nə öyrənə bilərəm? Bu nemət də ki, Allaha şükür, öz evimizdə çoxdur.

Neznamov. Onlar mənim adımlı, Kruçininanın adını çəkirdilər, pıçıladaşırdılar.

Şmaqa. Axmaq sözü istəsən pıçılada, istəsən ucadan de, nə təfəvütü var?

Neznamov. Axı onlar məni məsxərəyə qoyub gülürlər. Bu dəhşətdir, dözülməz bir dəhşətdir. Axı heç olmasa mənim hissələrim səmimi idi. Nə üçün mən bunu onlara nəgiz elədim?

Şmaqa. Təqsir özündədir.

Neznamov. Bir yandan da Nil Stratoniçgildə olacaq qonaqlıq. Bu yolda onlar çox çalışırlar. Burada bir intriqa, bir alçaqlıq yoxdur ki? Hər cəhətdən ehtirama layiq bir qadını ələ salmaq fikrində deyillər ki?

Şmaqa. Hörmətli deyirsən?

Neznamov *(əllərilə başını tutaraq)*. Ah, heç mən özüm də bilmirəm, hörmətimi layıqdır, nifrətimi?

Şmaqa. İndi ki bilmirsən, nə onlara qoşul, nə də ona.

Neznamov. Dayan. Təsəvvür et ki, yoxsul bir adam, çox yoxsul, ömründə əlinə bir qara qəpik almamış bir adam, birdən-birə bir yığın qızıl tapa...

Şmaqa. Bundan yaxşı heç nə ola bilməz.

Neznamov. Dayan! Birdən bu qızıl zir-zibil çıxa, onda necə?

Şmaqa. Əgər adamcıqaz çox acgözdürsə və qızıl onun çox xoşuna gəlmişdirsə, belə təbəddülatdan sonra o hökmən mıxa bir halqa asar və boğazını halqaya keçirməyə başlar.

Neznamov. Dalına qulaq as!

Şmaqa *(əlini silkaləyərək)*. Fəlsəfə başlandı. Yox Qrişa, yox, sən gəl bu fəlsəfənlə məni yorma, canımı boğazıma yığma.

Neznamov. Axı yaxşıqla pislik arasında bir təfəvüt var, ya yox?

Şmaqa. Deyirlər, balaca təfəvüt var. Ancaq bizə dərli olmayan işdir. Yox, sən fəlsəfə ilə mənim axırıma çıxma. Yoxsa mən də senin kimi sıxıntıya qapıla bilərəm. Yaxşısı budur ki gedək, "Şən dostlar cəmiyyətinə".

Neznamov. Ah, vəhşilər! Onlar mənim ürəyimlə nə edirlər? Ancaq mənim bu əzablarımla cavabını verən tapılacaq: ya onlar, ya da ki o! *(Qapıya doğru gedirlər.)*

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Kruşinina, Korinkina, Dudukin, Murov, Neznamov, Milovzorov, Şmaqa.

Mehtablı bir gecə, böyük mülkodar bağında qocaman çöke ağacları ilə əhatə olunmuş bir meydança, meydançada skamyalar və demir ayaqlı stollar qoyulmuşdur. Səhnədə böyük evin eyvanı görünür. Eyvana gül və sarmaşiq səmiciyi qoyulmuşdur. Evin bir şüşəbənd qapısı və bir neçə pəncərəsi eyvana baxır, evin hər tərəfi işıqdır.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Bir skamyada Neznamov və Milovzorov, o birində Şmaqa oturmuşlar.

Şmaqa gah aya, gah da ətrafa baxır və müxtəlif vəziyyətlər alır.

Milovzorov. Şmaqa, sənə nə olmuşdur, ah çəkirsən? Nədən narazısan, əzizim?

Şmaqa. Aya acığım tutur.

Milovzorov. Nədən ötrü?

Şmaqa. Nə üçün mənə baxır? Gör necə də axmaq baxışı var, lap girdəüzlü tox kəndlilə qızlarına oxşayır, dayanıb darvazanın ağzında, Allah bilir, nəyə sevinir? Dışlarını ağardır, ağzını da açıb hırıldayır.

Milovzorov. Sən, əzizim, şəriyyəti anlamırsan, amma bax, mən baxıram, düşünürəm ki; ah, nə gözəl gecədir.

Şmaqa. Nə yaxşı olar ki, belə bir gecədə...

Milovzorov. Volqaboyu səyahət edəsən.

Şmaqa. Yox, meyxanada əyləşəsən.

Milovzorov. Amma nə cəfəngiyat danışırısan, meyxananınkı qışdır. Bayırda boran, çovğun, ya da bərk şaxtadır. Çox vaxt bizim mənzillərimiz nəm, ya da ki soyuq olur. Meyxana həm istidir, həm də işıqlı.

Şmaqa. Həm də kef var.

Milovzorov. Amma yayda orada adamın nəfəsi darıxır, əzizim!

Şmaqa. Nəfəsin darıxır, əmr ilə pəncərələri açsınlar. Bu da sənə üçün həm hava, həm də şəriyyət. Ay da birbaşa boşqabın içinə düşür. Pəncərənin altındakı yasəməndən, cökədən birisi çiçəklənmiş, narınc ətri də aləmi basmışdır.

Milovzorov. Cökədən narınc ətri?

Şmaqa. Narınc ətri cökədən yox, stol üstündəki qrafindən gəlir. Hələ tükü didilməmiş xoruzlar da ki hələlik banlayırlar.

Milovzorov. Xoruzlar? Bu şəriyyət olmadı, əzizim! Sən yəqin bülbüllər demək istəyirdin.

Şmaqa. O bağlıdır pulun az-çoxluğuna. Pulun çoxdursa bülbüllər oxuyana qədər oturarsan, azdırsa xoruzlar banlayana qədər. Bülbül sübhü tərifləyir, axşamdan oxuyur, oxuyur, sonra bir də yenə, sübh vaxtı cəh-cəh vurur. Amma xoruz gecəyarısını tanıyır. Xoruz bizim vaxt ölçənimizdir. Banladımı, demək, kasıb qardaş şələ-şüləni yığışdır, çıx meydandan bayıra, yoxsa qovacaqlar. (Aya baxıb ah çəkir.) Yox, öz edim qulluğunuza ki, bu əzaba dözmək olmaz. Necə ki sizə məlumdur, biz dövlətli bir ağanın evinə qonaq gəlmişik. Soruşmaq eyib olmasın nə üçün? Təbiətə baxıb ləzzət aparmağa? Ayazlı qış gecəsinin qurdu kimi otur, dik gözlərini Aya! Axı qurd da baxar-baxar, elə ular ki, adamın yazığı gələr. Gəl, Qrişa, ikiyanlı ulaşaq. Sən ula, mən də zü tutum. Zəngülə də vuraram. Bəlkə Allah rəhm edə, ev sahibi başa düşsün.

Neznamov. Sənin, deyəsən, kefin bir o qədər də pis deyil, sən hələ zarafat da edə bilirsən, mənim amma qardaşım, əhvalım xarəbdir.

Şmaqa. Mənim halım da yaxşı deyil.

Neznamov. Sən özünü bufetin yanına salan kimi dörd-qəmin dağılıb gedəcək.

Şmaqa. Sənə kim mane olur ki?

Neznamov. O əlacın mənə köməyi olmaz, bəlkə daha da xarəb eləyər.

Milovzorov. Yox, əzizim, elə demə!

Şmaqa. Sən bir təcrübə elə, ay sarsaq, təcrübə elə!

Neznamov. Təvəqqe lazım deyil, deyəsən onu da təcrübə edəcəyəm.

Şmaqa. Doğrudan bu nə deməkdir? Xalqı qonaq çağırıb, məşğul etməyi də bacarmırlar.

Milovzorov. Yox, bax, bunu nəhaq dedin, əzizim! Nil öz işini yaxşı bilir. Hörmətli, yaşlı adamlar bu saat qumar oynayırlar. Cavanlar, xanımlarla söhbət edirlər.

Şmaqa. Bəs aktyorlar?

Milovzorov. Aktyorları nə ilə məşğul edəyəsen? Onlar özləri cəmiyyəti məşğul etməlidirlər.

Şmaqa. Sən əvvəlcə bizi bir damaq üstə gətir, lazımı qaydada kefinizi qaldır, fantaziya ver. Gör ondan sonra cəmiyyəti canlandırırıq, yoxsa yox?

Milovzorov. Hər şeyin vaxtı var, əzizim! İndi hələ çay içirlər, çay istəmirsən?

Şmaqa. Xeyr, çay özünü qismət olsun. *(Ah çəkir.)*

Korinkina gəlir.

İKİNCİ GƏLİŞ

Neznamov, Milovzorov, Şmaqa və Korinkina

Korinkina. Cənablar, bu nədir, cəmiyyətdən uzaq niyə qaçırsınız? *(Neznamova)* Siz nə üçün küsüb oturmusunuz? Nə üçün bizim yanımıza gəlmirsiniz?

Neznamov. Mən sizin nəyinizə lazımam ki?

Korinkina. Kruçinina iki dəfə sizi soruşmuşdur. Sizi çox tərif edir.

Neznamov. Tərifləyirmi, pisləyirmi bunun mənim üçün heç fərqi yoxdur. Ümumiyyətlə, haqqımda danışmaqdan mən xoşlanmıram. Ah, məni rahat buraxsaydınız nə yaxşı olardı. Guya ki ayrı söhbətiniz yoxdur.

Korinkina. Siz nə dəyməmişsiniz? Yaxşılığınıza da danışmaq olmazmış. Kruçinina deyir ki, sizin istedadınız var, daxili aləminiz qüvvətlidir.

Şmaqa. Aktyor üçün daxili aləm lap artıq şeydir.

Milovzorov. Komiklər haqqında bu doğrudur. Ancaq başqa amfualar da var axı.

Şmaqa. Bax, məsələn sən, hər gün aşiqanə rollar oynayırısan, hər gün eşq elan edirsən; indi görək səndə çoxmu hiss, hərarət var?

Milovzorov. Məncə buranın camaatına çatır, əzizim!

Şmaqa. Camaata çatır, amma evdə işlətməyə çatmaz.

Neznamov. Mən bilmək istədim ki, əsil böyük artistlər özlərini adi həyatda necə aparırlar. Onlar səhnədəki kimi adi həyatda da oynayırlarmı?

Korinkina. Yəqin oynayırlar. Həqiqi hissi saxta hissdən seçməyi bacarmaq üçün çox təcrübə və dünyada çox ömür sürmək lazımdır.

Neznamov. Demək, qocalıncaya qədər gözləmək lazımdır. O vaxta qədər iş hər kəs sənə aldadacaq, üstəlik sənə axmaq da deyəcək. Acizənə təşəkkür edirəm, yaxşısı budur heç kəsə inanma!

Korinkina. Bəli, görünür belədir.

Şmaqa. Neznamovda hiss-həyəcan var, bu doğrudur. Ancaq heyif ki ağılı yoxdur. Çünki bu hiss-həyəcanı nə edəcəyini, haraya sərf edəcəyini bilmir.

Neznamov. Bunu sən düz deyirsən.

Şmaqa. Amma bax, mən bilmək istəyirəm, görək, sizin necə, Nina Pavlovna, ruhunuz varmı?

Korinkina. Bu nə axmaq sözdür?

Şmaqa. Raziyam ki, məni, aktyor Şmaqanı, rəğbətli bir evə buraxmaq olmaz. Buraxmaq olmaz, buraxmayın, mən incimərəm. Ancaq indi ki buraxmışınız, həttə dəvət eləmişsiniz, onda mənim yaşayış üsullarımı və adətlərimi nəzərə almaq lazımdır. Hərgah sizin ruhunuz varsa, ömr edin...

Korinkina. Başa düşdüm, başa düşdüm. Mənim ruhum var və çoxdan tədarük görmüşəm. Elə sizi dəvət etmək üçün gəlmişəm.

Şmaqa. Bu cür xoş xəbərlə gəlmisiniz, özünüz də indiye qədər dinmirsiniz? Yaxşı ki mən səbirsizlikdən ölmədim, yoxsa ortaya cına-yət işi çıxıb bilərdi. *(Neznamovun yanına gəlir.)* Qrişa! Burax fəlsəfəni, qalx gedək! Təbiətdən, meşədən, dağdan, aydan bizə nə çıxacaq? Axı biz ki vəhşi deyilik, mədəni insanlarıq?

Neznamov. Doğrudan da çox cansıxıcı mühitdir. Buyur, mədəni insan, gedək bufetə. Gedək, yazıq taleyimin məni göndərdiyi yerə.

Korinkina *(yavaşca, Milovzorova)*. Deyəsən üst ayaqdadır. Onu yaxşıca qızıdırarsan.

Milovzorov. Çalşaram.

Hamı evə tərəf gedir. Dudukinlə Kruçinina onların qarşılama çıxırlar.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Neznamov, Milovzorov, Şmaqa, Korinkina, Kruçinina və Dudukin

Kruçinina. Bəs hara belə, ağalar? Yoxsa məndən qaçırsınız?

Korinkina. Yox, yox, onlar bu saat qayıdacaqlar. Bu saat mən onları sizin yanınıza gətirəcəyəm.

Şmaqa. Artistin həyatında elə dəqiqələr olur ki, o, yanından çıxmış ox kimi hədəfə doğru yüyürür. Onu belə dəqiqələrdə saxlamaq nahaqdır.

Kruçinina. Bu dəqiqələr nə vaxt olur?

Şmaqa. Çəngəllər, bıçaqlar gürultü qoparanda, meylər, məzələr hazır olanda.

Neznamov. Gedək! Bəsdir, hoqqabazlıq eləmə.

Korinkina, Neznamov, Milovzorov və Şmaqa gedirlər.

Dudukin. Şmaqa yeməkdən danışanda lap pafosa keçir. O, adamı iştaha gətirir, onu biz elə bununçün qonaqlığa çağırıq.

Kruçinina. Bəli, bu da özünə görə bir istedadıdır. Lakin bu cür bacarığı inkişaf etdirmək o qədər də lazım deyil.

Dudukin. Nə etmək? Qəza yerində yaşayışımız çox cansıxıcıdır. Odur ki, adam Şmaqanı da qənimət bilir. Mən mömin deyiləm, mənim üsulum belədir; özün yaşa, ancaq özgələrə də yaşamağa imkan ver. Canımız sıxılmaz ki, hələ bizdən usanmamışsınız ki?

Kruçinina. Harada sevinc çoxdur ki? Hər yerdə hərə bir cürdür. Ancaq buradan mən mümkün qədər tez getməliyəm.

Dudukin. Nə üçün?

Kruçinina. Həddindən ziyadə həyəcanlı hallar keçirdirəm, burada hər şey mənə qəmli-qüssəli keçmişini xatırladır.

Dudukin. Keçmişini artıq unutmaq lazımdır.

Kruçinina. Mən yavaş-yavaş unutmağa başlamışdım. Təsədüfən vətənə gəlib düşdüm. Bütün keçmişim xatirimdə canlandı.

Dudukin. Unudun! Unudun! Artıq öz şöhrətiniz, öz müvəffəqiyyətlərinizdən istifadə etmək zamanı gəlmişdir. Bunlar sizinçin təsəlli olmalıdır.

Kruçinina. Rahat olmaq istəyirəm, ancaq qoymurlar. Dünən az qala ölmüşdüm.

Dudukin. Yox canım. Nə olmuşdu ki?

Kruçinina. Məlum oldu ki, mən ən vicdansız bir şəkildə aldadılmışam. Oğlumun ölüm xəbərini yazanda, o sağ imiş, o sağalıbmış. Onu kimə isə oğulluğa veriblər.

Dudukin. Kimə veriblər ki?

Kruçinina. Heç bir şey belli deyil, heç kəs heç nə bilmir, gümanım gələn hər kəsdən soruşdum, bəzilərinin yadındadır ki, doğrudan da belə bir gəlmə tacir, ya meşşan ailəsi var imiş. Kimi deyir ki, ağalardan imiş. Deyirlər guya uşağı onlar götürüb aparmışlar, lakin hara apardıqlarını heç kəs bilmir. Heç bir izi qalmamışdır.

Dudukin. İzini haradan axtaracaqsınız ki? Uşaq kimə mane olurmuşsa, onu gizlətmək kimə lazım olmuşsa inanın, yaxşıca gizlətmişdir.

Kruçinina. Demək, siz düşünürsünüz ki, bu qəsdən edilmişdir. Onu gözədən itirmək istəmişlər?

Dudukin. Heç şübhəsiz. Yoxsa sizə öldüyünü nə üçün yazırdılar ki?

Kruçinina. Bəli, əlbəttə, buyur, bax, görürsünüzmü? Amma siz mənə rahat olmağı məsləhət görürsünüz.

Dudukin. Yaxşı, bir şeyin barəsində dənə-dənə fikirləşməkdən nə çıxar? Bundan heç bir mənfəət olmaz. Heç bir çarə tapa bilməyəcəksiniz, ancaq fikirdən başınıza hava gələ bilər.

Kruçinina. Gələ bilər, mümkündür. Mən indi görürəm ki, çox asanlıqla dəli olmaq olar.

Dudukin. Siz ümidinizi taleyə bağlayın! Əgər tapılmaq oğlunuzun taleyində yazılmışsa, tapılacaq. (*Murov eyvanda görünür.*) Hazırda isə yaşamaq, sevinmək lazımdır. Həyat bizə sevinc üçün verilmişdir.

Murov gəlir.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Kruçinina, Dudukin və Murov

Murov. Orada son robberi qurtardılar, indi təzədən ayaq düzəlir.

Dudukin. Bağışlayın! Mən qaçım oynayanları əyləşdirim. Bu saat qayıdıram. (*Gedir.*)

Murov. Sizinlə danışmağa müzaidə edirsinizmi?

Kruçinina. Mənə veriləcək bir xəbəriniz varmı?

Murov. Vardır. Ancaq əfsus ki o qədər də xoş xəbər deyildir.

Kruçinina. Eybi yoxdur, deyin! Mən xoş xəbərlərə alışmamışam.

Murov. Mən sizə dediyim adamı gördüm.

Kruçinina. Ondan nə öyrəndiniz?

Murov. Tacir Prostokvaşın...

Kruçinina. Siz deyəsən bayaq İvanov deyirdiniz.

Murov. Bayaq səhv eləmişdim, sonra yadıma düşdü. Bəli, məlum oldu ki, tacir Prostokvaşın üç-dörd il bundan əvvəl öz oğulluğu ilə bərabər ticarət işləri üçün Həştərxana getmişdir. Orada ikisi də hansı yoluxma xəstəliyinə isə tutulub ölmüşlər.

Kruçinina. Əgər bu düzdürsə, deməli, kişinin dul arvadı qalmışdır. Yaxşısı budur deyiniz ki, hamısı qırılmışdır.

Murov. Xeyr, yox, necə ola bilər? Arvad nə üçün ölsün? Lütf ediniz, arvad sağdır, hökmən sağdır.

Kruçinina. Bəs o haradadır? Nə edir?

Murov. O, gerek ki, kəndindən bir cavan oğlana, öz xidmətçilərinin birinə ərə getmişdir.

Kruçinina. Onun familiyası nədir?

Murov. Bu məlum deyildir, yeni öyrənmək asandır. Hələ birce soruşmaq lazımdır ki, tacir Nepropyokinanın arvadı kimə ərə getmişdir?

Kruçinina. Siz bu saat dediniz ki, tacirin familiyası Prostokvaşındır. İndi də deyirsiniz Nepropyokin?

Murov. Necə? Ola bilməz. Yeni mübahisəyə cürət etmirəm. Mən çox vaxt familiyaları qarışıq salıram.

Kruçinina. İndi bir sual daha. Bütün bayaq və indi mənə dediklərinizin hamısında doğruya oxşayan bir şey varmı?

Murov. (gülür). Sual qətidir! Şübhə etməyin! Var!

Kruçinina. Nədir? Hansıdır?

Murov. Odur ki, sizin oğlunuz ölmüşdür. O, çoxdan bu dünyada yoxdur və artıq bu işləri unutmaq lazımdır.

Kruçinina. Unuda bilirsiniz, mən sizə mane olmuram.

Murov. Yox, unutmağı mən sizə məsləhət görürəm, öz işinizlə, artistliyiylə məşğul olun! Şükür, o bərdə işiniz yaxşı gedir, siz on yeddi yaşlı qız deyilsiniz. Artıq həssaslığı buraxmaq, aqlınızı başınıza və həyata daha ciddi baxmaq lazımdır.

Kruçinina. Siz nə cəsarət edib mənə məsləhət verirsiniz!

Murov. Buna siz özünüz məni məcbur etdiniz. Siz burada şəhəri ayaqdan salmışsınız. Hər ötəndən soruşursunuz, yarıdılı qadının birini tapmışsınız... Özünüz düşünün! Bunlar mənə xoş gələ bilərmə? Burada mən ən böyük mülkədarəm, bu yaxınlarda seçki olacaq, mən görkəmli bir vəzifəyə seçilmək üçün namizədəm. Belə bir vaxtda siz burada dedi-qodu yayırsınız. İşin içindən bir biabırçılıq çıxı bilər.

Kruçinina. Sizdən mənə nə var? Mən öz oğlumu axtarıram və heç kəs bunu mənə qadağan edə bilməz.

Murov. Bəs belə. Qulaq asın, mən bir də sizə təklif edirəm; bütün bu melodramını buraxın, sizin üçün ən mənfəətli bir şərait üzrə mənimlə barışın! Əgər istəmirsinizsə, onda heç olmazsa çıxıb buradan gedin.

Kruçinina. Mən nə onu istəyirəm, nə də o birisini. Mən hələ iki oyun da oynamağa məcburam, onları oynayacağam. Ondan sonra da kefim nə vaxt istəsə onda gedəcəyəm.

Murov. Məcbursunuz! Bu nə məcburiyyətdir? Buranın gəlirimi sizi cəlb edir? Onda mən sizin bütün xərcinizi verərəm, antreprenyora da verərəm.

Kruçinina. Siz bir dəfə mənim yaxşılığımın bahasını pisliklə vermişsiniz. Ancaq mənə elədiyiniz pisiyin bahasını vermək üçün sizin varınız çatmaz. Mən sizin kimi dövlətli deyiləm, ancaq sizi görmək üçün, sizinlə rast gəlmək üçün hər nə istəsəniz verməyə hazıram. Mən sizdən qaçırdım, siz özünüz məni tapdınız.

Murov. Bilirsinizmi nə var? Sizin xətriniz üçün mən pulsuz da olsa bu yerlərdən çıxıb gedərdim. Ancaq mümkün deyil. Mən buranın əhliyəm. Mənim bütün işim, marağım buradadır. Bəs sizin burada nəyiniz var? Təkcə bir fantaziyaңызdan başqa heç nəyiniz. Yaxşı, bu fantaziyaları başqa yerdə də eləmək olar. Bilirsiniz nə var? Mənimlə bəhşə girişməyin. Bu sizin üçün əlverişli olmaz. Mən güclü adamam, mənim dəstəm böyükdür.

Kruçinina. Mən sizdən qorxmuram. Mən bilirəm ki, sizin əlinizdən hər şey gələr, ancaq mənə elədiyinizdən daha pisini özünü belə fikirləşib tapa bilməzsınız.

Murov. (çiyinlərini çəkərək). Yaxşı, özünüz bilirsiniz.

Dudukin gəlir.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Kruçinina, Murov və Dudukin

Dudukin. Budur, mən yenə sizin qulluğunuzda hazıram. Bağda gəzmək arzu edirsinizmi?

Kruçinina. Yox, burada hava sərinidir. Mən otağa gedirəm. Müşayiət etməyin. Mən özüm gedərəm.

Dudukin. Özünüz nə cür arzu buyurursunuz o cür olsun.

Kruçinina gedir.

Murov. Nil Stratonich, rica edirəm, deyiniz görüm, indi sizdə gördüyüm o gənc aktyorun istedadı varmıdır?

Dudukin. Bəli, deyəsən vardır. Ancaq heyif ki, bir adam yoxdur ki, ondan bir şey öyrənə bilsin, qabağında nümunə yoxdur. Elə belə ilişib qəzada qalacaq. İndi gəncdir, əsil öyrənmək zamanıdır.

Murov. Zəhirdən o qədər də gəncə oxşamır.

Dudukin. İntizamsız həyat, kef məclisləri, yuxusuz gecələr onları tez qocaldır.

Murov. Necə düşünürsünüz? Onun neçə yaşı olar?

Dudukin. İyirmi, bəlkə bir az artıq yaşı olar. Ondan çox olmaz.

Murov. Ola bilməz. Mən belə bilirəm ki, onun yaşı otuza yaxın olar.

Dudukin. Nə üçün soruşursunuz?

Murov. Özünü həddindən ziyadə sərbəst aparır, ucadan danışır, qəti mühakimə edir.

Dudukin. Onlara bunu bağışlamaq lazımdır, xasiyyətləri belədir. Özlərini idarə etməyi bacarmırlar.

Murov. Köşkü dəyişdirmişsiniz ki?

Dudukin. Bəli, söküb təzədən tikdirmişəm, hələ musiqiçilər üçün estrada da tikdirmişəm.

Murov. Kimdir o artist? Haralıdır?

Dudukin. Familiyası Neznamovdur. Haralı olduğunu kim bilsin. O sizi nə çox maraqlandırır?

Murov. Yox, mən elə-belə soruşuram. Onda nə isə bir əlamət var. Aşağı nəsildən olmadığı aşkardır.

Dudukin. İş nəslə qalsa, o heç özü də bilmir ki, hansı nəsil-dəndir.

Murov. Nahaq elələrini evinizə buraxırsınız.

Dudukin. Onlarla adamın günü xoş keçir, bir də, onlar kimə mane olur ki? Mən bilmirəm, mənə onlar həmişə ehtiram bəsləyirlər.

Murov. Bir tək sizə hörmət bəsləmək azdır. Lazımdır ki, hamıya qarşı elə olsunlar. Mən ona dedim ki, keçmişdə gənclər böyüklərə daha çox hörmət göstərirdilər. O, cəsarət edib mənə cavab qaytardı. Deyir, keçmişlərdə qocalar yaqın daha ağıllı və nəcib imişlər. Axmaq cavabdır. Demək, siz deyirsiniz ki, onun iyirmi yaşı olar?

Dudukin. Bəli, təxminən elə olar.

Murov. Siz gölü təmizlətdirmişsiniz ki?

Dudukin. Təmizlətdirmişəm, hətta içinə balıq da buraxmışam. Görsəniz tanımayacaqsınız.

Murov. Baxmaq maraqlı olardı.

Dudukin. Buyurun gedək! *(Bağın içərisinə gedirlər.)*

Korinkina, dalınca da Milovzorov evdən çıxırlar.

ALTINCI GƏLİŞ

Korinkina və Milovzorov.

Milovzorov. Hara belə gedirsiniz?

Korinkina. Nil Stratonichə bir neçə söz demək lazımdır.

Milovzorov. Sonra deyərsiniz.

Korinkina. Sənə nə olmuşdur. Kəfin qalxıb nədir?

Milovzorov. Günahımı boynuma alıram. İndi mən həm zərifəm, həm şirin dilliyəm. Hətta deyəsən ağıllıyam da. Ancaq siz məndən qaçırsınız.

Korinkina. Çox da, nə olsun ki? Təəvvür et ki, bu saat mənim sənlilik halım yoxdur. Nə oldu, Neznamov hələ özünü çəkir?

Milovzorov. Yox, başlamışdır. Şmaqa ilə bərabər yemək stolundan ayrılı bilmirlər, başlarına böyük bir yığıncaq toplanmışdır. Şmaqa güldürür, Neznamov da ki, hər kəs ki özünü bir az yuxarı tutdu, onlara üstədən-aşağı baxdı, ya balaca rixşənd elədi, o saat iti ülgüc kimi kəsir. Dörd yanlarındakı camaatın barmağını kəssən xəbəri olmaz. Qonaqlıq dizdəndir. İçki sel kimi axır, biri deyir: "Cənab Neznamov, mənimlə için." O birisi deyir: "Yox mənimlə", Şmaqanın da ki birçə sözü var – "Sizinlə bərabər mən də varam".

Korinkina. Mənim də başım burada səninlə danışmağa qızıqdı, görə Nil Stratonici tapam.

Milovzorov. Odur bax, deyəsən bura gəlir. Kruçinina bir-iki dəfə başını uzadıb yemek otağına baxdı, hələ Neznamovun monoloqlarına qulaq asıb qayıdır geri.

Korinkina. Nil Stratonici onun yanına göndərmək lazımdır. Yoxsa birdən çıxar gedər. Hiss edirəm ki, sıxılmağa başlayır.

Şmaqa gəlir.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Korinkina, Milovzorov və Şmaqa

Şmaqa. Bax, indi təbiətdən zövq almaq olar. Bax, indi ayın özü də ağillanmışdır.

Milovzorov. Bəs Neznamov hanı?

Şmaqa. Hələ də oradadır.

Milovzorov. Bəs əzizim, nə üçün onu tək qoymusan?

Şmaqa. Buyur, xoşun gəlsə özün get onun yanına... O mənə dostdursa da, ancaq belə dəqiqələrdə ondan uzaq olmağa çalışıram.

Milovzorov. Dostsan, amma qorxursan, əcəb dostsan, əzizim!

Şmaqa. Bəli də, buyur, qorxmursan burnunu göstər! Odur bax, gəlir, istəyirsən qışkırdım?

Milovzorov. Yox, yox əzizim, sən allah dindirib-eləmə.

Neznamov gəlir.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Korinkina, Milovzorov, Şmaqa və Neznamov

Neznamov. Aha, siz buradasınız?

Korinkina. Buradayam. Bəs harada olmağımı əmr edirsiniz ki?

Neznamov. Mənim üçün heç fərqi yoxdur. Ancaq hər halda mən sizi sevirem. Vurulmuşam sizə.

Korinkina. Acizənə təşəkkür edirəm.

Neznamov. Siz necə? Məni sevirsinizmi?

Korinkina. Siz necə düşünürsünüz?

Neznamov. Nə düşünəcəyəm? Nə bilim?

Korinkina. Tapınız da.

Neznamov. Eh, çox lazımdır hələ bir tapım da. Özünüz açın, düzünü deyin!

Korinkina. Bəs necə? Deyərəm, gözləyin! Bir də, siz mənimlə nə üçün belə danışırırsınız?

Neznamov. Nə üçün də danışmayım?

Korinkina. Mənimlə bu cür danışmağa cəsarət etməyin, vəssalam!

Neznamov. Cəsarətə qalsa eləyəərəm. Ancaq bilirsinizmi, siz mən düşündüyümdən yaxşı imişsiniz.

Korinkina. Mənim barəmdə nə düşünürdünüz ki?

Neznamov. Soruşursunuz?

Korinkina. Hə, soruşuram.

Neznamov. Düşünürdüm ki, siz artıq heç bir cəhətdən maraqlı deyilsiniz. Heçə benzər bir şeysiniz.

Korinkina. Ah, aman Allah, belə deyin. Əvvəla cənab, insanı təhlil etmək və ona qiymət vermək üçün hələ siz çox gəncsiniz, siz hələ uşaqsınız...

Neznamov. Bəli, bu birincisi, bəs ikincisi? Bax, ikincisini deyə bilməyəcəksiniz. İstəyirsiniz öyrədim?

Korinkina. Ehtiyacım yoxdur.

Neznamov. Axı deyə bilməyəcəksiniz. Qadın hirsələnəndə güman edir ki, bir çox acı həqiqət deməyə qadirdir. Təntənəli bir surətdə başlayır, "birincisi", sonra beşcə kəlmə var-yox sözlərini deyib qurtarır, dalısına daha sözü çatmır: "İkincisi"... amma o "ikincisi" üçün deməyə bir şey yoxdur.

Korinkina. Ah, nə qədər iyərəncsiniz.

Neznamov. Ancaq burada da aciz qalmırlar, özlərini itirmirlər, sözləri, mühakimələri çatmadımı, həmin saat söyüşməyə başlayırlar. İkincisi, sən axmaqsan, avamsan, görə ki belə olar.

Korinkina. Elədir ki var. İkincisi odur ki, sən avamsan.

Neznamov. Bax. Buna qarşı təşəkkürlər! Siz nə qədər təbii hirsələnirsiniz, bu yaxşıdır.

Korinkina. Əgər ayrı vaxtda belə axmaq-axmaq danışsanız, mən bundan da təbii hərəkət edəərəm. Elə yapışdıraram ki...

Neznamov. Ayrı vaxt nə üçün? İndi niyə yapışdırırsınız?

Korinkina. Kefim istəmir, vəssalam.

Neznamov. Yox, sən allah. Mən sizdən rica edirəm. Burada nə var ki? Bir o qədər böyük zəhməti də yoxdur.

Korinkina. Mənim hirsim soyudu. İndi vursam zarafat olar. Mən istəyirəm ciddi olsun.

Neznamov. Heç olmasa zarafatla vurun.

Korinkina. Niyə əl çəkmirsiniz axı? Budur bax, al! (*Nəvə-zişlə Neznamovun yanağını allayır.*)

Neznamov. Aha, demək, siz beləsiniz. İndi özünüzü gözleyin! İndi mənim ixtiyarım var ki...

Korinkina. Nə ixtiyar? Nə danışsınız?

Neznamov. Sizi öpmək ixtiyarı. Təhqir əvəzinə qadıncadan mən başqa nə cür intiqam ala bilərəm ki?

Korinkina. Sənə nə olmuşdur? Dəli-zad olmamısan ki?

Neznamov. Yox, əlbəttə yox, bu barədə danışq ola bilməz ki?

Korinkina. Sənə nə olmuşdur, Neznamov? Bu nə axmaqlıqdır? Odur, Nil Stratonich gəlir.

Neznamov. Bax, birçə Nil Stratonichin gəlməyi qabağımı kəsdi. Yoxsa... Ancaq fərqi yoxdur, evə ki bir yerdə gedəcəyik.

Dudukin gəlir.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Korinkina, Milovzorov, Şmaqa, Neznamov və Dudukin

Korinkina. Nil Stratonich, nə üçün Kruçininanı tək qoymuşsunuz? O deyəsən evinə getməyə hazırlaşır.

Dudukin. Necə evinə? Yox, yemədən olmaz. Bir təhərlə onu saxlayın, mənim xəzinəciyim!

Korinkina. O mənim sözümə baxmaz axı.

Dudukin. Onda bərabər gedib dilə tutaq.

Korinkina. Gedək. Bir dəqiqə dayanın! (*Neznamovla Şmaqaya müraciətlə*) Cənablar! Şam yeməyi vaxtı və ümumiyyətlə, Kruçininanın yanında uşaqdan söhbət salmayın.

Neznamov. Uşaqdan? Bu nə deməkdir? Nə üçün?

Dudukin. Ah, bəli, bəli, bəli, heç vechlə. Heç vechlə!

Neznamov. Axı bu ki qəribədir! Birdən bəlkə söz düşdü. Nəhayət, birdən mənim başıma belə bir fantaziya yerləşdi.

Dudukin. Yox, yox, sizdən rica edirəm, şəxsən mənim xatirimə. Mən ev sahibi olduğum üçün çalışıram ki, mənim qonaqlarımı incidəcək heç bir şey olmasın.

Neznamov. Uşaqlardan danışmaq olmaz. Bəs həddi-bülüğa çatmışlardan olar?

Dudukin. Olar, niyə olmur?

Şmaqa. Yox, Qrişa, yaxşısı budur ki, gəl nənələrdən, babalardan danışaq.

Neznamov (*ucadan gülür*). Ha, ha, ha... Doğrudur. Siz lap arxayın ola bilərsiniz, biz elə yaşdan danışırıq ki, uşaqlıqdan çox-çox uzaq olsun.

Dudukin, Korinkina gedirlər.

Bu təzə xəbər haradan çıxdı? Yoxsa bu da təzə bir oyundur. Xüsusi danışq programlı şam yeməyi!

Milovzorov. Bəs sən, bayaq dediklərimi yaddan çıxartdın, əzizim?

Neznamov. Aha, bəli, bəli. İndi anlayıram. (*Əlilə başını tutur.*)

Milovzorov. Demək, doğrudur. Sən isə əzizim, məni öldürmək istəyirdin.

Neznamov. Böyük iş olardı. Tutaq ki lap öldürə idim, axı sən nəyə lazımsan? (*Şmaqa xeyli uzaqlaşır.*) Əgər birisi məni öldürsə idi, mən çox şad olardım. Ey, Şmaqa. Nə məndən qaçırsan? Nə üçün məndən qorxursan?

Şmaqa (*uzaqdan*). Başına gələn başmaqçı olar. Ona görə də qorxuram.

Neznamov. Bura gəl! Gəl bir şey danış!

Şmaqa. Daha nə danışım, açıq havada gülməli söz kəsərdən düşür. Havaya uçur. Ehtiyatını bir az artırmaq lazımdır.

Neznamov. Bax, budur, dayan bu saat artırırıq. Eh, Şmaqa, qardaş, təsadüfdən istifadə etmək lazımdır. Səni, məni ləyaqətli cəmiyyətə həmişə çağırırlar. Həmişə bizimlə insan kimi rəftar etmirlər. Axı biz də burada başqaları kimi çağırılmış qonağıq.

Şmaqa. Elədir. Bu gecə o, "ali cənab..."lardan birinin qonaqlığına bənzəməz. Orada hökmən gerek hər gecə ev sahibini kətkəlməklə qurtarasan. Onsuz heç ötürmək olmur.

Neznamov. Bəli, burada bizimçin xoş keçir. Halbuki, səninlə mən çox da özümüzü tərifi aparmırıq. Hələ bir biabırçılıq da

çıxarda bilərik. Yəni biabırçılıq olmasa da, ancaq axırda bizdən bir cirkın iş baş verə bilər.

Şmaqa. Ola bilər. Nə edək? Varlığımızı dana bilmərik ki?

Dudukin, Kruçinina, Korinkina içeri girirlər. Onların arxasınca iki xidmətçi gəlir. Xidmətçilərdən biri şampan şərabı, o biri stəkan gətirir və stollara düzür. Bağın içindən Murov çıxır, evdən qonaqlar gəlirlər. Qonaqlardan bəziləri eyvanda qalır, bəziləri isə ayrı-ayrı qruplarla bağın meydançasında yerləşirlər.

ONUNCU GƏLİŞ

Neznamov, Milovzorov, Şmaqa, Dudukin, Kruçinina, Korinkina, Murov, qonaqlar və xidmətçilər.

Dudukin. Lütf edin, Yelena İvanovna, sizi öz cəmiyyətimiz içərisində görmək səadətinə nail olmaq yüz ildən bir düşən təsadüfdür. Axı mən sizin bu təşrifinizi qızıl hərflərlə divara yazacağam. Amma siz bizi buraxıb getmək istəyirsiniz.

Kruçinina. Mən sizdən çox razıyam, Nil Stratonich və çox şadlıqla da qalardım, ancaq mümkün deyil. Axı mən yalnız bu gecə boşam. Yoxsa hər gecə tamaşa olur. Mənə istirahət lazımdır.

Dudukin. Hələ vaxt var, evə getməyə də, istirahət etməyə də vaxtınız çatır. Heç olmazsa yarımca saatınızı bizə həsr edin!

Kruçinina. Edə bilmərəm, Nil Stratonich, mümkün deyil. Bax mən yoldaşlarla görüşüb, kavalerimi tapıb yola düşəcəyəm.

Dudukin. Yox, yox, hər halda lazımı yola salmaq təntənəsini eləmədən sizi buraxmırıq. Adəti lazımı şəkildə yerinə yetirmək lazımdır. Zəhmət olmasa bax buradaca divanın üzərində oyləşin. Nina Pavlovna, tedarük görmüsünüzmü?

Korinkina. Bəli, budur, hazırdır. (Xidmətçilərə.) Gətirin!

Şampan şərabı təqdim edirlər.

Kruçinina. Bu nahaqdır, Nil Stratonich. Mən şərab içmirəm, zərərdir.

Dudukin. Bunsuz yaramaz, bizlərdə hörmətli qonaqları həmişə bu cür yola salırlar. Buyurun! Heç olmazsa bir az, nə qədər bacarırsınız. (Kruçinina stəkanı alır.) Cənablar! Buyurun, hərə bircə stəkan. Yelena İvanovnanın sağlığına.

Murov. Mən sizin təklifinizi şadlıqla qəbul edirəm. Öz istedadı ilə bizə verdiyi bədii zövqə qarşı mən hələ imkan tapıb Yelena İvanovnaya təşəkkürlərimi təqdim edə bilməmişəm.

Hamı bədə götürür.

Dudukin. Cənablar! Mən təklif edirəm ki, bizim sönmüş, ölmüş, bataqlı qəza həyatımızı canlandırmış bir aktrisanın sağlığına içək. Cənablar! Mən gözəl nitq eləməyi bacarmıram, sadəcə danışacağam. Biz ziyalıların bu qəza şəhərində ancaq iki cür məşğuliyyətimiz var. Qumar oynamaq və klubda boşboğazlıq eləmək. Bu adi məşğuliyyətləri bizə unuduran istedadın şərəfinə içək! Biz, cənablar, həmişə yuxuda oluruq, elə isə gəlin hərdən bir bizi ayıldan və unuduğumuz o yüksək ideal dünyasını bizə xatırladan seçilmiş adamlara təşəkkürlərimizi təqdim edək. (Səslər: "Əhsən, əhsən".) İstedad özü-özlüyündə qiymətli şeydir. Lakin ona ağıl, ürək mərhəməti, ürək təmizliyi kimi keyfiyyətlər əlavə olunursa, bu artıq elə bir haldır ki, buna qarşı biz səcdə etməliyik. Cənablar! Nadir istedad və yaxşı qadın Yelena İvanovnanın sağlığına içək.

Hamı stəkanlarını Kruçininanın stəkanına vurub içir.

Neznamov (stəkanını Şmaqanın stəkanına vuraraq). Şmaqa, biz yaxşı aktrisanın sağlığına içək. Yaxşı qadınların sağlığına içmək bizim işimiz deyil, bir də, onların yaxşı olub-olmadığını kim bilsin?

Dudukin. Neznamov! Siz nə danışırırsınız?

Neznamov. Bağışlayın!

Kruçinina. Mən öz zəhmətlərimə qarşı kafi dərəcədə həm maddi, həm də mənəvi mükafat almışam. Cənablar! Mənə qarşı göstərdiyiniz şərəfi mən yoldaşlarımla bölüşməliyəm. Cənablar! Mən təklif edirəm bu qədəhi bütün incəsənət işçilərinin, dərəcəsinə və istedadına baxmayaraq, bu nəcib sahədə çalışan bütün əməkdaşların sağlığına içək!

Dudukin. Ədalətli, gözəl və nəcibane söylənmişdir. Nina Pavlovna, Milovzorov, Neznamov, Şmaqa, sizin sağlığınıza!

Murov. Sizin sağlığınıza, cənablar!

Şmaqa. Nəhayət, mən də başqalarına tay oldum. Mənim də sağlığıma içirlər.

Kruçinina. Bax, daha, Nil Stratonich, mən gedim, vaxtdır.

Neznamov. Yox, hara gedirsiniz? Yox, icazə verin! Belə olmaz. Bir qədəh də içmək lazımdır. (*Bərkdən*) Ey, şərab verin! Mənə müzaidə edin bir neçə kəlmə danışım. Mən sizi saxlamıram, saxlamıram. Mən yalnız ürəyimə yığılan sözləri deyəcəyəm. İstəmirəm ki, bu sözlər deyilməmiş ürəyimdə qalsın.

Kruçinina. Buyurun, rica edirəm! Sizə qulaq asmaq mənim üçün çox xoşdur. Güman edirəm, hamı üçün də elədir.

Neznamov. Cənablar! Mənə danışmaq üçün icazə verilmişdir. Odur ki, rica edirəm mənim sözümü kəsməyin!

Dudukin. Danışın!

Milovzorov və Şmaqa. Danış, danış!

Neznamov. Cənablar! Təklif edirəm bu qədəhi uşaqlarını atmış anaların sağlığına içək!

Dudukin. Susun, nə danışsınız?

Kruçinina (*heyrlə*) Yox, danışın! Danışın!

Neznamov. Qoy o analar şadlıq və sevinc içərisində yaşasınlar, yollarına qızılgüllər və zanbaqlar səpilsin. Qoy heç kəs və heç bir şey onların şad yaşayışlarını zəhərləməsin. Qoy heç kəs və heç nə o bədbəxt yetimlərin acı taleyini onlara xatırlatmasın. Nə üçün onlar narahat edilsin? Nə üçün onların istirahəti pozulsun? Onlar ki, bütün əllərindən gəldiyini, bütün bacardıqlarını öz əziz yavruları üçün eləmişlər, hərəsi bacardığı qədər yavruğun üstə ağlamışlar, az-çox şəfqətlə öpmüşlər. Eh, salamat qal, əzizim, necə bilirsən eləcə də yaşa. Ancaq ölsə idin daha yaxşı olardı. Bax, burası lap doğrudur. Ölmək, bu dünyanın o yeni müsafirinə bundan yaxşı nə arzu etmək olar. Ancaq belə səadət hamıya qismət olmur. (*Başını aşağı tikib bir anlığa düşünür.*) Ancaq bunlardan daha həssas analar da olur. Onlar tək göz yaşları və öpüşlərlə kifayətlənmirlər. Onlar uşaqlarının boynuna qızıldan bir oyuncaq da salırlar, yəni ki bunu boynunda daşı və məni unutma! Bəs bu yazıq uşaq nəyi unutmamalıdır? Nə üçün də unutmasın? Hər addımda uşağa öz fəlakətini və eyibli olduğunu xatırladan yadigarı qoyub getməkdən məqsəd nədir? Onsuz da hər yol ötən ona hər addımda hasar dibinə tullanmış bir bic olduğunu xatırladır. Lakin o analar heç hiss edirlərmi ki, hər dəfə nahaq yerə söyülmüş, təhqir edilmiş bədbəxt uşaqcığaz anasının yadigarını göz yaşlarında qorq edir, demək istəyir ki, ana, haralarda eyş-işrətlə məşğulsan? Səslən. Heç olmazsa məndən ötrü sənin gözlərindən bir qətrə yaş axsın. O zaman əzablarımı, ümid-

sizliyimi düşünmək mənim üçün asan olar. Axı bu yadigarlar mənim köksümü yaxıb-yandırır.

Kruçinina Neznamovun üstə atılaraq köksündən medalyonu çıxarır.

Kruçinina. Odur, odur! (*Səndəyib divanın üstünə huşsuz yıxılır, hamı onu əhatə edir.*)

Dudukin. Ah, aman Allah, o ölür. Həkim, həkim çağırın! Siz onun oğlusunuz. Siz onu öldürdünüz!

Neznamov. Mən onun oğluyam?

Dudukin. Bəli, neçə ildir ki, o sizi axtarırdı. Onu inandırmışdılar ki, siz ölmüsünüz. Lakin o bir möcüzə gözləyən kimi sizi tapacağına ümid edirdi. O, daima xəyalında sizi görür, sizinlə söhbət edirdi.

Neznamov. Onun başqa uşaqları olmamışdır?

Dudukin. Siz nə danışsınız? Nə danışsınız?

Neznamov. Bəs mənə nə demişlər? Cənablar, məni nə üçün aldatmışsınız?

Korinkina. Yavaş! Yavaş! Özünə gəlir.

Neznamov. Cənablar! Mən sizdən intiqam almayacağam, mən vəhşi deyiləm. Mən indi bir uşağam. Mən hələ uşaq olmamışam. Bəli, mən uşağam. (*Kruçininanın qarşısında diz çökür.*) Anacan! Ana! Ana!

Kruçinina (*özünə gələrək*). Bəli, o, balaca əllərini uzadaraq ana, ana, deyə çağırırdı.

Neznamov. Mən buradayam.

Kruçinina. Bəli, bu odur... Qrişadır. Mənim Qrişandır. Nə böyük səadət. Dünyada yaşamaq nə yaxşı imiş. (*Neznamovun başını sıgallayır.*) Cənablar! Bunu incitməyin. Bu yaxşı insandır, indi anasını da tapdı, lap yaxşı olacaqdır.

Neznamov (*yavaşdan*). Ana, bəs atam hamı?

Kruçinina. Atan (*baxır, Murovu görür*). Atan... Atan axtarmağa layiq deyil. Ancaq mən istərdim ki, o, bir bizə baxa idi, yalnız baxa idi. Bu böyük səadətimizi biz onunla bölüşməyəcəyik. Atanı neynirsən?.. Sən yaxşı aktyor olacaqsan. Bizim dövlətimiz var... Familiyan isə... Sən mənim familiyamı götürərsən, iftixarla daşıya bilərsən, o fəmiyyə başqa fəmiyələrdən heç də pis deyil.

Dudukin. Mən dedim yəqin siz öldünüz.

Kruçinina. Sevincdən ölməzlər. (*Oğlunu qucaqlayır.*)

CEHİZSİZ QIZ

4 pərdəli dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Xarita İqnatyevna Oqudalova – orta yaşlı dul bir qadın. Yaşına yaraşmayacaq dərəcədə zərif və şıq geyinmişdir.

Larisa Dmitriyevna – onun qızı, hələ ölə getməmiş bir qızıdır, əynində qiymətli paltar vardır. Lakin təvazö ilə geyinmişdir.

Moki Parmeniç Knurov – Son zamanın iri sövdegarlarından. Yaşı keçmişdir, böyük dövlətə malikdir.

Vasili Daniliç Vojevatov – çox gənc oğlan, zəngin bir ticarət firmasının nümayəndələrindəndir. Avropalı kimi geyinmişdir.

Sergey Sergeyeviç Paratov – gəmi sahibkarı, cah-cəlalı bir ağa, 30 yaşlarında

Yuli Kapitonıç Karandişev – gənc bir oğlan, kasıb çinovnik

Yevfrosinya Potapovna – Karandişevin xalası

Robinzon

Qavrilo – klub bufetçisi və bulvarda qəhvəxananın sahibi

İvan – qəhvəxanada xidmətçi

Oqudalovanın xidmətçisi

İlya – qaraçı

Qaraçılar və qaraçı qadınlar

Hadisə, Volqaçayı yanındakı böyük Bryaximov şəhərində gedir.

BİRİNCİ PƏRDƏ

Volqanın hündür sahililə uzanan şəhər bulvarında. Qəhvəxana qarşısında kiçik bir meydança, aktyorlardan sağ tərəfdə qəhvəxananın qapısı, sol tərəfdə isə ağaclar görünür. Lap dal tərəfdə çuqun barmaqlıq arasından ənginlərə qədər Volqanın mənzərəsi açılır, meşələr, kəndlər və sairə görünür. Meydançaya stol və stul düzülmüşdür. Stollardan birisi sağ tərəfdə qəhvəxananın yanında, o birisi isə sol tərəfdə qoyulmuşdur.

BİRİNCİ GƏLiŞ

Qavrilo qəhvəxananın qapısı ağzında dayanmışdır.

İvan meydançadakı mebelləri nizama salır.

İvan. Bulvarda heç gözülmə adam dəymir.

Qavrilo. Bayram günlərində həmişə belə olur. Dədə-baba qaydası ilə yaşayırıq; kilsədə axırıncı ibadət qurtaran kimi hamı evə cumub piroqa, şorbaya soxulur. Qarınlarını bərkitdikdən sonra yeddi saat dincəlirlər.

İvan. Sən də çox ağ eləmə. Üç-dörd saat istirahət eləyəndə qiyamət qopmaz ki.

Qavrilo. Axsamüstü də ki oyanıb qurşanacaqlar çaya, ta canları çıxanacan.

İvan. Canları çıxanacan... Canları nə üçün çıxır?

Qavrilo. Yanını samovarın böyrünə ver, iki saat bir nəfəsə qaynar sudan iç. Onda bilərsən, gör altıncı tərdən sonra canın çıxır, ya çıxmır? Elə ki çaydan tənənfəs oldular, durub axışacaqlar bulvara, nəfəslərini dərsinlər, ürəklərini açsınlar. Bu vaxtlar bulvarda yalnız alicənab adamlar gəzişir; odur, Moki Parmeniç Knurov isbativücd edir.

İvan. O hər səhər bulvarı eninə-uzununa ölçür. Elə bil ki, kəbinə kəsilib. Heç bilmirəm kişi özünü niyə belə əldən salır?

Qavrilo. Gərdiş eləyir.

İvan. Gərdiş nə üçündür?

Qavrilo. İştah üçün, o cür naharlar ki o yeyir, gərdişsiz elə nahar yemək olar?

İvan. Yaxşı niyə o belə qaradınməzdir. Heç danışmır.

Qavrilo. "Heç danışmır". Qəribə adamsan... Sən istəyirsən ki, milyonlar üstündə oturan bir adam ağzını Allah yoluna qoysun? Axı o kim ilə danışsın? Şəhərdə bir-iki adam var, onlarla danışır, daha başqa adam yoxdur ki, danışsın, danışmaq üçün, söhbət üçün, o, Moskvaya, Peterburqa, əcnəbi ölkələrə gedir. Onun meydanı oralardır.

İvan. Odur Vasili Daniliç da dağın ətəyindən qalxıb gəlir. Bax, o da varlı adamdır. Ancaq yaman söhbətcildir.

Qavrilo. Vasili Daniliç hələ cavandır. Çox da cəsarət göstərə bilmir, yaşa dolduqca o da bunun kimi bir canavar olacaq.

Soldan Knurov çıxır. Qavrilo ilə İvanın ona baş əymələrinə əhəmiyyət verməyərək stol kənarında oturur. Cibindən fransız qəzeti çıxarıb oxumağa başlayır. Sağ tərəfdən Vojevatov daxil olur.

İKİNCİ GƏLİŞ

Knurov, Vojevatov, Qavrilo, İvan

Vojevatov (*ehtiramla baş ayarək*). Moki Parmeniça erz-salam!

Knurov. Aha, Vasili Danihiç. (*Əl verir.*) Haradan belə?

Vojevatov. Körpüdən gəlirəm. (*Oturur.*)

Qavrilo onlara yaxınlaşır.

Knurov. Adam qarşılamağa getmişdiniz?

Vojevatov. Bəli, gəlib çıxmadı, dünən Sergey Sergeiç Paratovdan teleqram almışam. Ondan paroxod alıram.

Qavrilo. Vasili Danihiç, olmaya "Qaranquş" paroxodunu alırsınız?

Vojevatov. Bəli, "Qaranquş"u alıram. Necə?

Qavrilo. Yaxşı şütüyür. Güclü paroxoddur.

Vojevatov. Amma Sergey Sergeiç mənə aldatdı, gəlib çıxmadı.

Qavrilo. Siz onu "Təyyarə" paroxodu ilə gözləyirdiniz. O, bəlkə öz "Qaranquş"uyla gələcəkdir.

İvan. Vasili Danihiç, odur, yuxarıdan qaça-qaça bir paroxod gəlir.

Vojevatov. Nə çox Volqada oyan-buyana qaçan paroxod.

İvan. Yox, bu gələn Sergey Sergeiçdir.

Vojevatov. Səhv eləmirsen ki?

İvan. Ona oxşayır... "Qaranquş" paroxodunun çarxları çox tez gözə çarpır.

Vojevatov. Demək, yeddi verstlikdən çarxları tanıdın, hə?

İvan. Lap on verstdən də tanımaq olar... Həm də ki çox yelli gedir, məlumdur ki sahibi içindədir.

Vojevatov. Çox uzaqdadır?

İvan. Adanın dalından çıxıb. Yaman yelli gəlir.

Qavrilo. Yelli gəlir?

İvan. Yelli də dedin-qoydun? "Təyyarə"dən də bərk. Az qalır ki lap ucsun.

Qavrilo. Düzdür, gələn odur ki var.

Vojevatov (*İvana*). Körpüyə yan alan kimi mənə xəbər ver.

İvan. Baş üstə... Yəqin ki top da atacaqlar.

Qavrilo. Şübhəsiz.

Vojevatov. Top haradan atılacaqdır?

Qavrilo. Onların burada öz barjaları vardır. Volqanın ortasında lövbər atıb dayanmışdır.

Vojevatov. Bilirəm.

Qavrilo. Barjda top vardır. Sergey Sergeiç qarşılayanda, ya yola salanda həmişə o topdan atəş açırlar. (*Qəhvəxana arxasından ətrafa göz yetirərək.*) Odur, o kolyaska da onu gətirməyə gedir. Çirkovun kolyaskasıdır. Görünür gəldiyini Çirkova xəbər veribmiş. Kolyaskanın sahibi – Çirkov özü qozlada oturmuşdur. Şəkk-şübhə ola bilməz. Onun dalınca gedir.

Vojevatov. Axı haradan bilirsən ki, onun dalınca gedir?

Qavrilo. Kişi dörd at qoşub, pərvərdigar haqqı onun dalınca gedir, Çirkov ondan başqa kimin üçün bu cür dörd at qoşacaq. Bir baxın, adamın zəhmi yarıdır... At deyillər... Şir-pələngdirilər... Dördü də çaralğa zəncirlərindədir. Hələ siz bir qoşqu takımına tamaşa edin. İnanın, onun dalınca gedir.

İvan. Qaraçı balası da Çirkovla bərabər qozlada oturmuşdur. Əyninə bayram paltar, kazak arxalığı geymişdir. Gör qayıışı belinə necə dartmışdır? Az qalır ki, zalım oğlunun beli üzülsün.

Knurov. Paratov çox calalla yaşayır.

Vojevatov. Hər nəyinə söz olsa, calalına söz ola bilməz.

Knurov. Paroxodu ucuzmu alırsınız?

Vojevatov. Ucuz alıram, Moki Parmeniç!

Knurov. Məlum şeydir, mənfəət görməseniz almazsınız. Bəs o niyə satır?

Vojevatov. Görünür mənfəət görmür.

Knurov. Əlbəttə, o, belə şeylərə baş qoşarmı, kübar adamın işi deyildir. Amma siz mənfəət çıxararsınız, xüsusilə əgər ucuz alsanız.

Vojevatov. Bizim üçün bu çox yerinə düşdü. Volqanın aşağılarında çoxlu yükümüz vardır.

Knurov. Yoxsa ona pul lazım olub... Axı o yaman bədxərəkdir.

Vojevatov. O öz işidir. Bizim pulumuz hazırdır.

Knurov. Bəli, pul ilə çox iş görmək olar, çox iş (*təbəssüm ilə*). Vasili Danihiç, bəxtəvər o adamdır ki, pulu çoxdur.

Vojevatov. Düzdür, adamın pulu çox olsa, bəd olmaz. Siz özünüz, Moki Parmeniç, bunu hamıdan yaxşı bilirsiniz.

Knurov. Bilirəm, Vasili Danihiç, bilirəm.

Vojevatov. Moki Parmeniç, soyuq bir şey içməklə aranız necədir?

Knurov. Nə danışırırsınız, səhər-səhərmi? Mən hələ heç qəlyanaltı eləməmişəm.

Vojevatov. Zərəri yoxdur. Bir ingilis – özü də fabrika direktoru idi – mənə deyib ki, zökəmin ən yaxşı dərmanı ac qarına şampan şərabı içməkdir. Mənə isə dünən bir az soyuq dəymişdir.

Knurov. Nə cür olub ki soyuq dəyib? Hava ki istidir.

Vojevatov. Elə onun özündən, şampan şərabından soyuqlamışam. Çox soyuq vermişdilər.

Knurov. Yox, yaxşı deyil, gören deyəcək ki, bunlara bax, səhər-səhər gün çıxmamış şampan şərabına qurşanıblar.

Vojevatov. Onda adamların fikrinə pis bir şey gəlməsin deyə, çay içərik.

Knurov. Çay, başqa məsələ.

Vojevatov (*Qavriloya*). Qavrilo, bizi, mənim çayımdan ver! Başa düşdünmü?.. Mənimkindən!

Qavrilo. Baş üstə. (*Gedir.*)

Knurov. Siz məgər xüsusi çay içirsiniz?

Vojevatov. Bəli, mənim çayım elə həmin şampan şərabıdır, ancaq çaynikə tökəcəklər və fincan-nəlbəki verəcəklər.

Knurov. Ağıllı işdir.

Vojevatov. Ehtiyac insanı hər şeye öyrədir, Moki Parmeniç!

Knurov. Parisə sergiyə gedirsiniz?

Vojevatov. Elə ki, paroxodu alıb Volqa aşağı yük dalınca göndərdim, gedəcəyəm.

Knurov. Mən də bu günlər yola düşəcəyəm. Məni gözləyirlər.

Qavrilo şampan şərabı tökülmüş iki çaynik və stəkan getirir.

Vojevatov (*stəkana şampan şərabı tökərək*). Moki Parmeniç, yeni xəbəri eşitməmişsinizmi? Larisa Dmitriyevna ərə gedir.

Knurov. Necə, ərə gedir? Nə danışırırsınız canım? Kimə ərə gedir ki?

Vojevatov. Karandışevə.

Knurov. Bu nə hoqqadır? Karandışev kimdir? Bu adam axı qızın tayı-tuşu deyil, Vasili Daniliç!

Vojevatov. Nə taytüşbazlıqdır, canım? Nə etmək olar ki? Başqa müştərinə haradan tapacaqsan ki? Axı o cehizsiz qızıdır.

Knurov. Yaxşı əri, elə cehizsiz qızlar tapır.

Vojevatov. İndi vaxt o vaxt deyil. Əvvəllər evlənənlər çox idi, cehizsiz qızlara da çatırdı. İndi isə bazar kasaddır, indi cehiz varsa, adaxlı var, cehiz yoxdursa, adaxlı da yoxdur. Əgər yaxşı bir adaxlı tapılsa idi, heç Xarita İqnatyevna qızını Karandışevə verərdimi?

Knurov. Diribaş qadındır.

Vojevatov. Amma yəqin rus deyil.

Knurov. Nə üçün?

Vojevatov. Çünki çox zirək arvaddır.

Knurov. Bəs nə təhər olub ki, o belə bir ağılsız iş görüb? Oqudalovlar hər nə təhər olsa, yenə də abırlı bir familiyadırlar. Bil-mirəm, nə cür olub ki, birdən-birə durub Karandışev kimisinə qız verib... Axı bu qadının məharəti sayəsində... evləri daima subay adamlarla doludur ki!..

Vojevatov. Getməyinə, onlara çox adam gedir, çünki orada hər kəs üçün çox şad keçir. Qız qəşəngdir. Müxtəlif musiqi alətlərində çalır, oxuyur, sərbəst dolanıb durur, bu da adamları çəkib aparır. Evlənməyə gəldikdə isə, fikirleşmək, götür-qoy eləmək lazım gəlir.

Knurov. İki əvvəlki qızlarını pis ərə vermədi ki.

Vojevatov. Ərə verməyinə verdi, amma o qızlardan soruşmaq lazımdır ki, onlar bundan xoşbəxt oldular mı? Böyük qızını bir dağlı, bir Qafqaz knyazı özü ilə götürüb apardı. Amma yaman oyun vardı ha! Bu knyaz, qızı gören kimi titrəyib əsdi, hətta ağladı da – düz iki həftə qızdan bir addım kənara çəkilmədi, əlini xəncərinin üstünə qoyub gözlərini ağardırdı ki, bir nəfər qıza yaxın düşməsin. Qızla evləndi və çıxıb getdi, amma deyirlər qızı aparıb Qafqaza çıxara bilməyib, yolda qısqançlıq üstündə başını kəsib. O birisi qız da bir əcnəbiyə ərə getdi, amma sonradan məlum oldu ki, o da əcnəbi deyil, fırıldaqçıdır.

Knurov. Oqudalova işini pis qurmayıb, xırda bir vara, vəsaitə malikdir. Cehiz verməyə qüvvəsi yoxdur. Ona görə də sərbəst bir həyat sürür, hamını evə qəbul edir.

Vojevatov. Şadlıqla, keflə yaşamağı seven qadındır. Amma vəsaiti o qədər cüzdür ki, hətta bu cür həyat sürməyə belə çatışmır...

Knurov. Bəs pulu o hardan alır?

Vojevatov. Adaxlanmaq istəyən oğlanlar xərc qoyurlar. Qız kimə xoş gəldi, o, əlini cibinə atmalıdır. Xülasə, cehiz üçün nə lazımsa, adaxlıdan alınır. Cehiz özü isə meydana çıxmır.

Knurov. Mənə elə gəlir ki, bütün xərclər tək adaxlanmaq istəyən oğlanların boynuna düşür. Məsələn, sizin özünüzdün bu ailəni tez-tez ziyarət etməyiniz, sizə çox da ucuz tamam olmur.

Vojevatov. Belə şeylərdən müflis olmaram, Moki Parmeniç! Nə etməli? Kefi, nəşəni satın almaq lazım gəlir. Havayı başa gəlmirlər. Onların evlərini ziyarət etmək isə böyük bir nəşədir.

Knurov. Doğrudan da böyük bir nəşədir. Bunu siz doğru buyursunuz.

Vojevatov. Amma siz özünüzdün, demək olar ki, o evə ayaq basmırsınız.

Knurov. Mənim üçün yaxşı düşməz; onlara çox gədə-güdə yığışır, sonra rast gələndə adama baş əyirlər, adamla söhbət etməyə soxulurlar. Budur, məsələn, Karandışev, onunla tanışlıq heç mənə yaraşan işdirmi?

Vojevatov. Düzdür, onların evi bazar kimi bir şeydir.

Knurov. Axı nə ləzzət alasan. Bir də görürsən ki, birisi bu tərəfdən bir komplimentlə Larisa Dmitriyevnaya soxuldu, o birisi o tərəfdən, nə bilim, incəlik, şefqət izhar etməyə başladı; xülasə, viz-viz vızıldaşırlar, qoymurlar adam qızla bir kəlmə danışib-eləsin. Yaxşı olardı ki, onunla təklikdə tez-tez görüşənsən ki, heç kəs əngəl olmasın.

Vojevatov. Onda evlənmək məsləhətdir.

Knurov. Evlənmək. Bu hamıya mümkün olan iş deyildir, bunu hamı arzulamır. Budur, məsələn, mən evliyəm.

Vojevatov. Onda bəxtinizdən kəsün. Halva-halva deməklə ağız şirin olmaz, Moki Parmeniç!

Knurov. Siz eləmi güman eləyirsiniz?

Vojevatov. Aydın məsələdir. Çox da elə adam deyillər. Bu fikir çox adamın könlündən keçirdi. Amma şirikmədilər. Qızı Karandışevə belə olsa, yenə də ərə vermək istədilər.

Knurov. Amma belə bir qızla Parisə, sərgiyə getmək nə qiyamət olar?

Vojevatov. Niyə, bəd olmaz, nəşəli səyahət olar, gör, sizin nə cür planlarınız var, Moki Parmeniç!

Knurov. Guya ki, sizin özünüzdün belə planlarınız olmayıb?

Vojevatov. Mən hara, belə planlar hara, mən belə işləri bacarmıram. Qadınlara qarşı mənə cəsarət yoxdur; bilirsinizmi, həddindən artıq ədəbli-əxlaqlı, köhnəgünə tərbiyə almışam.

Knurov. Mənə kələk gəlməyin, sizin imkanınız mənimkindən də çoxdur. Gənclik böyük bir qüvvədir. Pula da ki heyifsilənən deyilsiniz. Paroxodu ucuz alırsınız, qazancından xərcləmək olar. Amma birdən bəlkə bu, "Qaranquş"dan ucuz başa gələn iş olmadı, hə?

Vojevatov. Hər malın öz qiyməti var, Moki Parmeniç! Mən hərçənd cavanam, amma qudurğanlıq edib mala qiymətindən artıq vermərəm.

Knurov. Elə deməyin, sizin yaşda qadına vurulmaq, çox da çətin bir məsələ deyildir. Vurulandan sonra isə nə haqq-hesabbazlıqdır?

Vojevatov. Yox, Moki Parmeniç, mən özümdə nədənsə, elə şeyi hiss etmiyəm.

Knurov. Nə hiss etmirsiniz?

Vojevatov. O, adına sevgi, məhəbbət deyilən şeyi.

Knurov. Əhsən. Yaxşı tacir olacaqsınız, amma yenə də siz o qıza başqalarından daha yaxınsınız.

Vojevatov. Canım, mənim ona yaxınlığım nədən ibarətdir ki? Görürsən bəzən anasından gizlin ona bir stəkan daha artıq şampan şərabı verirəm, hərdən bir nəğmə öyrədirəm, bəzən də qızlara verilməyən romanlar aparıram ki, oxusun.

Knurov. Demək xırda-xırda, qızın əxlaqını pozursunuz?

Vojevatov. Mənə nə var, mən ki, onu zorla məcbur etmiyəm? Onun əxlaqının, ismətinin qayğısına mən niyə qalmalıyam? Qəyyumu-zadı deyiləm ki?

Knurov. Mən lap heyrət içində qalmışam. Yəni doğrudan da Larisa Dmitriyevna ilə Karandışevdən başqa evlənmək istəyən olmayıb?

Vojevatov. Olub, axı o çox sadədil qızıdır.

Knurov. Necə yəni sadədildir, yəni səfehdir?

Vojevatov. Səfeh deyil, amma bicliyi də yoxdur. Anasına çəkməyib. Anası hiylə və yaltaqlıq göstərməyə ustadır. Qızı bir də görürsən ki, heç dərli olmayan yerdə ağzından lazım olmayan bir sözü qaçırdı.

Knurov. Yəni həqiqəti söyləyir, eləmi?

Vojevatov. Bəli, elədir. Amma cehizsiz qızlara belə etmək yaramaz. Kimə qarşı hüsnərgəbəti olduğunu az da olsa başqalarından gizlədən deyil. Budur Sergey Sergeiç Paratov bildir bura gəlib çıx-

mişdi, qız bir dəqiqə belə olsun ondan ayrı dayana bilmirdi, o isə iki ay gününü gəzməkdə, kefdə keçirdi. Qızı bütün aşıqlərinin əlindən aldı. Sonra isə birdən-birə yox oldu. Elə bil daş olub suya düşdü. Harada itib-batdığını bilən olmadı.

Knurov. Niyə, ona nə oldu ki?

Vojevatov. Kim bilsin nə oldu, axı o çox qərribə adamdır. Qız isə ona yaman vurulmuşdu. Az qala dərddən-qüssədən ölmüşdü. *(Gülür.)* Paratovu yolda tutmaq üçün onun dalınca düşüb getmişdi. Anası güclə ikinci stansiyadan evə qaytara bildi.

Knurov. Paratovdan sonra təzə adamlılar olmadı ki?

Vojevatov. İkisi gəlib çıxmışdı: biri podaqralı bir qoca idi. O birisi bir knyazın dövlətlənmiş işlər müdiri idi. Özü də daima lül-qənber gəzirdi. Amma Larisa artıq onlara baxacaq halda deyildi. Anası isə hey qızı sıxışdırırdı ki, onlara iltifat göstərsin.

Knurov. Yazıq qızın vəziyyəti görünür, çox da fərəhli deyildir.

Vojevatov. Bəli, hətta bir qədər də gülməlidir. Görürsən ki, bəzən gözləri yaşla dolmuşdur, könlü ağlamaq istəyir, amma anası gülümseməsini tələb edir. Sonra da birdən-birə o kassir meydana çıxdı. Olanı sola-sağa sovuraraq pulunu Xarita İqnatyevnanın başına xəzəl kimi töküdü, qızı bütün aşıqlərin əlindən vurub almışdı. Amma çox tezbazar oldu. Elə onların evindəcə kassiri həbs etdilər. Yaman rüsvayçılıq oldu. *(Gülür.)* Düz bir ay Oqudalovlar adam üzünə çıxı bilmədilər. Bundan sonra Larisa artıq qəti olaraq anasına qərarını bildirdi: "Bəsdir, bu qədər rüsvay olduq, – dedi. – Rastına düşən birinci adam kim olarsa olsun, mənə almaq istəsə, gedəcəyəm, dövlətli və kasıb olduğuna baxmayacağam". Karandışev də elə bil bunu gözləyirmiş kimi, dərhal qıza evlənmək təklif etdi.

Knurov. Bu Karandışev haradan meydana çıxdı axı?

Vojevatov. O, çoxdan onların evində fırlanır, iki-üç il olar. Evdən qovmağına, qovmurdular, amma çox hörmət də görmürdü. Ara sərin keçəndə, yeni ortalıqda adlı-sanlı, dövlətli aşıqlər olmayanda, onu əldə saxlayırdılar. Ara-sıra dəvət edirdilər ki, ev tamamilə qonaqsız, boş qalmasın. Elə ki, yenə varlı-dövlətli birisi gəlib çıxırdı, onda doğrusu, adamın Karandışevə baxmağa yazığı gəlirdi. Yenə heç kəs onu dindirmir, heç kəs ona gözünün ucu ilə də olsa baxmırdı. O isə bir күncə qısılib müxtəlif oyunlar çıxarırdı; gah vəhşi baxışlarla ətrafı süzür, gah da özünü tamam ümitsizliyə düşmüş

kimi göstərirdi. Bir dəfə özünü vurub öldürmək istədi, amma heç bir şey çıxmadı. Nahaq yerə camaatı özünə güldürdü. Hələ bir dəfə məzəli bir əhvalat oldu: Paratov onlarda olan zaman, bir axşam mas-karad kimi bir şey düzəltdirmişdilər; həmin axşam Karandışev quldur paltarı geyib əlinə bir balta götürmüşdü, hamıya, xüsusilə Sergey Sergeičə vəhşi kimi gözələrini bələldirdi.

Knurov. Sonra nə oldu?

Vojevatov. Baltanı əlindən aldılar və paltarını dəyişməsinə buyurdular, yeni clə çıxdı ki, izal ol get!

Knurov. Demək, indi o, sədaqətinə görə mükafatlanmışdır. Yəqin ki, çox sevinir.

Vojevatov. Sevinir də sözdür, şadlığından az qalır Allahına şllaq atsin. Hələ gülməli burası deyil, axı o çox əntiqə adamdır. Hər kəs onun yerine olsa tez evlənər və aralıqdakı bu söz-söhbət soyuyana kimi çəkilib öz daxmasına gedər. Oqudalovların da hələ istədikləri budur. Amma o yox, o, Larisanı bulvara sürüyür, onunla qol-qola gəzir, başını elə dik tutub yeriyir ki, adam deyir, yəqin bu saat kimə isə ilişib yerə seriləcək. Üstəlik, nə üçün isə gözünə eynək taxmışdır. Qabaqlarda eynək-zad taxan deyildi. Adamla salamladıqda, azacıq başını tərpedir, hələ qərribə dənşiq ahəngi vermiş edibdir; qabaqda belə-belə şeylər nədir, bilməzdi, indi isə dəqiqəbaşı mən deyib, mən eşidir; "Mən belə istəyirəm, mən belə arzu edirəm".

Knurov. Demək, rus mujiki kimi: sərxoş olduğu bəs deyildir, gerek qışqırıb-bağıra, özünü yırtıb-dağıda ki, hamı onun sərxoş olduğunu görsün. Qışqırıb-bağıracaq, tutub bir-iki dəfə əzişdirəcəklər, yalnız bundan sonra rahat olub yatmağa gedəcək.

Vojevatov. Elədir, deyəsən Karandışevin də başına axırda elə bir oyun gələcək.

Knurov. Zavallı qız. Yəqin ona baxanda xəcalətindən bilmir neyləsin.

Vojevatov. Yenə tutması tutub, mənzilini bəzəmək fikrinə düşüb. Kabinədə divara iki qəpiklik bir xalça vurub, üstündən Tula xəncərləri, tüfəngləri asıb: hələ barı ovçu ola, ömründə yazıq əlinə heç tüfəng də almayıb. Rastına düşəni tutub evə sürüyür, dəm-dəsgahını göstərir, sən də gerek tərifləyəsən, yoxsa rəncidə olacaq, xudpəsənd, paxıl adamdır. Kənddən bir at gətirib, alabəzək bir

yabıdır. Balacaboy bir faytonçusu var, amma əyninə özgenin zorba bir kaftanını geydirib. Gündüz axşamacan bu dəvəyə oxşayan atda, Larisa Dmitriyevnanı gözdürür, faytonda oturub özünü elə çəkir ki, elə bil ki, min manatlıq köhlən atlar qoşulmuş karetdə gedir. Bulvardan çıxar-çıxmaz qorodovoya bağırır: "Ey, əmr elə mənim karetim yaxına gəlsin". Bir də görürsən ki, budur ha, bunun arabası musiqi çala-çala gəlir, bütün vintləri, qaykaları səs-səsə verib cırıldaşır. Yaylar əsim-əsim əsir.

Knurov. Heyif, yazıq Larisa Dmitriyevnaya! Heyif.

Vojevatov. Nə olub ki, niyə belə rəhmdil olubsunuz?

Knurov. Məgər siz özünüz görmürsünüz ki, bu qadın cah-cəlal üçün yaranmışdır. Bahalı brilyanta, bahalı da qab lazımdır.

Vojevatov. Bir də yaxşı zərgər lazımdır.

Knurov. Lap doğru buyurdunuz. Zərgər sadə bir peşəkar olmalıdır. O, sənətkar olmalıdır. Yoxsul bir güzəran və üstəlik axmaq bir ərle o qız ya məhv olacaq, yaxud da bayağılaşacaq.

Vojevatov. Mənə qalırsa, qız lap tezliklə onu atacaqdır. İndi o ölü kimidir, huşu başında deyil, bir qədər başı ayıldandan sonra diqqətlə ərinə göz gəzdirəcək və onun nə olduğunu görəcək... (Yavaşdan.) Budur, özləri də gəlirlər. Adını çək, qulağımı bur.

Karandışev, Oqudalova, Larisa daxil olurlar. Vojevatov ayağa qalxıb baş əyir, Knurov cibindən qəzetini çıxarır.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Knurov, Vojevatov, Karandışev, Oqudalova, Larisa lap arxada, möhəccər yanında skamya üstündə oturaraq durbin ilə Volqaya baxır. Qavrilo, İvan

Oqudalova (*Stola yaxınlaşır.*) Salam, cənablar!

Karandışev də Oqudalovanın arxasınca onlara yaxınlaşır. Vojevatov Oqudalovaya və Karandışevə əl verir. Knurov sükut edərək, yerindən tərpənmədən Oqudalovaya əl verir, xəfif bir baş hərəkətilə Karandışevi salamlayır və sonra yenə qəzetini mütləliyə dahr.

Vojevatov. Xarita İqnatyevna, buyurun oturun, rica edirəm. (*Onun üçün stul göstərir.*)

Oqudalova oturur.

Çay buyurmazsınız mı?

Karandışev bir az yanda əyləşir.

Oqudalova. Niyə, bir fincan içərim!

Vojevatov. İvan, fincan ver və bu çaynikin başını da doldur.

İvan çayniki götürüb gedir.

Karandışev. Bu nə qərribə fantaziyadır. Heç çay vaxtıdır? Təəccüb edirəm.

Vojevatov. Ürəyim yanır, Yuli Kapitonıç. Bəs nə içim, bilmirəm, bir şey məsləhət görün, sizə minnətdar olaram.

Karandışev (*saata baxır*). İndi günorta vaxtıdır, bir qədər araq içmək olar. Bir kotlet etmək olar, üstündən də yenə bir stəkan yaxşı çaxır içmək olar. Mən həmişə bu cür qəlyanaltı edirəm.

Vojevatov (*Oqudalovaya*). Bax, yaşayış buna deyərəm, Xarita İqnatyevna, adamın lap paxıllığı tutur. (*Karandışevə.*) Allahın altında birçə gün sizin kimi yaşaya idim. Araq və çaxır. Yox, bizə bu cür yaşamaq yaramaz. Xoşun gəlir, sonra adam ağılını-zadını itirsin? Sizə hər şey mümkündür: kapitalınız yoxdur ki, yeyib-içib zay edəsiniz. Biz isə bu dünyada anadan bədbəxt doğulmuşuq, böyük-böyük işlərimiz var. Bu cür ağılmızı itirmək bizə yaraşmaz.

İvan çaynik və fincan verir.

Buyurun, Xarita İqnatyevna! (*Fincana çay töküb verir.*) Mən çayı da soyuq içirəm ki, adamlar deməsinlər ki, qızıqdırın içkilər istemal edirəm.

Oqudalova. Çay doğrudan soyuqdur. Ancaq Vasya, sən mənə çox tünd çay tökmüsən.

Vojevatov. Zərər yoxdur, lütfən içiniz! Açıq havada bu cür çay içmək zərər gətirməz.

Karandışev (*İvana*). Bu gün mənim evimə gəlersən, qonaqlara nahar verəcəksən.

İvan. Baş üstə, Yuli Kapitonıç!

Karandışev. Amma dostum, sən bir az təmiz geyin ha...

İvan. Aydın şeydir ki, frak geyinəcəyəm. Yoxsa bizi qanmaz-zad hesab edirsiniz?

Karandışev. Vasili Danilç, bilirsinizmi nə var? Bu gün mənim evimə nahar etməyə gəlin!

Vojevatov. Acizane təşəkkür edirəm. Nə ömr edirsiniz, məndəmi frakda gəlim?

Karandışev. Nə cür kefiniz istəyirsə, elə edin, heç nədən çəkinməyin. Amma məclisdə xanımlar olacaq.

Vojevatov (*baş ayaraq*). Gözlərim üstə, ümidvaram ki, özümü biabır etmərəm.

Karandışev (*Knurova yaxınlaşaraq*). Moki Parmeniç, bu gün mənim evimdə nahar etməyə buyura bilərsinizmi?

Knurov (*heyrlə onu gözdən keçirir.*) Sizə?

Oqudalova. Moki Parmeniç, fərqi yoxdur, bu nahar bizim evdə olan kimi bir şeydir, Larisanın şərəfinə verilir.

Knurov. Aha, demək, siz dəvət edirsiniz. Yaxşı, gələrəm.

Karandışev. Mən arxayın oluram ki, siz gələcəksiniz.

Knurov. Dedim ki gələcəyəm. (*Qəzet oxuyur.*)

Oqudalova. Yuli Kapitonıç, mənim gələcək kürəkənimdir, mən Larisanı ona öyrədirəm.

Knurov (*qəzet oxumasında davam edərək*). Bu öz işinizdir.

Karandışev. Bəli, Moki Parmeniç, mən bu işə girişməyə cürət etdim. Mən ümumiyyətlə, həmişə ənənələrdən yüksəkdə dayanan bir adamam.

Knurov üzüni qəzet ilə örtür.

Vojevatov. Moki Parmeniç sərt adamdır...

Karandışev (*Knurovun yanından çəkilərək Vojevatova müraciətlə*). Mən istəyirəm ki, Larisa Dmitriyevnanı ancaq seçilmiş adamlar əhatə ələsin.

Vojevatov. Demək, mən də o seçilmiş adamlar cərgəsinə daxil oluram? Təşəkkür edirəm, heç gözləməzdim. (*Qavriloya.*) Qavriilo, çay üçün nə qədər verəcəyəm?

Qavriilo. İki dəfəmi buyurmuşdunuz?

Vojevatov. Bəli, iki dəfə.

Qavriilo. Onda özünüz bilərsiniz nə qədər verəcəksiniz, Vasili Daniliç, birinci dəfə deyil ki... On üç manat.

Vojevatov. Elədir ki, var, mən elə zənn etdim ki, ucuzlaşıb.

Qavriilo. Nə üçün ucuzlaşacaq? Kurs, gömrük, nəbələd deyilsiniz ki?

Vojevatov. Canım, mən sənə ilə mübahisə eləmirəm ki, nə yapışmışan yaxama! Al pulunu, dəf ol! (*Pul verir.*)

Karandışev. Nə üçün belə baha? Başa düşmürəm.

Qavriilo. Kiminə bahadır, kiminə yox. Siz bu cür çay içməzsiz.

Oqudalova (*Karandışevə*). Boslayınız, sizə dəxli olmayan işə qarışmayınız.

İvan. Vasili Daniliç, "Qaranquş" yaxınlaşır.

Vojevatov. Moki Parmeniç, "Qaranquş" yaxınlaşır, bir nəzər salmaq istəməzsinizmi? Aşağı düşmərik, yuxarıdan baxarıq.

Knurov. Gedək, maraqlıdır. (*Ayağa qalxır.*)

Oqudalova. Vasya, buradan o yana mən sənə kolyaskanda gedəcəyəm.

Vojevatov. Gedin, amma tez geri göndərin! (*Larisaya yaxınlaşaraq onunla danışır.*)

Oqudalova (*Knurova yaxınlaşır*). Moki Parmeniç, biz toy tədarükünə düşmüşük, inanmazsınız ki, nə qədər əziyyəti var.

Knurov. Elədir.

Oqudalova. Birdən o qədər xərc çıxır ki... heç fikrimizə gəlməzdi ki, bu qədər xərcə düşəcəyik... Sabah Larisanın anadan olan günüdür. Bir şey alıb bağışlamaq lazım gəlir...

Knurov. Yaxşı, mən sizə baş çəkərəm.

Oqudalova gedir.

Larisa (*Vojevatova*). Xudahafiz, Vasya.

Vojevatov ilə Knurov gedirlər, Larisa Karandışevə yaxınlaşır.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Karandışev, Larisa

Larisa. Mən indi Volqanın o tayına baxırdım, oralar nə qədər yaxşıdır. Tez, gedək kəndə!

Karandışev. Siz Volqanın o tayına baxırdınız? Bəs Vojevatov sizinlə nə danışdı?

Larisa. Heç bir şey, əhəmiyyətsiz şeylər haqqında danışdıq. Könlüm Volqanın o tayına, meşələrə doğru can atır, çırpınır... (*Dalğın bir halda.*) Gedək, gedək buradan.

Karandışev. Amma yenə də bu çox qəribədir. O sizinlə nə barədə danışa bilər ki?

Larisa. Ah, nə danışırsa, danışsın, sizə nə dəxli var?

Karandışev. Onu Vasya deyə çağırırsınız, gənc bir adama qarşı bu nə açıq-saçıq bir əlaqədir?

Larisa. Biz ta uşaqlıqdan tanışıq, hələ lap balaca ikən bir yerdə oynardıq, o vaxtdan adət etmişəm.

Karandışev. Siz köhnə adətlərinizi tərgitməlisiniz. Yüngül və səfeh bir uşağa qarşı bu nə açıq-saçıqlıqdır? Bu vaxta qədər sizdə olan qaydaya daha dözmək olmaz axı.

Larisa (*sınaraq*). Bizim ailədə bir pis hərəkət olmamışdır.

Karandışev. Qaraçı köçü olmuşdur, bəli, bəli bu olmuşdur.

Larisa yaşarmış gözlerini silir.

Niyə xatirinizə dəyir ki? Nə oldu axı?

Larisa. Nə olsun ki, bəlkə də qaraçı köçü olmuşdur. Ancaq orada, o qaraçı köçündə heç olmazsa könül şad idi. Siz isə mənə o qaraçı köçündən daha yaxşı bir şey verə biləcəksinizmi?

Karandışev. Ona söz ola bilməz.

Larisa. Niyə siz daima bu qaraçı köçünü mənim başıma qaxırırsınız? Məgər mənim özümə o həyat xoş gəlirdimi? Mənə ömr olunmuşdu, anama o cür lazımdı. Demək, istər-istəməz mən o cür bir həyat sürməliydim... İndi daima bu qaraçı köçünü mənim gözüme soxmaq ya axmaqlıqdır, ya da zalımlıq. Əgər mən sükunət, tənhalıq axtarmasaydım, insanlardan qaçmaq istəməseydim, sizə ərə gəderdimmi? Bunu anlamağa çalışın və elə güman etməyin ki, sizi özümə bir ər kimi seçəndə, mən sizdə bir məziyyət görüb seçdim, yox... əsla, sizdə hələlik heç bir məziyyət görmürəm... Mən hələ indi sizi sevmək istəyirəm. Məni sadə bir ailə həyatı cəzb edir. Belə bir həyat mənə cənnət kimi görünür. Görürsünüzmü mən yollar ayrıcında dayanmış bir adamam. Mənə yardım edin, ürək verin, ruh verin, mənim buna ehtiyacım vardır. Mənə qarşı nəvazişli və şefqətli olun. Bu dəqiqləri görməyi bacarın və əldən qaçırmayın!

Karandışev. Larisa Dmitriyevna, mən əsla sizin könlünüzü qırmaq fikrində deyildim, mən bunu elə-belə dedim.

Larisa. "Elə-belə dedim" nə deməkdir? Yəni düşünmədən dediniz? Yəni anlamadınız ki, bu sözləriniz mənə toxunacaq, eləmi?

Karandışev. Əlbəttə, mən bunları bir məqsədlə demədim.

Larisa. Bu daha pisdir, adam nə danışdığını bilməlidir. Xoşunuz gəlibsə başqaları ilə istədiyiniz qədər laqırtı vurun, amma

mənimlə ehtiyatlı danışın! Məgər mənim vəziyyətimin nə qədər ciddi olduğunu görmürsünüzmü? Dediyim, eşitdiyim hər söz dərin-dən qəlbimdə əks edir. Mən çox həssas və mütəəssir olmuşam.

Karandışev. Belə olduqda mən sizdən üzr istəyirəm. Məni bağışlayın!

Larisa. Allah bağışlasın, yalnız gələcəkdə ehtiyatlı olun. (*Dalğın bir halda.*) Qaraçı köçü... Bəli, olsun ki bu doğrudur... Lakin o, qaraçı köçündə yaxşı və alicənab adamlar da vardır.

Karandışev. O alicənab adamlar kimlərdir? Olmaya Sergey Sergeiç Paratovu nəzərdə tutursunuz?

Larisa. Yox, sizdən rica edirəm, onun haqqında danışmayasınız...

Karandışev. Axı nə üçün?

Larisa. Siz onu tanımırsınız, əgər tanısaydınız belə... yox, yox, məni bağışlayın, onu mühakimə etmək sizin kimisinin işi deyil.

Karandışev. Adamlar haqqında, onların etdikləri hərəkətlər əsasında mühakimə yürüdülür. Məgər o sizə qarşı yaxşı hərəkət etmişdir?

Larisa. Bu mənim öz işimdir. Əgər mən qorxuramsa və onu qınamağa cəsarət etmirsə, sizə də onu məzəmmət etməyə icazə vermərəm.

Karandışev. Larisa Dmitriyevna, bir mənə deyiniz görüm, ancaq rica edirəm, açıq danışın.

Larisa. Nə istəyirsiniz ki?

Karandışev. Belə, axı Paratovdan mənim nəyim əskikdir?

Larisa. Ah, yox, buraxın bu söhbəti!

Karandışev. Yox, nə üçün? Bir deyin görək!

Larisa. İstəməz, yox, lazım deyil. Heç müqayisə etmək olarmı?

Karandışev. Yox, mən çox maraqlanıram. Görüm bu barədə siz nə deyəcəksiniz?

Larisa. Soruşmayın, lazım deyil.

Karandışev. Axı nə üçün?

Larisa. Çünki belə bir müqayisə sizin xeyrinizə olmayacaqdır. Təkliddə sizin də özünüze görə bir qiymətiniz var, yaxşı, namuslu bir adamsınız. Lakin Sergey Sergeiçlə müqayisəyə gələndə, siz bir heçə dönürsünüz.

Karandışev. Bu ancaq sözdür, sübut etmək lazımdır. Siz gəlin bizi ayrı-ayrı əməlli-başlı təhlil edin.

Larisa. Siz gör özünü kime tay edirsiniz? Adam da bu qədər kor olarmı? Sergey Sergeiç... O, kişilik idealıdır. Siz anlayırmısınız, ideal nə deməkdir? Bəlkə mən səhv edirəm. Mən hələ gəncəm, adamları tanımıram, lakin heç bir şey mənim bu rəyimi dəyişdirə bilməz. Mənim bu fikrim özümə bərabər qəbrə gedəcəkdir.

Karandışev. Mən baş çıxara bilmirəm, axı onda siz nə görmüsünüz? Mən onda heç bir şey, heç bir şey görmürəm. O, yalnız cəsarətli və ötkəm adamdır. Bu da ki, nə böyük işdir. Hər kim istəsə bu cür ola bilər.

Larisa. Siz bilirsinizmi ondakı cəsarət nə cür cəsarətdir?

Karandışev. A canım, nə cür olacaq ki, burada fəvqəladə bir şeymi var? Çetini adam özünü dəliliyə vuruncadır...

Larisa. Elə isə qulaq asın, mən sizə bir əhvalat danışım. Buradan Sergey Sergeiçin tanış olan bir Qafqaz zabiti keçib gedirdi, çox mahir nişançı idi. O zabit bir gün Sergey Sergeiçlə bərabər bizdə idi. Sergey Sergeiç ondan soruşdu: "Eşitdiyimə görə yaxşı güllə atırsınız". "Niyə, pis atmıram" – deyə zabit cavab verdi. Sergey Sergeiç tapançanı onun əlinə verərək, başına bir stəkan qoyub on iki addım kimi o biri otağa çəkildi və "atınız" dedi.

Karandışev. O da atdı?

Larisa. Təbii, atdı və stəkanı da vurub saldı, ancaq rəngi bir qədər qaçmışdı. Sergey Sergeiç ona gör nə dedi: "Siz çox gözəl atırsınız, lakin sizə yaxın olmayan bir kişiylə, bir adama güllə atarkən sizin rənginiz qaçdı. Baxınız, mən indi mənə dünyada hər şeydən əziz olan bir qıza güllə atacağam və mənim rəngim qaçmayacaqdır". Sonra laqeyd bir sima ilə gülümseyərək mənə əlimdə tutmaq üçün bir pul verdi, həmin məsafədən atdı və pulu vurub yerə saldı.

Karandışev. Siz də ona qulaq asdınız?

Larisa. Bəli, məgər ona qulaq asmamaq mı olar?

Karandışev. Məgər siz ona bu qədər arxayın idinizmi?

Larisa. Ah, nə danışırırsınız! Məgər ona arxayın olmamaq mümkünürmü?

Karandışev. Onda qəlb yoxdur, ona görə belə cəsurdur.

Larisa. Yox, onda qəlb də vardır. Mən özüm gördüm, o kasıblara, fəqirlərə əl tuturdu, yanında olan pullarının hamısını onlara paylayırdı.

Karandışev. Yaxşı, tutalım ki, Paratov bəzi məziyyətlərə malik bir adamdır, hər halda sizin nəzərinizdə o belədir, amma deyiniz görüm, bu beçə tacir Vojevatov, sizin bu Vasyanız nə mərifətin sahibidir?

Larisa. Yoxsa siz qısqıncılığa başlamısınız? Yox, siz bu səfehliyi buraxın getsin! Bu çox bayağılıqdır. Mən buna dözə bilmirəm. Bunu sizə əvvəlcədən xəbər verirəm. Qorxmayın, mən heç kəsi sevmirəm və sevməyəcəyəm də.

Karandışev. Birdən Paratov gəlib çıxsə necə?

Larisa. Aydın şeydir, əgər Sergey Sergeiç gəlib çıxsə və o evlənməmiş olarsa, o zaman onun bir baxışı mənim üçün kifayətdir... Arxayın olun, o gəlib çıxmadı, indi gəlsə belə artıq gecdir... Ehtimal ki, biz artıq heç vaxt bir-birimizi görməyəcəyik. (*Volqadan top ataşı səsi gəlir.*) Bu nədir?

Karandışev. Görəsən hansı yekəbaş tacir öz barjından düşür, onun şərəfinə güruldadırlar.

Larisa. Ah, mən necə qorxdum.

Karandışev. Nədən? Nə oldu ki?

Larisa. Mənim əsəblərim pozulmuşdur. Bu saat bu skamyadan aşağı baxarkən başım gicəlləndi. Adam buradan yığılsa salamat qurtararmı?

Karandışev. Salamat qurtarar da sözdür? Buradan yığılan heç sağ qalarmı? Aşağı daşla döşənmişdir. Bir də, bura o qədər hündürdür ki, adam gəlib yerə çatınca ələ canı göydə çıxar.

Larisa. Gedək evə, vaxtdır!

Karandışev. Elədir, mən də getməliyəm, axı mən bu gün nahar verəcəyəm.

Larisa (*barmaqlığa yaxınlaşaraq*). Bir az dayanın! (*Aşağı baxır.*) Ay, ay, tutunuz məni!

Karandışev (*Larisanın qolundan yapışır*). Gedək, uşaqlıq etməyin! (*Gedirlər.*)

Qavrilo ilə İvan qəhvəxanadan çıxırlar.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Qavrilo, İvan

İvan. Top atdılar, cənab gəldi, cənabımız Sergey Sergeic gəldi.

Qavrilo. Demirdim ki odur. Axı mən bilirəm, canım. Terlanı uçuşundan tanıyarlər.

İvan. Kolyaska dağa boş qalxır, demək, cənablar piyada gəlirlər, odur ha gəlirlər! (*Qəhvəxanaya yüyürür.*)

Qavrilo. Buyursunlar, buyursunlar, heç başım işləmir ki, onları nəyə qonaq edəcəyik?

Daxil olurlar: Paratov (əyninə birbortlu qara, dar sürtük geymişdir. Ayağında hündür, laklı, uzunboğaz çəkmə var. Çiyindən yol çantası asılmışdır), Robinzon (plaş geyinmiş, plaşın sağ əyini sol çiyinə atmışdır, yumşaq, hündür şlyapasını çəpeki olaraq başına ilişdirmişdir), Knurov, Vojevatov, İvan əlində silgi yüyürüb, qəhvəxanadan çıxır.

Paratovun üstünə atılaraq onun üst-başını təmizləməyə başlayır.

ALTINCI GƏLİŞ

Paratov, Robinzon, Knurov, Vojevatov, Qavrilo, İvan

Paratov. Sən nə edirsən? Mən su ilə gəlmişəm. Volqada ki toz yoxdur.

İvan. Nə cür olsa da yenə yaxşı düşməz, cənab! Qanun-qayda tələb edir. Tamam bir ildir ki, sizi görmürük, nə cür rəva görüm ki... Xoş gəlmisiniz, cənab!

Paratov. Yaxşı, kifayətdir, sağ ol, al. (*Ona bir rublluq kağız pul verir.*)

İvan. Eviniz abad olsun. (*Kənara çəkilir.*)

Paratov. Demək, Vasili Danilic, siz məni "Təyyarə" ilə göz-ləyirdiniz?

Vojevatov. Axı mən nə bilim ki, siz öz "Qaranquş"unuzla uçub gələcəksiniz. Mən elə bilirdim ki, o, barjlarla bərabər gəlir.

Paratov. Yox, mən barjları satdım. Mən bu gün səhər gəlib çıxmaq, "Təyyarə"ni vurub keçmək istəyirdim, amma maşinistim çox qorxaq adam çıxdı. Mən ocaqcılara qışqırıram "ocaqları dəmləyin". O, tərsinə, tutub odunu onların əlindən alır. Öz hinindən çıxıb mənə

deyir ki: "Əgər siz ocağa artıq bir kösov belə atsanız, mən özümü gəmidən suya atacağam". Qorxurdu ki, buxar qazanı davam gətirməsin. Kağızda mənə, nə bilim, müxtəlif rəqəmlər yazır, pozur, qazanın təzyiqini hesablayırdı. Əcnəbinin biridir, hollandiyalıdır, ruhları dar adamlardır, onlarda ruh əvəzinə rəqəmdir, hesabdır. Cənablar! Mən sizi bu dostumla tanış eləməyi lap yadımdan çıxardım ha. Moki Parmemç, Vasili Danilic! Tanış olun, Robinzon!

Robinzon təmkinlə baş əyir və Knurov ilə Vojevatova əl verir.

Vojevatov. Bəs cənabın adı, atasının adı nədir?

Paratov. Elə sadəcə Robinzon, nə adı var nə də atasının adı.

Robinzon (*Paratova*). Serj!

Paratov. Nə var?

Robinzon. Günortadır, dostum, mən əzab çəkirəm.

Paratov. Hələ səbir elə, mehmanxanaya gedək, sonra...

Robinzon (*qəhvəxanaya göstərir*). Voila!¹

Paratov. Yaxşı, get canın cəhənnəmə!

Robinzon qəhvəxanaya gedir.

Qavrilo, sən bu cənaba bir qədəhdən artıq vermə. Xasiyyəti tünd adamdır.

Robinzon (*çiyinlərini çəkərək*). Serj! (*Qəhvəxanaya gedir. Qavrilo da onun arxasınca gedir.*)

Paratov. Cənablar, bu qəza aktyoru Arkadi Şçastlivsevidir.

Vojevatov. Bəs nə üçün Robinzon adlanır?

Paratov. Qulaq asın, deyim nə üçün; o tacir oğlu Neputyev adlı bir dostu ilə bərabər hansı paroxodlarsa Volqa ilə gedirmiş. Aydın şeydir ki, hər ikisi də lülqənber imişlər. Paroxoddə çıxarmadıqları oyun qalmır. Camaat isə canını dişinə tutub hamısına dözüür. Nəhayət, biabırçılıqlarını daha tamamilə-kəmal eləmək üçün qoçaqların beyninə düşür ki, dramatik bir tamaşa düzəltsinlər. Lüt soyunur, balıncıları cırıb doğrayırlar, yıxılıb tük içində ağnayırlar, sonra ayağa qalxıb vəhşi roluna girərək oyun çıxarmağa başlayırlar. Burada artıq sənişinlərin tələbi üzrə kapitan onları boş bir adaya tullayıb yoluna davam edir. Biz həmin adanın yanından keçərkən, bir də görürəm ki, birisi əlini yuxarı qaldırıb köməyə çağırır. Mən o saat "Stop" –

¹ Odur! (*frans.*)

deyə paroxodu dayandırırım, özüm qayığa minib adaya gedirəm və nəticədə Şcastlivsev adlı bir artist qazanıram. Onu paroxoda getirdim, başdan- ayağa öz paltarımı geyindirdim. Yaxşı ki çoxlu artıq paltarım vardı. Cənablar! Artistlərə qarşı məndə yaman həvəs vardır... Bax, buna görə də o, Robinzondur.

Vojevatov. Bəs Neputyev adada qaldı?

Paratov. Axı o mənim nəyimə lazımdı, qoy özünü hələ havaya versin. Mənim yerimdə siz olun, cənablar, axı yolda adam can sıxıntısından az qalır həlak olsun, hər nə cür yoldaşa rast gəlsən, şükür edəcəksən.

Knurov. Söz yox ki elədir.

Vojevatov. Bu elə bir səadətdir ki! Bəxtinizə lap qızıl çıxıb.

Knurov. Bircə pis orasıdır ki, sərxoşluğa çox hərisdir.

Paratov. Yox, cənablar, mənimlə istədiyini eləyə bilmir. Bu barədə mən çox sərt adamam, onun pulu yoxdur, mən də tapşırıram ki, məndən icazəsiz ona heç bir şey verməsinlər. Gəlib məndən istəyəndə cəld fransız danışmaları kitabını verirəm, yaxşı ki bu kitab məndə varmış, deyirəm zəhmət çək, əvvəlcə bir səhifə öyrət, yoxsa heç bir şey vermərəm. Çarəsi nədir? Oturub öyrədir. Lap dərindən-qabıqdan çıxır.

Vojevatov. Baxtınız gətirib, Sergey Sergeic! Baxanda deyərsən ki, belə adam üçün siz heç bir şey əsirgəməzsiz, amma yox, ölçüb-biçirsiniz. Yaxşı aktyordurmu?

Paratov. Yox canım, haradan yaxşı olacaq, o bütün ampluaları təcrübədən keçirib, suflyor da olub. İndi operatkalarda oynayır. Niyə, bəd deyil, güldürür.

Vojevatov. Demək, kefcildir.

Paratov. Məzəli cənabdır.

Vojevatov. Demək, onunla zarafat-zad etmək olar?

Paratov. Olar, küsən deyil, istəyirsiniz götürün, könlünüzü açmaq üçün, onu iki-üç günlüyə sizə verə bilərəm.

Vojevatov. Təşəkkür edirəm, kefinə yatsa məndən narazı qalmayacaqdır.

Knurov. Sergey Sergeic, "Qaranquşu" satmağa heç heyfiniz gəlmirmi?

Paratov. "Heyif" sözü nə olan şeydir? Mən bunu bilmirəm, məndə, Moki Parmentç, müqəddəs olaraq sitayiş etdiyim bir şey yox-

dur. Əgər mənfəət görsəm, hər nə olsa sataram. İndi isə cənablar, mənim başqa haqq-hesablarım vardır, mən çox zəngin bir qızla evləniyəm və cəhiz olaraq, mənə qızıl mədənləri çatır.

Vojevatov. Yaxşı cəhizdir.

Paratov. Amma o, mənə ucuz qiymətə tamam olmur. Mən azadlığıma, nəşəli həyatıma vida etməyə məcburam. Ona görə də bu son günləri mümkün qədər şən keçirməyə çalışmalıyam.

Vojevatov. Çalışırıq, Sergey Sergeic, çalışırıq.

Paratov. Nişanlımın atası ciddi, çinovnik bir cənabdır. Qoca çox sərtidir: qaraçılar, kef işrəti və sairə haqqında ona bir söz belə demək mümkün deyildir. Hətta çox tütün çəkən adamlardan belə xoşu gəlmir. Nə edə bilərsən ki, gerek frak geyəsən və *parlez français!*¹ edəsən. Ona görə də mən indi Robinzon ilə məşq edirəm. Ancaq bilmirəm o lağa düşsün deyəmi, ya nədi, mənə sadəcə "Serj" deyə yox, "Lya-Serj" deyə çağırır. Xülasə dəsgahımız var.

Robinzon qəhvəxananın eyvanında görünür, ağzında nə isə yeyir, onun arxasınca Qavrilo çıxır.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Knurov, Vojevatov, Robinzon, Qavrilo, İvan

Paratov (*Robinzona*). *Que faites-vous la? Venez!*²

Robinzon (*vüqarla*). *Comment?*³

Paratov. Afərin, sözüüm yoxdur. Görürsünüzmü, cənablar, necə ahəngi var? (*Robinzona*) Bu fəna vərdislərimizdən nə vaxt əl çəkəcəksiniz, abırlı bir məclisi buraxıb meyxanaya soxulursunuz.

Vojevatov. Belə şeylər bu kimi adamların xasiyyətidir.

Robinzon. Lya-Serj, deyəsən dilin dinc oturmaıb... Demə-səydin olmazdı?..

Paratov. Gerek bağışlayasan, ləqəbini açıb söyləmişəm.

Vojevatov. Qorxma, Robinzon, sənə sirrini heç kəsə açma-ıq. Burada biz səni bir ingilis kimi qələmə verəcəyik.

¹ Fransızca danışmaq (*frans.*)

² Orada nə edirsiniz? Bura gəlin! (*frans.*)

³ Necə? (*frans.*)

Robinzon. Oho, nə tez mənə “sən” deyə xitab edirsiniz? Biz ki, hələ brudersaft şərab içməmişik.

Vojevatov. Nə fərqi varmış... Dəm-dəsgahsız da mümkündür.

Robinzon. Mən bu cür açıq-saçıq hərəkətlərə səbir edə bilmərəm. Və hər yetənə icazə vermərəm ki...

Vojevatov. Mən hər yetən deyiləm...

Robinzon. Bəs kimsiniz?

Vojevatov. Tacir.

Robinzon. Dövlətli?

Vojevatov. Dövlətli.

Robinzon. Həm də əliaçığından?

Vojevatov. Bəli, həm də əliaçığından.

Robinzon. Bax, bu mənim döşümə yatır. (*Vojevatova əl verir.*) Çox pakizə! Bax, indi sənə mənimlə sadə rəftar etməyə icazə verərəm.

Vojevatov. Demək, dostuq, iki bədəndə bir ruh.

Robinzon. Cibimiz də birdir, yadımdan çıxarma, adın, atanın adı nədir? Yəni tək adımı de, atanın adı lazım deyil.

Vojevatov. Vasili Danilç!

Robinzon. Bilirsən, Vasya, nə var, birinci tanışlığımız şərəfinə mənim əvəzimə bu kişiye pul ver, yola sal.

Vojevatov. Qavriilo, yaz mənim hesabıma! Sergey Sergeic, biz bu axşam Volqanın o tayına bir başmaq seyri düzəldirik. Bir katerdə qaraçılar yerləşər, birində də biz. Gedərik Volqanın o tayına, xalça salıb oturarıq, içki dəm-dəsgahı qurarıq.

Qavriilo. Sergey Sergeic, məndəki iki ədəd ananas isə çoxdan sizi gözləyir, sizin gəlişiniz xatirinə onları dəstxoşa vermək lazımdır.

Paratov (*Qavriilo*). Yaxşı, kəs! (*Vojevatova.*) Cənablar, mən hazır, nə cür istəyirsiniz o cür edirik.

Qavriilo. Vasili Danilç, siz lap arxayın olun, nə lazımsa mən yerböyer edərim, belə dəm-dəsgah üçün mənim gümüş qazan sapılıcam da vardır. Öz xidmətçilərimi də sizin qulluğunuza verirəm.

Vojevatov. Çox gözəl, saat altıya kimi hər şey hazır olmalıdır, ehtiyatda artıq bir şeyin olsa zərər görməzsən, amma bir şeyin kəm-kəsir olsa onda vay halına.

Qavriilo. Başa düşürəm.

Vojevatov. Geri qayıdanda isə katerlərdə alabəzək kiçik fənərlər yandırırıq.

Robinzon. Pah atonnan, getdikcə kişiye qarşı eşqim artır, elə bil ki, çoxdanın tanışıyıq. Lap məəttəl qalmışam.

Paratov. Hər şeydən əvvəl, vaxtımızı nəşəli keçirməliyik. Mən sərpayılıq həyatilə vidalaşıram, elə olsun ki, hafizəmdə sonra bu həyatı mənə xatırladacaq bir şey qalsın. Bu gün nahar eləməyə isə cənablar, rica edirəm bizə gələsiniz.

Vojevatov. Çox təəssüf ki, mümkün deyildir. Sergey Sergeic.

Knurov. Biz bir yərə nahara dəvət edilmişik.

Paratov. Rədd edin, cənablar! Getməyin!

Vojevatov. Rədd etmək mümkün olmayacaqdır. Larisa Dmitriyevna ərə gedir, onun adaxlısının evində nahar eləməliyik.

Paratov. Larisa ərə gedir! (*Fikrə gedir.*) Nə olsun ki... Allah xeyir eləsin! Bu bəlkə daha yaxşıdır. Mən onun qarşısında bir qədər günahkaram. Yəni elə günahkaram ki, heç onların gözüne belə görünə bilmərəm. Amma indi o ərə gedir, demək, köhnə haqq-hesab yaddan çıxarılmışdır. İndi mən onlara gedib, onun və xalasınnın əllərini yenə öpə bilərəm, Mən Xarita İqnatyevnaya, qısa düşsün deyə, xala deyirəm. Axı mən az qalmışdım ki, Larisa ilə evlənəm. Amma hamını özümə nə güldürəcəydim ha. Bəli, bir axmaqlıqdı eləmək istəyirdim. Demək, ərə gedir... Nə olsun, çox yaxşı iş görür, necə olsa qəlbim bir qədər rahatlandı... Allah eləsin ki, o daima sağ-salamat və xoşbəxt olsun... Mən də onlara baş çəkərəm, mütləq baş çəkəcəyəm. Maraqlıdır, bir də onun üzünü görmək mənim üçün çox maraqlıdır.

Vojevatov. Yəqin ki, sizi də dəvət edirlər.

Paratov. Aydın şeydir, mənsiz ola bilməz ki.

Knurov. Mən çox şadam. Heç olmasa süfrə başında söz deyib, söz eşitməyə bir adam tapılacaq.

Vojevatov. Oradaca fikirləşərik, görək günümüzü nə cür şad keçirək. Bəlkə ağılıma daha yaxşı bir şey gəldi.

Paratov. Bəli, cənablar, filosoflar ömür qısadır deyirlər. Onun üçün də bu ömürdən istifadə etməyi bacarmalıyıq. *N'est ce pas*¹, Robinzon?

Robinzon. *Vuy, lya-Serj.*

¹ Belə deyilmi? (*frans.*)

Vojevatov. Çalışarıq ki, canınız sıxılmasın. Üçüncü bir kater də tutub alay musiqiçilərini özümüzlə bərabər götürərik.

Paratov. Sağlıqla qalın cənablar! Mən mehmanxanaya gedirəm, haydı, Robinzon, düş qabağıma!

Robinzon (*şlyapasını qaldırır*).

Qoy nəşə yaşasın, nəşə var olsun,
Nəşə bu dünyada bərqərar olsun!

İKİNCİ PƏRDƏ

Oqudalovların evində bir otaq, iki qapı: birisi lap arxadadır, oradan otağa girirlər. O birisi (aktyorlardan) soldadır, sağda pəncərə görünür, otağın mebeli abırlıdır. Fortepiano. Üstünə gitara qoyulmuşdur.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Oqudalova təkdir, əlində balaca bir qutu soldakı qapıya tərəf yaxınlaşır.

Oqudalova. Larisa, Larisa!..

Larisa (*səhnə arxasından*). Anacan, mən geyinirəm.

Oqudalova. Bir bax gör Vasya sənə necə hədiyyə gətirmişdir.

Larisa (*səhnə arxasından*). Sonra baxaram!

Oqudalova. Belə şeylərin azı 500 manat qiyməti var. Deyir ki, sabah tezdən Larisanın otağına qoyun və kim gətirdiyini söyləməyin. Amma haramzada özü bilir ki, mən səbir edə bilməyib açıb deyəcəyəm. Rica etdim ki, bir az otursun, qalmadı, bir əcnəbi ilə gəzir. Ona şəhəri göstərir. Axı o yaman təlxəkdir. Doğru sözü ilə zarafatından adam baş çıxara bilmir. Deyir ki, “bu əcnəbi cənaba buranın bütün gözəl meyxanalarını bir-bir göstərmək lazımdır”. Həmin əcnəbini bizə gətirmək fikrində idi. (*Pəncərədən baxaraq*.) Budur, Moki Parmeniç bizə gəlir, sən bura gəlmə, mən özüm onunla təkliddə danışsam yaxşıdır.

Knurov daxil olur.

İKİNCİ GƏLİŞ

Oqudalova, Knurov

Knurov (*qapıda*). Başqa adam yoxdur ki?

Oqudalova. Heç kəs yoxdur, Moki Parmeniç!

Knurov (*içəri girir*). Elə isə daha yaxşı.

Oqudalova. Pərvərdigara, bu nə xoşbəxtlikdir, sizə qarşı minnətdaram, Moki Parmeniç! Olduqca minnətdaram ki, bizi yad etdiniz, sevindiyimdən lap başımı itirmişəm, vallah... Heç bilmirəm sizə harada yer təklif edim.

Knurov. Zəhmət çəkməyin, harada olsa oturaram. (*Oturur*.)

Oqudalova. Larisanı bağışlayın, paltarını dəyişdirir. İstəyirsiniz tələsdirim, tez olsun.

Knurov. İstəməz, narahat etməyin!

Oqudalova. Nə cür oldu ki, siz bizə təşrif gətirdiniz.

Knurov. Nahar qabağı adətimdir, çoxlu piyada gəzib-dolanıram. Eviniz rastuma düşdü, sizə baş çəkmək istədim.

Oqudalova. Moki Parmeniç, inanın ki, sizin bu təşrifinizi biz özümüz üçün xüsusi bir səadət sayırıq. Bunu heç bir şeylə müqayisə etmək mümkün deyil.

Knurov. Demək, Larisa Dmitriyevnanı ərə verirsiniz?

Oqudalova. Bəli, ərə veririk, Moki Parmeniç.

Knurov. Demək, pul almadan qızınla evlənmək istəyən tapıldı.

Oqudalova. Tapıldı, Moki Parmeniç, bizdə pul nə gəzir ki?

Knurov. Bəs sizin o kürəkəninizdir, nədir, onun barı yaxşı vəsaiti vardır mı?

Oqudalova. Nə vəsaiti olacaq? Ele-belə, kürkünü sudan çıxarır.

Knurov. Bəli... Bəs bu işə siz özünüz nə cür baxırsınız? Sizcə Larisa Dmitriyevnanı kasıb bir adama ərə verərkən yaxşımı hərəkət edirsiniz?

Oqudalova. Bilmirəm, Moki Parmeniç! Mən nə edə bilərdim ki, qız özü belə istədi.

Knurov. Yaxşı, bəs o qoçaq oğlan necə, sizcə o yaxşımı hərəkət edir?

Oqudalova. Niyə, mənəcə onun bu hərəkəti tərifi layıqdır.

Knurov. Burada tərifi layiq heç bir şey yoxdur. Əksinə, onun bu hərəkəti nalayiq bir hərəkətdir. Olsun ki, öz nöqtəyi-nəzərindən

o, heç də axmaq adam deyildir. Axı o kimdir ki?.. Kim onu tanıyırdı? Kim ona gözüünün ucu ilə də olsa baxırdı? İndi isə bütün şəhər ondan danışacaq, o, ən yaxşı məclislərə soxulacaq. Görürsünüzmü, o hələ indidən məni nahara çağırmağa cəsarət edir... Məsələnin axmaq cəhəti burasındadır ki, o ya qanmır və ya da qanmaq istəmir ki, belə bir qızı nə cür və nə ilə saxlayacaqdır? Bax, bu barədə biz gerek sizinlə danışaq.

Oqudalova. Buyurun, Moki Parmeniç, buyurun!

Knurov. Qızınız haqqında siz nə fikirdəsiniz, sizcə o, nə olan şeydir?

Oqudalova. Vallah heç bilmirəm, nə deyim. Mənim yalnız birçə çarəm qalıb ki, ancaq sizə qulaq asam.

Knurov. Axı Larisa Dmitriyevna qaba bir həyat, kasıb bir güzəran sürmək üçün yaranmış bir qız deyil, başa düşürsünüzmü? Fəqir bir ailə həyatı üçün lazım gələn şeylərdən onda əsla əsər yoxdur.

Oqudalova. Elədir ki var, əsər belə yoxdur.

Knurov. Axı o hava kimi bir şeydir.

Oqudalova. Elədir, Moki Parmeniç, hava kimi bir şeydir.

Knurov. O, cah-calal üçün yaranmışdır.

Oqudalova. Elədir, cah-calal üçün yaranmışdır. Moki Parmeniç!

Knurov. Yaxşı, sizin o Karandışeviniz ona elə bir cah-calal düzəldə biləcəkmisi?

Oqudalova. Yox, harada imiş?

Knurov. Fəqir, meşşan həyatına o dözə bilməyəcək, axırda qisməti nə olacaq? Saralıb solacaq. Öz qaydasınca vərəm tutacaq.

Oqudalova. Ah, nə danışırırsınız? Allah eləməsin!

Knurov. Əgər tez ərini atıb yenə sizin yanınıza qayıtmaq ağına gəlsə, bu, heç də pis olmaz.

Oqudalova. Bu da bir dərd olacaq, Moki Parmeniç, qızım ilə bərabər mən nə ilə dolanacağam ki?

Knurov. Bu dərdə dərman tapmaq olar, qüvvətli, zəngin bir adamın yaxından sizin dərdinizə şərik olması...

Oqudalova. Yaxşı, biz haradan tapaq elə adam ki, dərdimizə şərik olsun?

Knurov. Belə bir adamı əldə etməyə çalışmaq lazımdır. Belə təsadüflərdən adamın gerek mərhəmətli, abırlı, möhkəm bir dostu olsun.

Oqudalova. Kaş ki olaydı.

Knurov. Siz mənə deyə bilərsiniz ki, o, hələ heç ərə getməyib, ona görə də onun ərindən ayrılmaq ehtimalı hələ çox uzağın məsələsidir. Bəli, olsun ki, bu, doğrudan da çox uzağın məsələsidir. Amma axı bu çox yaxının məsələsi də ola bilər. Onunçun da sizi əvvəlcədən xəbərdar etməlidir ki, heç bir səhvə yol verməyirsiniz və bilirsiniz ki, mən Larisa Dmitriyevnadan ötrü hər bir şeydən keçməyə hazıram. Nə üçün gülümsəyirsiniz?

Oqudalova. Moki Parmeniç, mən çox şadam ki, siz bizə qarşı bu qədər mərhəmətlisiniz.

Knurov. Bəlkə siz fikir ləyəirsiniz ki, bu cür təkliflər, adətən havayidan edilmir?

Oqudalova. Ah, Moki Parmeniç!

Knurov. Kef sizindir, məndən küsə bilərsiniz, istəyirsiniz evinizdən qovun?

Oqudalova (*utanaraq*). Ah, Moki Parmeniç!

Knurov. Əgər havayidan sizə on min manat verən adam tapsanız, o zaman məni söyə bilərsiniz. Amma nəhaq yerə zəhmət çəkməyin, nə qədər axtarsanız da beləsini tapmayacaqsınız. Nə isə, mən mətləbdən uzaq düşdüm. Mən bu söhbətlər üçün gəlməmişdim. Bu qutu nə olan şeydir?

Oqudalova. Bunu mən, Moki Parmeniç, qızıma hədiyyə etmək istəyirəm.

Knurov (*şeyləri gözədən keçirərək*). Bəli...

Oqudalova. Amma çox bahadır, gücüm çatmır.

Knurov (*qutunu qaytarır*). Canım bu boş şeydir, bundan daha ciddi məsələlər var. Siz Larisa Dmitriyevna üçün yaxşı bir qarderob düzəltməlisiniz, yəni yaxşı deyəndə lap əla bir qarderob. Orada gəlinlik paltarları, nə bilim daha nə, xülasə, bir söz ilə, nə ki lazımdır olmalıdır.

Oqudalova. Elədir ki var, Moki Parmeniç!

Knurov. Larisa elə-belə miyana geyinib-keçinsə mənə toxunur. Siz nə lazımsa ən yaxşı mağazinlərin birində sifariş verin, xırdaçılıq, xəsislik etməyin, qəpik-quruş güdməyin. Nə qədər edərsə, sonra hesabını mənə göndərin, mən ödəyərəm.

Oqudalova. Vallah adam bilmir ki, sizə nə cür təşəkkür etsin.

Knurov. Əslini axtarsan, mən sizə elə bunu demək üçün gəlmişdim. (*Ayağa qalxır.*)

Oqudalova. Amma nə cür olsa, sabah mən qızıma hədiyyə təqdim etmək istərdim. Ana qəlbidir, nə cür olsa da...

Knurov (*qutunu əlinə alır*). Yaxşı buradakı nədir ki? Bunun qiyməti nə qədər olar?

Oqudalova. Qiymət qoyun, Moki Parmeniç!

Knurov. Nə qiymət qoyacağam ki? Bir böyük şey deyil. Bunun qiyməti çox olar uç yüz manat. (*Kisəsindən pul çıxarıb Oqudalovaya verir.*) Salamat qalın! Mən gedib bir az da gəzib-dolanım, bu gün özümü yaxşı bir nahar üçün hazırlamışam. Nahar zamanı görüşərik. (*Qapıya doğru gedir.*)

Oqudalova. Hamısı üçün sizə minnətdaram, Moki Parmeniç! Hədsiz minnətdaram.

Knurov gedir, Larisa əlində zənbil içəri girir.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa

Larisa. (*Zənbili balaca bir stolun üstünə qoyur. Qutudakı şeyləri gözədən keçirməyə başlayır.*) Bunu Vasyamı hədiyyə gətirmişdir? Pis deyil, əziz olsun.

Oqudalova. "Pis deyil"ə bir bax, sən allah! Bunlar çox bahalı şeylərdir. Guya ki, heç sevinmirsən?

Larisa. Xüsusi heç bir sevinc duymuram.

Oqudalova. Sən Vasyaya təşəkkür et, qulağına pıçılda ki, "Təşəkkür edirəm", həmçinin Knurova da.

Larisa. Knurova nə üçün?

Oqudalova. Belə lazımdır. Nə üçününü mən bilərəm.

Larisa. Ah, ay ana, sən hər işin sırrı və hiylə ilə doludur.

Oqudalova. Hə, hə, hiylə! Hiylə gəlməsən səni qurd-quş basıb yeyər.

Larisa (*kitabını götürüb pəncərə yanında oturur və oxumağa başlayır*).

Ey günəşim, ey mənim gözəl göyərçinim! Sən, Rəhm et! Bu yazıq yavrum şefqət gözəleyir səndən.

Yuli Kapitonıç xalq hakimi olmaq üçün namizədliyini irəli sürmək istəyir.

Oqudalova. Çox gözəl eləyir. Hansı qəzada seçilmək istəyir?

Larisa. Zabolotyada.

Oqudalova. Vay, ora dünyanın qurtaracağıdır ki, hər yer meşədir, belə uzaq yer haradan ağına gəlib?

Larisa. Orada namizədlər azdır. Ehtimal ki, seçiləcək.

Oqudalova. Nə olar ki? Zərər yoxdur. Orada da yaşayan vardır.

Larisa. Mən lap meşədə də yaşamağa hazıram. Təki buradan tez canım qurtarsın.

Oqudalova. Elə yaxşıdır, uzaq yerdə yaşamaq daha yaxşıdır. Orada sənın Karandışevin də gözüne xoş görünər. Olsun ki, qəzada birinci adam sayılacaq. Onda sən də yavaş-yavaş ona isinişərsən.

Larisa. O elə burada da yaxşıdır, mən onda pis heç bir şey görməmişəm.

Oqudalova. Nə deyirəm ki, onda görünür sən yaxşı adamlar görməmişən!

Larisa. Əlbəttə, ondan da yaxşıları vardır, mən özüm bunu çox yaxşı başa düşürəm.

Oqudalova. Var, ancaq bizə tay-tuş deyillər.

Larisa. İndi mənim üçün bu da yaxşıdır. Bir də bu barədə danışmaq nəyə lazımdır, məsələ qət olunmuşdur.

Oqudalova. Vallah mən sevinirəm ki, o sənın xoşuna gəlir, Allaha şükür eyləyirəm. Mən sənın yanında onu qınamaq fikrinə deyiləm. Amma burada bir-birimizin yanında özümüzü bilməməzliyə vurmaq da lazım deyil, sən özün kor deyilsən ki.

Larisa. Yox, mən kor olmuşam. Mən bütün hisslərimi, duyğularımı itirmişəm və mən buna çox şadam. Çoxdandır ki, ətrafımda olub-keçən bütün hadisələr mənə bir yuxu kimi görünür. Yox, çıxıb getmək, buradan qurtarmaq lazımdır. Mən Yuli Kapitonıçdan əl çəkməyəcəyəm, onu tələsdirecəyəm. Yoxsa tezliklə yay ötüb keçəcək. Mən isə meşələrdə gəzib dolaşmaq, meyvə və göbələk toplamaq istəyirəm.

Oqudalova. Demək, o zənbili elə bunun üçün hazırlamışan. İndi başa düşürəm, özün üçün yanı enli bir həsir şlyapa da tədarük eləsən, onda lap abıra minərsən. Xalis bir çoban qızıma dönərsən.

Larisa. Onu da edəcəyəm, şlyapa da tədarük edəcəyəm. (*Oxu-
mağa başlayır.*)

Məni gereksiz yerə, yoldan azdırma, gülüm!
Orda məni rahatlıq və sükunət gözləyir.

Oqudalova. Amma sentyabr gəlib çatanda, ora çox da sakit olmayacaq. Külək pəncərəni döyəcək...

Larisa. Nə olar ki, qoy döysün.

Oqudalova. Canavarlar ağız-ağıza verib hərəsi bir səsle ulaşacaq.

Larisa. Olsun. Yənə də günüm orada buradakından yaxşı keçəcək. Heç olmasa ruhum dincələcəkdir.

Oqudalova. Canım, mən səni tovlamıram ki, buyur, Allah xatirinə, get, ruhun dincəlsin. Ancaq yadında saxla ki, Zabolotyta İtaliya deyildir. Mən bunu sənə deməyə məcburam. Yoxsa peşman olan kimi günahı məndə görəcəksən ki, səni əvvəlcədən xəbərdar etmədim.

Larisa. Təşəkkür edirəm... Qoy ora vəhşi, hicra və soyuq bir diyar olsun. Burada keçirdiyim həyatdan sonra orda hər sakit guşə mənə bir behişt görünəcək. Niyə Yuli Kapitonuç yola düşməyimizi bu qədər gecikdirir? Heç başa düşə bilmirəm.

Oqudalova. Onun kənd nə yadına düşür. O hələ burada lovğa-lovğa gəzib özünü camaata göstərmək istəyir. Təəccüb etmək lazım deyildir. Heç bir şeydən indi gəlib adam içinə çıxıb.

Larisa (*oxuyur.*)

Məni gereksiz yerə, yoldan azdırma, gülüm!

Eh, zəhrimar, nə qədər edirəm, kökləyə bilmirəm. (*Pəncərədən baxaraq.*) İlya, İlya. Bir dəqiqəliyə bizə zəhmət çək. Gərək özümlə bərabər kəndə romans aparam ki, darıxanda çalıb-oxuyum, könlüm açılıs.

İlya içeri girir.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa, İlya

İlya. Bayramınız mübarək olsun. Sağ-salamat və xoşbəxt olasınız. (*Papağını qapı yanındakı stolun üstünə qoyur.*)

Larisa. İlya, bunu "Məni gereksiz yerə, yoldan azdırma, gülüm!" romansı üçün köklə! Tez-tez çasıram. (*Gitaranı verir.*)

İlya. Bu saat, xanım qız. (*Gitaranı alıb kökləyir.*) Yaxşı nəğmədir, üç səsle oxunanda gözəl çıxır, tenor lazımdır, onda ikinci bənd... çox məlahətli səslənir. Bizim isə evimiz yamanca yıxıldı.

Oqudalova. Nə olubdur ki?

İlya. Bizdə Anton adlı bir oğlan var, səsi tenordur.

Oqudalova. Bilirəm, bilirəm.

İlya. Tenor səslimiz birçə odur ki var. Bütün qalanlarının səsi basdır, ah, bilsəniz nə bas səsləri vardır. Tenor səslisi isə təkçə Antondur.

Oqudalova. Yaxşı, nə olsun ki?

İlya. Xor üçün yaramır, at çölə çıxsın getsin.

Oqudalova. Xəstədir?

İlya. Yox, sağ və salamatdır, heç tükü də yerindən tərpənməyib.

Oqudalova. Bəs yaxşı, ona nə olub ki?

İlya. Böyrü üstə öyilmişdir, qəddi bükülüb yaya dönmüşdür, ikinci həftədir ki, bu cür fırlana-fırlana yol gedir. Yaman yerdə axşamlamış. İndi xorda hər artıq adam çox baha tamam olur. Tenorsuz isə iş keçməyəcək. Doktora gedib-gəlir. Doktor da deyir ki, bir-iki həftədən sonra keçər. Yənə dikəlib dübbədüz olarsan. Bizə isə, o indi lazımdır.

Larisa. Sən bir oxu görək.

İlya. Bu saat, xanım qız! Burada bir sim düz vurmur. Evimiz yaman yıxılıb, xorda gərək adam özünü şax tuta, o isə böyrü üstə öyilib.

Oqudalova. Axı nə üçün o bu günə düşmüşdür?

İlya. Gicliyindən.

Oqudalova. Necə gicliyindən!

İlya. Bizdə bir giclik vardı. Mən hey ona deyirdim: "Anton ehtiyatını əldən buraxma". O isə başa düşmürdü ki, düşmürdü.

Oqudalova. Heç biz də başa düşmürük ki, sən nə demək istəyirsən.

İlyə. Daha sizdən ayıb olmasın, çox pis gəzirdi. Bilirsiniz nə yaman gəzirdi? Mən deyirdim ki, Anton, sən o ehtiyatını əldən buraxma. O isə başa düşmürdü ki, düşmürdü. Vah, vah, yaman oyuna düşdük. İndi xor üçün haradan adam tutsan yüz manat xərcin çıxacaq. Xülasə, işimiz yaşıdır. O cür cənab gözlədiyimiz yerdə, Anton əyilib ikiqat oldu. O cür şümşad kimi bir oğlan indi əyrim-üyrüm olub. (*Bas səslə oxuyur.*) “Məni gərəksiz yerə...”

Pəncərədən səs gəlir: “İlyə, İlyə, ça odarik! da seqr”¹

*Namo? So tuki trebe?*²

Küçədən gələn səs: “Cəld tərpen, cənab gəlib çıxdı!

*Xoxavesa!*³

Küçədən gələn səs: “Düz deyirəm, gəlib!”

Daha mənim vaxtım yoxdur, xanım qız, ağa gəlib. (*Gitaranı yerə qoyub papağını götürür.*)

Oqudalova. Kimdir, hansı cənabdır?

İlyə. Elə cənabdır ki, gözləməkdən gözümüzün kökü saralmışdı, bir ildir ki, yolunu gözləyirdik. Belə bir cənabdır! (*Gedir.*)

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa

Oqudalova. Bu gələn kim ola bilər? Yəqin çox zəngin adamdır, bilirsənmi Larisa, ehtimal ki, özü də subaydır. Yoxsa qaraçılar bu qədər əl-ayağa düşməzdilər. Görünür ki, qaraçıların köçündə yaşayan adamdır. Ah, Larisa, olmaya əlimizdən yaxşı bir adaxlı qaçırdıq? Niyə axı belə tələsirdik?

Larisa. Ah, ay ana, görünür, çəkdiyim bu iztirablar bəs deyilməmiş? Yox, bəsdir, bu qədər alçaldıq.

¹ Bura gəl! Tez gəl! (*qaraçı dilində*)

² Nə var ki? Nə istəyirsən? (*qaraçı dilində*)

³ Aldadırsan (*qaraçı dilində*)

Oqudalova. Nə dəhşətli söz dedin: “Alçaldıq”. Yoxsa bu sözlə məni qorxutmaq istədin. Biz yoxsul adamlarıq, biz bütün həyatımız boyu alçalmalıyıq. Ona görə də hələ gənc ikən alçalmaq lazımdır ki, sonra insan kimi yaşaya biləsən.

Larisa. Yox, bacarmayacağam. Ağırdır. Təhəmmül edilməyəcək dərəcədə ağırdır.

Oqudalova. Asanlıqla heç bir şey əldə edə bilməyəcəksən, odur ki, bütün ömrün boyu, bir heç olaraq qalacaqsan.

Larisa. Yənə özünü riyakarlığa vur! Yənə yalan sat!

Oqudalova. Özünü riyakarlığa da vur və üstəlik yalan da sat! Sən bəxtiyarlıqdan üz döndərüb qaçanda, o sənə dalınca düşməyəcəkdir ki.

Karandışev içəri girir.

ALTINCI GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa, Karandışev

Oqudalova. Yuli Kapitonıç, bizim Larisamız kəndə getməyə hazırlaşmış, odur, göbələk yığmaq üçün zənbil də tədarük etmişdir.

Larisa. Elədir, mənim bu arzumu yerinə yetirin! Tez çıxıb gedək.

Karandışev. Mən sizin işinizdən baş çıxara bilmirəm. Hara belə tələsirsiniz, nə olub ki?

Larisa. Könlüm buradan qaçmaq, uzaqlaşmaq istəyir.

Karandışev (*hirsli*). Kimdən qaçmaq istəyirsiniz? Kimdir sizi qovan? Yoxsa siz məndən ötrü xəcalət çəkirsiniz?

Larisa (*soyuq bir ifadə ilə*). Yox, mən sizdən xəcalət çəkmirəm. Bilmirəm sonra nə olacaq, amma hələliyə siz elə bir şey etməmişiniz ki, mən sizin yerinizə qızaram.

Karandışev. Yaxşı, elə isə nə üçün buradan qaçırsınız? Nə üçün adamların gözüne görünmək istəmirsiniz? Mənə bir macal verin ki, ayılım, özümə gəlim, işlərimi yoluna qoyum. Mən şadam, mən bəxtiyaram... Mənə bir aman verin ki, vəziyyətimin bütün bu ləzzətini doyuncə hiss edib, duyum.

Oqudalova. Yəni doyuncə öyünəsiniz.

Karandışev. Bəli, doyuncə öynmək istəyirəm. Gizlətmirəm, mənim heysiyyətim çox xırpalanmışdır. Vüqarım, qürurum dəfə-

lərlə təhqir olunmuşdur. İndi mən istəyirəm və haqqım da var ki, lovğalanım, öyünüm.

Larisa. Bəs siz nə vaxt kəndə getmək fikrindəsiniz?

Karandışev. Toydan sonra nə vaxt istəsəniz, o vaxt. İstəyirsiniz lap sabahısı günü. Ancaq nikahlanmadığımız mütləq burada olmalıdır, sonra deməsinlər ki, biz adamlardan qaçıb gizlənik. Deməsinlər ki, mən sizə yaraşan adaxlı deyiləm. Sizə tay-tuş deyiləm. Elə başa düşməsinlər ki, suda boğulan bir adam çör-çöpə əl atan kimi, siz də çarəsizlikdən məndən yapışmışınız.

Larisa. Axırda dediyiniz sözlər, Yuli Kapitonuç, doğrudan da elədir ki, var. Bu doğrudan da bir həqiqətdir.

Karandışev (*acıqla*). Yaxşı, qoyun elə bu həqiqət sizin üreyinizdə qalsın. (*Göz yaşları arasından.*) Bari az da olsa mənə rəhm-niz gəlsin! Qoyun heç olmasa kənardan baxanlar elə zənn etsinlər ki, siz məni sevirsiniz, siz könüllü olaraq məni seçmişiniz.

Larisa. Nədən ötrü?

Karandışev. Necə yeni nədən ötrü? Yoxsa siz elə zənn edirsiniz ki, məndə nə heysiyyət var, nə də izzət-nəfəs?

Larisa. Heysiyyət. Siz yalnız öz dərdinizdəsiniz. Hamı özünü sevir, bəs mən nə vaxt seviləcəyəm? Məni kim sevecək? Yox, siz axırda məni fəlakətə sürükləyəcəksiniz.

Oqudalova. Bəsdir, Larisa, nə olub sənə?

Larisa. Anacan, mən qorxuram, nə isə məni qorxudur. Yaxşı, onda gəlin siz belə edin: əgər toy mütləq burada olacaqsə, rica edirəm, siz az adam çağırın. Mümkün qədər sakit və küy-kələksiz olsun.

Oqudalova. Yox, sən özündən hoqqa çıxarma. Toy, toy kimi olmalıdır. Mən Oqudalovayam, mənə dilənçi toyu etmək yaraşmaz. Sənə bir cah-cəlal düzəldim ki, buradakıların yadından ömürləri uzunlu çıxmasın.

Karandışev. Mən də heç bir şey əsirgəmərəm.

Larisa. Yaxşı... Mən susdum. Görürəm ki, mən sizin üçün bir oyuncağam. Məni atıb-tutub oynadacaqsınız, sonra da sındırıb atacaqsınız.

Karandışev. Budur bugünkü nahar da mənim üçün çox ucuz oturmayacaq.

Oqudalova. Sizin bu naharınızı mən tamamilə artıq hesab edirəm. Nahaq yerə xərc çəkirsiniz.

Karandışev. Əgər bu nahar üçün məndən iki-üç qat artıqlaması ilə xərc çıxsa idi, yenə də pula heyifim gəlməzdi.

Oqudalova. Sizin o naharınız heç kəsə lazım deyil.

Karandışev. Mənim özümə lazımdır.

Larisa. Axı nə üçün lazımdır, Yuli Kapitonuç!

Karandışev! Larisa Dmitriyevna, üç ildir ki, mən daima alçalırdım, üç ildir ki, sizin tanışlarımız açıqdan-açığa gözümün içinə baxaraq məni ələ salırdılar. Üç ildir ki, mən bütün bunlara dözdürdüm. İndi nəhayət mən də öz növbəmdə onlara gülmək, onlara istehza etmək istəyirəm.

Oqudalova. Başınıza daha ağıllı bir fikir gəlməyib deyəsən? Yoxsa dava-zad salmaq fikrindəsiniz! Elə isə biz Larisa ilə ayağımızı sizə basan deyilik.

Larisa. Ah, rica edirəm, heç kəsi incitməyəsınız.

Karandışev. Heç kəsi incitməyəsınız! Bəs onlar məni incidəndə olurdu? Yaxşı, sakit olun, heç bir dava olmayacaq, hamısı dinc və sakit keçəcəkdir. Mən sizin sağlığınıza bədə qaldıracağam və hamının qarşısında sizə deyəcəyəm ki, özünü küreken və adaxlı intixab etməklə məni bəxtiyar etdiyiniz üçün, mənə başqaları kimi əlaqə bəsləmədiyiniz üçün və mənim hisslərimin səmimiyyətinə inandığınız üçün sizə sonsuz təşəkkür edirəm. Bu qədər, mənim intiqamım yalnız bundan ibarət olacaq.

Oqudalova. Heç bu sözlər də lazım deyil.

Karandışev. Yox, o ədəbazlar öz yalançı pəhləvanlıqları ilə mənim üreyimə dağ çəkiblər. O dövləti onlar özləri qazanmayıblar, amma gəl gör nə cür onunla öyünürlər. Bir-iki stəkan çay üçün stol üstünə on beş manat fırladırlar.

Oqudalova. Sizin fikriniz-zikriniz deyəsən elə yazıq Vasyaya sataşmaqdır.

Karandışev. Tək Vasya deyil ki, hamısı onun tayıdır. Bir şəhərə çıxın baxın, görün nə qiyamətdir. Adamların hamısının üzü gülmür. Faytonçular şadlıqlarından bilmirlər nə etsinlər, küçələrdə sağa-sola çaparaq bir-birinə qarışırlar: "Ağa gəlib, ağa gəlib", mey-xanalardakı nökerlərin də gözləri gülmür, yüyürüb küçəyə çıxırlar, bu mey-xanadan o mey-xanaya bir-birini səsləyirlər: "Ağa gəlib, ağa gəlib". Qaraçılar isə lap ağullarını itiriblər, hamısı birdən qışqırıb bağırışır, əllərini yellədirlər. Bu saat mehmanxanaya ağaya xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz demək üçün kolyaskada bəzənib-düzenmiş

dörd qaraçı qızı gəldi. Xülasə, danışıqla başa gələsi iş deyil. Ağa da nə ağa, eşitdiyimə görə varını-yoxunu əldən çıxardıb, axırncı paroxodunu satmışdır. Bir soruşan lazımdır ki, axı kim gəlib? Varını-yoxunu kefə qoymuş bir əyyaş, əxlaqsız bir adam. Amma gəl ki, bütün şəhər şadlığından bayram edir. Yaxşı ürf-adətlərimiz vardır.

Oqudalova. Axı kim gəlib ki?

Karandışev. Sizin Sergey Sergeiç Paratovunuz.

Larisa qorxmş bir halda ayağa qalxır.

Oqudalova. Aha, demək, gələn odur.

Larisa. Ah, gedək kəndə, bu saat çıxıb gedək.

Karandışev. İndi daha heç getmək lazım deyildir.

Oqudalova. Sənə nə olub, Larisa, niyə ondan qaçırsan? O quldur-zad deyil ki?

Larisa. Niyə mənə qulaq asmırsınız? Axı siz mənə bu cür məhv edirsiniz, uçurumlara sürükləyirsiniz.

Oqudalova. Sən dəlisən.

Karandışev. Siz nədən qorxursunuz ki?

Larisa. Mən özüm üçün qorxmuram.

Karandışev. Bəs kimin üçün qorxursunuz?

Larisa. Sizin üçün.

Karandışev. Yox, mənim üçün qorxmayın. Mənə də Karandışev deyirlər. Qoy o bir balaca mənə toxunsun, onda görər halını.

Oqudalova. Yox, yox, nə danışırsınız? Allah eləməsin, elə bir şey ola. Bu, sizin üçün Vasya-zad deyildir. Onunla ehtiyatlı olun. Sizi əcəl gırləməsin.

Karandışev (*pəncərənin yanında*). Budur, gəlin tamaşa edin, karetdə sizin evinizə yaxınlaşdı. Dörd at qoşdurub, qaraçı balası da... Qozlada faytonçu ilə yanaşı oturmuşdur. Gör nə ədəbahlıq edir. Axtarsan bunun heç kəsə zərəri yoxdur. Qoy eləsin. Amma məsələyə dərinə yaxınlaşanda bütün bunlar hamısı həm iyrendir, həm də axmaq.

Larisa (*Karandışevə*). Gəl gedək, gəl gedək mənim otağıma. Ana, onu bu otaqda özün qəbul et. Rica edirəm başdan elə, canımızı onun ziyarətlərindən qurtar.

Larisa ilə Karandışev gedirlər.

Paratov daxil olur.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Oqudalova, Paratov

Paratov (*bütün səhnəni yarızarafat-yarıciddi bir ahəngdə aparır*). Xalacan, əlinizi!

Oqudalova (*qollarını açır*). Ah, Sergey Sergeiç, ah, mənim əzizim!

Paratov. Necə, məni bağrınıza basmaq istəyirsiniz? Mümkündür. (*Qucaqlaşib öpüşürlər.*)

Oqudalova. Haradan belə azıb gəlmisiniz? Yəqin ki, buradan yol keçirsiniz?

Paratov. Yox, elə qəsdən bura gəlmişəm və birinci ziyarət etdiyim ev, sizinkidir, xalacan!

Oqudalova. Təşəkkür edirəm, kefiniz necədir? İşləriniz yaxşıdır?

Paratov. Allahdan şikayətim yoxdur, xalacan! Şad yaşayıram. İşlərə gəldikdə isə, işlərim cəhbəkdir.

Oqudalova (*Paratovu gözdən keçirərək*). Sergey Sergeiç, quzum, siz allah bir deyiniz görüm, o zaman niyə birdən-birə yox oldunuz?

Paratov. Pis bir teleqram almışdım, xalacan.

Oqudalova. Nə cür teleqramdı ki?

Paratov. İşlər müdirim və idarəçim mən orada olmayan zaman, bütün var-yoxumu bir xoruza yük eləyiblər. Öz əməliyyatları ilə mənim paroxodciyəzlərimi və bütün mənzul və qeyri-mənzul əmlakımı az qalır ki, müzayidə ilə satışa gətirib çıxarsınlar. Ona görə teleqram alan kimi, durmayıb mal-qaramı xilas etməyə cümdüm.

Oqudalova. Yəqin ki, hamısını xilas etdiniz və bütün işlərinizi düzəltməsiniz?

Paratov. Yox, əsla elə olmadı, düzəltməyinə düzəltdim, amma tamam-kamal yox, ortada zorba bir kəsir qaldı. Amma xalacan, ruhdan düşmürəm və kefini əsla pozub-ələmirəm.

Oqudalova. Görürəm, balam, görürəm.

Paratov. Birində uduzuruq, o birində uduruq. Bizim işimiz belədir, xalacan!

Oqudalova. Nədə udmaq istəyirsiniz? Yeni tanqah tapmısınız, nədir?

Paratov. Yeni tanqah tapmaq bizim kimi dəmdəməki centlmenlərin işi deyil. Bunun üstündə adam borclular həbsxanasına düşə bilər. Öz azadlığımı satmaq istəyirəm, xalacan!

Oqudalova. Başa düşürəm, mənfəətli bir nikah bağlayıb, evlənmək istəyirsiniz. Yaxşı, azadlığınızı nə qədər qiymətləndirmisiniz?

Paratov. Yarım milyona.

Oqudalova. Az deyil.

Paratov. Bundan ucuz sata bilmərəm, xalacan! Haqq-hesab düz getirməz. Sonra özümə baha tamam olar. Özünüz ki bilirsiniz!

Oqudalova. Əhsən, kişi sənə deyərəm.

Paratov. Siz də bu tərifə layiqsiniz.

Oqudalova. Eh, tərlənsən, tərlən. Adam istəyir ki, elə müdam sənə baxıb fərlənsin.

Paratov. Bunları sizdən eşitdiyimə çox şadam. İcazə verin əlciyəyinizi öpüm. *(Oqudalovanın əlini öpür.)*

Oqudalova. Yaxşı, azadlığınızın müştəriləri, yeni müştəri xanımları varmı?

Paratov. Niyə, axtarsan tapılar.

Oqudalova. Bir sualım var, çox nəzakətli olmasa da bağışlayın!

Paratov. Əgər çox nəzakətsiz isə, soruşmayın, mən utancaq adamam.

Oqudalova. Bəsdir, zarafatı boşlayın. Qız tapmışan, ya yox? Əgər tapmışansa, kimdir?

Paratov. Başımı kəssəniz də deyə bilməyəcəyəm.

Oqudalova. Kef senindir.

Paratov. Mən Larisa Dmitriyevnaya öz ehtiramımı izhar etmək istəyirəm. Onu görə bilərəmmi?

Oqudalova. Niyə görə bilməzsiniz? Bu saat mən onu sizin yanınıza göndərərəm. *(İçərisində qiymətli şeylər olan qutunu əlinə alır.)* Sergey Sergeiç, sabah Larisanın anadan olan günüdür. Budur, bu şeyləri ona hədiyyə vermək istəyirdim, amma pulum çatmır, lap çox çatmır.

Paratov. Ah, xalacan, xalacan! Yəqin azı üçündən almısınız. Mən axı sizin kələyinizi yadımdan çıxarmamışam.

Oqudalova *(Paratovun qulağından dartaraq)*. Ay haramzada!

Paratov. Sabah mən özüm, bundan da yaxşı bir hədiyyə gətirərəm.

Oqudalova. Bu saat Larisanı göndərərəm yanınıza. *(Gedir.)*

Larisa daxil olur.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Larisa

Paratov. Gözləmərdiniz?

Larisa. Yox, indi gözləmərdim. Mən sizi çox gözləmişdim. Lakin artıq çoxdandır ki, gözləməkdən əl çəkmişdim.

Paratov. Niyə əl çəkmişdiniz?

Larisa. Gözləyib axıra çıxmağa ümidim yoxdu. Siz qəflətən yox oldunuz və bir məktub da olsa göndərmədiniz...

Paratov. Mən heç bir şey yazmırdım, çünki sizə göndərəcək heç bir xoş xəbərim yox idi.

Larisa. Mən də elə bu cür güman edirdim.

Paratov. Deyirlər, ərə gedirsiniz?

Larisa. Bəli, ərə gedirəm.

Paratov. İcazənizlə sizə bir sual verim, məni çoxmu gözlədiniz?

Larisa. Nə üçün bunu bilmək istəyirsiniz?

Paratov. Sadə bir maraq xatiri üçün soruşmuram, Larisa Dmitriyevna, məni maraqlandıran bəzi nəzəri mülahizələrdir. Mən bilmək istəyirəm ki, qadın ehtiras ilə sevdiyi bir adamı nə qədər tez yadımdan çıxara bilir? Ondan ayrılanın sabahı günümü, yoxsa bir həftə sonra və ya bir ay sonra?.. Bilmək istəyirəm ki, Hamlet anasına: "Hələ geydiyin başmaqlar belə yırtılmamışkən..." və sairə dedikdə haqlı idimi?..

Larisa. Sizin sualınıza, Sergey Sergeiç, mən cavab verməyəcəyəm. Mənim barəmdə istədiyiniz kimi düşünə bilərsiniz.

Paratov. Sizin barənizdə mən daima ehtiramla düşünəcəyəm. Lakin ümumiyyətlə, qadınlar, sizin hərəkətinizdən sonra, gözümdə çox itirmiş olacaqlar.

Larisa. Siz mənim hansı hərəkətim haqqında danışsınız? Sizin ki heç bir şeydən xəbəriniz yoxdur.

Paratov. "O həlim, xumar baxışlar", o şirin məhəbbət pıçılıqları ki, hər sözünü dərin bir ah izləyir, o andlar, o qəşəmlər... Demək, bütün bunlar bir ay sonra əzbərlənmiş bir dərs kimi başqasına təkrar edilir. Ah, qadınlar, qadınlar.

Larisa. Nə "qadınlar"?

Paratov. Rezalet sizin adınızdır.

Larisa. Ah, nə cəsarətlə siz mənim könlümü bu cür qırırsınız? Sizdən sonra birisini sevdiyimi yaqın bilirsinizmi? Bunu yaqın etmişsinizmi?

Paratov. Yaqın etmirem. Lakin güman edirem.

Larisa. Bu qədər zalımcasına məzəmmət etmək üçün güman etmək yox, bilmək lazımdır.

Paratov. Siz ərimi gedirsiniz?

Larisa. Düzdür, lakin mənə nə məcbur etdi... Əgər evdə yaşamaq mümkün deyilsə, əgər dəhşətli, ölüm qədər qüvvətli bir qüsbə qəlbimi sararkən belə, iltifatlı olmağa, gülümsəməyə, iyrenmədən baxa bilmədiyən adamlara yaqınlıq göstərməyə səni məcbur edərlərsə, evdə gündə bir rüsvayçılıq baş verirsə, əgər könlü nəinki evdən, hətta bu şəhərdən belə çıxıb qaçmaq üçün çırpınırsa...

Paratov. Larisa, demək siz...

Larisa. "Mən" nə? Yaşşı, nə demək istəyirsiniz?

Paratov. Bağışlayın! Sizin qarşınızda mən günahkaram. Demək, siz mənə unutmamışsınız, siz hələ... mənə sevirsiniz? (*Larisa dincir.*) Söyləyin, gizlətməyin!

Larisa. Əlbəttə, soruşmaq nə lazım?

Paratov (*şəfqətlə Larisanın əlini öpür*). Ah, təşəkkür edirəm, təşəkkür edirəm.

Larisa. Sizə elə yalnız bu lazımdır. Siz çox məğrur adamsınız.

Paratov. Mən sizdən keçə bilərəm, buna mənə vəziyyətim məcbur edir, lakin sizin məhəbbətinizi güzəştə getmək isə mənim üçün çox ağır olardı.

Larisa. Doğrudanmı?

Paratov. Əgər siz bir başqasını mənə üstün tutsaydınız, mənə dərindən təhqir etmiş olacaqdınız və mən bu hərəkətinizi sizə asanlıqla əfv etməyəcəkdım.

Larisa. Bəs indi?

Paratov. İndi isə siz bütün həyatım boyu əziz bir xatirə olaraq mənim könlümdə yaşayacaqsınız. Və biz nə yaqşı dost kimi bir-birimizdən ayrılacağıq.

Larisa. Demək, qadın qoy ağlasın, iztirab çəksin, amma təkni sizi sevsin.

Paratov. Nə etmək olar, Larisa Dmitriyevna! Sevgidə bərabərlik yoxdur. Bunu mən dəb qoymamışam. Severkən bəzən ağlamaq da lazım gəlir.

Larisa. Ağlayan da mütələq qadın olmalıdır?

Paratov. Aydın şeydir. Kişi ağlamayacaq ki?

Larisa. Axı nə üçün?

Paratov. Aydın məsələdir, çünki kişi ağlasa, ona arvad deyəcəklər, bu ad da ki kişi üçün ölümdən bətərdir. Kişi üçün bundan daha ağır bir ad icad etmək mümkün deyildir.

Larisa. Əgər sevgi bərabər olsaydı, arada heç bir göz yaşı da olmazdı. Bu cür sevgi olurmu?

Paratov. Nadirən düşür, ancaq bu cür sevgi çox şit çıxır, duzsuz bir şey olur.

Larisa. Sergey Sergeiç, mən sizə elə bir şeyi açıb dedim ki, gerek bunu heç vaxt heç kəsə söyləməyeydim. Ümidvaram ki, bu ürək açıqlığını mənim zərərimə işlətməzsınız.

Paratov. Nə danışsınız, siz mənə nə zənn edirsiniz? Əgər qadın, sərbəst, azad isə, onda bu başqa məsələdir... Mən, Larisa Dmitriyevna, qanun-qayda gözləyən bir adamam. Nikah mənim üçün müqəddəs bir şeydir. Bu barədə cızığından çıxanları görməyə gözüm yoxdur. İcazənizlə bir şeyi bilmək istərdim, sizin gələcək əriniz, əlbəttə ki, bir çox məziyyətlərə malik bir adamdır.

Larisa. Yox, yalnız birinə malikdir.

Paratov. Bu çox deyil.

Larisa. Nə olsun, amma çox qiymətlidir.

Paratov. Məsələn?

Larisa. O mənə sevir.

Paratov. Doğrudan da qiymətli imiş, xüsusilə ev-əşik güzəranı üçün çox yaqşı şeydir.

Oqudalova ilə Karandışev daxil olurlar.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Paratov, Larisa, Oqudalova, Karandışev sonra xidmətçi

Oqudalova. Cənablar, icazənizlə sizi tanış edim. (*Paratova*) Yuli Kapitonıç Karandışev. (*Karandışevə*.) Sergey Sergeic Paratov.

Paratov (*Karandışevə əl verərək*). Biz tanışıq. (*Baş əyərək*). Yekəbıǵlı, balaca qabiliyyətli bir adam. Yaxından tanış olaq. Xarita İqnatyevnanın və Larisa Dmitriyevnanın köhnə dostu.

Karandışev (*təmkinlə*). Çox şadam.

Oqudalova. Sergey Sergeic özgəsi deyil.

Karandışev. Çox şadam.

Paratov (*Karandışevə*). Siz qısqanc deyilsiniz ki?

Karandışev. Ümidvaram ki, Larisa Dmitriyevna, qısqanc olmaq üçün mənə heç bir əsas verməyəcəkdir.

Paratov. Axı qısqanc adamlar elə arada heç bir əsas olmadan qısqanırlar.

Larisa. Mən söz verirəm ki, Yuli Kapitonıç məni qısqanmayacaqdır.

Karandışev. Əlbəttə, əlbəttə, ancaq əgər...

Paratov. Hə, başa düşürəm, ehtimal ki, çox dəhşətli bir şey baş verirdi.

Oqudalova. Cənablar, bu nədir, nə mübahisə açmısınız? Məgər qısqanlıqdan başqa başınıza söhbət qəhətdirmi?

Larisa. Sergey Sergeic, biz tezliklə kəndə gedirik.

Paratov. Buradakı gözəl yerləri tərk edərək?

Karandışev. Burada siz gözəl nə görmüsünüz ki?

Paratov. Sözü yoxdur, hər kəsin özünə görə bir zövqü vardır, belə şeyləri ölçmək-biçmək olmaz.

Oqudalova. Düzdür, düzdür, kimisinə şəhər xoş gəlir, kimisinə kənd.

Paratov. Xalacan, hər adam bir şeyi xoşlayır, biri qarpızdan ləzzət alır, o birisi donuz xirtəyindən.

Oqudalova. Ay haramzada, bu qədər məsəli haradan öyrənmisən?

Paratov. Burlaklarla oturub-durmuşam, xalacan! Bu cür rus dilini öyrənmək olar.

Karandışev. Burlaklardan rus dilini öyrənmək?

Paratov. Bəli, necə, onlardan öyrənilməsin?

Karandışev. Onunçun ki, biz onları...

Paratov. Biz, yəni kim?

Karandışev (*özündən çıxaraq*). Biz, yəni təhsil görmüş adamlar, burlaklar yox.

Paratov. Yaxşı, burlakları siz nə hesab edirsiniz? Mən gəmi sahibkariyam, ona görə də onların tərəfini saxlayıram, mən özüm də onlar kimi bir burlakam.

Karandışev. Bizim nəzərimizdə onlar ön qaba və qanacaqsız adamlardır.

Paratov. Yaxşı, sonra cənab Karandışev?

Karandışev. Elə bu, sonrası sizin sağlığınız.

Paratov. Yox, bu hələ hamısı deyil, əsas məsələ hələ həll olunmayıb. Siz məndən üzr istəməlisiniz.

Karandışev. Mən üzr istəməliyəm?

Paratov. Bəli, çarə yoxdur, gerek dediyimi edəsiniz.

Karandışev. Axı nə üçün? Bu ki mənim əqidəmdir.

Paratov. Gözümün içinə yaxşı baxın ha! Boyun qaçıрмаq olmayacaq.

Oqudalova. Cənablar, cənablar. Siz nə edirsiniz?

Paratov. Narahat olmayın, bundan ötrü mən duelə çağırıram, kürəkəniniz sağ və salamat qalacaqdır. Mən ancaq ona bir az dərs verəcəyəm. Qaydam belədir, heç kimə heç bir şey bağışlayan deyiləm. Yoxsa sonra qorxunu yaddan çıxarıb özlərini unudurlar.

Larisa (*Karandışevə*). Siz nə edirsiniz? Bu saat üzr istəyin, mən sizə əmr edirəm.

Paratov (*Oqudalovaya*). Zənn edirəm ki, artıq məni tanımaq vaxtıdır. Əgər mən birisinə dərs vermək istəyirəmsə, bir həftə evdən bayıra çıxmıram, oturub onun üçün cəza düşünürəm.

Karandışev (*Paratova*). Mən başa düşürəm ki...

Paratov. Onun üçün də əvvəlcə başa düşməyi öyrənin, ondan sonra danışmağa girişin.

Oqudalova. Sergey Sergeic, qabağınızda diz üstə çökürəm. Yaxşı, mənim xatirəmə onu bağışlayın.

Paratov (*Karandışevə*). Xarita İqnatyevnaya təşəkkür edin. Sizi bağışlayıram, ancaq əzizim, həmişə qabağımızdakı adamı tanımağa çalışın. Mən dinmirəm, dinmirəm, amma dinəndə atamı da tanıyıram.

Oqudalova. Cavab qaytarmayın, cavab qaytarmayın. Yoxsa sizdən inciylərəm. Larisa, de şampan şərabı gətirsinlər, süz hərəsinə bir stəkan ver, qoy içib barışsınlar.

Larisa gedir.

Cənablar, siz mənim canım, daha mübahisə etməyin. Mən dinc xasiyyətli bir arvadam. Hər şey dinc və sakit olanda xoşum gəlir.

Paratov. Mən özüm də mülayim xasiyyətli bir adamam. Bir toyuğun belə burnunun qanamasını istəmərim. Mən heç vaxt birinci olaraq davaya başlamaram. Mənim tərəfimdən arxayın ola bilərsiniz.

Oqudalova. Yuli Kapitonıç, siz hələ cavansınız. Siz bir qədər həyalı olmalısınız. Sizə tez coşub özündən çıxmaq yaramaz. Zəhmət çəkin Sergey Sergeiçi nahara dəvət edin. Mütəlakə dəvət edin! Onunla bir məclisdə olmaq bizə çox xoşdur.

Karandışev. Mən elə özüm təklif etmək istəyirdim... Sergey Sergeiç, bu gün nahara bizə zəhmət çəkə bilərsinizmi?

Paratov (*soyuq bir ifadə ilə*). Məmnuniyyətlə.

Larisa içəri girir, onun arxasınca əlində bir şüşə şampan şərabı və stəkan gətirən xidmətçi daxil olur.

Larisa (*şampan şərabını tökür*). Cənablar, buyurun.

Paratov və Karandışev stəkanları götürürlər.

Rica edərim dost olun!

Paratov. Sizin ricanız mənim üçün bir əmrdir.

Oqudalova (*Karandışevə*). Budur, siz də Sergey Sergeiçdən nümunə götürün!

Karandışev. Mənim haqqımda danışmağa dəyməz... Larisa Dmitriyevnanın hər bir sözü mənim üçün bir qanundur.

Vojevatov daxil olur.

Oqudalova, Larisa, Paratov, Karandışev, Vojevatov, sonra da Robinzon.

Vojevatov. Cənablar! Harada şampan şərabı var, orada biz də hazırıq. Yaman həssas burnumuz var. Xarita İqnatyevna, Larisa Dmitriyevna, icazə verin bir sarışın oğlan içəri gəlsin.

Oqudalova. Hansı sarışın oğlan?

Vojevatov. Bu saat görürsünüz, sarışın oğlan, buyur! (*Robinzon daxil olur.*) İcazənizlə yeni dostumu sizə təqdim edərim, Lord Robinzon.

Oqudalova. Çox şadıq.

Vojevatov. (*Robinzona*). Əlini öp! (*Robinzon Oqudalovanın və Larisanın əlini öpür.*) Çox yaxşı, Milord, indi bura gəl!

Oqudalova. Bu nədir, siz dostunuza komanda edirsiniz?

Vojevatov. Demək olar ki, o heç xanım məclisində olmamışdır. Çox utancaqdır. Bütün ömrü uzunluq gah quruda, gah suda, elə səyahət etmişdir. Bu yaxınlarda isə o az qalmışdı ki, kimsəsiz bir adada qalıb tamamilə vəhşiləşsin. (*Karandışevə*.) İcazə verin, sizi tanış edim, lord Robinzon, Yuli Kapitonıç Karandışev.

Karandışev (*Robinzona əl verərək*). Siz İngiltərədən çoxdan çıxmısınızmi?

Robinzon. Yes¹.

Vojevatov (*Paratovə*). Mən ona üç-dörd kəlmə ingiliscə öyrətmişəm. Amma öz aramızdır, heç özüm də ondan artıq bilmirəm. (*Robinzona*.) Gözünü nə şəraba dikib durmusan? Xarita İqnatyevna, olarmı?

Oqudalova. Buyurun, qurbandır.

Vojevatov. Axı bu ingilislər bütün günü səhərdən axşama kimi şərab içirlər.

Oqudalova. Doğrudanmı, siz bütün günü içirsiniz?

Robinzon. Yes.

Vojevatov. Onlar üç dəfə qəlyanaltı edirlər. Sonra da saat altıdan on ikiyə qədər nahar edirlər.

Oqudalova. Bu mümkündürmü?

Robinzon. Yes.

Vojevatov (*Robinzona*). Hə, tök görək!

¹ Bəli (*ing*)

Robinzon (*Stəkanları dolduraraq*) If you please!¹ (*İçirlər*).

Paratov (*Karandışevə*). Onu da nahara dəvət edin! Biz hər yerdə onunla bərabər oluruq. Mənə onsuz bir yere getmək mümkün deyil.

Karandışev. Onun adı nədir?

Paratov. A kişi, onları adı ilə çağırın kimdir? Lord milord...

Karandışev. Məgər o lorddur?

Paratov. Yox canım, əlbəttə ki, lord deyil, amma onları bu cür çağıranda xoşlanırlar. İstəyirsiniz sadəcə, ser Robinzon deyin!

Karandışev (*Robinzona*). Ser Robinzon, acizənə rica edirəm, bu gün nahara bizə qonaq olasınız.

Robinzon. I thank you².

Karandışev (*Oqudalovaya*). Xarita İqnatyevna, mən evə gedirəm, bəzi şeylərin qeydinə qalmalıyam. (*Hamı baş ayarək*.) Gözləyirəm cənablar, hələlik salamat qalın!

Paratov (*şlyapasını götürərək*). Bizə də getmək lazımdır, yoldan gəlmişik, bir az dincələk.

Vojevatov. Nahara hazırlaşaq.

Oqudalova. Dayanın, cənablar, hamınız birdən qaçmayın.

Oqudalova ilə Larisa Karandışevin arxasınca dəhlizə gedirlər.

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Vojevatov, Robinzon

Vojevatov. Necədir, bəy xoşunuza gəldimi?

Paratov. Nəyi xoşuma gələcək? Kim onu bəyənəcək ki? Hələ bir yekə-yekə danışır da, mitilin biri mitil.

Vojevatov. Yoxsa aranızdan bir şey keçib?

Paratov. Bir balaca söhbət oldu. Pırpızlandı, xoruzlandı, guya bu da adam imiş. Dayan, əzizim, hələ bu harasıdır, gör mən səni meymun kimi necə oynadacağam. (*Alına vuraraq*) Aha, başıma qiyamət bir fikir gəldi. Qoçum Robinzon, səni çətin bir iş gözləyir, hazır ol...

Vojevatov. Nə olub ki?..

Robinzon. Yes.

¹ Buyurun (*ing.*)

² Sizə təşəkkür edirəm (*ing.*)

Paratov. Qulaq as... (*Ayaq səslərini eşidərək*.) Gəlirlər, sonra deyərəm, cənablar!

Oqudalova ilə Larisa daxil olurlar.

Qulluğunuza baş eyirəm.

Vojevatov. Salamat qalın! (*Baş ayirlər*.)

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Karandışevin kabinəsi, lovğacasına, lakin zövqsüz bəzənmiş mebelli otaq; divarların birində xalça vurulmuş, xalçanın üstündən silahlar asılmışdır. Üç qapı görünür, birisi ortada, ikisi yan tərəfdə.

BİRİNCİ GƏLİŞ

Yevfrosinya Potapovna və İvan (sol qapıdan içəri girir).

İvan. Buyurun, limon da gətirdim.

Yevfrosinya. Nə limon, bə haramzada?

İvan. Messin limonu.

Yevfrosinya. Nəyinə lazımdır ki?

İvan. Nahardan sonra bəzi cənablar qəhvə içirlər, bəziləri də çay. Çay içənlərə lazım olan şeydir.

Yevfrosinya. Çapıb-taladınız bu gün siz məni. Şərbət verərsiniz içərlər, qiyamət qopmaz ki? Orada qrafın var, getir onu. Yavaş, bir az ehtiyatlı ol, qədim şeydir, probkası güclə başında durur, zəy ilə yapışdırılmışdır. Gedək mən özüm verim. (*Orta qapıdan çıxır, İvan da onun arxasınca gedir*.)

Oqudalova ilə Larisa sol qapıdan daxil olurlar.

İKİNCİ GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa

Larisa. Ah, ay ana, yer ayrılısaydı, yere girərdim.

Oqudalova. Mən ondan, elə bundan artıq mərifət gözləməirdim.

Larisa. Bu nə nahardır, anacan, bu nə nahardır? Hələ durub Moki Parmenici da qonaq çağırır? Bu nə oyundur o çıxardır?

Oqudalova. Niyə, qonaq elədi də, bu cür qonaqlıq onun başına deysin.

Larisa. Ah, bu heç yaxşı olmadı. Başqalarının əvəzinə xəcalət çəkməkdən pis şey yoxdur. Budur, bizim heç təqsirimiz yoxdur. Amma adam elə xəcalət çəkir ki, elə xəcalət çəkir ki, az qalır yerə girsin. Onun özünün isə elə bil ki, heç şeydən xəbəri yoxdur. Hətta sevinir də.

Oqudalova. Onun nədən xəbəri olacaqdır ki? O, heç bir şey qanmır, abırılı adamların nə cür nahar etdiklərini yəqin ömründə heç bir dəfə də olsun görməmişdir. O, hələ elə güman edir ki, öz cah-calalı ilə adamları heyrətə salmışdır. Ona görə də kefi başına vurub. Sən fikir verdinmi? Onu qəsdən içirdilər.

Larisa. Ah, qoyma onu içsin, qoyma!

Oqudalova. Nə cür qoymayım? Balaca bebə deyil ki? Yoxsa ona hələ də uşaq kimi dayə lazımdır?

Larisa. Axı o axmaq adam deyildir, bəs nə cür olur ki, heç bir şey başa düşmür?

Oqudalova. Axmaq deyil, amma xudpəsənddir. Onu lağa qoyub süfrədəki şerabları tərifləyirlər, o da bundan xoşlanır. Özləri isə ancaq yalandan özlərini elə göstərir ki, guya içirlər. Həqiqətdə isə özləri içməyib onu içirdirlər.

Larisa. Ah, mən qorxuram, hər şeydən qorxuram. Niyə onlar belə edirlər?

Oqudalova. Elə-belə, kefi üçün. Əylənib gülmək istəyirlər.

Larisa. Axı onlar meni incidirlər, mənə əzab verirlər?

Oqudalova. Kimin nə vecinədir ki, sən əzab çəkirsən. Budur, Larisa, hələ ortalıqda bir şey yoxdur. Amma sən əzab çəkirsən. Bəs sonralar sənün günün necə olacaq?

Larisa. Ah, olan olmuş, iş işdən keçmişdir. İndi buna yalnız təəssüf etmək olar. Düzəltmək, islah etmək olmaz.

Yevfrosinya Potapovna daxil olur.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa və Yevfrosinya Potapovna

Yevfrosinya Potapovna. Yeyib-içdinizmi? Könlünüz çay istəmir ki?

Oqudalova. Yox, lazım deyil.

Yevfrosinya Potapovna. Bəs kişilər nə eləyirlər?

Oqudalova. Oturub söhbət eləyirlər.

Yevfrosinya Potapovna. Yəqin içiblər, dursunlar ayağa, daha oturub nəyi gözləyirlər ki? Bu nahar mənə yaman zülm elədi. Əldən-ayaqdan düşdük, bir derya xərcimiz çıxdı. Hələ bu aşpazlara, bu quldurlara baxırsanmı? Elə bil ki, mətbəxin padşahıdılar. Bir söz demək olmur, adamın sözünü ağzında qoyurlar.

Oqudalova. Axı onlarla sizin nə işiniz vardır? Əgər yaxşı aşpazsa, ona dərs vermək lazım deyil.

Yevfrosinya Potapovna. Canım, onlara dərs-zad verən yoxdur. Sözüm odur ki, çoxlu şey-şüy zay eləyirlər. Əgər özümünkü olsa, öz kənd evimin avadanlığı olsa, heç ağzımı açmaram. Axı buradakılar satın alınmış bahalı şeylərdir. Adamın heyifi gəlir. Ay başınıza dönüm, ayaqlarını yerə dirəyib qənd, vanil, balıq yapışqanı tələb edirlər. Amma bu vanil od bahasıdır, balıq yapışqanı isə ondan da baha. Yaxşı heç olmasa tökürsən bir çimdik tök, bir balaca iyi gəlsin. Yoxsa, nahaq yerə bir aləm şeyi doldururlar qazana, baxdıqca adamın ürəyinin başı göynəyir.

Oqudalova. Bəli, söz yox ki, haqq-hesab güdən adamlar üçün...

Yevfrosinya Potapovna. Canım, məsələ haqq-hesabda deyil ki, onların başına hava gəlib. Yaxşı, bu balığa nə deyirsiniz. Balığın balacası ilə böyüyünün dadı bəyem başqa-başqadır? Amma qiymətinə gəldikdə deryaca təfəvütü var, yarım manat verib on dəne almaq olar ki, süfrədə gözə görünsün, yoxsa gedib birinə yarım manat verəsen.

Oqudalova. Bu, nahar yanında verdikləriniz hələ Volqada üzüb bir qədər böyüseydilər pis olmazdı.

Yevfrosinya Potapovna. Sözüm yoxdur, biri bir manata, iki manata olan da var. Kimin cibini pul yandırırsa, buyursun alsın. Əgər bu dəm-dəsgah böyük naçalnik üçün, ya bir hakim üçün

olsaydı, sözüm yoxdur. Adamın canı çıxardı, xərc qoyardı. Hələ bahalı çaxır almaq istəyirdi, bir manatlığından, iki manatlığından... Yaxşı ki, çaxır satan tacir namuslu adam çıxdı, üst-üstə üç abbasıdan götürün, dedi, sonra şüşələrin üstünə nə cür kağız istəsəniz, o cürünü yapışdıraram. Yaxşı da çaxır verdi! İnsafli kişi imiş! Bir qədəh də özüm daddım, vallah lap qərənfil qoxusu, qönçə qoxusu, nə bilim, nə qoxusu verirdi. Bu qədər bahalı ətir qatılan çaxır sənin üçün ucuz olmayacaq ki! Az da pul vermədik, bir şüşəsinə üç abbası dəyərdi də. Bundan bahasını almağın mənası yoxdur, maaş ilə yaşayırıq. Budur, bizim qonşu da evlənmişdi, onun evinə təkçə nə bilim, nə qədər qu tükü daşıyıb gətirdilər. Elə hey yorğan-döşək daşıdılar ha, hamısı da xalis qu tükündən idi, sonra da xəz dəri daşımağa başladılar: tülkü dərisi, samur dərisi, nə bilim, nə qaldı ki gətirməsinlər evə, bu qədər cehiz gələndə xərcleməyin də yeri var. Yaxınlığımızda bir çinovnik də evləndi, onun evinə isə cehiz olaraq vur-tut bir köhnə fortepiano gətirdilər. Belə cehiz də ki adamı çox qudurda bilməz. İndi bizə də çox da cızığımızdan çıxmaq yaraşmaz.

Larisa (*Oqudalovaya*). Göz işlədikcə qaçıb gedərdim buradan. Oqudalova. Bədbəxtlikdən o da mümkün deyil.

Yevfrosinya Potapovna. Əgər özünüzü, yaxşı hiss eləmirsinizsə, buyurun mənim otağıma gedək. Yoxsa bu saat kişilər gəlib o qədər tütün çəkəcəklər ki, adam nəfəs ala bilməyəcək. Buy, başıma daş, mən niyə dayanıb durmuşam? Yüyürüb gümüş qab-qaşığı sayıb gətirim. Yoxsa adamların indi Allahı yoxdur.

Oqudalova ilə Larisa sağdakı qapıdan, Yevfrosinya Potapovna orta qapıdan çıxır. Soldakı qapıdan Paratov, Knurov, Vojevatov gəlirlər.

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Paratov, Knurov və Vojevatov

Knurov. Cənablar, mən kluba nahar eləməyə gedəcəyəm. Mən heç bir şey yemədim.

Paratov. Dayanın, Moki Parmeniç!

Knurov. Ömrümdə birinci dəfədir ki, belə bir oyuna düşdüm. Adlı-sanlı adamları nahar eləməyə dəvət edirlər. Ortalıqda isə yeməyə şey tapılmır... Cənablar! O, çox axmaq adamdır.

Paratov. Sözümüz yoxdur, ona haqq vermək lazımdır. Doğrudan da axmaq adamdır.

Knurov. Özü də hamıdan əvvəl içib kefləndi.

Vojevatov. Biz ona yaxşı kələk gəldik.

Paratov. Bəli, mən öz fikrimi həyata keçirdim. Bu fikir hələ bayaq başıma gəlmişdi, onu yaxşıca lülqənber edib sonra tamaşa edək, görək nə qayırır.

Knurov. Demək, bunu siz əvvəlcədən fikirləşmişdiniz?

Paratov. Biz əvvəlcədən sözləşmişdik. Budur, cənablar, görürsünüzmü? Belə kələklər üçün Robinzonların üstü yoxdur!

Vojevatov. Adam deyil ki, bir qızıl parçasıdır.

Paratov. Ev yiyəsini içirmək üçün, adam gerek özü də onunla bərabər içsin. Amma onun çaxır deyə təriflədiyi bu dermanı axı adam ağzına nə cür alsın? Robinzon isə bu barədə dözümlü adamdır. Yaroslav istehsalı əcnəbi çaxırları ona o qədər kar eləməyəcək. Gözüne döndüyüm içir, sonra başlayır tərifə, gah bu çaxırdan dadır, gah o birisindən, bu işdə usta imiş kimi dodaqlarını yalayır, amma ev sahibi içmədən tək başına içməyə razı olmur. Burada artıq ev yiyəsi də tələyə düşərək içməyə başlayır. İçkiyə adət eləməmiş adamdır. Heç çox gözləmək lazım gəlmədi. Kəllə-mayallaq oldu.

Knurov. Məzəli əhvalatdır, ancaq cənablar, zarafatsız, mən yemək istəyirəm.

Paratov. Hələ vaxt var. Bir az dayanın, Larisa Dmitriyevnadan xahiş edək bizim üçün bir şey oxusun.

Knurov. Bu başqa məsələ. Bəs Robinzon haradadır?

Vojevatov. Onlar hələ o biri otaqda vururlar.

Robinzon daxil olur.

BƏŞİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Knurov, Vojevatov və Robinzon

Robinzon (*divana yıxılaraq*). Vay, yazıq canım, atam yandı. Ey Serj, sən mənim əvəzimdə Allah dərgahında cavab verəcəksənmi?

Paratov. Nə olub sənə, sərxoş olmuşsan?

Robinzon. Sərxoş! Heç mən bu barədə birdən ikiyə şikayət eləmişəm? Sərxoş olsaydım daha mənim nə dərdim vardı ki? Mənim

elə fikrim-zikrim sərxoş olmaqdır da. Mən bu gözəl niyyətlə bura gəlmişdim. Və ümumiyyətlə, elə bu gözəl niyyətimin xatiri üçün dünyada yaşayıram. Bu mənim həyatımın məqsədidir.

Paratov. Yaxşı, onda sənə nə olub ki?

Robnzon. Mən zəhərlənmişəm. Bu saat qışqıracağam ki, qarovul gəlsin.

Paratov. Sən hansından çox içmişən, hansı çaxırdan çox ötürmüşən?

Robnzon. Mən nə bilim hansından içmişəm? Kimyager-zad deyiləm ki? Heç aptekçi özü də gəlsə o çaxırlardan baş çıxara bilməz.

Paratov. Şüşənin üstündə axı nə yazılmışdı, nə cür kağız vardı?

Robnzon. Şüşənin üstündə yazılmağına "Burqon şərabi" yazılıb, amma içində nə bilim işletmə dərmanıdır, yoxsa nə zəhrimardır? Yox, hiss ələyirəm, bu zəhrimar mənə ucuz tamam olmayacaq.

Vojevatov. Belə şeylər hərdən təsadüf düşür. Çaxır qayıranda görürsən ki, tərkibinə lazım olmayan artıq bir şey qatırlar. İnsanı da, səhv etməyə nə var ki? Maşın deyil ki. Buna bəlkə çibin göbələyi qatıblar?

Robnzon. Nə şadlıq ələyirsən? Mən burada can verirəm, sən isə kefin gəlib.

Vojevatov. Dua et, Robnzon! Axırındır.

Robnzon. Yox, bu cəfəngiyat məni açmır, ölməklə aram yoxdur... Ah, heç olmasa biləydim ki, bu çaxır mənim haramı şikəst edəcəkdir?

Vojevatov. Bir gözün partlayacaq. Buna şəkk-şübhə ola bilməz.

Səhnə arxasından Karandışevin səsi: "Ey bizə "Burqon şərabi" verin!.."

Robnzon. Budur, buyurun qulaq asın, yenə "Burqon şərabi". Allah xatirinə məni qurtarın. Yoxsa məhv olacağam. Serj, heç olmasa sənə mənə rəhmən gəlsin. Cənablar, axı mənim ömrümün ən gözəl dəmləridir, mənə böyük ümidlər bəslənir. Nə üçün incəsənət məh-rum olsun...

Paratov. Yaxşı, ağlama, mən səni sağaldaram. Mən bilirəm sənə nə cür müalicə etmək lazımdır. Canın lap rahat olacaq.

Karandışev bir qutu siqar ilə daxil olur.

ALTINCI GƏLİŞ

Paratov, Knurov, Vojevatov, Robnzon və Karandışev

Robnzon (*xalçaya baxaraq*). Sizdə bu nədir belə?

Karandışev. Siqardır.

Robnzon. Yox, o divarda asılanları deyirəm. Əldə qayrılma şeylərdir?

Karandışev. Əldəqayrılma şeylər nədir? Bu, Türkiyə silahlarıdır.

Paratov. Aha, məlum oldu ki, avstriyalıların, türklərə qalib gələ bilməməyinin müqəssiri kim imiş.

Karandışev. Necə yeni? Bu nə sözdür? Bu nə zarafatdır? Canım, bu nə cəfəngiyatdır axı? Mənim təqsirim nədir?

Paratov. Siz türklərdə nə ki yaramaz zir-zibil silah varsa hamısını yığışdırıb gətirmisiniz bura, yazıqlar da çarəsizlikdən əllərinə yaxşı ingilis silahları almağa məcbur olublar.

Vojevatov. Bəli, bəli, elədir ki var, görürsünüzmü təqsir kimdə imiş? Nəhayət, günahkar tapıldı, əmin olun ki, bundan ötrü avstriyalılar sizə afərin deməyəcəklər.

Karandışev. Axı bu silahların nəyi pisdır ki? Məsələn, elə götürün bu tapançanı. (*Divardan tapançanı çıxarır.*)

Paratov (*tapançanı onun əlindən alır*). Bu tapançadır?

Karandışev. Allah xatirinə ehtiyatlı olun, doludur.

Paratov. Qorxmaym. O dolu olsa da, olmasa da bir zibildir, fərqi yoxdur, atılmayacaqdır. Götürün beş addımlıqdan məni atın. Mən icazə verirəm.

Karandışev. Yox, elə bu tapança özü də vaxt düşər adama lazım olar.

Paratov. Düzdür, divara mıx vurmağa yəqin ki lazım olacaqdır. (*Tapançanı stol üstünə atır.*)

Vojevatov. Yox, elə deməyin! Rus məsəli var deyərler ki, əcəl yetəndə adamı bir piston da öldürər.

Karandışev (*Paratova*). Buyurun, siqar istəmirsiniz?

Paratov. Deyəsən çox bahalıındandır? Yəqin ki, yüzünə yeddi manatdan az verməmişsiniz?

Karandışev. Düzdür, ona yaxın bir məbləğ verilmişdir. Əla növdür, çox əla növdür.

Paratov. Tanış növdür, Reqaliya kapustissima dos amigos mən bu növ siqarları ancaq dost-aşna üçün saxlayıram. Özüm çəkmirəm.

Karandışev (*Knurova*). Siz necə, buyurursunuzmu?

Knurov. Mən sizin siqarınızı-miqarınızı istemirəm. Özüm də var, onu çəkirəm.

Karandışev. Çox yaxşı siqardır, lap əla siqardır.

Knurov. Sözü müz yoxdur, yaxşıdır, özünü çəkin!

Karandışev (*Vojevatova*). Siz necə?

Vojevatov. Mənim üçün bunlar çox bahalı siqardır. Sonra qudurğan öyrənərək, adam gerek öz başından böyük qələti eləməyə.

Karandışev. Ser Robinzon, bəs siz necə, çəkmirsiniz?

Robinzon. Mənmi? Qərribə sual verirsiniz. Zəhmət çəkin beş dənə ötürün bura! (*Beş siqar seçib götürür, cibindən kağız çıxarıb səliqə ilə onları kağıza бүkür.*)

Karandışev. Yaxşı bəs niyə çəkmirsiniz?

Robinzon. Yox, burada yaramaz, bi siqarlar açıq təbiət qoyunda əlverişli bir məkan da çəkilməlidir.

Karandışev. Axı nə üçün?

Robinzon. Çünki bu siqarları abırlı bir evdə çəksən, yəqin ki canını kətkəndən qurtara bilməyəcəksən. Bunu da ki mən heç xoşlayan deyiləm.

Vojevatov. Kətkənləndə xoşun gəlmir?

Robinzon. Yox, uşaqlıqdan belə şeyləri görməyə gözüm yoxdur.

Karandışev. Pah atoman, nə orijinal adamdır. Görürsünüzmü, cənablar, nə orijinaldır. O saat məlum olur ki, ingilisdır. (*Bərkəndən.*) Bəs bizim xanımlar haradadır? (*Daha da bərkəndən.*) Xanımlar haradadır?

Oqudalova daxil olur.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Knurov, Vojevatov, Robinzon, Karandışev və Oqudalova

Oqudalova. Xanımlar buradadır, narahat olmayın. (*Karandışevə yavaşdan.*) Bu nə oyundur siz çıxarırsınız? Bir özünü təmaşa edin!

Karandışev. Başınıza dönüm, mən özümü çox yaxşı aparıram. Bir baxın, hamı sərxoşdur, mən isə yalnız bir az kefliyəm. Mən bu gün xoşbəxtəm, mənim gəlhagəlimdir.

Oqudalova. Gəlhagəliniz olsun, amma çox bərkəndən bağırmayın! (*Paratova yaxınlaşır.*) Sergey Sergeiç! Bəsdır Yuli Kapitonıç ələ saldıqınız. Biz baxdıqca xəcalət çəkirik. Siz mənim və Larisanın könlünü qırırsınız.

Paratov. Ah, xalacan, mən nə karəyəm ki, sizin könlünüzü qıram?

Oqudalova. Yoxsa siz hələ də bayaqkı davanızı yadınızdan çıxarmamışsınız? Sizə ayıb deyilmi?

Paratov. Siz nə danışsınız? Mən, xalacan, kinli adam deyiləm, budur, sizin xatiriniz üçün mən bu saat bütün bu əhvalata son qoyacağam. Yuli Kapitonıç!

Karandışev. Nə buyurursunuz?

Paratov. Mənimlə bruderşaft içmək istəyirsinizmi?

Oqudalova. Bax, bu mən deyən oldu. Təşəkkür edirəm.

Karandışev. Bruderşaft deyirsiniz? Buyurun, böyük bir məmnuniyyətlə.

Paratov (*Oqudalovaya*). Larisa Dmitriyevnanı bura çağırın! Niyə bizdən qaçıb gizlənir?

Oqudalova. Yaxşı, mən onu buraya gətirərəm. (*Gedir.*)

Karandışev. Biz nə içəcəyik? Burqon şərabımı?

Paratov. Yox, sən gəl bizim yaxamızı bu "Burqon şərabı"ndan azad elə. Mən sadə bir adamam.

Karandışev. Bəs onda nə içəcəyik ki?

Paratov. Bilirsiniz nə içək? Yaxşı olardı ki, indi biz sizinlə bir konyaklaya idik. Konyak varmı?

Karandışev. Nə üçün yoxdur? Məndə nə istəsən var. Ey, İvan, konyak ver.

Paratov. Burada nə üçün? Biz orada içərik. Ancaq deyın stəkan versinlər. Mənim qədəh ilə aram yoxdur.

Robinzon. Canım, sizdə konyak olduğunu bizə əvvəlcədən niyə xəbər eləməmişiniz? Gör boş yere nə qədər vaxt itirmişik?

Vojevatov. Gör necə dirçəldi!

Robinzon. Mən bu içki ilə yola getməyi bacarıram. Bir-birimizə çox mehribanıq.

Paratov ilə Karandışev soldakı qapıdan çıxırlar.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Knurov, Vojevatov, Robinzon

Robinzon (*soldaki qapı tərəfə baxaraq*). İndi daha Karandışevin axırındır. Əvvəlini mən başladım, axıra serj vuracaqdır. Odur stəkanları doldurub özlerini çəkib durublar, elə bil ki, lap canlı şəkildirlər. Bir baxın, serj nə cür gülümseyir, lap Bertram özüdür ki, durub. (*“Robert” dan oxuyur.*) “Mənim xilaskarım sənən, sənin xilaskarın mənəm. – Sən mənə hamisən. – Sən mənə hamisən”. Odur, ötürdü. Öpüşürlər, (*oxuyur*). “Nə qədər bəxtiyaram mənim qurbanım”. Vay, İvan konyakı götürüb gedir. (*Bərkdən.*) Zalım oğlu, nə edirsən, qoy konyakı yerinə. Mən onun üçün sino gedirəm. (*Yüyürür.*)

Orta qapıdan İlya daxil olur.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Knurov, Vojevatov, İlya, sonra Paratov

Vojevatov. İlya, nə var belə?

İlya. Bizimkilər hamısı hazırdır, yığışib bulvarda gözləyirlər. Nə vaxt yola düşməyi buyursunuz?

Vojevatov. Bu saat hamımız bir yerdə yola düşərik, bir az gözləyin!

İlya. Yaxşı, nə cür əmr edirsiniz, o cür edərik.

Paratov daxil olur.

Paratov. Aha, İlya, hazırsınızmı?

İlya. Hazırq, Sergey Sergeic!

Paratov. Gıtara yanındaırmı?

İlya. Özümle götürməmişəm, Sergey Sergeic!

Paratov. Gıtara lazımdır, eşidirsənmi?

İlya. Bu saat cumub götürərəm, Sergey Sergeic. (*Gedir.*)

Paratov. Mən Larisa Dmitriyevnadən rica etmək istəyirəm ki, bizim üçün bir şey oxusun. Sonra da yavaş-yavaş yollanarıq Volqanın o tayına.

Knurov. Bizim bu seyrimiz Larisa Dmitriyevnasız heç xoş keçməyəcəkdir, işdi şayət əgər... onda belə kefe adam nə qədər xərc qoysa heyfi gəlməz...

Vojevatov. Əgər Larisa Dmitriyevna bizimlə getsə idi, mən sadlığımın bütün avar çəkenlərin hərəsinə bir gümüş manat bağışladım.

Paratov. Cənablar, xəbəriniz varmı ki, elə mən də bu barədə düşünürdüm. Gör fikrimiz bir-birinə necə tuş gəlib.

Knurov. Yaxşı, belə bir imkan varmı?

Paratov. Filosoflar deyirlər ki, dünyada mümkün ola bilməyən heç bir şey yoxdur.

Knurov. Amma, cənablar, Robinzon daha bizim məclisimizdə artıq olacaqdır. Həvəsdi-bəsdı. Orada o qədər içəcək ki, heyvan sifətinə düşəcək. Nə lazımdır ki? Bu seyrimiz çox ciddi məsələdir, o, bizim məclisimizə yaraşmaz. (*Qapıya tərəf işarə edərək.*) Bir baxın, konyaka necə soxulub!

Vojevatov. Yaxşı, onu özümüzlə bərabər aparırıq.

Paratov. Ondan çətin yaxa qurtarmaq olacaq.

Vojevatov. Cənablar, siz bir az səbir edin, mən onu əkərəm. (*Qapıya tərəf.*) Robinzon!

Robinzon daxil olur.

ONUNCU GƏLİŞ

Paratov, Knurov, Vojevatov və Robinzon

Robinzon. Nə var?

Vojevatov (*yavaşdan*). Parisə getmək istəyirsənmi?

Robinzon. Necə Parisə? Nə vaxt?

Vojevatov. Bu gün axşam.

Robinzon. Bəs biz axı Volqanın o tayına getməyə hazırlaşmışdıq.

Vojevatov. Kef sənindir, istəyirsən sən get Volqanın o tayına, mən Parisə gedəcəyəm.

Robinzon. Axı mənim pasportum-zadım yoxdur.

Vojevatov. O, mənim boynuma.

Robinzon. Onda getmək olar.

Vojevatov. Elə isə buradan bərabər gedərik bizə, orada sən məni gözləyərsən, yatıb dincələrsən. Mənim isə bir-iki yerdə işim vardır. Onların dalınca gedəcəyəm.

Robinzon. Amma qaraçılara qulaq asmaq da bəd olmazdı ha.
Vojevatov. Hələ adını artist qoymusan, heç utanmırsan?
Qaraçı nəğməsi nə matah şey imiş ki? İtaliya operalarından və yaxud
neşəli operettalardan danış, deyim ha. Bax sənə belə şeylərə qulaq
asmaq lazımdır. Yəqin ki, bu cür şeylərdə özün oynamısan.

Robinzon. Oynamısan da sözdür, mən "Nəğmələr, quşlar"
operettasında oynamışam.

Vojevatov. Kimin rolunu?

Robinzon. Notariusun.

Vojevatov. Yaxşı, heç insafdır ki, bu cür artist Parisi görmə-
sin? Parisi görəndən sonra bilirsən, sən heç üstün olmayacaq.

Robinzon. Vur gəlsin.

Vojevatov. Gedirsənmi?

Robinzon. Gedirəm.

Vojevatov (*Paratova*). Bilirsinizmi o, burada "Robert"dən
nə cür oxudu! Kişidə səs var ha!

Paratov. Hələ bu harasıdır, qoy bir biz onunla Nijniyə, yar-
markaya gedək. Onda qiyamət edəcəyik.

Robinzon. Əvvəlcə bir məndən soruşun görün mən gedi-
rəmmi?

Paratov. Nə olub ki?

Robinzon. Qanacaqsız şeyləri mən yarmarkasız da istədiyini
qədr görürəm.

Paratov. Oho, aşnam gör nə cür dil açdı.

Robinzon. İndi elmlı, mərifətli adamlar Avropaya gedirlər,
yarmarkalarda veyillənirlər.

Paratov. Avropanın hansı dövlətləri və hansı şəhərlərini bəx-
tiyar etmək fikrindəsiniz?

Robinzon. Əlbəttə ki Parisi. Mən çoxdandır oraya getməyə
hazırlaşırım.

Vojevatov. Biz bu axşam onunla yola düşürük.

Paratov. Ax, belə de; yaxşı yol. Sənə doğrudan da Parisə get-
mək lazımdır. Orada birçə sən əskiksən. Bəs ev yiyəsi haradadır?

Robinzon. Oradadır, deyirdi ki, sizə sürpriz hazırlayıram.

Sağdan Oqudalova ilə Larisa, soldan Karandışev ilə İvan
daxil olurlar.

Oqudalova, Larisa, Paratov, Knurov, Vojevatov, Robinzon, Karandışev,
İvan, sonra İlya və Yevfrosinya Potapovna

Paratov (*Larisaya*). Niyə belə bizi tərk etdiniz?

Larisa. Özümü yaxşı hiss etmirəm.

Paratov. Biz bu saat sizin adaxlınız ilə brudersaft içdik. İndi
ömürlük dostuq.

Larisa. Təşəkkür edirəm. (*Paratovun əlini sıxır.*)

Karandışev (*Paratova*). Serj!

Paratov (*Larisaya*). Görürsünüzmü, nə yaxın olmuşuq. (*Karan-
dışeva.*) Nə var?

Karandışev. Kimsə orada səni soruşur.

Paratov. Kimdir?

İvan. Qaraçı İlya.

Paratov. Çağır gəlsin bura.

İvan gedir.

Cənablar, İlyanı bu məclisimizə dəvət etdiyim üçün mənə əfv
edin! O mənim yaxın dostumdur. Mən qəbul edildiyim yerdə mənim
dostların da qəbul edilməlidir. Bu mənim qaydamdır.

Vojevatov (*Larisaya yavaşdan*). Mən yeni bir mahnı bilirəm.

Larisa. Yaxşıdırımı?

Vojevatov. Qiyamət mahnıdır! "Kəndirdən toxunmuşdur
xanımın başmaqları".

Larisa. Məzəlidir.

Vojevatov. Sizə də öyrəderəm.

İlya gitara ilə daxil olur.

Paratov (*Larisaya*). Larisa Dmitriyevna, icazənizlə sizdən bir
ricamız vardır. Bizi xoşbəxt edin! Bizə istədiyiniz bir romans və ya
bir şərqi oxuyun. Mən tamamilə bir ildir ki, sizin səsinizi eşitməmi-
şəm və ehtimal ki, bundan sonra da artıq eşitməyəcəyəm.

Knurov. İcazə verin, mən də həmin ricanı təkrar edirəm.

Karandışev. Olmaz, cənablar, olmaz. Larisa Dmitriyevna
oxumayacaqdır.

Paratov. Sən haradan bilirsən ki, oxumayacaqdır. Bəlkə oxuyacaqdır.

Larisa. Məni bağışlayın, cənablar! Bu gün mənim həvəsim də yoxdur, səsim də yaxşı deyil.

Knurov. Yəne də bir şey oxuyun, öz istədiyiniz bir şeyi.

Karandışev. Dedim ki, oxumayacaq, demək oxumayacaq.

Paratov. Hələ baxarıq, biz lap yaxşı rica edərək, qarşısında diz çökərik.

Vojevatov. Diz çökmək mənim boynuma, mən çevik adamam.

Karandışev. Yox, yox, heç rica etməyin, olmaz. Mən oxumasını yasaq edirəm.

Oqudalova. Nə danışırırsınız? İxtiyarınız olan vaxt yasaq edərsiniz. İndidən isə ona izin verib-verməmək hələ sizin üçün çox tezdir, tələsməyin!

Karandışev. Yox, yox, mən ciddi deyirəm, izin vermirəm.

Larisa. Siz izin vermirsiniz? Elə isə cənablar, mən oxuyacağam.

Karandışev pərt olaraq bir bucağa çəkilir və orada oturur.

Paratov. İlya!

İlya. Nə oxuyacağıq xanım qız?

Larisa. "Məni gərəksiz yere yoldan azdırma, gülüm!"

İlya (*Gitaranı kökləyərək*). Budur üçüncü səs lazımdır. Ah, o zəhrimar, nə qərribə tenor idi. Hamısı özündən oldu, axmaqlığından. (*İki səsle oxuyurlar.*)

Məni gərəksiz yere yoldan azdırma, gülüm!
Artıq əski nəvaziş, əski sevgi nahaqdır.
Mənim qırıq qəlbimi bir daha qırma, gülüm!
Əski, gözəl məhəbbət heç qayıtmayacaqdır.

Hamı müxtəlif üsullarla öz heyrlərini ifadə edir, Paratov əllərini saçlarına keçirib oturmuşdur, ikinci bənddə yavaşdan

Robinzon da onlara qoşulub oxuyur.

Mən artıq inanmıram, heç bir qesəmə, anda
Bir daha eşq yolunda alışıb yanmaram mən.
Qarşımda diz çökərək min dəfə yalvarsan da
Bir dəfə aldanmışam, bir də aldanmaram mən.

İlya (*Robinzona*). Çox sağ olun, ağa, dadımıza çatdınız.

Knurov (*Larisaya*). Sizi görmək böyük bir səadətdir, səsinizə qulaq asmaq isə daha böyük bir bəxtiyarlıqdır.

Paratov (*tutqun bir sima ilə*). Mənə elə gəlir ki, dəli olacağam. (*Larisanın əlini öpür.*)

Vojevatov. O oxuyarkən qulaq asmaq, sonra isə ölmək, budur çarəsi ancaq. (*Karandışevə*.) Siz isə bizi bu zövqdən məhrum etmək istəyirdiniz.

Karandışev. Cənablar, Larisa Dmitriyevnanın oxumasına mən sizdən az heyran deyiləm. Biz bu saat onun sağlığına şampan şərabı içərik.

Vojevatov. Ağillı sözə kim nə deyər?

Karandışev (*bərkdən*). Şampan şərabı verin!

Oqudalova (*yavaşdan*). Yavaş nə bağırırsınız?

Karandışev. Ay canım, mən öz evimdəyəm, nə etdiyimi özüm bilərəm. (*Bərkdən.*) Şampan şərabı verin.

Yevfrosinya Potapovna daxil olur.

Yevfrosinya Potapovna. Nə şampan şərabı, şampan şərabı, bağırırsan? Dəqiqəbaşı gah bunu ver, gah onu.

Karandışev. Sizə dərli olmayan işə qarışmayın! Nə əmr edirlər, onu yerinə yetirin!

Yevfrosinya Potapovna. Elə isə get özün, al. Mən daha əldən düşmüşəm. Səhərdən ağzıma heç bir tikə də yemək almamışam. (*Gedir.*)

Karandışev sol qapıdan çıxır.

Oqudalova. Yuli Kapitonıç, bir ayaq saxlayın!.. (*Karandışevin arxasınca çıxır.*)

Paratov. İlya, sən yola düş, çalış katerlərin hamısı hazır olsun. Biz də bu saat gəlirik.

İlya orta qapıdan çıxır.

Vojevatov (*Knurova*). Gəl onu Larisa Dmitriyevna ilə təkliddə buraxaq. (*Robinzona*.) Robinzon, bir bax, İvan konyakı süfrədən yığışdırır.

Robnzon. Vallah onun əcəli yetib, mən canımdan keçərəm konyakdan keçmərəm.

Knurov, Vojevatov, Robnzon, soldakı qapıdan çıxırlar.

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Larisa və Paratov

Paratov. Füsunkar dilbər! (*Ehtirasla Larisaya baxır.*) Siz oxuyarkən mən özümə lənətlər yağdırırdım.

Larisa. Nə üçün?

Paratov. Axı mən daşdan deyiləm ki, sizin kimi bir dəfinəni itirmək asandır mı?

Larisa. Müqəssir kimdir ki?

Paratov. Əlbəttə mənəm və hətta siz düşündüyünüzdən də qat-qat artıq müqəssirəm. Mən özümə nifrət etməliyəm.

Larisa. Nədən ötrü, söyləyin!

Paratov. Nə üçün mən sizdən qaçdım, sizi mən nə ilə əvəz etdim?

Larisa. Bəs nə üçün siz bunu etdiniz?

Paratov. Ah, nə üçün? Əlbəttə ki, cəsarətsizlikdən. Dövlətim, varımı çətin vəziyyətdən çıxarmaq lazımdır. Cəhənnəm olaydı o dövlət də, o var da. Mən o dövlətdən, o vardan daha qiymətli bir şey uduzдум. Mən sizi itirdim. İndi mən özüm də izzətbək çəkirəm və sizi də izzətbək çəkməyə məcbur edirəm.

Larisa. Elədir, doğrusunu demək lazımdır ki, siz mənim həyatımı elə zəhərlədiniz ki, mən uzun illər qəlbimdə bu ağrıyı duyacağam.

Paratov. Səbir edin, məni məzəmmət etməyə tələsməyin. Mən hələ tamamilə bayağılaşmamışam. Tamamilə qaba bir insana dönməmişəm. Məndə fitri bir çərçilik yoxdur. Hələ könlümdə alicənab hisslər tamamilə sönməmişdir. Daha bu cür bir neçə dəqiqə... daha bu cür bir neçə dəqiqə...

Larisa (*yavaşdan*). Ah, söyləyin!

Paratov. Mən bütün haqq-hesab mülahizələrimi rədd edərdəm və o zaman heç bir qüvvə sizi məndən ayıra bilməz, yox, əgər bizi

ayıran bir qüvvə tapılsa, o, yalnız həyatımla bərabər sizi məndən ayıra bilər.

Larisa. Bəs sizə nə lazımdır?

Paratov. Sizi görmək, sizi dinləmək. Mən sabah gedirəm.

Larisa (*başını aşağı salaraq*). Sabah.

Paratov. Sizin cazibəli səsinizi eşitmək, bütün dünyanı unutmaq və yalnız bir səadətə xülyasına dalmaq istəyirəm.

Larisa (*yavaşdan*). Hansı səadətə?

Paratov. Sizin qulunuz olub ayaqlarınız altına serilmək səadətində.

Larisa. Bu nə cür ola bilər ki?

Paratov. Qulaq asın, biz dəstə ilə katerlərə minib Volqada gəzməyə gedirik. Siz də gəlin bizimlə bərabər gedək!

Larisa. Ah, bəs bura? Mən başa düşə bilmirəm. Bəs bura nə cür olsun?

Paratov. "Bura" nə deməkdir? Bu saat bura dediyiniz yerə Karandışevin xalası və boyanmış ipək paltarlı xanım-xatınlar yığı-sacaqlar, duzlu göbələk haqqında söhbət vuracaqlar.

Larisa. Haçan getmək lazımdır?

Paratov. Bu saat.

Larisa. Bu saat?

Paratov. Ya bu saat, ya heç vaxt.

Larisa. Gedək!

Paratov. Demək, siz Volqanın o tayına getməyi qətbə edirsiniz?

Larisa. Hara istəyirsiniz getməyə hazırəm.

Paratov. Bu saat, bizimlə!

Larisa. Nə vaxt istəsəniz.

Paratov. Etiraf etməliyəm ki, mən bundan daha yüksək, daha alicənab bir şey təsəvvür etməyə qadır deyiləm. Ah, füsunkar dilbər, könlümün hökmdarı sizsiniz.

Larisa. Yox, siz mənim hökmdarımsınız.

Oqudalova, Knurov, Vojevatov, Robnzon, Karandışev və şampan şərbəti stəkanları gətirən İvan daxil olurlar.

ON ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Oqudalova, Larisa, Paratov, Knurova, Vojevatov, Robinzon,
Karandışev və İvan

Paratov (*Knurov və Vojevatova*). Larisa gedəcəkdir.

Karandışev. Cənablar, mən Larisa Dmitriyevnanın sağlığına bədə qaldırmanızı təklif edirəm. (*Hamı stəkanları götürür.*) Cənablar, siz bu saat Larisa Dmitriyevnanın istedadına heyran qalmısınız. Lakin sizin bu tərifləriniz onunçun yeni bir şey deyil. Ta uşaqlıqdan onun dövrəsini pərəstişkarlar əhatə etmişdir ki, onlar fürsət düşdükcə Larisa Dmitriyevnanı açıqdan-açığa tərifləyiblər. Bəli, doğrudan da onun istedadı çoxdur. Lakin mən Larisa Dmitriyevnanı ondakı istedadlara görə tərifləmək istəmirəm. Larisa Dmitriyevnanın əsas qiymətləndirilməmiş məziyyəti ondadır ki... ondadır ki...

Vojevatov. Batdı.

Paratov. Baxma üzüb çıxacaq, əvvəlcədən əzbərləyib.

Karandışev. Ondadır ki, cənablar, o adamları qiymətləndirib seçməyi bacarır. Ancaq Larisa Dmitriyevna bilir ki, hər parıldayan şey qızıl deyildir. O, qızıl, yapma, saxta bəzəklerden seçib ayıra bilir. Onun başına çox cah-calallı gəncələr dolanırdı. Lakin Larisa Dmitriyevna bu yapma zinətə, cah-calala aldanmadı. O, özü üçün cah-calallı bir adam yox, ləyaqətli bir adam axtarırdı.

Paratov (*ona ürək verərək*). Əhsən, əhsən.

Karandışev. Və seçdi də...

Paratov. Sizi seçdi! Əhsən! Əhsən!

Karandışev. Bəli, cənablar, mənim nəinki cəsarət etməyə, bəlkə fəxr etməyə haqqım vardır. Və mən fəxr edirəm də. O məni anladı. Qiymətləndirdi və hamıdan yüksək tutdu. Bağışlayın, cənablar, bəlkə bunları eşitmək burada olanlara heç də xoş deyildir. Lakin mən özümə borc bilərəm ki, hamının qarşısında Larisa Dmitriyevnaya, məni hamıdan üstün tutduğu üçün təşəkkür edirəm, cənablar mən özüm içirəm və təklif edirəm ki, siz də mənim nişanlığımın sağlığına içəsiniz.

Paratov, Vojevatov və Robinzon. Ura.

Paratov (*Karandışevə*). Yenə şərab varmı?

Karandışev. Söz yox ki var, başqa cür ola bilməz ki? Sən nə deyirsən? Mən bu saat getirərəm.

Paratov. Daha bir sağlığa da içmək lazımdır.

Karandışev. Kimin sağlığına.

Paratov. Dünyanın ən bəxtəvər bəndəsi olan Yuli Kapitonuç Karandışevin sağlığına.

Karandışev. Ax, belə də. Demək onu sən deyəcəksən. Çox yaxşı, Serj! Sən mənim sağlığıma bir bədə qaldır. Mən də gedib şərab tapıb gətirim. (*Gedir.*)

Knurov. Yaxşı, həvəsdi-bəsdı. Salamət qalın! Mən gedib bir az yeyib-içim, sonra dərhal dediyiniz yerə gələm. (*Xanımlara baş əyir.*)

Vojevatov (*orta qapını göstərərək*). Moki Parmeniç, bu qapıdan çıxın, buradan dəhlizə yol var, heç kəs sizi görməz...

Knurov gedir.

Paratov (*Vojevatova*). Biz də bu saat gedərik. (*Larisaya.*) Hazırlaşınız!

Larisa sağa gedir.

Vojevatov. Sağlığa deməmiş gedirik?

Paratov. Belə daha yaxşıdır.

Vojevatov. Nəyi yaxşıdır axı?

Paratov. Daha gülüncüdür.

Larisa əlində şlyapa yaxınlaşır.

Vojevatov. Elə o cür də gülməli olacaqdır. Robinzon, gedək. Robinzon. Hara?

Vojevatov. Evə, Parisə hazırlaşmağa.

Robinzon ilə Vojevatov baş əyib çıxırlar.

Paratov (*Larisaya yavaşdan*). Gedək.

Larisa (*Oqudalovaya*). Salamət qal, ana!

Oqudalova. Nə danışsın qız? Hara gedirsən?

Larisa. Anacan, sən ya şad olacaqsan, sevinəcəksən, yaxud da məni Volqada axtarmalı olacaqsan.

Oqudalova. Allah eləməsin, sən nə danışsın?

Larisa. Nə etmək, insan öz taleyindən qaçıb qurtara bilməz. (*Gedir.*)

Oqudalova. Budur, axırda gəlib gör nə yerə çıxdılar. Hamısı birdən qaçır. Ah, Larisa!.. Görəsən yüyürüb onu saxlayım, yoxsa yox? Yox, nə üçün?.. Hər nə cür olsa da yenə də orada onun yanında adam olacaqdır. Bura isə, buranı lap tərk eləsək də çox böyük bir şey itirmirik.

Karandışev və əlində bir şüşə şampan şərabı
gətirən İvan daxil olurlar.

ON DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Oqudalova, Karandışev, İvan, sonra Yevfrosinya Potapovna

Karandışev. Cənablar, mən... (*Otağı gözəndən keçirir.*) Bəs onlar hamı? Çıxıb getdilər? Bu çox nəzakətli bir hərəkətdir, heç sözümlə yoxdur. Nə olsun ki, qoy belə olsun, daha yaxşı. Amma onlar axı haçan belə fürsət tapıb sürüşdülər? Olsun ki, siz də gedəcəksiniz? Yox, siz, Larisa Dmitriyevna ilə hələ oturun. Yoxsa məndən incimisiniz? Başa düşürəm. Çox yaxşı, çox gözəl. Biz indi öz doğma ailə məclisimizi qurarıq... Bəs Larisa Dmitriyevna haradadır? (*Sağ qapıya yaxınlaşaraq.*) Xalacan, Larisa Dmitriyevna sizin yanınızdadırmı?

Yevfrosinya Potapovna (*içəri girərək*). Mənim yanımda heç bir Larisa Dmitriyevna-zad yoxdur.

Karandışev. Yaxşı, bu nə olan şeydir, doğrudan bu nə deməkdir? İvan, cənablar və Larisa Dmitriyevna hara itiblər?

İvan. Güman etmək olar ki, Larisa Dmitriyevna elə cənablar ilə bərabər çıxıb gedib... Çünki, cənablar Volqanın o tayına getməyə hazırlaşmışdılar. Kəfə çıxmaq fikrində idilər.

Karandışev. Necə yəni, Volqanın o tayına?

İvan. Katerlər ilə gedəcəkdilər. Qab-qacaq, şərab, hamısını bizdən götürüblər. Lap bayaqdan yola salmışıq. Xidmətçi-filan hamısı öz qaydası ilədir.

Karandışev (*oturub başını əlləri arasına alır*). Ah, bu nə oyundur?

İvan. Qaraçıları da, musiqiçiləri də özləri ilə bərabər aparıblar. Bir söz, hamısı öz qaydası ilədir.

Karandışev (*qızgınlıqla*). Xarita İqnatyevna, qızınız haradadır? Mənə cavab verin, qızınız haradadır?

Oqudalova. Yuli Kapitonıç, mən qızımı sizin evinizə gətirmişdim, siz mənə cavab verin, o haradadır?

Karandışev. Bütün bunlar hamısı qəsdən edilmişdir. Siz hamınız əvvəlcədən sözləşmişsiniz... (*Göz yaşları ilə.*) İnsafsızlıq, qəddarcasına insafsızlıq.

Oqudalova. Atılıb-düşüb şadlıq eləməyə çox tələsdiniz.

Karandışev. Düzdür, bu gülünc idi... Mən gülünc bir adamam... Özüm bilirəm ki, mən gülünc bir adamam. Adamlar gülünc olanda bundan ötrü onları edam etməirlər ki? Mən gülüncəm, yaxşı gülün mənə, lap gözümün içinə gülün! Mənim evimə nahar etməyə gə bilərsiniz. Buyurun, şərabımı için, sonra mənə söyləyin, mənə gülün – mən buna layiqəm. Lakin gülünc adamın sinəsini dağıtmaq, qəlbini qoparıb çıxarmaq və yerə atıb ayaq altında tapdalamaq isə... Oh... Oh... İndi mən nə cür yaşayım? Nə cür yaşayım indi mən?

Yevfrosinya Potapovna. Yaxşı, yaxşı. Daha bəsdir, çox da özünü öldürmə, guya ki nə olub.

Karandışev. Axı onlar yol kəsən, quldur deyillər, onlar hörmətli adamlardır... Axı onlar hamısı Xarita İqnatyevnanın dostlarıdır...

Oqudalova. Mənim heç bir şeydən xəbərim yoxdur.

Karandışev. Yox, siz hamınız bir dəstədənsiniz, hamınız bir yuvanın quşusunuz. Lakin Xarita İqnatyevna, onu bilin ki, ən dinc, ən həlim bir adamı belə dəli eləyib özündən çıxartmaq olar. Bütün canilər anadangəlmə xəbis adamlar deyil. Ən dinc, sakit bir adam belə qarşısında çıxış yolu görmədikdə cinayət etməyi qətiyyət edər bilər. Əgər bu dünyada mənim xəcalətdən və dərdədən özümü asmaqdan və ya intiqam almaqdan başqa bir çarəm qalmazsa, o zaman bilin ki, mən intiqam alacağam. İndi mənim üçün nə qorxu, nə qanun, nə rəhm var, yalnız amansız bir kin və intiqam yanğısı ürəyimi yandırır qovurur. Mən özüm məhv oluncaya qədər onların hamısından təkbətək intiqam alacağam. (*Stolun üstündən tapançanı götürüb yüyür.*)

Oqudalova. O nə götürüb getdi?

İvan. Tapança.

Oqudalova. Yüyür, yüyür onun dalınca, qışqır ki, onu tutub saxlasınlar.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Birinci pərdədəki dekorasiya. Aydın yay gecəsi

BİRİNCİ GƏLİŞ

Robinzon əlində oyun daşı İvan ilə qəhvəxanadan çıxır.

İvan. Zəhmət çəkib daşı verin!

Robinzon. Vermərəm, gəl oynayaq. Niyə mənimlə oynamırsan?

İvan. Axı sizinlə nə cür oynayım ki, siz uduzanda pul vermirsiniz!

Robinzon. Sonra verərəm. Mənim pullarım Vasili Daniliçdadır, o özü ilə götürüb gedib. Yoxsa sən inanmırsan?

İvan. Bəs niyə siz onlarla Volqanın o tayına gəzməyə getməmisiniz?

Robinzon. Mən yuxuya getmişdim, o da məni oyadıb narahat etməyə cəsarət etməyib, tək çıxıb gedib. Gəl oynayaq.

İvan. Olmaz, oyun bərabər çıxmır, mən pul qoyuram, siz yox. Siz udursunuz, götürürsünüz, uduzanda isə vermirsiniz. Buyurun, siz də pul qoyun.

Robinzon. Bu nə sözdür, məgər mənə nişyə vermək olmaz? Qəribə işdir, birinci belə şəhərdir ki, rast gəlirəm. Mənə hər yerdə, bütün Rusiyada hara getsəm istədiyim qədər nişyə verirlər.

İvan. Dediynizə lap ürəkdən inanıram. Əgər kefiniz bir şey istəsə, biz də verə bilərik, çünki Sergey Sergeiçi, Vasili Daniliçi tanıyıraq, bilirik nə cür ağalardır. Ona görə də sizə nişyə yemək buraxmaq olar. Oyun isə başqa məsələdir, oyunda ortalığa görə pul qoyasan.

Robinzon. Bunu bayaqdan de də. Ala daşını, mənə bir şüşə... nə desəm yaxşıdır?

İvan. Portveynimiz var, bəd deyil.

Robinzon. Mən ucuzunu içən deyiləm.

İvan. Bahalısnı verərik...

Robinzon. Bir də de ki, mənə orada bilirsən, nə hazırlasınlar? Nədir... o zəhrimar... dilimin ucundadır ha...

İvan. Cüllüt qızartmaq olar, buyurursunuzsa deyim qızartsınlar.

Robinzon. Bəli, bəli, elə cüllüt demək istəyirdim, qızartsınlar.

İvan. Baş üstə. (Gedir.)

Robinzon. Onlar məni ələ salmaq istəyiblər, çox gözəl mən də onları ələ salaram. Mən də onların acığına boyunlarına bir iyirmi manata qədər borc salaram. Qoy sonra cəriməsini çəksinlər, ələ bilirlər ki, onların məclisi mənə çox lazımdır. Səhv edirlər, mənə ancaq özgənə hesabına yeyib-ichmək lazımdır. Sonra tək qalsam da mən darıxan deyiləm. Mən solo olaraq da çox nəşəli şeylər çala bilərəm. İndi bu kefi axıra vurmaq üçün bir qədər də nəqd pul borc almaq lazımdır...

İvan şərab şüşəsi ilə daxil olur.

İvan (şüşəni stol üstünə qoyaraq). Dedim cüllütü qızartsınlar.

Robinzon. Mən burada teatr kirayə götürürəm.

İvan. Yaxşı işdir.

Robinzon. Bilmirəm teatrın bufetini kimə icarəyə verim, sənə sahibin götürməzmi?

İvan. Niyə götürmür ki?

Robinzon. Ancaq gərəkdir bufeti çox səliqəli saxlaya. Və orada arxayınçılıq olmaq üçün mümkün qədər çox beh versin gərəkdir, həm də bu saat.

İvan. Yox, o, daha beh verməz, onsuz da onu ikisi o cür aldadıb qaçıb.

Robinzon. İkisi aldadıb? Əgər ikisi aldadıbsa onda daha...

İvan. Onda daha üçüncüsünə inanmayacaqdır.

Robinzon. Yaman tayfadır! Təəccüblüdür, hər yerdə baş çəkirlər, haradan bir şey qoparmaq mümkünse, çoxdan qoparıblar, salamat yer qoymayıblar. Yaxşı, lazım deyil. Mənim ona ehtiyacım yoxdur, sən ona heç bir söz demə, sonra ələ başa düşər ki, mən də onu aldatmaq istəyirəm, mən də ki özün bilirsən, məğrur adamam.

İvan. Bəli, ələ olmağına elədir ki var... Amma cənab Karandışev qonaqlar gətirdiyi üçün bayaq yaman hirslandı, çox qəzəbli idi, hətta kimi isə öldürmək istəyirdi, evdən də ələ əlində tapança çıxıb getdi.

Robinzon. Tapança ilə? Bu heç yaxşı əlamət deyil.

İvan. Başıhavalı idi, güman edirəm ki, yavaş-yavaş ayılar, iki dəfə bulvarda o yan-bu yana keçib... Odur ha yenə gəlir.

Robinzon (*qorxaraq*). Deyirsən ki, əlində tapança da var? O, kimi öldürmək istəyirdi? Yəqin ki, mənimlə işi yoxdur?

İvan. Nə deyim vallah. (*Gedir.*)

Karandışev daxil olur. Robinzon şərab şüşəsinin
dəlində gizlənməyə çalışır.

İKİNCİ GƏLİŞ

Robinzon, Karandışev, sonra da İvan

Karandışev (*Robinzona yaxınlaşır.*) Cənab Robinzon, bəs yoldaşlarınız haradadır?

Robinzon. Nə yoldaşlarım? Mənim yoldaşlarım yoxdur.

Karandışev. Bəs sizinlə bərabər bizdə nahar edən cənablar kimdirlər?

Robinzon. Onlar haradan mənim yoldaşlarım oldu? Elə-belə... ötəri bir tanışlığımız var.

Karandışev. Yaxşı, indi onların harada olduğunu bilmirsiniz?

Robinzon. Deyə bilmərəm, mən o kampaniyadan kənar olmağa çalışıram, mən dinc bir adamam, bilirsinizmi... bir sürü köç-külfətim var!..

Karandışev. Köç-külfətiniz var?

Robinzon. Var dedin qoydun. Mənim üçün sakit ailə həyatı hər bir şeydən yüksəkdir. Dilxor və yaxud cəncəl işlərdən isə Allah eləməsin, uzaq qaçaram. Mən söhbət eləyəndə də ancaq ağıllı, nəzakətli söhbətlər edəyəm, məsələn, incəsənət haqqında. Aydın şeydir ki, məsələn sizin kimi alicənab adamlarla bir az içmək də pis olmaz, buyurmursunuz?

Karandışev. İstəmirəm.

Robinzon. Kef sizindir, nə olur olsun, ancaq arada dilxorçuluq olmasın.

Karandışev. Onların harada olduqlarını siz bilməmiş olmazsınız.

Robinzon. Yəqin özlərini bir yerə verib içib kefi eləyirlər. Bundan başqa onların işi-gücü yoxdur ki?

Karandışev. Deyirlər, onlar Volqanın o tayına gediblər?

Robinzon. Ola bilər.

Karandışev. Bəs sizi dəvət etməyiblər?

Robinzon. Yox, mən köç-külfət sahibiyəm.

Karandışev. Bəs onlar haçan qayıdacaqlar?

Robinzon. Elə güman edirəm ki, bunu onlar heç özləri də bilmirlər, səhərə yaxın qayıdalar.

Karandışev. Səhərə yaxın?

Robinzon. Ola bilsin ki, tez də qayıdalar.

Karandışev. Çarə yoxdur, gözləmək lazımdır, onların bəzisi ilə ayırd ediləcək məsələlərim vardır.

Robinzon. İndi ki gözləyirsiniz, onda körpüdə gözləmək lazımdır. Onlar buraya nə üçün gəlsinlər ki? Körpüdən düz birbaşa evlərinə gedəcəklər. Burada nə ölüm-itimləri var ki? Güman edirəm ki, ac olmayacaqlar.

Karandışev. Düzdür, amma hansı körpüyə gedəsən axı? Bizdə körpü çoxdur.

Robinzon. Kefiniz hansını istəyir, ora gedin! Ancaq burada dayanmayın, burada onları tapa bilməyəcəksiniz.

Karandışev. Yaxşı, mən körpüyə gedərəm, salamat qalın! (*Robinzona əl verir.*) Məni ötürmək istəməzsiniz ki?

Robinzon. Çox üzr istəyirəm, mənim bir sürü köç-külfətim var.

Karandışev gedir.

İvan, İvan!

İvan daxil olur.

Süfrəni mənim üçün otaqda düzəlt, şərabi də ora gətir.

İvan. Cənab, otaq çox bürküdür. Özünü niyə incidirsiniz ki?

Robinzon. Yox, axşamlar açıq havada oturmaq mənə zərərdir. Həkim izin vermir, bir də, əgər bu cənab soruşsa, de ki mən burada yoxam. (*Qəhvəxanaya gedir.*)

Qavrilo qəhvəxanadan çıxır.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Qavriilo və İvan

Qavriilo. Volqaya göz gəzdirmisənmi? Bizimkilər görünüb-eləmirilər ki?

İvan. Yəqin qayıdıb gəlirlər.

Qavriilo. Nədən bilirsən?

İvan. Dağ altından səs-küy gəlir, o həbəşə oxşayanlar qışqırıb-bağırırlar. (*Stolun üstündən şüşəni götürüb qəhvəxanaya gedir.*)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Qavriilo, İlya, qaraçılar və qaraçı qızları.

Qavriilo. Yaxşı gəzdinizmi?

İlya. Yaxşı da sözdür, heç üstü yoxdur.

Qavriilo. Cənabların kefi sazdır mı?

İlya. Yaxşı kef elədilər, çox yaxşı elədilər. Allah sağlıqlarına qismət eləsin, bura gəlirlər, yəqin bütün gecəni də kef eləyəcəklər.

Qavriilo (*əllərini ovuşduraraq*). Ayaq üstə durmayın, gedin oturun, deyərim arvadlara çay verərlər, siz isə bufetə gəlin, boğazınızı yaşlayın.

İlya. De ki, qarıllara da çayla rom versinlər, xoşları gəlir.

İlya, qaraçılar, qaraçı qadınlar, Qavriilo qəhvəxanaya gedirlər,
Knurov ilə Vojevatov daxil olurlar.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Knurov və Vojevatov

Knurov. Deyəsən drama başlanır.

Vojevatov. Ona oxşayır.

Knurov. Mən Larisa Dmitriyevnanın gözlərində yaş da gördüm.

Vojevatov. Bu, onların əlində çətin bir iş deyil.

Knurov. Nə deyirsinizsə deyın, amma onun vəziyyəti çox da yaxşı deyil.

Vojevatov. Zərər yoxdur. İş bir təhər düzəlib gedəcək.

Knurov. Ağlın çətin kəsir.

Vojevatov. Karandışev bir az hıslənəcək, istədiyi qədər əzilib-büzüləcəkdir, sonra yenə həmin köhnə hamam, köhnə tas olacaq.

Knurov. Amma qız axı artıq o qız deyildir. Bu gün-sabah toyları olduğunu bilə-bilə, belə bir zamanda adaxlısını buraxıb getmək üçün gerek onun da axı bir əsası olmuş ola! Siz bir fikir edin: Sergey Sergeiç bura bir günlüyə gəlib, o bütün həyatı boyu bir yerdə yaşayacağı adaxlısını buraxıb qaçır. Demək, o, Sergey Sergeiçə ümid bağlayır, yoxsa Sergey Sergeiç onun nəyinə lazımdır ki?

Vojevatov. Demək, sizin zənninizcə Sergey Sergeiç yenə də Larisa Dmitriyevnanı dilə tutub yoldan çıxarmışdır, eləmi?

Knurov. Bəli, mütləq belə olmuşdur. Hələ bundan başqa ona verilən vədlər çox güman ki, müəyyən və ciddi olmuşdur. Yoxsa Larisa Dmitriyevna onu bir dəfə aldatmış olan bir adama nə cür inana bilərdi ki?

Vojevatov. Hər nə desən çıxar, Sergey Sergeiç heç bir şey qarşısında dayanan adam deyildir. Cəsarətlidir.

Knurov. Nə qədər cəsarətli olsa da, yenə də milyon cehizi olan bir gəlini Larisa Dmitriyevnaya dəyişdirməz.

Vojevatov. Əlbəttə dəyişməz, mənfəəti nədir ki?

Knurov. İndi bir fikir eləyin, görün o yazıq qız nə çəkir?

Vojevatov. Nə etmək olar? Biz ki, müqəssir deyilik. Biz bu işdə bitərəf adamlarıq.

Qəhvəxananın eyvanında Robinzon görünür.

ALTINCI GƏLİŞ

Knurov, Vojevatov və Robinzon

Vojevatov. A, milord, sensən? Yuxuda nə gördün?

Robinzon. Cibləri dolu bir yığın zəngin axmaqları ki, elə həyatda da onları görürəm.

Vojevatov. Yaxşı, zavallı ağıl dəryası, bəs burada sən vaxtını necə keçirirsən?

Robinzon. Çox ləzzətlə, borc alıb özüm üçün kef çəkirəm, hamısı da yazılır sənin hesabına. Bundan yaxşı iş nə ola bilər ki?

Vojevatov. Sözümlə yoxdur, adamın sənə lap paxıllığı da tuta bilər, amma yenə də soruşmaq ayıb olmasın, sən bu xoş həyatını hələ çox davam etdirəcəksən?

Robinzon. Sən, vallah, çox məzəli adamsan. Bir özün ağlına vur, mən dəliyəm ki belə naz-nemətdən əl çəkəm?

Vojevatov. Amma nə qədər fikir edirsənsə yadıma sala bilmirəm ki, haçan sənə söz verdim ki, sən mənim təht-himayəmdəsən?

Robinzon. Mənimlə Parisə getməyə ki söz vermişdin. Sənin üçün nə fərqi varmış ki?

Vojevatov. Yox, fərqi çoxdur, nə söz vermişəmsə onu yerinə yetirməyə hazıram. Mənim üçün verdiyim söz bir qanundur. Deyilən söz müqəddəs bir şeydir, istəyirsən bir soruş, gör, mən birdən-ikiyə heç bir adamı aldadıb eləmişəm?

Robinzon. Yaxşı, sən Parisə yola düşənə qədər mən hava udub dolanacaqım?

Vojevatov. Bu barədə şərt-şüruat kəsməmişdik. Parisə isə istəyirsən, lap bu saat yola düşək.

Robinzon. İndi gecdir, Vasya, sabah gedərik.

Vojevatov. Yaxşı, sabah istəyirsən, sabah olsun. Amma bilir-sən nə var, gəlsənə sən özün tək gedəsən. Mən gedib-qayıtmaq xərcini verərəm.

Robinzon. Necə tək? Mən yolu tapmaram.

Vojevatov. Aparıb çıxardarlar.

Robinzon. Vasya, mən fransızcanı axı çox da yaxşı bilmirəm... Hey öyrənmək istəyirəm, amma vaxt tapa bilmirəm ki, bilmirəm.

Vojevatov. Yaxşı, fransız dili sənə nəyinə lazımdır ki?

Robinzon. Heç bu da sözdür, Parisdə olasan, fransızca danışmayasan?

Vojevatov. İşin-gücün qurtarıb, orada heç kəs fransızca danışmıyır.

Robinzon. Demək, Fransanın paytaxtında fransızca danışmıyır? Bəlkə aşna, sən mənə səfeh, gic hesab edirsən.

Vojevatov. Ay canım, paytaxt-zad nədir, sənənin ağlı başındadırmı? Sən hansı Parisdən dem vurursan? Burada, meydançada "Paris" adlı bir meyxana vardır, mən sənəninlə ora getmək istəyirdim.

Robinzon. Əhsən, əhsən.

Vojevatov. Yoxsa sən elə zənn eləyirdin ki, biz əsil Parisə gedəcəyik? Heç olmasa özünə zəhmət verib az da olsa fikirləşəydin. Hələ özünü ağıllı bir adam hesab eləyirsən. Yaxşı, axı sənə nə üçün mən özümle oraya aparaydım, mənə nə düşüb? Başına ip salıb Parisdə adamlara göstərməyəcəkdin ki?

Robinzon. Görürəm, Vasya, yaxşı məktəb keçmişən. Səndən pis sövdəgər çıxmıyacaq.

Vojevatov. Niyə, özümüzlə görə bir tacir olacağıq. Kənardan eşidirəm, tərifləyirlər.

Knurov. Vasili Danilç, ondan əl çəkin, sizinlə danışmalı sözümlə var.

Vojevatov (*ona yaxınlaşaraq*). Nə buyurursunuz?

Knurov. Larisa Dmitriyevnanın fikri mənim heç başımdan çıxmır. Mənə elə gəlir ki, Larisa Dmitriyevna indi elə bir vəziyyətdədir ki, yaxın hesab olunan adamlar, yəni biz onun qeydində qalmağa məcburuq.

Robinzon onlara qulaq asır.

Vojevatov. Yeni siz demək istəyirsiniz ki, indi onu Parisə götürüb getmək üçün ən əlverişli bir fürsətdir, eləmi?

Knurov. Sözümlə yoxdur, bəlkə də elədir, nə fərqi var ki?

Vojevatov. Yaxşı, əl-qolunuzu kim tutub ki? Kim sizə mane olur?

Knurov. Siz mənə mane olursunuz, mən də sizə. Bəlkə siz rəqəbat etməkdən qorxmursunuz. Mən də çox ehtiyat eləmirəm. Amma yenə də yaxşı düşməz, narahatlıq olur, meydan boş olanda daha yaxşıdır.

Vojevatov. Sizdən geri çəkilmək haqqı istəmirəm. Məni Parmenich.

Knurov. Nə üçün geri çəkilmək haqqı? Məsələni başqa bir yol ilə də həll etmək olur.

Vojevatov. Bax, hamısından yaxşısı, gəl məsələni bu yol ilə qurtaraq getsin. (*Cibindən gümüş pul çıxararaq əlinin altına qoyur.*) Tap, oryoldu, ya reşka?

Knurov (*fikirli bir halda*). Oryol desəm yəqin ki uduzacağam. Oryol əlbəttə ki sizsiniz. (*Qətiyyətlə.*) Reşka.

Vojevatov (*əlini qaldıraraq*). Sizinkidir. Demək Parisə mən tək getməli oldum. Zərər yoxdur. Uduzمامışam. Xərcim az çıxar...

Knurov. Ancaq Vasili Danilç, söz verdiniz, sözünüzün üstündə möhkəm durun, kişinin sözü bir olmalıdır. Siz tacirsiniz, ona görə gerek başa düşəsiniz ki, söz vermək nə deməkdir.

Vojevatov. Bu sözləriniz mənə rəncidə edir. Mən özüm bilərəm ki, tacir sözü nə deməkdir, mən axı Robinzon ilə yox, sizinlə söz danışib, söz eşidirəm.

Knurov. Odur, Sergey Sergeic, Larisa Dmitriyevna ilə gəlir. Gəl gedək qəhvəxanaya, mane olmayaq.

Knurov ilə Vojevatov qəhvəxanaya girirlər.

Paratov və Larisa daxil olurlar.

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Larisa və Robinzon

Larisa. Ah, necə yorulmuşam, lap taqətdən düşmüşəm. Güclə dağa çıxa bildim. (*Səhnənin lap içərisində barmaqlıq yanındakı skamyaya üzərinə oturur.*)

Paratov. Aha Robinzon, nə var, nə yox? Parisə səfərin tezmidir?

Robinzon. Kimlə gedəcəyəm ki? Səninlə, Lya-Serj, hara istəsən gedərəm, amma tacirlərlə daha heç yana gedəsi deyiləm, tacirlərlə daha mən haqq-hesabı kəsdim.

Paratov. Nə oldu ki?

Robinzon. Qanacaqsız tayfadır.

Paratov. Doğrudanmı? Nə vaxt başa düşdün ki?

Robinzon. Əvvəldən bilirdim ki, mən həmişə dvoryanlar tərəfindəyəm.

Paratov. Bu sənin üçün bir şərəfdir, Robinzon! Amma sən zamanına görə məğrur deyilsən. Zavallı dostum, özünü zamanənin təqazasına uydur! Mərifətli, ədəbli-ərkanlı hamilər dövrü, mənənatlar dövrü artıq keçmişdir. İndi burjuaziyanın vurhavur dövrüdür.

İndi incəsənət qızıl bahasına qiymətləndirilir. Həqiqətən altın əsri başlanır. Amma onlardan çox da etibar gözləmə, kefləri gələndə bəzən sənə genəgərçək yağı da içirdəcəklər. Çəllək içinə qoyub dağdan da yumalayacaqlar, sənin "Medici"lərdən hansına rast gəldiyindən asılıdır. Uzağa getmə, mənə lazım olacaqsan.

Robinzon. Sənin üçün özümü ölümə verərəm. (*Qəhvəxanaya gedir.*)

Paratov (*Larisaya*). İndi icazə verin bizə bəxş etdiyiniz o nəşə üçün yox, bu çox azdır, o səadət üçün sizə təşəkkür edim.

Larisa. Yox, yox, Sergey Sergeic, siz mənə dil tökməyin. Siz yalnız mənə deyın görüm, mən kiməm, sizin arvadınızam, yoxsa yox?

Paratov. Hər şeydən əvvəl Larisa Dmitriyevna siz evə getməlisiniz, bu barədə müfəssəl danışmağı isə sabaha da qoya bilərik.

Larisa. Mən evə getməyəcəyəm.

Paratov. Sizə burada qalmaq da yaramaz. Gündüz Volqada bizimlə bərabər seyrə çıxmaq, bu bəlkə də mümkün bir şeydir. Lakin bütün gecəni meyhanada, şəhərin ortasında, əxlaq pozğun adamlarla kefə, işrətə oturmaq isə... yox bilirsinizmi, siz bununla dediqodu üçün bir əsas vermiş olarsınız.

Larisa. Dedi-qoduların mənə nə dəxli var? Sizinlə mən hər yerdə ola bilərəm. Məni evdən siz aparmısınız, evə də siz qaytar-malısınız.

Paratov. Siz mənim karetimdə gedərsiniz, nə fərqi var ki?

Larisa. Yox, fərqi çoxdur, siz məni adaxlının evindən götürüb apardınız və anam bizim bərabər getdiyimizi gördü, onunçun evə nə qədər gec qayıtsam da o narahat olmayacaqdır. O, indi evdə arxayın oturmuşdur, o sizə inanır, o ancaq bizi gözləyəcəkdir. Gözləyəcəkdir ki... bizə xeyir-dua oxusun. Mən evə ya sizinlə qayıtmalıyam, ya da ki, heç qayıtmamalıyam.

Paratov. Bu nə deməkdir? "Heç qayıtmamalıyam" nə deyən sözdür? Bəs siz hara gedəcəksiniz?

Larisa. Bədbəxt adamlar üçün bu dünyada geniş yerlər çoxdur: budur, bağ, budur Volqa. Burada hər budaqdan asılmaq olar. Volqada isə kefin istədiyini yeri seçə bilərsən. Harada istəsən orada asancasına özünü qərq edə bilərsən, ta ki adamın istəyi olsun və gücü çatсын.

Paratov. Bu nə vəcdədir, sizi sarıb? Siz yaşaya bilərsiniz, yaşmalısınız da. Kim sizə ehtiram və məhəbbət izhar etməkdən boyun qaçırır? Elə sizin o adaxlınızı götürək. Əgər bir balaca təbəssüm göstərsəniz, yenə o şadlığından yerə-göyə sığmayacaqdır.

Larisa. Siz nə danışırırsınız? Mən öz ərimi sevməyəm də heç olmasa hörmət göstərməliyəm. Lakin hər cür təhqirə və istehzaya laqeyd olaraq dözən bir insana mən nə cür ehtiram edə bilərəm. Bu, artıq bitmiş bir məsələdir. O, artıq mənim üçün yoxdur. Mənim yalnız təkcə bir adaxlım vardır, o da sizsiniz.

Paratov. Bağışlayın, sözlərim xatirinizə toxunmasın, lakin deməliyəm ki mənə qarşı bu cür tələbkar olmağa sizin çox az haqqınız vardır.

Larisa. Siz nə danışırırsınız? Siz unutdunuzmu? Elə isə mən hamısını yenidən sizə təkrar edəyəm, mən tam bir il iztirab çəkdim, sizi yaddan çıxara bilmədim, həyat mənim üçün mənasını itirdi. Nəhayət, mən Karandışevə, demək olar ki, qabağıma çıxan birisinə ərə getməyi qəət etdim. Mən elə düşünürdüm ki, ailə vəzifələri həyatımı dolduraraq, məni bu həyatla barışdıracaqdır. Lakin birdən siz gəlib çıxdınız və dediniz: "Burax hər bir şeyi, mən səninem". Məgər bu sözünüz mənə haqq vermirmi? Mən elə zənn edirdim ki, sizin bu sözünüz səmimidir və mən çəkdiyim iztirablar xatirinə bu sözünüzə layiqəm.

Paratov. Bütün bunlar hamısı çox yaxşı, çox gözəl, biz sabah bu barədə mükəmməl danışırıq.

Larisa. Yox, bu gün, bu saat.

Paratov. Siz tələb edirsiniz?

Larisa. Tələb edirəm.

Qəhvəxananın qapısında Knurov ilə Vojevatov görünür.

Paratov. Bağışlayın, Larisa Dmitriyevna, mənə qulaq asın! Sizcə, adam birdən-birə birinə vurula bilərmi?

Larisa. Vurula bilər? Mən özüm belə şeylərə bacarıqlıyam.

Paratov. Yox, mən istədiyimi deyə bilmədim, sizcə əli-ayağı qırılmaz zəncirlərlə bağlı bir adam elə vurula bilərmi ki, dünyada hər bir şeyi, onu sıxan ətrafındakı bu həyatı, əl-ayağını bağlayan bu zəncirləri, bir söz, hamısını, hamısını yaddan çıxarsın?

Larisa. Nə olar ki? Yadından çıxarsa daha yaxşı olar.

Paratov. Belə bir əhval-ruhiyyə çox yaxşıdır. Sizinlə mübahisə etməyəm, lakin çox ötəridir. Ehtirasın növbəti qızgınlığı tez ötüb keçir, ortada qalanı isə yenə də o qırılmaz zəncirlər və bir də sağlam fikir olar ki, o da deyir: "Bu zəncirlər heç vaxt qırılmayacaqdır". Çünki onlar qırılmazdır.

Larisa (*dalğın bir halda*). Qırılmaz zəncirlər. (*Cəld.*) Siz evlisiniz?

Paratov. Yox.

Larisa. Elə isə bütün başqa zəncirlər bizə əngəl ola bilməz, o zəncirləri biz bərabər gəzdirərik. Sizi əzən o ağırlığın altına mən də çiynlərimi verməyə hazıram. Həm də o ağırlığın yarısından çoxunu mən öz üstümə götürürəm.

Paratov. Mən nişanlanmışam.

Larisa. Ah!

Paratov (*nişan üzüyünü göstərərək*). Budur, bax, mən bu qızıl zəncirlərlə bütün həyatım boyu buxovlanmışam.

Larisa. Bəs nə üçün bunu demirdiniz? Ah, bu qədər də insafsızlıq olarmı? (*Oturur.*)

Paratov. O zaman mənim yadıma nə düşə bilərdi ki? Sizi gören kimi hər şeyi unutdum, hər şeyi yadımdan çıxardım.

Larisa. Gözlərimə baxınız! (*Paratov ona baxır.*) "Gözləriniz göylər kimi ışıqlıdır..." Ha... ha... ha. (*Hirsli bir halda gülür.*) Uzaq olun məndən. Bəsdür! Mən özüm öz dərdimə qalaram. (*Başını qoluna sōykəyir.*)

Knurov, Vojevatov, Robinzon qəhvəxananın eyvanına çıxırlar.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

Paratov, Larisa, Knurov, Vojevatov və Robinzon

Paratov (*qəhvəxanaya yaxınlaşaraq*). Robinzon, get mənim kolyaskamı axtar tap. O, burada bulvarın yanında olacaqdır. Larisa Dmitriyevnanı evə aparacaqsan.

Robinzon. Lya-Serj, o, buradadır, əlində tapança gəzir.

Paratov. Kimdir "o"?

Robinzon. Karandışev.

Paratov. Yaxşı, mənə nə?

Robinzon. O mənı öldürər.

Paratov. Çox böyük iş olar. Nə əmr edirlər yerinə yetir. Mühakimə yürütmə. Mənim belə şeylərdən xoşum gəlməz, Robinzon!

Robinzon. Mən sənə söz deyirəm axı, o bizi bir yerdə görə kimi mənı öldürəcəkdir.

Paratov. Onun sənı öldürəcəyi hələ məlum deyildir, amma sən mənim əmrimi bu saat yerinə yetirməsən, mən sənı mütləq öldürəcəyəm, bu məlum məsələdir. (*Qəhvəxanaya girir.*)

Robinzon (*yumruğu ilə onu hədələyərək*). Ah, vəhşilər, ah, quldurlar, yamanca tayfa içinə düşdüm. (*Gedir.*)

Vojevatov Larisaya yaxınlaşır.

Larisa (*Vojevatova nəzər salaraq*). Vasya, mən məhv oluram.

Vojevatov. Larisa Dmitriyevna, əzizim, nə etmək olar, heç bir çarə yoxdur.

Larisa. Vasya, biz axı uşaqlıqdan tanışıq, bir-birimizlə qohum kimiyik, yol göstər, mən nə etməliyəm?

Vojevatov. Larisa Dmitriyevna, mən sizə hörmət bəsləyirəm və çox şad olardım ki... mən heç bir şey edə bilmərəm. Sözlərimə inanın!

Larisa. Mən səndən heç bir şey tələb etmirəm, mən yalnız onu rica edirəm ki, mənə yazığın gəlsin, nə olar, heç olmazsa gəl mənimlə bərabər sən də ağla.

Vojevatov. Heç bir şey edə bilmərəm, heç bir şey.

Larisa. Sənin də əl-ayağına zəncirlər bağlanmışdır?

Vojevatov. Mən lap buxovlanmışam, Larisa Dmitriyevna.

Larisa. Nə ilə buxovlanmışsan?

Vojevatov. Verdiyim söz ilə, tacir sözü ilə. (*Uzaqlaşır qəhvəxanaya girir.*)

Knurov (*Larisaya yaxınlaşır*). Larisa Dmitriyevna, mənə qulaq asın. Ancaq sözlərim sizə toxunmasın. Sizin könünüzü qırmaq heç yatanda da yuxuma girən şey deyildir. Mən ancaq sizə yaxşılıq və səadət arzu edirəm, siz də tamamilə buna layıqsınız. Mənimlə bərabər Parisə, sergiyə baxmağa gedərsinizmi?

Larisa başını tərpədənək razı olmadığını bildirir.

Bütün ömrünüz boyu təmin olunmağınızı vəd edirəm. (*Larisa dinmir.*) Həyədan qorxmayın, sizi heç bir kəs qınamayacaq. Elə sərhədlər var ki, adamların məzəmməti onları aşır keçə bilmir: mən həyatınızı təmin etmək üçün sizə elə böyük bir məbləğ təklif edə bilərəm ki, özgə əxlaqını qəddarcasına tənqid edənlər belə susmağa və heyətdə qalmağa məcbur olarlar.

Larisa başını başqa tərəfə çevirir.

Mən bir dəqiqə də olsa fikir etmədən sizə dərhal mənə orə gəlmənizi təklif edərdim, lakin mən evliyəm.

Larisa dinmir.

Sizin halınız pərişandır. Cavab üçün mən sizi tələsdirməyə cəsarət etmirəm. Fikirleşin! Əgər təklifimi xeyirxahcasına qəbul etmək istəsəniz, mənə xəbər verin! Onda o dəqiqədən mən sizin ən sədiq bir nökeriniz olacağam. Bütün arzularınız, naz-qəmzələriniz nə qədər qəribə olsa və nə qədər bəha başa gəlsə də, mənim tərəfimdən dərhal icra ediləcəkdir. Mənim üçün mümkün olmayan bir şey yoxdur. (*Ehtiramla baş əyərək qəhvəxanaya girir.*)

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

Larisa tək

Larisa. Bayaq barmaqlıq arasından aşağı baxarkən mənim başım gicəlləndi, az qala yıxılmışdım. Əgər adam oradan yıxılsa, deyirlər... sağ çıxmaz. (*Fikirləşərək*) Bax, yaxşı olardı ki, adam özünü oradan ata idi! Yox, nə üçün adam özünü atsın?... Hazır, barmaqlığın yanında durub aşağı baxarsan, başın gicəllənər, yıxılarsan... Bəli, bu daha yaxşıdır. Adam huşunu itirəndə, nə ağrı, nə də başqa bir şey hiss edəcək! (*Barmaqlığa yaxınlaşaraq aşağı baxır, aşağı əyilir, bərk-bərk barmaqlıqdan yapışır, sonra dəhşət ilə geri sıçrayır.*) Oy, oy...d Nə dəhşətlidir! (*Az qalır ki, yerə yıxılsın, əlini atıb qəməriyyəyə¹ söyləyir.*) Başım nə yaman gicəllənir, mən yıxılı-

¹ Qəməriyyə – içində oturub istirahət və ya söhbət etmək üçün bağlarda qurulan üstüörtülü, yanları açıq talvar; köşk.

ram, yıxılıram, Ah! (*Qəməriyyənin yanındakı stol başında oturur.*) Oh, yox... (*Göz yaşları ilə.*) Həyatdan əl çəkmək mən düşündüyüm qədər sadə və asan deyilmiş. Budur, qüvvətim çatmır, gör mən nə qədər bədbəxtəm. Lakin elə adamlar var ki, onlar üçün bu çox asan bir şeydir. Görünür o yazıqlara yaşamaq heç bir vəchlə mümkün deyildir, onları heç bir şey cəzb etmir, onlara heç bir şey əziz görünür, heç bir şeyə heyfləri gəlmir. Ah, mən nə danışiram. Axı mənim özüm üçün də əziz olan heç bir şey yoxdur. Mənə də yaşamaq mümkün deyildir, elə isə mən nəyin xatiri üçün yaşayacağam? Bəs onda niyə mən qət edə bilmirəm?

Bu uçurum üzərində mənim ayaqlarımı tutub saxlayan nədir? Mənə nə mane olur? (*Fikrə gedir.*) Ah, yox, yox... Knurov olmasın... zinət, cah-calal... mən o cür həyatdan uzağam. (*Diksinərək.*) Pozğunluq... Yox, yox, mənim yalnız cəsarətim çatmır. Zavallı bir zəiflik. Adam yaşamaq istəyir, nə cür olursa olsun yenə də bir təhər yaşamaq mümkün olsun... Yox, yaşamaq mümkün deyilsə, yaşama! Mən nə qədər zavallı və bədbəxtəm. Əgər indi bu saat məni bir öldürən olsaydı... Ah, ölüm nə qədər xoşdur... Çünki hələliyə axı heç bir şey üçün özümü məzəmmət etməyə haqqım yoxdur. Yoxsa xəstələnib ölmək yaxşıdır... Axı deyəsən mən xəstələnmişəm. Özümü necə də pis hiss edirəm... Uzun-uzadı xəstələnmək, dincəlmək, hər bir şeylə barışmaq, hamını əfv etmək, sonra da ölmək... Ah, özümü necə pis hiss edirəm, başım nə yaman gicəllənir. (*Başını qoluna söykəyərək huşsuz bir halda oturur.*)

Robinzon ilə Karandışev daxil olurlar.

ONUNCU GƏLİŞ

Larisa, Robinzon və Karandışev

Karandışev. Demək, sizə buyrulub ki, onu evə aparasınız, eləmi?

Robinzon. Bəli, buyurulub.

Karandışev. Və siz deyirsiniz ki, onlar onu təhqir ediblər, eləmi?

Robinzon. Hələ nə cür təhqir edirdilər, təsəvvür edə bilməzsiniz.

Karandışev. Təqsir özündədir, etdiyi hərəkətin cəzasıdır ki çəkir. Mən ona onların nə cür insan olduğunu çox dedim, nəhayət, onun özünün gözü vardı, ağılı vardı, mənimlə onların arasındakı fərqi görə bilərdi, anlaya bilərdi. Bəli, təqsir onun özündədir. Lakin onu təhqir etmək nədir, hətta məzəmmət etməyə belə məndən başqa heç kəsin haqqı yoxdur. Bu artıq mənim öz işimdir: onu bağışlayaram, ya yox, özüm bilərəm; qaldı ki, onu müdafiə etməyə mən məcburam. Onun nə qardaşı var, nə yaxın adamları, tək mən, yalnız mən onu müdafiə etməyə və onu təhqir edənlərə cəza verməyə borcluyam. O haradadır?

Robinzon. Burada idi. Odur, oturub orada!

Karandışev. Bizim danışığımız əsnasında burada yad adamlar olmamalıdır. Siz burada artıq olacaqsınız. Bizi tək buraxın!

Robinzon. Böyük bir məmnuniyyətlə deyərəm ki, Larisa Dmitriyevnanı sizə tapşırdım. Qulluğunuzda baş əyirəm. (*Qəhvəxanaya gedir.*)

Karandışev stula yaxınlaşaraq Larisanın qarşısında oturur.

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Larisa və Karandışev

Larisa (*başını qaldıraraq*). Sizə necə nifrət etdiyimi bilseydiniz! Nə üçün siz burdasınız!

Karandışev. Bəs harada olmalıyam ki?

Larisa. Bilmirəm. Harda istəyirsiniz olun, ancaq mən olan yerdə yox.

Karandışev. Siz səhv edirsiniz, mən daima yanınızda olma-
lıyam ki, sizi qoruya bilim. İndi də buraya gəlmişəm ki, sizə edilən təhqirlərin intiqamını alım.

Larisa. Mənim üçün ən ağır bir təhqir sizin mənim qeydimə qalmanızdır. Başqa heç kəsdən heç bir təhqir görməmişəm.

Karandışev. Görünür siz çox da məğrur deyilsiniz. Knurov ilə Vojevatov öz aralarında püşk atırlar ki, görünsün siz kimə qismət

olursunuz, oryol-reşka oynayrlar, bu, sizcə təhqir deyildir? Yaxşı dostlarınız var. Gör sizə nə qədər ehtiram bəsləyirlər. Onlar sizə bir qadın, bir insan kimi baxmırlar. İnsan olan özü öz taleyini, öz müqəddəratını həll edir, onlar sizə bir əşya kimi baxırlar. Əgər doğrudan da siz əşyasınızsa, onda bu başqa məsələ. Əşya, əlbəttə, kim udubsa onun malı olacaq. Əşya heç kəsdən inciyə də bilməz.

Larisa (*dərindən təhqir olunaraq*) Əşya... bəli, əşya! Onlar haqlıdırlar, mən insan deyiləm, mən əşyayam, mən cansız bir şeyəm. Mən bu saat buna qane oldum. Mən özümü imtahan etdim, mən əşyayam! (*Qızgınlıqla.*) Nəhayət, mənim üçün ad tapıldı, bunu siz tapdınız, gedin! Rica edirəm məni tək buraxın!

Karandışev. Sizi tək buraxmaq? Mən sizi nə cür tək buraxa bilərəm, sizi kimin ümidinə qoyub gedə bilərəm?

Larisa. Hər bir əşyanın bir sahibi olmalıdır, mən də öz sahibimin yanına gedirəm.

Karandışev (*coşqunluqla*). Mən sizi götürürəm, sizin sahibiniz mənəm. (*Onun əlindən tutur.*)

Larisa (*onu özündən kənar edərək*). Yox, yox. Hər əşyanın öz qiyməti vardır. Ha, ha, ha... mən sizin üçün çox bahalı əşyayam.

Karandışev. Siz nə danışsınız? Sizdən bu cür həyasız sözlər eşitməyi heç gözləməzdim.

Larisa (*göz yaşları ilə*). Əgər qismətim əşya olmaqla, o zaman yalnız bir təsəllim qalır ki, o da bahalı, çox bahalı bir əşya olmaqdır. Mənə son bir xidmət göstərin, gedin Knurovu yanıma göndərin.

Karandışev. Nə danışsınız, nə danışsınız? Özünüze gəlin!

Larisa. Onda mən özüm gedərəm.

Karandışev. Larisa Dmitriyevna, dayanın! Mən sizi bağışlayıram. Mən hamısını bağışlayıram.

Larisa (*acı bir təbəssümlə*). Siz məni bağışlayırsınız? Təşəkkür edirəm. Ancaq mən özüm heç vaxt özümü bağışlaya bilməyəcəyəm. Çünki taleyimi sizin kimi bir heçlə bağlamaq fikrində olmuşam.

Karandışev. Gedək, bu saat çıxıb gedək bu şəhərdən. Mən hamısına razıyam.

Larisa. Artıq gecdir, mən sizdən çox rica etdim ki, məni tezliklə bu qaraçı köçündən götürüb gedəsiniz, siz isə bunu etməyi

bacarmadınız, görünür mənim qismətim bu qaraçı köçündə yaşamaq və burada da ölməkdir.

Karandışev. Yalvarıram sizə, məni bəxtiyar edin!

Larisa. Gecdir, indi mənim gözlerim qarşısında qızıl parlayır, brilyantlar bərq vurur.

Karandışev. Mən hər bir qurbana hazıram. Sizin yolunuzda öskilməyə, alçalmağa da hazıram.

Larisa (*nifrətlə*). Gedin, siz mənim üçün xırda və şərəfsiz bir adamsınız.

Karandışev. Deyin, mən nə edim ki, sizin məhəbbətinizə layiq ola bilim? (*Dizləri üstə yerə yıxılır.*) Mən sizi sevirəm, sevirəm sizi.

Larisa. Yalan deyirsiniz, mən sevgini çox axtardım, lakin tapa bilmədim. Mənə bir oyuncaq kimi baxdılar və yenə də o cür baxırlar. Bir dəfə də olsun heç kəs mənim könlümə sırdaş olmaq istəmədi. Heç kəsdən hüsn-rəğbət görmədim, heç kəsdən xoş və səmimi bir söz eşitmədim, axı bu cür yaşamaq mənə soyuq gəlir. Mən müqəssir deyiləm, mən də sevgini çox aradım. Lakin heç yerdə tapmadım... Görünür, o, bu dünyada yoxdur... Onu axtarmaq, əbəş yerə yorulmaq lazım deyildir. Mən sevgi tapmadımsa, indi qızıl axtarıb tapacağam. Çəkilin gedin, mən sizin ola bilmərəm.

Karandışev (*ayağa qalxaraq*). Sonra peşman olmayın! (*Əlini cibinə salır.*) Siz mənim olmalısınız.

Larisa. Kimin olsam da sizin olmayacağam.

Karandışev (*hövsələsiz*). Mənim yox?

Larisa. Heç vaxt.

Karandışev. Elə isə başqasına da qismət olma. (*Tapança ilə Larisanı vurur.*)

Larisa (*əli ilə köksünü tutur*). Ah, təşəkkür edirəm. (*Stul üzərinə yıxılır.*)

Karandışev. Mən nə etdim, mən nə etdim?... Bu nə dəlilikdir etdim? (*Tapançanı əlindən salır.*)

Larisa (*şafqətlə*). Ah, əzizim, bilsəniz məndən ötrü nə qədər xeyir bir iş gördünüz. Tapançanı bura ver, bura, bura, stolun üstünə qoy! Qoy elə bilsinlər ki, mən özüm... mən özüm. Ah, siz savab bir iş gördünüz... (*Tapançanı qaldırıb stol üstünə qoyur.*)

Paratov, Knurov, Vojevatov, Robinson, Qavriilo və İvan qəhvəxanadan çıxırlar.

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Larisa, Karandışev, Paratov, Knurov, Vojevatov,
Robinzon, Qavrilo və İvan.

Hamı. Nə olmuşdur, nə olmuşdur?

Larisa. Mən özüm... özüm etdim... heç kəs müqəssir deyildir,
heç kəs... mən özüm...

Səhnə arxasında qaraçılar mahnı oxumağa başlayırlar.

Paratov. Deyin sussunlar. Deyin sussunlar.

Larisa (*getdikcə zəifləşən bir səslə*). Yox, yox, nə üçün!.. Qoyun
kim şad isə şadlıq etsin... Mən heç kəsə mane olmaq istəmirəm.
Yaşayın. Hamınız yaşayın. Sizə yaşamaq lazımdır. Mənə isə...
ölmək... Mən heç kəsdən şikayət etmirəm. Heç kəsdən incimirəm...
Siz hamınız yaxşı adamlarsınız... Mən sizin hamınızı... hamınızı sevi-
rəm. (*Öpüş göndərir.*)

Qaraçılar xoru bərkdən oxuyurlar.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 4

PYESLƏR

Öz adamımızdır – düzəlişərik (*tərc. Yusif Əzimzadə*) 13

Tufan (*tərc. Ənvər Məmmədخانlı*) 83

Günahsız müqəssirlər (*tərc. Rza Təhmasib*) 148

Cehizsiz qız (*tərc. Ənvər Məmmədخانlı*) 222

ALEKSANDR NİKOLAYEVIÇ OSTROVSKI

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ-2006

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rəvan Mürsəlov</i>
Korrektorlar:	<i>Elnaz Xəlilqızı</i> <i>Leyla Hüseynova</i>

Yığılmağa verilmişdir 19.09.2006. Çapa imzalanmışdır 25.12.2006.

Formatı 60×90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 19,5. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 263.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.